

AFYONKARAHİSAR BİZANS DÖNEMİ

MİMARİ PLASTİĞİ

Doktora Tezi

Görkem IŞIK

Eskişehir 2022

AFYONKARAHİSAR BİZANS DÖNEMİ MİMARİ PLASTİĞİ

Görkem IŞIK

DOKTORA TEZİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. A. Oğuz ALP

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos 2022

Bu tez çalışması Anadolu Üniversitesi BAP Komisyonunca kabul edilen 1702E043 No.lu proje kapsamında desteklenmiştir.

ÖZET

AFYONKARAHİSAR BİZANS DÖNEMİ MİMARİ PLASTİĞİ

Görkem IŞIK

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2022

Danışman: Doç. Dr. A. Oğuz ALP

Phrygia Bölgesi'nin önemli bir kısmını ve Antik Çağ'dan günümüze değin işletilen, yüksek kalitede hammadde ve ürünlere sahip mermer ocakları ile taş süsleme atölyeleri sınırları içinde kalan Afyonkarahisar İline bağlı ilçe ve köylerde tespit edilen, Bizans Dönemi'ne ait mimari ve liturjik işlevli elemanlar bu doktora tezinin ana konusunu oluşturur.

Afyonkarahisar'a bağlı 18 ilçe (Başmakçı, Bayat, Bolvadin, Çay, Çobanlar, Dazkırı, Dinar, Emirdağ, Evciler, Hocalar, İhsaniye, İscehisar, Kızılören, Merkez, Sandıklı, Sinanpaşa, Sultandağı ve Şuhut) ile köylerde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda dağınık ya da Türk Dönemi yapılarında devşirme olarak kullanılmış 263 parça mimari ve liturjik işlevli eleman kataloglanmıştır. Mimari işlevli elemanlar içinde sütun kaide ve başlıkları ile çift sütunceler sayıca en çok örnekle temsil edilen grubu oluştururken, liturjik işlevli elemanlar arasında templon arşitravları, balüsterler ve levhalar yoğunluktadır. Sarımsı beyaz rengi ve ince grenli dokusunun sebep olduğu kendisine özgü görünümü nedeniyle kolaylıkla ayırt edilebilen Dokimeion Mermeri'nden yontulmuş elemanlar sayıca fazladır. Bu yoğunluk, ocak çevresindeki taş süsleme atölyelerinin ya da bu atölyelere bağlı gezici ustaların, Erken ve Orta Bizans Dönemleri boyunca kesintisiz bir biçimde üretime veya yeniden üretime devam ettiklerine işaret eder. Genel süsleme repertuarı yerel unsurlar barındırsa da, Kompozit ve İmpost tip sütun başlıklarda olduğu gibi, bazı örneklerde görülen yüksek işçilik ancak Başkent örnekleriyle kıyaslanabilir niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Phrygia, Afyonkarahisar, Bizans, Mimari Plastik, Süsleme

ABSTRACT

BYZANTINE ARCHITECTURAL SCULPTURE IN AFYONKARAHİSAR

Görkem IŞIK

History of Art Department

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, August 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. A. Oğuz ALP

The aim of this study is to find and define Byzantine architectural sculpture in Afyonkarahisar region, which has many Antique settlements alongside the precious marble quarries and attached ateliers.

All 18 districts (Başmakçı, Bayat, Bolvadin, Çay, Çobanlar, Dazkırı, Dinar, Emirdağ, Evciler, Hocalar, İhsaniye, İscehisar, Kızılören, Merkez, Sandıklı, Sinanpaşa, Sultandağı, Şuhut) of Afyonkarahisar were visited and 263 piece of architectural and liturgical plastics found throughout the surveys. Column bases and capitals are the densest group in structural elements, while chancel barrier components -like epistyles and screens- were leading group in liturgical elements. Architectural sculptures found during the surveys are mostly made of Dokimeion marble, which unique colour and fine-grained surface makes it easily recognizable. This visible dense in number of Dokimeion products shows that, stonemasonry ateliers of the region were highly active during Early and Middle Byzantine Periods and there is no traceable evidence of any chronologic interruption. It is clear that ornamental repertoire was local, but products like Composite and Impost capitals can only be compared with the contemporary examples in Constantinople.

Keywords: Phrygia, Afyonkarahisar, Byzantine, Architectural Sculpture, Ornament.

ÖNSÖZ

Phrygia Bölgesi ve periferisinde gerçekleştirilen önceki araştırmalarla birlikte gelişen literatürü tamamlayıcı ve bağdaştırıcı bir örneklemin oluşturulması amacıyla, “Afyonkarahisar Bizans Dönemi Mimari Plastığı” doktora tez konusu olarak belirlenmiştir.

Çalışma ile birlikte, bölgenin Bizans Dönemi tarihine ve taş süsleme atölyelerinin sürekliliğine ilişkin önemli verilere ulaşılmıştır. Ortaya konulan örneklemin gelecek araştırmalarda yeni ilgilisimlerin kurulmasına olanak vermesi hedeflenmektedir.

Akademik hayatımın tümünde olduğu gibi doktora aşamasında da bilimsel ve manevi rehberliğiyle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. A. Oğuz ALP’e emekleri için teşekkür eder, tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. B. Yelda UÇKAN ve Dr. Öğr. Üyesi B.S. Alptekin ORANSAY’a süreç boyunca gösterdikleri anlayış ve katkıları hasebiyle saygılarımı sunarım. Kıymetli değerlendirmeleri için Dr. Öğr. Üyesi Şener YILDIRIM ve Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM’i, yüzey araştırmaları süresince saha çalışmalarındaki yardımları dolayısıyla meslektaşlarım Ali GERENGİ, Alen MAŞALI ve Tugay SERİN’i burada ayrıca anmak isterim. Son olarak; varlığını borçlu olduğum, her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen değerli *Ailem*’e sevgilerimle sonsuz teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Görkem IŞIK

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

Görkem IŞIK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. PHRYGİA (AFYONKARAHİSAR) TARİHİ COĞRAFYASI	8
2.1. Afyonkarahisar Bizans Dönemi Yerleşimleri	21
2.2. Phrygia Bölgesi Yol Ağı	40
2.3. Phrygia Bölgesi Hristiyanlık Tarihi	42
3. MİMARİ İŞLEVİLİ PLASTİK ELEMANLAR	48
3.1. Sütun Kaideleri	48
3.1.1. Attik tip	50
3.1.2. Basit tip	51
3.1.2.1. Diyagonal profilli	52
3.1.2.2. Dairevi profilli	53
3.1.2.3. Dik profilli	53
3.2. Sütun Gövdeleri	54
3.3. Sütun Başlıkları	56
3.3.1. Korinth başlıklar	58
3.3.2. Kompozit başlıklar	60
3.3.3. İon-impost başlıklar	64
3.3.4. Yiv başlıklar	67
3.3.5. İmpost başlıklar	68

3.4. Çifte Sütunceler	70
3.4.1. Çifte sütunce kaideleri	74
3.4.2. Çifte sütunceler başlıkları	75
3.5. Lentolar	77
4. LİTURJİK İŞLEVİLİ PLASTİK ELEMANLAR	79
4.1. Templon	79
4.1.1. Balüsterler	79
4.1.2. Levhalar	83
4.1.3. Sütunce ve başlıkları	91
4.1.4. Arşitravlar	92
4.2. Ambon	101
4.2.1. Platform destekleri	103
4.3. Altar	104
4.4. Vaftiz Tekneleri	106
4.5. Lahit	108
5. İŞLEVİ BELİRLENEMEYEN PLASTİK ELEMANLAR	110
6. SONUÇ	112
7. KATALOG	120
KAYNAKÇA	190

EKLER

EK-1: Haritalar

EK-2: Tablolar

EK-3: Levhalar

ÖZGEÇMİŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Aba. Yük.	: Abakus Yüksekliği
Açıl. Pa.	: Açılma Payı
Ak. Yük.	: Akanthus Yüksekliği
Bkz.	: Bakınız
Bul. Yer	: Bulunduğu Yer
Çiz.	: Çizim
Env. No.	: Envanter Numarası
Gen.	: Genişlik
Kat. No.	: Katalog Numarası
Mal.	: Malzeme
No.	: Numara
Res.	: Resim
Vol. Yük.	: Volüt Yüksekliği
Yak.	: Yaklaşık
Yük.	: Yükseklik

1. GİRİŞ

Antik Phrygia Bölgesi'nin önemli bir bölümü sınırları içinde kalan Afyonkarahisar İlinebağı ilçesi, mahalle ve köylerde iki yaz sezonu süresince gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiş Bizans Dönemi'ne ait mimari ve liturjik işlevli plastik elemanlar doktora tezinin ana konusudur. Bu kapsamda, kataloğa alınan plastik elemanların işlev, malzeme ve süsleme özelliklerinin kendi içinde değerlendirilmesi ve bölgesel karşılaştırmalarla birlikte elde edilen toplu verilerin, Bizans Dönemi mimari plastiği ve Phrygia Bölgesi'ni konu edinen literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Afyonkarahisar İli idari sınırlarında kalan ilçesi, mahalle ve köy merkezlerinde bulunan yapılarda devşirilerek kullanılmış veya bağımsız durumdaki Bizans Dönemi'ne ait mimari ve liturjik işlevli plastik elemanlar, çalışmanın kapsamını oluşturur (**Harita 01**). Gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sürecinde kazısı devam eden az sayıdaki yerleşim ve kamusal ya da özel müzeler bu kapsamın dışında tutulmuştur. Önceki araştırmalarda tanıtılmış veya bahsi geçen Antik yerleşimler ve ören yeri mahiyetindeki bölgeler de çalışmaya dâhil edilmemiştir. 14.230,00 km² yüz ölçümüne sahip Afyonkarahisar İlinde; kuzeybatı uçtaki Merkez İlçe ile onun kuzeyinde Emirdağ, Bayat, İscehisar ve İhsaniye; batısında Sinanpaşa, Hocalar, Sandıklı ve Kızılören; güneyinde Evciler, Dazkırı, Başmakçı, Dinar, Şuhut ve Çay; batısında Çobanlar, Bolvadin ve Sultandağı İlçeleri ve bu 18 ilçeye bağlı 420 mahalle / köy bulunmaktadır. Araştırma kapsamında, arazi şartları ve mevcut altyapı çalışmaları nedeniyle gidilemeyen az sayıdaki köy dışında tüm yerleşim merkezlerindeki; cami, kervansaray ve çeşme gibi Türk Dönemi yapıları ile kamu binaları, meydanlar, parklar, mezarlıklar ve sokaklar taranmıştır. Gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen 288 parça mimari, liturjik ve işlevi belirlenemeyen plastik eleman, 263 numara altında sınıflandırılarak kataloglanmıştır. Mimari işlevli plastik elemanlar grubu; 30 sütun kaidesi, 5 sütun gövdesi, 45 sütun başlığı, 8 çifte sütun kaidesi, 36 çifte sütun, 6 çifte sütun başlığı ve 3 lento yer alır. Liturjik işlevli plastik elemanlar; 24 balüster, 19 levha, 7 sütun başlığı, 60 templon arşitravı, 3 ambon çifte sütuncesi, 3 vaftiz teknesinden müteşekkildir. Bunlardan başka 1 lahit ve 8 işlevi belirlenemeyen plastik elemana yer verilmiştir.

Çalışmanın; tespit, kataloglama, karşılaştırma ve değerlendirme olmak üzere dört aşamadan oluşan bir planı takip ettiği söylenilebilir. Yüzey araştırmalarıyla tespit edilen mimari plastik elemanların işlev, korunmuşluk, biçim ve süsleme gibi özelliklerine göre

sınıflandırılması izlenen çalışma planı ya da yöntemin ilk basamağıdır. Kendi içinde bütünlüklü bir yapı oluşturması amacıyla çeşitli ilkelerle oluşturulan katalogda, mimari plastikler yukarıda sıralanan özellikleri nazarında tanıtılmıştır. Katalogda yer alan mimari ve liturjik işlevli plastik elemanların öncelikle kendi içinde, sonrasında ise yakın çevre ağırlıklı olmak üzere önceki çalışmalarda tanıtılan örneklerle karşılıklı değerlendirilmesi çalışmanın son basamağını oluşturur. Buna mukabil, çalışma dört ana bölüm altında ele alınabilir. İlk bölüm, giriş ve önemli Antik yerleşimlere müstakil biçimde yer verilen Afyonkarahisar'ın Bizans Dönemi tarihi coğrafyası başlıklarından oluşur. İkinci bölümde mimari, liturjik ve işlevi belirlenemeyen elemanlar alt başlıklar halinde sınıflandırılarak tanıtılmıştır. Katalogda yer verilen plastik elemanların yakın çevre ve İmparatorluk genelinde bilinen örneklerle karşılaştırmalı bir değerlendirmeye tabi tutulduğu üçüncü bölümü; kaynakça, katalog ve eklerden oluşan dördüncü bölüm takip eder.

Sanat tarihi saha çalışmalarının başat amacı; buluntu ve bakiyelerin değerlendirilmesiyle konu edinilen bölgenin tarihi hakkında çok yönlü bilgi sahibi olmaktır denilebilir. Phrygia Bölgesi özelinde Bizans Dönemi'ne tarihlenen günümüze ulaşmış ya da kazısı yapılmış oldukça az sayıda yerleşim ve yapı tanınmaktadır. Anadolu genelinde olduğu gibi, İç Anadolu'da da iskân tarih boyunca birbiri üzerine yığılan katmanlar halinde süreklilik arz eder. Bu nedenle, bölgenin Bizans Dönemi tarih ve mimarisine ilişkin bilgi birikimimizin büyük bir bölümünü epigrafik kaynaklar, diğer önemli bir bölümünü de azımsanmayacak sayıdaki mimari plastik çalışmalarından elde edilen veriler oluşturmaktadır. Mimari plastik elemanlar, konu edinilen bölge ve dönemin toplu durumu hakkında başka kanallardan elde edilemeyecek bilgiler sunar. Örneğin, tercih edilen malzemenin kalitesi ve buna uygun biçimde görünür olan yüksek işçilik, bölgedeki prestijli yapılara ve dolayısıyla ekonomik refaha işaret eder; tersi de düşünülebilir. Stil-kritik değerlendirmeler, taş işleme ve süsleme atölyelerinin bölgesel gelişimleri ve birbirleriyle etkileşimlerinin tespit edilmesine olanak sağlar. Bu tespitler aynı zamanda, başkent ve taşra ya da taşradaki yerleşimlerin kendi aralarında nasıl bir sosyal ilişki veya etkileşim olduğu hakkında da önemli ipuçları sunan birer veri olarak ele alınmalıdır. Bizans Dönemi özelinde, vaftiz tekneleri ve templon arşitravları gibi her kilisede bir ya da belirli sayıda bulunduğu kabul edilen elemanların azlığı / çokluğu bölgedeki yapı yoğunluğuna ilişkin güvenilir veriler sunar.

Tarihsel süreç içinde ve ağırlıklı olarak jeopolitik sebeplerle Phrygia Bölgesi; Lidya, Pisidia ve Karia Bölgeleri'nden ziyade kuzeyde Mysia ve doğuda Galatia ile Lykaonia ile daha yoğun bir etkileşim içinde olmuştur denilebilir. Bu durum Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir, Konya ve Uşak'ta gerçekleştirilen müze çalışmaları, yüzey araştırmaları ve kazılarda tespit edilen Bizans Dönemi mimari plastik elemanların değerlendirildiği çok sayıdaki yayınlara desteklenmektedir. Çalışma kapsamında tespit edilen mimari ve liturjik plastik elemanların periferisi ile ilgisinin daha açık biçimde ortaya konulabilmesi amacıyla, söz konusu araştırmalarda tanıtılan örneklem ile karşılaştırılmıştır.

Phrygia Bölgesi'ne yönelik akademik ilginin pozitif bilimlerin ortaya çıkışıyla eşzamanlı olarak 19. yüzyılda başladığı söylenilebilir; J.M.D. Kinneir, A. Cramer, A. de Laborde, C. Fellows, C. Texier, J.R. Steuart, W.R. Ainsworth, H. Barth, A.D. Mordtman, G. Perrot, K. Humann, W.M. Ramsay, G. Radet, A. Körte, J.G.C. Anderson ve W. von Diest gibi araştırmacı ve seyyahlar bu dönemde Anadolu'yu gezerek tespitlerini yayımlamışlardır. Bunlardan W.M. Ramsay ve C. Texier, Phrygia Bölgesi'ne ağırlık verdikleri çalışmalarıyla bölge arkeolojisine oldukça önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹ 20. yüzyılda sosyal bilimlerde yaşanan genişlemenin de tetiklemesiyle Phrygia'ya karşı profesyonel ilgi giderek artmış ve E. Brandenburg, W.M. Forbes, C.M.W. Cox ve A. Cameron, W.H. Buckler, W.M. Calder, E. Chaput, A. Gabriel, E. Haspels gibi önemli araştırmacılar bölgede kapsamlı yüzey araştırmaları gerçekleştirerek sonuçlarını yayımlamıştır. Yukarıda bahsedilen görece erken tarihli çalışmaların ne denli yetkin olduklarının bir göstergesi de, pek çok farklı alanda araştırma yapan günümüz araştırmacılarının dahi temel başvuru kaynakları arasında halen yer alıyor olmalarıdır. Örneğin, neredeyse tüm Anadolu için mimari plastikler ve epigrafik veriler üzerine kurulu bir tarihi coğrafya kurmayı hedefleyen *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* isimli serinin ilgili bantları, diğer bölgeler için olduğu kadar Phrygia için de erken tarihli ve kapsamlı çalışmalar arasında sayılabilir.²

¹W.M. Ramsay (1887a). Antiquities of Southern Phrygia and the border lands, I. *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 3, s. 344-368; (1887b). The cities and Bishoprics of Phrygia (Continued). *The Journal of Hellenic Studies*, 8, s. 461-519; (1890). *The historical geography of Asia Minor*. Londra: Papers of the Royal Geographical Society.; (1895). *The cities and bishoprics of Phrygia: Being an essay of the local history of Phrygia from the earliest times to the Turkish conquest*. Oxford: Clarendon Press.; C. Texier (2002). *Küçük Asya coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi II*. (Çev.: Ali Suat), Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.

²W. H. Buckler, W. M. Calder, W. K. C. Guthrie (1933). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua IV: Monuments and documents from eastern Asia and Western Galatia*. Manchester: Manchester University Press.; C.W.M.

Bizans İmparatorluğu hinterlandındaki ilgili bölgelerin bütünlüklü tarihi coğrafyalarını; historiyoğrafi, literatür, epigrafi ve arkeoloji gibi alanlardan derlenen verileri bir arada ele alarak aynı adlı seride yayınlayan *Tabula Imperii Byzantini Projesi* kapsamında, K. Belke ve N. Mersich tarafından hazırlanan altıncı bant Phrygia ve Pisidia Bölgelerini konu edinir.³ Söz konusu çalışma her iki bölge için de en kapsamlı, güvenilir ve güncel tarihi coğrafya niteliğindedir denilebilir.

Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri isimli kitabında E. Parman; tarihi coğrafya, araştırma tarihçesi ve bölge müzelerindeki (Afyonkarahisar, Eskişehir, Kütahya, Denizli ve Uşak) Bizans Dönemi mimari plastiklerini karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Afyonkarahisar ve Uşak Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan templon arşitravı gibi bazı figürlü liturjik işlevli plastikleri konu edindiği çalışmasında ise Parman, bölge taş süsleme atölyelerinin başkentle kıyaslanabilecek yetkinliğini örnekler.⁴

İç Anadolu'daki çeşitli müze ve yerleşimlerde gerçekleştirdiği epigrafik çalışmalarla bölgenin tarihi coğrafyasına ışık tutmuş olan T. Drew-Bear, aynı zamanda Dokimeion (İscehisar) Antik mermer ocak işletmelerini ele aldığı çok sayıda yayını da literatüre kazandırmıştır.⁵ Dokimeion mermer ocaklarını çeşitli bağlamlarda konu edinen ya da anan azımsanmayacak sayıda araştırma bulunmakla birlikte, bunlar arasında C. Waelkens, P. Niewöhner ve T. Albustanlıoğlu'nun çalışmaları kapsamlarının genişliği nedeniyle ayrıca sayılabilir.⁶

Cox & A. Cameron (1937). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea*. Manchester: Manchester University Press.; W. H. Buckler & W.M. Calder (1939). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua VI: Monuments and Documents from Phrygia and Caria*. Manchester: Manchester University Press.; W.M. Calder (1956). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua VII: Eastern Phrygia*. Manchester: Manchester University Press.

³K. Belke & N. Mersich (1990). *Tabula Imperii Byzantini: 7, Phrygien und Pisidien*. Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

⁴E. Parman (2002a). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.; (2002b). Ortaçağda Phrygia (Frigya) Bölgesinde bulunan ilginç bazı figürlü mimari plastik örnekleri. *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri: Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan*. İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, s. 467-479.

⁵T. Drew-Bear (1994). Dokimeion'dan yeni yazıtlar. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11, s. 111-122.; (2001). Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Kütüğü*, I. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, s. 97-111; (2007). Afyon ve Kütahya Müzesinde bulunan Politeist ve Erken Hristiyan yazıtları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV, I, s. 433-443.

⁶M. Waelkens (1982). *Dokimeion: Die werkstatt der repräsentativen kleinasiatischen sarkophage*. Berlin: Gebr. Mann.; T. Albustanlıoğlu (2006). *Dokimeion ışığı altında Roma İmparatorluk döneminde mermer kullanımı: İmparatorluk yönetimindeki Anadolu Mermer ocaklarının işletme stratejisi ve organizasyonu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.; P. Niewöhner (2007). *Aizanoi, Dokimion und Anatolien, Stadt und Land, Siedlungs-und Steinmetzwesen vom Späteren 4. bis ins 6. Jahrhundert n. Chr.* Bonn: Dr. L. Reichert Verlag.; (2013). Phrygian marble and stonemasonry as

Amorium'da (Hisarköy) uzun yıllar boyunca yürütülen kazılar sayesinde bölgenin Bizans Dönemi toplu durumu hakkında çok yönlü bilgiler edinilmiş ve böylelikle yazılı kaynaklardaki bilgiler arkeolojik verilerle de desteklenmiştir denilebilir. Kazılarda bulunan *in-situ* örnekler dâhil olmak üzere yerleşimde tespit edilen çok sayıda mimari ve liturjik işlevli plastik eleman E.A. Ivison tarafından çeşitli yayınlarla tanıtılmıştır.⁷

Kütahya Bizans Dönemi mimari plastiği yakın çevresiyle kıyaslandığında görece daha iyi tanınmaktadır denilebilir. P. Niewöhner'in Kütahya ve çevresini konu edindiği çalışmaları, Phrygia Bölgesi taş süsleme atölyelerinin malzeme ve süsleme repertuarının takip edilebilen ortak unsurlarını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.⁸

Eskişehir ve çevresinde yayımlanmış Bizans Dönemi mimari plastiği çalışmaları sayıca azdır. Bunlar arasında taşra kuruluşları hakkında önemli veriler sunan ve kazılar sonucunda açığa çıkartılan Başara Köyü kiliselerinde bulunan mimari plastiklerin tanıtıldığı çalışmalar ile E. Parman ve E. Altınsapan tarafından Kümbet Köyü Himmet Baba Türbesi'nde kullanılan devşirme malzemeleri konu edinen yayın sayılabilir.⁹ B.Y.O. Uçkan'ın editörlüğünde hazırlanan ve yüzey araştırması sonuçlarına dayalı *Frigya (Phrygia) Bizans Dönemi Kaya Kiliseleri* isimli kitap ile aynı konuyu doktora tezi olarak tamamlayan S. Evcim'in çalışması, bölgenin Ortaçağ toplu durumuna ilişkin önemli veriler sunar.¹⁰

Lykaonia Bölgesi Bizans Dönemi mimari plastiği, yakın çevresindeki diğer bölgelere nazaran daha çok çalışılmıştır. A. Arslan'ın oldukça geniş bir sahada gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen mimari plastikleri ele aldığı,

markers of regional distinctiveness in Late Antiquity. *Roman Phrygia: Culture and society*. (Ed: P. Thonemann) Cambridge: Cambridge University Press, s. 215-248.

⁷E.A. Ivison (2003). Polychromy decoration in the Lower City Church: An overview. *Amorium Reports 2. Research papers and technical reports*. (Ed: C.S. Lightfoot), Oxford: BAR Publishing, s. 119-128.; C.S. Lightfoot vd., (2005). The Amorium Project: Excavation and research in 2002. *Dumbarton Oaks Papers*, 59, s. 231-265.; E.A. Ivison (2008). Middle byzantine sculptors at work: Evidence from the lower city church at Amorium. *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes (6-8 septembre 2000)*. (Ed: P. Charalampos ve C. Vanderheyde), Atina: .c ole française d'Athènes, s. 487-513.

⁸P. Niewöhner (2008). Mittelbyzantinische Templonanagen aus Anatolien. *Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext. Istanbul Mitteilungen*, 58, s. 285-345.

⁹E. Parman & E. Altınsapan (2001). Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyünde Himmet Baba Türbesi ve devşirme malzemesi. *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları: Yıldız Demiriz'e Armağan*, s. 115-127.; A.O. Alp & G. Işık (2011). Başara "Güney Kilise" kazılarında ele geçen mimari ve liturjik elemanlar. Ankara: *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 5, 47-68.; (2012). Başara "Kuzey Kilise" mimari ve liturjik elemanları, Eskişehir: *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, s. 23-36.

¹⁰B.Y.O. Uçkan vd., (2010). *Frigya (Phrygia) Bölgesi kaya kiliseleri*. Eskişehir: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi.; S. Evcim (2015). *Dağlık Frigya Bölgesi Bizans Dönemi kaya mimarisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

bütünlüklü ve bağdaştırıcı bir çalışma olan doktora tezi bölge için önemli bir nişi doldurmaktadır.¹¹ Ç. Temple'ın Konya Merkez ve çevresinde bulunan Bizans Dönemi mimari plastiklerini konu edindiği doktora tezi ve diğer çalışmaları da bölge repertuarı için tamamlayıcı niteliktedir.¹² Bunlardan başka Lykaonia için, Ş. Yıldırım'ın Philomelion'da (Akşehir) bulunan mimari plastikleri değerlendirdiği çalışmaları sayılabilir.¹³

Yalvaç Müzesi'ndeki bölgesel özellikler gösteren zengin Bizans Dönemi mimari plastiği koleksiyonu A.B. Yalçın tarafından tanıtılmış, sonrasında ise T. Yeşiltaş aynı koleksiyonu doktora tezi çalışması olarak daha kapsamlı biçimde ele almıştır.¹⁴

N. Fıratlı başkanlığında Phrygia Sebastesi'nde (Selçukler) yürütülen kazılarla toprak üstüne çıkarılan kiliselerde kullanılmış çok sayıda mimari ve liturjik işlevli plastik eleman tespit edilmiştir.¹⁵ F. Gür'ün doktora tez çalışması olarak konu edindiği ve süsleme repertuarı bakımından oldukça zengin olan mimari plastikler, bölge taş süsleme atölyelerinin periferisiyle olan ilişkisine dair bilgiler vermesi bakımından oldukça önemlidir.¹⁶

Tarih boyunca Phrygia Bölgesi'nin denize açıldığı en yakın konum Prussa (Bursa) ve çevresi olmuştur, bu bağlamda her iki bölge arasında kesintisiz bir etkileşimin varlığı aşîkârdır. Y. Ötüken'in Bursa ve çevresini konu edindiği çalışmasında tanıtılan mimari plastikler de bu savı destekler niteliktedir denilebilir.¹⁷

¹¹A. Aslan (2014). *Konya çevresi Bizans Dönemi mimari plastik araştırmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹²Ç. Temple (2013). *Konya/İkonion ve çevresinde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.; (2014). Konya'da bulunan yivli ve düğüm motifli sütunlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, s. 1019-1031.

¹³Ş. Yıldırım (2006). *Philomeilon'daki Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.; (2010). Philomelion Orta Bizans başlıkları. *Bizans ve Çevre Kùltürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan*. (Ed. S. Doğan & M. Kadiroğlu) İstanbul.; (2011). Philomelion Erken Bizans başlıkları. *Anadolu Kùltürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan*. (Ed. A.C. Erel vd.) Ankara.

¹⁴A.B. Yalçın (2008). Le culture mediobizantine di Yalvaç. *Bulletin De Correspondance Hellenique*, 49, s. 139-149.; T. Yeşiltaş (2012). *Yalvaç Müzesi'ndeki Bizans Dönemi taş eserleri*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁵N. Fıratlı (1969). Decouverte d'une eglise byzantine a Sebaste de Phrygie. *Cahiers Archeologiques*, 19, s. 151-156.; (1970). Uşak Selçukler kazısı ve çevre araştırmaları 1966-1970. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19-2, s. 109-160.

¹⁶F. Gür (2006). *Uşak yakınındaki Frigya Sebastesi (Selçukler)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁷Y. Ötüken (1996). Forschungen im nordwestlichen Kleinasien: antike und byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa. *Istanbul Mitteilungen*, 41.

Afyonkarahisar İli sınırlarında yürütölen bu doktora çalışmasıyla birlikte, yukarıda anılan önceki araştırmalarda tanıtılmış olan mimari plastik elemanlar arasındaki bölgesel boşluk kısmen kapanmış ve Phrygia Bölgesi'nin Bizans Dönemi dini mimarisi ile yerel mimari süsleme atölyeleri hakkında birleştirici yeni bağlantılar kurulmasına olanak sağlayacak sonuçlara ulaşılmıştır.

2. PHRYGIA (AFYONKARAHISAR) TARİHİ COĞRAFYASI

Phrygia Bölgesi tarihi coğrafyasını doğrudan konu edinen veya ihtiva eden çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu doktora çalışması kapsamında tespit edilen yoğun mimari plastik dağılımının tarihsel arka planını ortaya koymak ve Türkçe literatürde, spesifik olarak Afyonkarahisar ve Bizans Dönemi ile sınırlı olmak üzere, var olan nişin doldurulması amacıyla bu bölüme yer verilmiştir. Tarihi coğrafya başlığı altında sıklıkla adı geçen Phrygia ile daha çok, günümüz Afyonkarahisar idari sınırları içinde kalan ve çalışmanın sınırlarını ihtiva eden coğrafya işaret edilmektedir.

Roma Dönemi öncesinde Anadolu'nun, adını yerel halk gruplarının oluşturduğu ilkel birlik ya da küçük devletlerden alan çok sayıda bölgeye ayrıldığı kabul edilir. Bu ayrımın idari yapılanmalardan çok, coğrafi sınırların kültürel farklılıklarla kesiştikleri alanlara işaret ettiği düşünülmelidir. Günümüz Afyonkarahisar İli sınırlarının da içinde bulunduğu, dağlarla çevrili ve ekserisi ovalarla kaplı Phrygia Bölgesi de adını, Balkan kökenli oldukları ve Boğazlar üzerinden gelerek Orta Anadolu'ya yerleştikleri düşünülen Phrygler'den alır. Phrygia Bölgesi'nin kuzeyinde Bithynia, doğusunda Galatia, güneydoğusunda Lakonia ve Pisidia, batısında ise Mysia, Lydia ve Karia Bölgeleri vardır. Bölgenin idari sınırları tarihsel süreç içinde değişkenlik gösterse de genellikle ikili bir ayrım söz konusu olmuştur: **Büyük Phrygia** (*Megale, Prima, Magna, Pakatiana*) ve **Küçük Phrygia** (*Mikra, Secunda, Parva, Salutaris, Epiktetos*). Strabon, bu ayrımı açık biçimde dile getirir: “Midas'ın hüküm sürdüğü ve Galatlar'ın işgaline uğrayan orta ve aşağı kısımlara Büyük Phrygia, Hellespontos ve Olympos etrafındaki kısma ise Küçük Phrygia denilir.” ve açıklar “Büyük Phrygia'nın doğusunda Pessinus (Ballıhisar), Liakonia ve Oraorki Bölgesi, batısında ise Maionialılar, Lydialılar ve Karialılar bulunur. Phrygia Epiktetos'un Paroreia olarak adlandırılan kısmı Pisidia boyunca uzanan bölümü ile Amorion, Eumenia (Işıklı) ile Synnada (Şuhut) ve sonrasında Phrygia'nın en büyük kentleri Laodikeia (Eskihisar) ile Apameia Kibotos (Dinar) yer alır”.¹⁸ Roma egemenliğiyle birlikte idari yapılanma değişerek Anadolu; Galatia, Bithynia, Asia, Likia, Kilikia, Kappadokia ve Pontos Bölgeleri'ne ayrılmış, Phrygia Bölgesi de yeni bölümlenmeyle birlikte Asia ve Galatia'nın (**Harita 02**) sınırları içinde kalmıştır. Bizans Dönemi'nde bu yapılanma küçük değişikliklerle idari ve dini kurumlarca kullanılmaya

¹⁸Strabon (2000). *Antik Anadolu coğrafyası (Kitap. XII-XIII-XIV)*. (Çev.: Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 71-81.

devam etse de, 7. yüzyılda başlayan Arap Akınları ve takip eden Türkmen boylarının ilerleyişine karşı, sivil ve askeri idarenin tek elde toplanması temeline dayanan yeni bir düzenleme olan Thema Teşkilatı (*Themata*) ile değişmiş, Phrygia Bölgesi, Anatolikon ve Opsikion Themaları'na ayrılmıştır. Anatolikon Theması bugünkü Afyonkarahisar'ın tümünü ve Konya'nın büyük bir kısmını kapsar. Themata, Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki hâkimiyeti süresince küçük değişikliklerle benzeri bir kurguda kullanılmaya devam edilmiştir.

Hitit Krallığı'nın Anadolu genelindeki siyasi egemenliğinin yok olmaya başladığı İÖ 9 ve 7. yüzyıllar arasında Orta Anadolu devlet ya da ön devlet özellikleri sergileyen karmaşık ve gelişmiş bir topluma ev sahipliği yapmıştır.¹⁹ Genel kabule göre Thrak halklarından olan Phrygler, Balkanlar'dan gelerek daha sonra kendi adlarıyla anılmaya başlanan bugünkü Orta Anadolu topraklarının olduğu bölgeye yerleşmişlerdir. Arkeolojik veriler Phrygler'in 9. yüzyılda Halys'in (Kızılırmak Nehri) batısına kadar uzanan geniş bir coğrafyada var olmaya başladıklarını göstermektedir.²⁰ Bölgenin neredeyse tümüne yayılan Phryg yerleşimleri hakkında Strabon, Sangarios (Sakarya Nehri) üzerinde Midas ve Gordios Dönemleri'ne tarihlendirdiği kentlerden çok, büyükçe köylere benzeyen eski yerleşimlerin izlerinin varlığından bahseder.²¹

Phrygler'in çevre halklarla ekonomik temellere dayanan iyi ilişkiler kurduğu bilinmektedir. Örneğin Homeros, Phrygler ve Troyalılar'ın komşuluk ve müttefiklik ilişkileri içinde olduğundan söz eder. Phrygler'in Anadolu halklarıyla olan ilişkisi arkeolojik verilerle de desteklenmektedir. Phryg bronz ve tekstil ürünleri Ege kıyılarına 8. yüzyılda ulaşırken, Yunan seramikleri de Phrygia'da Orta ve Geç Phryg Dönemlerinde görülür. İki halkın karşılaştığı en önemli kesişim noktaları Aşağı Rhindakus (Mustafakemalpaşa Çayı) vadisi ve Sangarios'un kuzey batısında kurulu yerleşimlerinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Aşağı Sangarios Bölgesi de bu kültürel değişim için önemli noktalardan birisi olarak kabul edilebilir.²²

Phryg Devleti 8. yüzyılda bölgede egemen olmaya başlamış ancak bu hâkimiyet uzun sürmemiş ve başkent Gordion'un (Yassihöyük) 7. yüzyılda Kimmer Akınları sırasında tamamen tahrip edilmesi ile bunu izleyen Lydialılar'ın bölgeyi işgali Phrygler'i

¹⁹P. Thonemann (2013). Phrygia: An Anarchist history, 950 BC-AD 100. (Ed: P. Thonemann), *Roman Phrygia: Culture and society*. New York: Cambridge University Press, s. 8.

²⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 71.

²¹Strabon, 2000, a.g.k., 64.

²²Thonemann, 2013, a.g.k., 16.

yarı özerk küçük prenslikler biçiminde yaşamak zorunda bırakmıştır. 6. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan Pers idaresi süresince, bölünmeler yaşansa da esas olarak, kuzeybatı Anadolu'yla birlikte Phrygia Bölgesi Kappadokia'da bulunan Daskyleion (Ergili) Satraplığı'na, güneybatı Anadolu ise Sardis (Sart) Satraplığı'na bağlanmıştır.

Geç 4. yüzyılda Phrygialılar'ın tersine Karialılar, Lidialılar ve Lykialılar'ın hâlihazırda pek çok Yunan kültür öğesini devşirdiği söylenilebilir. Yunan kültürünün Phrygia'da yayılmasındaki lokomotif etki, geniş ölçüde Greko-Makedon yerleşimleriyle 330'ların ortasında III. Aleksandros'un seferiyle başlamış ve 2. yüzyıla kadar bu etki devam etmiştir. Dokimeion ve çevresindeki steller Greko-Makedonlar'la Phrygler arasındaki ilişki hakkında önemli arkeolojik veriler sunar; tercih edilen sıfat ve isimler açık biçimde Greko-Makedon kolonyalistlerle yerel halk arasındaki ayrıma işaret etmektedir.²³

Batı Anadolu hâkimiyeti sonrasında Pisidia ve Doğu Phrygia'yı güneyden kuzeye geçen III. Aleksandros, Sagalassos'u (Ağlasun) fethederek Antigonos Monophthalmos'u yeni satrap olarak arkada bırakmış ve Gordion'a ilerlemiştir. Burada kendisine katılmak için yola çıkarak kuzeyden gelen ordularıyla buluşmak için bir süre bekler ve sonrasında Hindistan'a doğru seferine devam eder. Helenizm'in de başlangıcına işaret eden ve III. Aleksandros'un ölümü üzerine başlayan Diadokhlar Savaşları (İÖ 312-281) sonrasında genel olarak Phrygia Bölgesi'ne Seleukoslar hâkim olmuştur.

278 yılında I. Antiokhos Soter, bir süre için kuzeybatı Anadolu'da karışıklıklara sebep olan Galatlar'a karşı galip gelerek onları daha sonra kendi isimleriyle anılacak olan Büyük Phrygia'nın kuzeydoğusuna yerleştirmiştir. Ne var ki bunun doğal bir sonucu olarak Galatlar bölgede yaşayan Phrygler'e egemen olmuş ve onları topraklarından sürmüştür. Phrygia tarihi için bu önemli gelişmenin ardından bölgede Seleukos hâkimiyeti de giderek çözülmüş ve bu durum Pergamon (Bergama) Kralı I. Attalus'un Galatlar'a galip gelerek Seleukos topraklarına bir süre hükmetmesine kadar sürmüştür. 190 yılında Manisa yakınlarında vuku bulan Magnesia Muharebesi'nde Seleukoslar ve Roma Cumhuriyeti'yle ittifak içinde olan Pergamon Krallığı karşı karşıya gelir. Seleukoslar'ın ağır yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşın ardından Küçük Asya'da Roma hegemonyası başlamıştır. Taraflar arasındaki Apameia Antlaşması'na (İÖ 188) göre Roma tüm Seleukos varlığını müttefikleri Pergamon Kralı II. Eumenes'e vermiştir. Roma

²³Thonemann, 2013, a.g.k., 17-24.

İmparatorluğu, Attalid egemenliğindeki toprakları Asia Eyaleti adıyla bölümlendirerek bölgede idareye Andronikus Ayaklanması'nda (İÖ 132-129) Roma'yı destekleyen krallar getirilmiştir. Batı ve İç Anadolu'da Ön Helenistik yerleşim ve ordu karargah kolonilerinin ilk nüvelerini oluşturduğu şehirlerin Helenleştirilmesi, Seleukos ve Attalid dönemlerinde neredeyse tamamlanmış ve böylelikle Orta Anadolu'nun Romanizasyonu için ilk temeller atılmıştır denilebilir.²⁴

Yukarı Orta Anadolu'da Greko-Makedon kolonyal yerleşimlerinin başlamasından iki yüzyıl sonra bile Romanizasyon oldukça yavaş ilerlemiştir, bununla birlikte 1. yüzyılda Phryg tarihi bir dönüm noktası yaşamıştır. 100-50 yılları arasında, ağırlıkla Grek ya da Greko-Makedon yerleşimlerden (Apameia, Laodikeia v.d.), Phryg ve Greko-Makedon yarı kırsal toplumlara (Prymnessos, Abbaertai v.d.) kadar kendilerini yeni ve radikal yollarla ifade etmeye başlamışlardır. Bu olgunun önemli göstergelerinden biri, Apameia dışında hiçbir yerleşimin benzer bir tecrübesi olmamasına karşın, 1. yüzyılın ortalarında yirmiye yakın Phryg şehrinin bronz ve bakır sikke darp etmeye başlamış olmasıdır. 1. yüzyıl Phrygia'sında sosyo-ekonomik alanlarda yaşanan değişim ve Romanizasyon politikasının başarıya ulaşmasındaki en önemli nedenlerden birisi olasılıkla, Roma'nın eşzamanlı olarak bölgeyi insan ve hammadde bakımından sömürmeye başlamasıdır. Örneğin, Phrygia 111-116 yılları arasında bir Roma Eyaleti haline gelince, çoğunluğu köle tüccarı İtalyan tacirler de görülmeye başlanmıştır. Keza, bölgedeki erken Grek ve Latin yazıtlarının ekserisi de bu kişilere aittir. Phrygia'da yazı ilk olarak İÖ 1. yüzyılda kamusal alanda görülmeye başlar ve İS 2. ve 3. yüzyıllarda geniş bir yayılım gösterir, bu da geri kalan Roma toprakları için oldukça geç bir tarihtir.²⁵ Yerleşimlerin sikke darp etmesi ve yazının ilk önce kamusal alanda kullanılmaya başlanmasındaki temel itici güç, şüphesiz, İmparatorluğun bölgeye karşı değişen sömürgeci yaklaşımının önkoşulu olarak varlıkların sayılması ve belirli bir bürokrasi içinde gelirlerin hazineye aktarılması gerekliliğidir. Phrygia halkları, Roma İmparatorluğu'nun kurduğu hegemonik yapı sonucunda, en azından kamusal alanda, kendi kültürlerinden uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

Tüm Asia Eyaleti Mithridatis Savaşları'ndan (İÖ 88-63) oldukça olumsuz etkilenmiştir. 40 yılında Partlar'la ittifak kurarak Suriye'den batı Anadolu'ya kadar tüm Roma eyaletlerini ele geçiren Quintus Labienus ve sonrasında yaşanan iç karışıklıkların

²⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 73-74.

²⁵Thonemann, 2013, a.g.k., 27-29.

ardından Augustus'la (İÖ 27-İS 14) birlikte yaklaşık 200 yıl sürecek Barış Dönemi (*Pax Romana*) başlar. Bu sürecin neden olduğu ekonomik sıçrama Erken Bizans Dönemi'nde yaşanan refahın da arkasında yatan temel etmendir.²⁶

Phrygia'nın yerleşim ve siyasi organizasyonu Antik Dönem'de de yerel ve kendine özgü olmuştur. Yakın çevre için tekil örnek olarak gösterilebilecek *Pentapolis* de bunun bir örneğidir. Brouzos (Karasandıklı) kentinde bulunan bir yazıttan anlaşıldığı üzere birbirine yakın beş Phryg kenti belirli bir dönem için birlik oluşturmuşlardır.²⁷ Phrygia *Salutaria* içinde, Synnada'nın yak. 35 km batısında akan Kuru Çay / Hamam Çayı boyunca kuzey-güney yöneliminde 20 km'ye varan genişlik ve 30 km uzunluktaki bir vadi boyunca uzanan bölgede kurulan birlik Bizans Dönemi'nde de *Pentapolis* olarak adlandırılmaya devam etmiştir. Eukarpia (Emirhisar), Bruzos, Otrus (Çayırbağ), Hierapolis (Koçhisar) ve Stektorion (Menteş) şehirlerinin oluşturduğu söz konusu ittifaktan, Antik yazıtta ilk kez Hierokles söz eder. 1078-1081 yılları arasında hüküm sürmüş İmparator III. Nikiforos Botaneiates Dönemi'nde, görevi tam olarak bilinmeyen, Hetaireia Birliği'nin komutanlığını yapan Romanos Straboromanos'un *Pentapolis* kentlerinden olduğu bilinmektedir. Bu yazıt göstermektedir ki 11. yüzyılda dahi kentler arasındaki birlik idari bakımdan süregelmiyor olsa da kültürel bir devamlılık söz konusudur. Yönetim zorluklarının yanında büyük idari bölgelerin idarecilerine sunduğu nüfuzlu gücü azaltmak isteyen Roma İmparatorluğu, Diokletian ve ardıllarıyla birlikte daha küçük yapılardan oluşan yeni eyalet sistemlerini uygulamaya başlamışlardır. Dönemin idari yapılanması hakkında bilgi veren Verona Listeleri'nde (*Laterculus Veronensis*) belirtilen Phrygia'nın I. ve II. biçimindeki ayrımının ne zaman başladığı hususunda bugünkü bilgilerimizle kesin bir yargıya varmak çok olası değildir, belgede II. Phrygia'nın idari merkezi Afyonkarahisar sınırları içindeki Synnada olarak geçmektedir. Yaklaşık 4. yüzyılın ortalarından itibaren II. Phrygia için *Phrygia Salutaris* ve I. Phrygia için ise *Phrygia Pakatiana* kullanılmaya başlamıştır. Galatia eyaleti de sıkça bugün Afyonkarahisar il sınırları içinde kalan bölgeleri de kapsayacak biçimde tanımlanmıştır.²⁸

Hemen her dönemde Anadolu'da hâkim yapının tahıl ihtiyacının çoğunu karşılamış Frıgia Bölgesi'nde, Roma idaresiyle birlikte şehirler dışında, büyük çiftlikler biçiminde yapılanmış İmparatorluk mülkleri karşımıza çıkar. Örneğin, bunlardan birisi olan *Regio*

²⁶Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 75-76.

²⁷Thonemann, 2013, a.g.k., 36.

²⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 76-78.

Moeteana et Ipsina, Kütahya Altıntaş'tan Afyonkarahisar'ın doğusundaki Akarçay'a kadar uzanıyor ve İhsaniye ile İscehisar ilçelerinin büyük bir kısmını kapsıyordu. Bu İmparatorluk arazilerinde yaşayan köylüler vergilerini yönetimin doğrudan görevlendirdiği kâhyalara ödüyorlardı. Bunlar, genellikle İmparatorluğun azatlı köleleriydi ve aynı zamanda, bölgede bulunan Latince yazıtlar da göstermektedir ki, Dokimeion mermer ocaklarında çalışan binlerce işçiyi de onlar yönetmişlerdir.²⁹

İmparator Heraklios'un (610-641) gerçekleştirdiği yeni düzenlemeyle birlikte Themata adı verilen idari teşkilatlanma tüm Anadolu'nun yapısını değiştirmiştir. Coğunluğunu günümüz Afyonkarahisar sınırları içinde kalan Thema Anatolikon'un başkenti ise pek çok Arap kaynağında da adı geçen ve aynı yüzyıl içinde başpiskoposluğa yükseltilen Amorion olmuştur.³⁰

5. ve 6. yüzyıllar, İmparatorluğun tümünde olduğu gibi Phrygia Bölgesi de, doğal afetlerin sebep olduğu verimsiz hasatların sonucunda yaşanan açlık ve salgınların yanında, ağırlaşan vergiler ve yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan yerel çetelerin yağmaları gibi olumsuz olaylara sahne olmuştur. 535 yılında Iustinianos bazı eyaletlerdeki askeri ve idari yetkileri birleştiren yeni bir takım düzenlemeler yapmıştır. Phrygia Pakatiana özelinde her iki ofisin gelirlerinin dahi tek bir yerde toplandığı yeni yapılanma bunlar arasında sayılabilir. 627 yılında gerçekleşen ve Bizans İmparatorluğu'nun kesin zaferiyle sonuçlanan Nineveh Savaşı sonrasında, Pers güçlerinin işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle birlikte tüm Anadolu'da, 634 yılından başlayarak Arap Akınlarına kadar süren kısa bir sulh dönemi yaşanmıştır.³¹ 644'de kayıtlara geçen ilk Arap Akını Amorion'a gerçekleştirilmiştir. 646 ve 740 yılları arasında da kent sekiz kere Araplar tarafından ele geçirilir.³² Muaviye'nin 645 ve takip eden süreçte gerçekleştirdiği akınlar sonrasında Damaskos'a (Şam) çok sayıda esir ve savaş ganimetiyle döndüğü bilinmektedir.³³

Arap Akınlarıyla birlikte Bizans İmparatorluğu'nun Suriye, Filistin, Mezopotamya ve Ermenistan'ın bir kısmını kaybetmesi Heraklius'un ardıllarının sınırda güvenliği

²⁹T. Drew-Bear (2001). Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Kütüğü*, I. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, s. 98.

³⁰C. Lightfoot (2001). Bizans Dönemi'nde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Kütüğü*, I. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, s. 115-116.

³¹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 81-82.

³²Lightfoot, 2001, a.g.k., 116.

³³G. Ostrogorsky (2011). *Bizans Devleti tarihi*. (Çev.: F. Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 108.

sağlama çabasına girişmişlerine sebep olmuştur. 8. yüzyılla birlikte bölgelerdeki askeri idareciler (*strategists*) sivil alanları da kontrolleri altına almaya başlamıştır. Bununla birlikte, ekserisi tarihli *Kommerkiarier* mühürleri bize 8. yüzyılın başlarında özellikle ekonomik alanlarda bölgesel sivil idarenin de değişen yapı içinde eşzamanlı olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Armenikon Theması'nda ortaya çıkan isyanın yarattığı zafiyetten faydalanan Araplar 669 yılında Halife Muaviye'nin oğlu Yezid'in önderliğinde Galatia üzerinden Konstantinoupolis seferini başlatmıştır. Yol üzerinde Amorion'u fetheden Yezid dönmek üzere burada 5.000'e yakın askerini bırakarak sefere devam etse de sonraki kış, İmparatorluk yerleşimdeki tüm Araplar'ı öldürerek şehri geri alır. Bu tarihten sonra Araplar'ın, donanma başta olmak üzere tüm potansiyellerini I. Konstantinoupolis Kuşatması'na (674-78) yönlendirmeleri Phrygia Bölgesi için kısa süreli bir rahatlama yaşanmasını sağlamıştır. Mesleme komutasındaki Emevi ordularının bir süre Pergamon'da kalmalarının ardından başlatılan ilk Konstantinoupolis kuşatması açlık ve ağır kayıplar sonucunda Araplar'ın geri çekilmesiyle nihayetlenmiştir. Yirmi Yıllık Anarşi Dönemi'ne son vererek tahta geçen İmparator Leon'un kuşatma öncesinde ve sonrasındaki eylemlerinin, Emeviler'in yaşadığı başarısızlığın arkasında yatan temel etken olduğu söylenilebilir. İkinci başarısız Konstantinoupolis kuşatmasından 8. yüzyılın ortalarında artık sıradanlaşmaya başlamış Arap yağmalarına kadar, Orta ve Batı Anadolu herhangi ciddi bir tehditle karşılaşmamıştır. Araplar'ın dört kol halinde Kappadokia ve Batı Anadolu'ya doğru düzenledikleri seferlerin neden olduğu ve 8. yüzyıl için bölgede yaşanan en kapsamlı savaşlar İmparator III. Leon'un kesin zaferleriyle sonuçlanmıştır. V. Konstantinos isyan ve akınların merkezi olan Opsikon Theması'nı (**Harita 03**) yeniden yapılandırarak daha küçük idari bir bölümlmeye gitmiş ve Kuzey Phrygia ve Phrygia Salutaria'nın kuzeyi de söz konusu yapılanmanın bir parçası olmuştur.³⁴

Arap Akınlarına karşı halkın savunma yapılarına çekilinmesi, açık alanlarda muharebelerden kaçınılması ve düşmanların kullanımını engellemek maksadıyla tüm gıda maddelerinin yok edilmesi gibi uygulamaları içeren yeni geliştirilen savaş taktikleri bir süre için başarılı olmuş, 779 Dorylaion ve sonrasında yaşanan Amorion kuşatmaları da doğrudan bu sebeple sonuçsuz kalmıştır. 786 ve 809 yılları arasında Halife Harun Reşid önderliğinde gerçekleştirilen çok sayıda akın sırasında Phrygia Bölgesi ana güzergâh üzerinde kalması nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Harun Reşid'in ölümüyle

³⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 83-90.

başlayan iç çekişmeler ve Balkanlar'da artan hâkimiyeti Bizans İmparatorluğu genelinde ve Anadolu özelinde kısa süreli bir barış döneminin daha yaşanmasına sebep olmuştur. İmparator Theophilos'un büyük bir orduyla 837 yılında başlattığı seferin Halife Mutasım'ın doğum yeri olan Sozopetra'nın (Viranşehir / Doğanşehir) ele geçirilip yıkılmasıyla sonuçlanması üzerine Mutasım Anadolu üzerine sefere çıkmıştır. Bu sefer 838'de Amorion'un fethedilerek yakılıp yıkılması ile son bulur. Amorion'un uğradığı tahribata uğramasıyla bölgenin idari ve askeri merkez olma özelliğinin Polybotos'a (Bolvadin) geçtiği düşünülmektedir, bununla birlikte 9 ve 10. yüzyıllarda Araplar'a karşı bir tampon bölgeye dönüşen Anatolikon Theması çeşitli sebeplerle daha küçük idari yapılara bölünmek zorunda kalmıştır. 869 yılında ortaya çıkarak Nikaia (İznik), Nikomeida (İzmit) ve Thrakesion Theması'nda hatta Phrygia'nın bir kısmında etkili olan Paulusçuluk Hareketi İmparatorluğu olumsuz etkilemiştir. I. Basileios önderliğindeki Bizans kuvvetlerinin Paulusçular ile Araplar üzerine başlattıkları ve 878 yılında kesin bir zaferle sonuçlanan seferler süresince Phrygia Bölgesi bir geçiş noktası olmuştur. 10. yüzyılın başlarında Bizans / Arap çatışmaları, Tarsus Emirleri tarafından yürütülen savaflara dönüşmüştür denilebilir. Bunların sonuncusu 931 tarihinde Amorion'un yağmalanıp yakılmasıyla sonuçlanmış ve 11. yüzyılın ortalarında başlayacak olan Türk iskânına kadar sürecek yüzyıllık bir barış dönemi yaşanmıştır. Bu süreç içinde Bulgarlar ve Mısır Fatımileri'yle yaşanan sıkıntılar dışında İmparatorluk büyük bir problemle karşılaşmamıştır. Phrygia Bölgesi Fatımiler'e karşı düzenlenen seferler sırasında ordu güzergâhının bir parçası olmuştur.³⁵

Tüm Anadolu'da ve Phrygia Bölgesi'nde 10-11. yüzyıllar arasında kısa süreli bir refah ve canlanma dönemi yaşamıştır. Afyonkarahisar'ın 10-11. yüzyıllar arasında yaşadığı refah ve canlanmanın en önemli arkeolojik kanıtı il müzesinde sergilenen Orta Bizans Dönemi mimari ve liturjik elemanlardır.³⁶

11. yüzyılla birlikte eyaletlerde yetişen yerel askerlerin yerini, büyük sayılar halinde, yüksek ücretli paralı askerler almaya başlamıştır. 1030'lardan itibaren Kuzeydoğu Anadolu'yu fethetmeye başlayan Türk akıncılarının sonraki on yıl içinde Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alp Arslan altında birleşmeleri Anadolu'nun içlerine olan ilerleyişlerini hızlandırmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun geçen çeyrek yüzyıl içerisinde faal bir tehdit olmaması nedeniyle İç Anadolu'daki askeri sınır yapılanmasını

³⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 90-97.

³⁶Lightfoot, 2001, a.g.k., 119-120.

gözardı etmesi Türkler'in zayıflayan savunma hattında neredeyse hiç bir dirençle karşılaşmadan ilerlemesine sebep olmuştur. Kappadokia ve sonrasında Amorion'un tahrip edilmesine kadar ilerleyen olaylar sonrasında Bizans İmparatoru IV. Romanos orduyu yeniden biraraya getirme çabalarının yanında Sozopolis (Uluborlu) ve Eumenia (Işıklı) gibi kentlerin kalelerinin yenilenerek tampon bölgelerde güvenliğin artırıldığı bilinmektedir.³⁷

IV. Romanos, Türkler'e karşı girişeceği üçüncü seferin hazırlıklarını tamamladıktan sonra çoğunluğu paralı askerlerden oluşan ordusuyla büyük bir yenilgiye uğrayacağı Malazgirt'e doğru harekete geçmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun otorite ve ordusunu büyük zafiyete uğratan ağır Malazgirt yenilgisi sonrasında VII. Mikhail ve IV. Romanos arasında yaşanan çatışmaların İmparatorluğa daha çok zarar verdiği söylenilebilir. Bu durum Türkler'in önünde bir merkezi otoritenin kontrolünde olmayan ve karşılarında onları engelleyebilecek bir ordunun olmadığı açık toprakların serilmesine sebep olmuştur. Malazgirt Savaşı'ndan yaklaşık on yıl sonra Türkler, yerel önderler³⁸ altında bir araya gelerek küçük gruplar halinde Büyük Selçuklu ailesinin himayesinde Phrygia da dâhil olmak üzere tüm Anadolu'ya yerleşmişlerdir.³⁹ Sonraki çeyrek asır boyunca da Bizans İmparatorluğu neredeyse kesintisiz bir biçimde iç savaş ve gasplarla sarsılır. Öte yandan, 11. yüzyılın sonlarına kadar büyük şehirler ve iyi bir savunma sistemine sahip yerleşimler henüz kabiliyetli kuşatma yapma yeteneğinden yoksun Türkler tarafından da fethedilememiştir. Bu durum, 1081 yılında Türkler'le ittifak kurarak onları kendi yokluğunda şehirlerin korunmasıyla görevlendiren Nikephoros Melissenos'un Dorylaion merkezli başlattığı isyan sonucunda hızla değişir. Kendisi de Türkler'le kurduğu diplomatik ilişkiler sonucunda tahta çıkan I. Aleksios Komnenos'un, iktidarının ilk on yılı boyunca neredeyse tüm askeri gücünü İmparatorluğun batısında Normanlar'a karşı yönlendirmesi nedeniyle, Phrygia kentlerinde Bizans egemenliğinin hemen hemen sona ermeye başladığı söylenilebilir. 1097 Haziran'ında Nikaia'nın Haçlı orduları yardımıyla yeniden Bizans kontrolüne girmesiyle birlikte Phrygia Bölgesi için yaklaşık yüzyıl sürecek kesintisiz savaşların yaşanacağı yeni bir dönem başlamıştır.

³⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 97-99.

³⁸Burada yerel önderler ile Anadolu ve Balkanlar'ın iskân edilmesinde öncü rolü üstlenen gazi erenler ve dervişler kastedilmektedir.; C. Kafadar (1995). *İki cihan âresinde: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. (Çev.: A. Tunç Şen) İstanbul: Metis Yayıncılık.; Ö.L. Barkan (2013). *Kolonizatör Türk dervişleri ve Süleymaniye Camii ve imaret muhasebesi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.; H. Şahin (2020). *Dervişler-Fakihler-Gaziler: Erken Osmanlı Döneminde dini zümreler 1300-1400*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

³⁹K. Belke (1990). Phrygia between Byzantines and Seljuks. *Byzantinische Forschungen*, 16, s. 160.

Nikaea'nın fethi ardından Dorylaion üzerinden Pisidia Antiocheiası'na (Yalvaç) yönelen Haçlılar, Kedrea (Bayat), Dokimeion, Polybotos ve Philomelion güzergâhını takip etmiştir.⁴⁰

Dorylaion Zaferi (1097) sonrasında Bizans İmparatorluğu Anadolu'nun yeniden fethine girişmiş⁴¹ ve Haçlı Orduları'nın Anadolu topraklarındaki başarılı ilerleyişi sonucunda Komnenos Sülalesi egemen olmaya başlamıştır. 1098 yılında Ioannes Dukas'ın çok da çaba harcamadan Ephesos'u (Efes) ele geçirerek Sardis ve Philadelphia'yı (Alaşehir) da aldıktan sonra Phrygia sınırına kadar gelmesi bu neticeye varılmasına sebep olan ana etmenlerden birisidir.⁴²

Phrygia Bölgesi sadece Bizans ve Türkler arasındaki savaşların odak noktası olmamış, ayrıca Orta Anadolu'da Frank ve Norman ordularının varlığından da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. I. Haçlı Seferi, 1097 yılının yazında bölge içinden geçmiş olmasına rağmen bundan önce 1073 yılı civarında, Bailleul'lu Roussel Anadolu'da bir Norman devleti kurma girişiminde bulunmuştur. VII. Michael Dukas bu olayın gerçekleşmesini engellemeye çalışırken, Roussel kendisine karşı gönderilen Bizans süvari bölüğünü Amorion yakınlarında bozguna uğratmış ve İmparatorun amcası Sezar Ioannes Dukas'ı esir almıştır.⁴³

Aynı yılın yaz aylarında I. Aleksios Komnenos büyük bir orduyla Suriye Antiokheiası'na Haçlılar'a destek olmak üzere sefere çıkarak Philomelion'a kadar ilerler. Burada Haçlı ordularının dağılmak üzere olduklarını ve yeni büyük takviye birliklerin geldiğini öğrenerek Konstantinoupolis'e geri döner. 1099'da I. Haçlı Seferi sırasında Hierosolyma'nın (Kudüs) fethedildiğini öğrenen Latin birlikleri de Anadolu üzerinden Kutsal Topraklar'a gitmek gayesiyle Avrupa'nın çeşitli yerlerinden birleşerek yola çıkmıştır. 1101'de Anadolu'ya varan ilk ve ikinci gruplar Türkler tarafından neredeyse tamamen yok edilmiş ve Phrygia'ya dahi ulaşamamışlardır. Ancak I. Haçlı ordularının rotasını izleyen üçüncü bir birlik Philomelion'a kadar varmayı başarmıştır. Türkler'in tüm ekinlere zarar vermiş olmalarının yanında su kaynaklarını da zehirlemeleri sonucunda Haçlılar büyük bir bozguna daha uğramıştır. Philomelion'un ise, I. Aleksios Komnenos'un kenti ele geçirmesinden yalnızca üç sene sonra tekrar Türkler'in kontrolüne geçmiş olması bölgedeki Bizans idari zaafiyetinin açık bir göstergesidir.

⁴⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 101-106.

⁴¹Belke, 1990, a.g.k., 160.

⁴²Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 106.

⁴³Lightfoot, 2001, a.g.k., 121.

Sonraki yıllarda Türkler batıya ilerleyişlerini daha kolay sürdürmüşlerdir. Bu süreç boyunca Phrygia tüm taraf orduların güzergâhı üzerinde bir savaş alanına dönüşmüş ve Bizans İmparatorluğu, Türkler'i ana yerleşimlerden uzaklaştırmak için aralıklarla ordular göndermiş, kaleler ve surlarla çevrili kentler inşa etmiş ya da var olanı güçlendirerek savunma gücünü yükseltme yolunu seçmiştir.⁴⁴ 1109 yılındada Türkler, güney Phrygia'nın Lampe Bölgesi'nde Eumathios Philokales'in ordularına galip gelirler ve bu zafer onları tekrar Ege kıyılarına kadar getiren karşı baskınlarla ilerlemelerine sebep olmuştur. I. Aleksios'un hükümranlığının son yıllarında Türkler Bithynia ve Hellespont kıyılarını işgal etmiş, örneğin eski Selçuklu başkenti Nikaia'yı kuşatmışlardır.⁴⁵

Bizans İmparatorluğu Phrygia Bölgesi'nde zaman zaman çıkan ayaklanmalar nedeniyle de bu dönemde zafiyete uğramıştır. 1114 yılından kısa bir süre önce Akronios'un koruması için görevlendirilen Mikhail isimli kumandan ve idarecinin kenti işgal edip çevresini yakıp yıkması sonucunda İmparatorluk birlikleri bölgeye sevk edilmiş ve Mikhail, ancak üç ay süren bir kuşatmadan sonra mağlup edilebilmiştir.⁴⁶

I. Aleksios Komnenos'un, Bithynia ve Hellespont'ta Türkler'e karşı kazandıkları zaferlerin bir devamı olarak başlattığı ve hızla gelişen Selçuklu başkenti İkonion'u ele geçirmek için giriştiği 1116 seferinde, savunma sistemini daha önce bizzat güçlendirdiği⁴⁷ Akrokos (Eğrigöz) rotası üzerinden Nikaia ve Leukai'yi (Osmaneli) geçerek buradan Nakoleia'ya ulaşır. Santabaris'ten (Bardakçı) sonra göçebe ve yerleşik Türklerle karşılaşmaya başlayan İmparator, ordusunu üç kola ayırır ve kendisi de Polybotos'a yönelen kola katılır. I. Aleksios Komnenos kalan iki gruptan ilkini Amorion'u ele geçirmekle, diğerini de Kedrea, Amorion ve Polybotos arasında kalan köyleri kontrol altına almakla görevlendirir. Amorion ve Polybotos'un hızlı fethi sonrasında yalnızca çevre köyleri ele geçirmekle görevli grup, doğudan gelen lojistik destekli Türk direnişi karşısında zor duruma düşmüştür. Tüm ordunun bu kolla birleşmesi üzerine kısa sürede başarı elde eden imparator, ordularını İkonion'a yönlendirir. Philomelion'u ele geçirip İkonion çevresini yakıp yıktıran I. Aleksios, kısa bir süre sonra Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kendisini takip etmeye başlamasıyla birlikte yanına Hristiyan nüfusu da almış ve sultanla anlaşarak başkente geri dönmek zorunda kalmıştır.

⁴⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 107-109.

⁴⁵Belke, 1990, a.g.k., 160-161.

⁴⁶Belke & Mersich, a.g.k., 1990, 109.

⁴⁷H.C.H. Deluigi (2015). *Winter in the Land of Rum: Komnenian defenses against the Turks in Western Anatolia*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent University, The Graduate School of Economics and Social Sciences, s. 61-62.

I. Aleksios'un 1116 seferi ile başlayan süreçte ise İmparatorluğun Phrygia toprakları üzerindeki egemenliği oldukça kısa bir süre devam etmiş ve sonrasında Selçuklu sultanının İmparatorla imzaladığı antlaşmaya kendilerini tabi görmeyen göçebe Türkler bölgeye yeniden hâkim olmuştur. Ioannes Komnenos 1119'da başlattığı seferle Laodikeia ve Sozopolis'i Türkler'den geri almış ancak doğu Phrygia'ya doğru ilerlememiştir.⁴⁸ Ioannis Kinnamos ve Nikitas Honiatis'in betimsel anlatımlarıyla şahitlik ettikleri Sozopolis'in işgali de askeri üstünlükle değil ancak hileyle mümkün olabilmıştır.⁴⁹

İmparatorun 1122-1130 yılları arasında Balkanlar'da yaşanan sorunlarla ilgilenmek zorunda kalması Türkler'in bulundukları bölgelerdeki etkinliklerini artırmalarına sebep olmuştur. 1132-1135 yıllarında düzenlenen Paphlagonia seferi de Phrygia'daki Türk varlığını etkilemez. Phrygia'da mera ve kentlerdeki Türk varlığı 12. yüzyılın ortalarına gelindiğinde neredeyse kalıcı hale gelmiştir denilebilir. Bu durum 1147/48 yılında Anadolu'yu pek çok rota üzerinden kat etmeye çalışan II. Haçlı Seferi'ne ait kayıtlarla da doğrulanmaktadır. II. Haçlı Seferi'nin Anadolu'ya ilk ulaşan ve galebeye uğrayarak yaklaşık % 90'ını kaybedecek olan Kral III. Konrad komutasındaki Alman birlikleri, Fransız Haçlıları'nı beklemeden Konstantinopolis üzerinden İkonion'a (Konya) gitmeyi hedeflemişti. Dorylaion'da Selçuklu ordusuyla karşılaşan III. Konrad, Türkler'in başarılı askeri manevraları sayesinde büyük bir ezimete uğramış ve II. Dorylaion Muharebesi'nin, ilkinden farklı biçimde, mağlup tarafı olarak Konstantinopolis'e geri dönmek zorunda kalmıştır.⁵⁰ Bundan sonra Haçlı Orduları Orta Anadolu'dan geçmeden, Bizans sınırları içinden gemiyle veya batı yolu güzergâhı üstünden Hierosolyma'e ulaşmışlardır.⁵¹

1159 yılındaki Kilikia seferinden dönen I. Manuel Komnenos'un ordusu Kotiaieion (Kütahya) yakınlarında Türkmenler tarafından saldırıya uğrar. Bunun üzerine aynı yılın kışında İmparator aynı grupları yakalamak için bir sefer düzenler ve çok sayıda Türkmen'i hayvanlarıyla birlikte katleder. Bu aynı zamanda Türkler'in 12. yüzyılın ikinci yarısında kuzey Phrygia'nın düzlük ve vadilerinde yerleştiklerinin elle tutulur ilk kanıtlarından birisidir.⁵²

II. Kılıç Arslan'ın Konstantinopolis ziyareti sonrasında Bizans ve Türkler arasında ilişkiler geçişi de olsa sakin bir sürece girmiştir. Bu zaman zarfında İmparator Manuel

⁴⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 109-111.

⁴⁹Belke, 1990, a.g.k., 161-162.

⁵⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 110-115.

⁵¹Lightfoot, 2001, a.g.k., 121.

⁵²Belke, 1990, a.g.k., 163.

Komnenos, Batı Anadolu'da birkaç kentin savunma sistemlerinde iyileştirmeler gerçekleştirdikten sonra Türk akınları başladığından beri harabe durumdaki Dorlyeion'u kendisinin de şahsen katıldığı faaliyetlerle 1175 yılında yeniden inşa ederek bunu gerçekleşmesini planladığı III. Haçlı Seferi'ne giden yolun başlangıcı olması için Papa'ya bir mektupta arzusuyla birlikte iletmiştir. Bunun üzerine Kılıç Arslan, verimli otlaklarıyla orduların beslenmesinde de büyük önem kazanmaya başlayan bölgedeki savunmayı güçlendirmeye yönelik Bizans faaliyetlerinden haberdar ve rahatsız olduğunu İmparatora bir elçiyle bildirmiştir. İmparator Manuel Komnenos çoğunluğunu paralı askerlerin oluşturduğu ordusuyla alışılmış rotayı izleyerek 1176 yılında Laodikeia üzerinden ilerlemeye başlasa da, Apameia'dan itibaren Türkler'in tüm otlakları tahrip ederek su kaynaklarını zehirlenmeleri Bizans ordularını oldukça zor durumda bırakmıştır. Açlık ve hastalıkların yanında Türkler'in araziye oldukça iyi kullanarak tüm hâkim tepeleri önceden tutmaları gibi taktiksel manevralarının sonucunda, bir dağ geçidinden (Tzibritze) geçmek durumunda kalan Bizans ordusu öncü birliklerinin ordunun geri kalanıyla irtibatının kesilmesiyle başlayan süreç, Bizans için mağubiyetle ve Kılıç Arslan'ın kendisine sunduğu barış teklifini İmparatorun rıza göstererek kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Miryokefalon (Düzbel) yenilgisinden sonra ya da daha açık biçimde 1180'de İmparatorun ölümüyle Bizans, Phrygia'da var olan zayıf kontrolünü de kaybetmiştir. Andronikos Komnenos ve II. Isak Angelos'un tahtta kaldıkları yıllarda yaşanan sivil savaş ve ayaklanmalar Phrygia Bölgesi'ndeki hâkimiyetin tümüyle kaybolmasına neden olmuştur. III. Haçlı Seferleri sırasında Latin Birlikleri, Türkler'in yoğun baskısına rağmen Karamık ve Philomelion arasında bir bölgeye kadar ilerlese de kısa bir süre sonra yok olmuşlardır. 1204 yılında III. Kılıç Arslan'ın Saparta'yı (Isparta) ele geçirmesi ve IV. Haçlı Seferi'nin hedef değiştirerek Konstantinoupolis'i işgal etmesi üzerine Phrygia Bölgesi'ndeki Türk egemenliği baki olmuştur denilebilir.⁵³

Çok sayıda farklı kaynak olmakla birlikte temel olarak II. ve III. Haçlı Seferleri raporlarından öğrendiğimiz üzere, güneyde Laodikeia, Khonai (Honaz), Sozopolis ve Khoma (Hacımusalar), kuzeyde Kotiaieion gibi müstahkem şehirler dışında yaşayan küçük kırsal Bizans tebası için herhangi bir güvenli alan artık söz konusu değildir. Kırsal bölgelerin çoğu terk edildiği için tarım, kaleler çevresinde sınırlı sayıda tarlalarda sürdürülür hale gelmiştir. Bu nedenlerle Phrygia için, nihayetinde hezimetle

⁵³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 118-123.

sonuçlanacak olan, Komnenos idaresinde gerçekleşen topyekûn bir yeniden fetihten çok bazı bölgelerde kısa ömürlü sıklıkla el değiştiren hâkimiyetlerden bahsedilebilir.⁵⁴

2.1. Afyonkarahisar Bizans Dönemi Yerleşimleri

Bu başlık altında; gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında tespit edilen mimari plastik elemanların bulunduğu yerleşimler hakkında eldeki veriler derlenerek, müstakil tarihçelere yer verilmiş ve böylelikle katalogdaki sayısal dağılımın (**Harita 04, 06-07**) tarihsel arka planı açıklanması amaçlanmıştır.

Agros Thermon (Hüdai Kaplıcaları)

Günümüzde bağlı belediyeye ait bir sosyal tesisin bulunduğu yerleşim, Synnada'nın yak. 34 km güneybatısında ve Hierapolis'in (Koçhisar) yak. 5 km güneybatısında bulunur. Kent "ılıcaların tarlası" anlamına gelen Agros Thermon adını, Hierapolis Piskoposu Aziz Aberkios'un inayetiyle çıkmasına sebep olduğu sıcak sulardan meydana geldiğine inanılan ılıca efsanesinden almaktadır.⁵⁵ Vatikan Lateran Müzesi'nde sergilenen Aberkios'un mezar taşı olduğu düşünülen ve W. Ramsay tarafından 1883 yılında Sandıklı yakınlarında farklı zamanlarda iki parça halinde bulunarak birleştirilen yazıtta kentin adı geçmektedir.⁵⁶ Aynı zamanda söz konusu yazıt, ökaristi kelimesinin kullanıldığı en erken tarihli metindir. Hristiyan tarihi ve mitolojisi için önemli bir şahsiyet olan Aziz Aberkios hakkında bugüne dek çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Hüdai Kaplıcaları içindeki park alanlarında zaman içinde çevre yerleşimlerden taşınarak buraya getirilmiş çok sayıda Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerine ait mimari plastik eleman sergilenmektedir. Yerel halktan öğrenildiğine göre bu girişim kendileri tarafından gerçekleştirilmiş ve sonrasında ise Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü bir envanter çalışması yapılmıştır. Ancak bu durum parçaların geliş yerleri noktasında bir belirsizliğe neden olmaktadır. Trapezinde madalyon içinde İsa bulunan levha (**Kat. No.: 161**) gibi özel örnekler dışında geliş yerleri hakkında yerel halkın bilgisi oldukça kısıtlıdır. Bununla birlikte parçaların buraya taşınması koruma adına olumlu bir girişim olarak değerlendirilebilir. Agros Thermon'da, malzeme ve işçilik kalitesi bakımından bölge için eşine az rastlanılır çok sayıda mimari ve liturjik eleman sergilenmektedir.

⁵⁴Belke, 1990, a.g.k., 165.

⁵⁵B. Umar (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 26.

⁵⁶W.M. Ramsay (1882). The Tale of Saint Abercius. *The Journal of Hellenic Studies*, 3, s. 339-353.

Bunun yanında, T. Drew-Bear'ın belirttiği gibi,⁵⁷ bölgede bulunan mimari bakiyeler göz önüne alındığında, günümüzde olduğu gibi Antik Çağ ve Bizans Dönemlerinde de buranın bir yerleşimden ziyade sayfiye yeri gibi kullanıldığı ileri sürülebilir.

Akronios (Afyonkarahisar)

Akarçay vadisinin kuzey batı sınırında, Synnada'nın 26 km kuzeyinde ve Amorion'un 70 km güneybatısında yer alan Akronios, Antik Dönem'de Akroenos, Akroinos ve Akrounos varyantlarıyla karşımıza çıkar.⁵⁸ Yerleşim adını, kentin etrafına kurulduğu ve volkanik bir püskürme sonucu nihai biçimini almış yalçın kayalıklardan alır. İsim olasılıkla Luwi ya da takipçisi bir yerel dilden alınmış olmalıdır. Kelime kökü Doruk-sal anlamına gelen *Akra-wana*'dan türemiş ve Grekçe'de dağ dorukları eril olarak çekildiği için, sonuna -os eklenerek Akronios haline gelmiştir.⁵⁹ Başkentten başlayıp Suriye'ye uzanan, kuzeybatı-güneydoğu yönelimli işlek çapraz yol üzerinde kurulu Akronios kentinin Phrygler'den bu yana iskân edildiği Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Phryg yazıtlarıyla da sabittir.⁶⁰ Bizans Dönemi'nde kaleden bahseden en erken tarihli kayıt 716 yılına aittir. Ramsay kalenin 716 öncesinde var olduğunu ileri sürse de,⁶¹ Texier bu yönde herhangi bir ize rastlamadığını belirtir.⁶² Kalenin çok az sayıda insanı oldukça kısa bir süre için barındırabilecek yapısı göz önüne alındığında erken dönemlerde böylesi bir istihkâmı gerektirecek tehlikelerin varlığından söz etmek güçtür. Bu nedenle kalenin inşası ve yerleşim yapısının değişmesi, Arap Akınlarının başlamasına gösterilen eşzamanlı hızlı bir reaksiyon olarak düşünülmelidir. Ramsay, III. Leon Dönemi'nde gerçekleşen ve Bizans tarihi için dönüm noktalarından birisi olan Akronios Savaşı'nda (739) kazanılan zafer anısına kentin, piskoposluk listelerinde takip edileceği üzere Nikopolis olarak da anılmaya başlandığını belirtir.⁶³ Bölge tarihi için belirleyici şahsiyetlerden birisi olan Seyit Battal Gazi de bu savaşta ölerək efsaneleşmiştir.⁶⁴ I. Haçlı Seferi'nin önde gelen komutanlarından Antakya Prensi Bohemond'a karşı kazanılan zaferden kısa bir süre sonra, 1113 yıllarında, Akronios Lordu bölgedeki güçleri İmparator Aleksios'a karşı kışkırtarak bir ayaklanma başlatmış

⁵⁷Drew-Bear, 2001, a.g.k., 100.

⁵⁸Ramsay, 1887b, a.g.k., 487-88.

⁵⁹Umar, 1993, a.g.k., 43.

⁶⁰Drew-Bear, 2001, a.g.k., 100.

⁶¹Ramsay, 1887b, a.g.k., 487-88.

⁶²Texier, 2002, a.g.k., 369.

⁶³Ramsay, 1887b, a.g.k., 487-88.

⁶⁴Parman, 2002a, a.g.k., 57-58.

ancak isyan, İmparatorun bölgede yetkilendirdiği komutan Georgios Lebounes tarafından bastırılmıştır. Yerleşimin bir şehir ve piskoposluk merkezi olduktan kısa bir süre sonra jeopolitik konumunun etkisiyle de artan önemi, piskoposluk listelerinde en alt sıralardan dördüncü sıraya kadar yükselmesini sağlamıştır. Akronios'un yüksek istihkâm nitelikleri gösteren kalesiyle önemli bir yerleşim haline gelmesi tüm İmparatorlukta 8. yüzyılla birlikte karşımıza çıkan güvensiz alandan güvenli alanlara taşınmanın klasik bir örneğidir. Akronios'un hiyerarşik sıralamada arkasından komşusu Prymnessos'un (Sülün) gelmesi, bölgenin o dönemde Bizans Devleti için ne denli kıymetli olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁶⁵ Bununla birlikte, yazılı kaynaklarda herhangi bir veri bulunmasa da, birbirlerine yak. 5 km uzaklıkta bulunan iki kentin de kesişim noktası oldukları ana yollardan azami derecede fayda sağlayarak ekonomik, idari ve askeri anlamda organik bir bağ içinde oldukları ileri sürülebilir. Kentler arasındaki bahsi geçen bağın somut bir örneği olarak Arap Akınlarından birisinde Prymnessoslular'ın Akronios'a sığınmaları gösterilebilir.⁶⁶

Bugün modern yerleşimin çevrelediği ve kentin güneybatısında bulunan kalenin kurulu olduğu konik kaya kütlesi yaklaşık 192 m yüksekliktedir. Kalenin var olan bakiyelerinin daha çok Türk Dönemi eseri olduğu ileri sürülebilir. Bizans Dönemi'nde kalenin eteklerinde ikisi büyük biri küçük boyutlu olmak üzere, birbirine kayaya oyulmuş kanallarla bağlı, dikdörtgen biçimli dört sarnıcın varlığı bilinmektedir. Çok kereler onarım ve yenileme geçirmiş olduğu bilinen bir sarnıcın üzerindeki tarihsiz yazıtta yapının kurucusu olarak Deakon Patrikios'un adı geçer.⁶⁷ 20. yüzyılın başlarında özgün halini koruyabilmiş kaledeki bir Bizans çeşmesi de Semavi Eyice tarafından tanıtılmıştır.⁶⁸

Akarçay üzerinde kurulu Altıgöz Köprüsü bugünkü haliyle Türk Dönemi özellikleri gösterse de, ayaklarının biri üzerinde tespit edilen Grekçe inşa yazıtı, eğer başka bir yapıdan devşirilip burada kullanılmadıysa, köprünün Bizans orijinine işaret eder. Söz konusu yazıtta adı geçen *Theodosios* da olasılıkla, Akronios'ta bulunan bir inşa yazıtında

⁶⁵Ramsay, 1887b, a.g.k., 487-88

⁶⁶Drew-Bear, 2001, a.g.k., 100.

⁶⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 177-178.

⁶⁸S. Eyice (1973). La Fontaine et les Citernes Byzantines de la citadelle d'Afyon Karahisari, *Dumbarton Oaks Papers*, 27, s. 303-307.

adı geçen *Skriniarios Theodosios*'la aynı kişidir.⁶⁹ Bunlardan başka, kentin koruyucu azizinin Başmelek Mikhail olduğuna işaret eden yazıtlar da bulunmuştur.⁷⁰

Afyonkarahisar'da Türk Dönemi yapılaşması Bizans dokusunu tamamen örtmüştür. Araştırma kapsamında tespit edilen Bizans Dönemi'ne ait mimari plastikler, çoğunlukla kalenin yakın çevresinde kurulu eski yerleşim içinde kalan cami, mescit, hamam ve çeşme gibi Türk Dönemi yapılarında devşirme olarak kullanılmıştır.

Anbanaz (Beyyazı)

Bizanslı Stephanos'un *Ethnika* adlı coğrafya sözlüğünde ve Anna Komnena'nın Ikonion'dan başkente yaptığı yolculuğunda Ambason olarak bahsi geçen yerleşimi Ramsay, Afyonkarahisar il merkezinin yaklaşık 10 km kuzeyinde kurulu eski adı Anbanaz olan ve günümüzde Beyyazı olarak anılan köyle lokalize eder.⁷¹ Bilge Umar kentin adının *Am(a)-wan(a)-assa* öğelerinden türetilerek "Ama / Ma Ülkesi Kenti" anlamında kullanıldığını ileri sürer. Bu savını desteklemek için de Byzantion'lu Stephanos'un Ambason kentinden bahsederken kullandığı "Phrygialılar'ın Metropolis'i" ifadesindeki Metropolis'in esasen bir anakente değil Meter'in Kenti'ne (Ana Tanrıça Kenti) işaret ettiğini belirtir.⁷² Ramsay ise Metropolis adlandırmasının Anbanaz'dan çok, Bizans metinlerinde sıkça karşılaşılan bir ifade ya da tanımlama olduğu görüşünü savunarak Metropolis ifadesini, Arap Akınlarıyla önemi artan Ayazini Beldesiyle ilişkilendirir.⁷³ Bununla birlikte, muhtemelen kökeni Türkçe olmayan Anbanaz yerleşiminde karşımıza çıkan mimari ve plastik parçaların da, yakın çevrede bir yerleşime işaret ettiği ya da yak. 4 km güney doğuda yer alan Susuz'dan taşındığı düşünülebilir.⁷⁴

Apameia (Dinar)

Samsun Dağı ve Akdağ'ın güneybatısında Dombay Platosu'nda yer alan, Doğu, Batı ve Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan önemli Roma ve Bizans yollarının üzerinde kurulu Apameia / Kelainai, Antik Çağ boyunca Afyonkarahisar ve çevresinin en önemli yerleşimlerinden olmuştur. Jeopolitik avantajlar da göz önüne alındığında bölgede iskânın ilk nüvelerinin, Antik Çağ öncesinde burada ikamet eden yerel halkalara

⁶⁹Skriniarios: İmparatorluk adına kâtiplik ya da muhasebecilik görevi üstlenen memur unvanı.; J. Bardill (2004). *Brickstamps of Constantinople*. Oxford: Oxford University Press, s. 17.

⁷⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 177-178.

⁷¹Ramsay, 1887b, a.g.k., 486-87.

⁷²Umar, 1993, a.g.k., 61.

⁷³Ramsay, 1887b, a.g.k., 486-87.

⁷⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 183-184.

dayandığı düşünölmelidir. Kserkses, Kiros ve III. Aleksandros'un da kullandığı *Paradeisos* adıyla anılan av bahçelerinin bulunduğı kent, çoban Marsyas'ın Tanrı Apollon'a meydan okumasıyla başlayan, Marsyas'ın öldürölmesiyle ve Kral Midas'ın kulaklarının eşekkulaklarına dönüşmesiyle sonuçlanan müzik yarışması mitinin yaşandığı kabul edilen yere de ev sahipliğı yapar.⁷⁵ Apollon'un Marsyas'a verdiği ceza sonucunda ölmesiyle kanından doğan su kaynağı da günümüzde Suçikan olarak adlandırılan bölgedeki doğal oluşum ile ilişkilendirilmektedir. Söz konusu mitolojik olay su kaynağının yerel halkın çeşitli törenler düzenlediğı bir kutsal alana dönüşmüş ve kentin sembolü olarak Roma Dönemi'nde Marsyas Suyu tasvirli madalyonlar basılmıştır. Apameia'yı, Ephesos'tan sonra Asia Eyaleti'nin en büyük ve önemli ticaret merkezi olarak tanımlayan Strabon'dan başka Herodot, Pausanias, Ksenofon, Theophrastus ve Pliny gibi ünlü Antik tarihçi, coğrafyacı ve filozofların kentten söz etmesi yerleşimin o dönem için kıymetine işaret eden bir veri olarak kabul edilebilir. İÖ 3. yüzyıla kadar kentin adı tüm kaynaklarda Kelainai olarak geçmektedir. III. Aleksandros'un komutanlarından I. Antiokhos, Meandros (Menderes) ile Marsias Nehirleri'nin birleştiğı bölgede yeni bir yerleşim kurmuş ve babası Seleukos Nikator ile evlendirilen İran prensesi annesi Apame'nin adını da şehre vermiştir. Önceki yerleşimin sakinleri buraya taşınmış ve kent Kibotos (sandık) ifadesiyle anılır olmuştur. T. Drew-Bear, İS 3. yüzyılda kentte basılan sikkeler üzerinde yer alan Nuh'un Gemisi tasvirlerinden yola çıkarak, bölgede yoğun bir Musevi nüfusunun da var olabileceğini ve bu nedenle de kentin Kibotos olarak anıldığını ileri sürer.⁷⁶

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Asia Eyaleti'nin önemli bir ticaret merkezi olan Apameia Erken Bizans Dönemi'nde bu özelliğini korumuş ve dinsel bir merkez olarak da öne çıkmıştır.⁷⁷ Hierokles ve Stephanos Byzantios'un bahsettiğı yerleşimde Myriocephalon Savaşı'na giden I. Manuel Komnenos'un konakladığı bilinmektedir.⁷⁸ Kentin adı 7. ve 12. yüzyılları arasında piskoposluk listelerinde ve çeşitli Bizans Dönemi yazılı kaynaklarında geçer.⁷⁹ Yerleşimin akropolisi olduğu düşünölen ve günümüzde Mercimek Tepesi olarak anılan bölgede tiyatro, stadyum⁸⁰ ile üç nefli bir bazilikanın

⁷⁵E. Van Keer (2004). The Myth of Marsyas in Ancient Greek Art: musical and mythological iconography. *Music in Art*, 29, s. 21-22.

⁷⁶Drew-Bear, 2001, a.g.k., 100-101.; Texier, 2002, a.g.k., 395-98.

⁷⁷Parman, 2002a, a.g.k., 60-61.

⁷⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 188-189.

⁷⁹Parman, 2002a, a.g.k., 60-61

⁸⁰Drew-Bear, 2001, a.g.k., 100-101.

varlığı bilinmekle birlikte, seyahatnamelerde bahsi geçen diğer yapılar günümüze ulaşmamıştır.⁸¹ Ayrıca Texier, tiyatrodan başka tepenin güneybatı sahasında sütun parçaları gibi çok sayıda arkeolojik kalıntıdan söz eder.⁸² Bugüne kadar, Asia Eyaleti'nin önemli bir merkezi olan Apameia'da bulunan ve çoğunluğunu epitaphların oluşturduğu 150'den fazla yazıt tanıtılmıştır.⁸³

Yerleşim Mısır anıtlarını da ilk kez detaylı biçimde betimleyen ve doğu seyahatnamesiyle ünlü R. Pococke tarafından 18. yüzyılda keşfedilmiştir.⁸⁴ Sonrasında R. Chandler, F.V. Jago Arundell, W. Ramsay ve R. Texier gibi ünlü araştırmacı ve seyyahlar kenti ziyaret ederek izlenimlerini aktarmıştır.

Atlıhisar

Synnada'nın yak. 10 km güneydoğusunda ve Akronios'un 35 km güneyinde, Synnada'dan Metropolis (Tatarlı) ve Apameia'ya uzanan yol üzerinde kurulu kentin lokalizasyonu Melissa adında bir yerleşimi konumlandıran Roma Dönemi mil taşıyla sabittir. Atlıhisar'da 10. yüzyıla tarihlenen ve İmparator Ioannes Dukas'ın adı geçen bir fragman bulunmuştur. Önceki çalışmalarda çeşitli yazıtlar ve mimari plastikler tanıtılmıştır, bunlardan başka yerleşimin 1.5 km güneybatısında, seramik ve cam buluntular takip edilebilen bir nekropolden ve Bizans epitaphlarından bahsedilmektedir.⁸⁵

Balcam

Emir Dağları'nın kuzey-güney yönelimli vadisinde kurulu, Amorion'un 12 km güneydoğusunda ve Akronios'un 60 km güneydoğusunda bulunan Balcam'ın Antik adı bilinmemektedir. Çevredeki bakiyeler ve dağınık haldeki mimari plastikler yerleşimin Roma ve Bizans Dönemleri'nde iskân edildiğini göstermektedir.

Balçıkhisar

Balçıkhisar, Şuhut Ovası üzerindeki Kumalar Dağı'na bağlı bir vadi içinde, Synnada'nın 11 km güneyinde ve Akronios'un 36 km güneyinde yer alır. Balçıkhisar'ın Antik Dönemdeki adı hakkında bir öneri getirmek güçtür. Önceki çalışmalarda Balçıkhisar, Alkibiades'in öldüğü yer olarak bilinen Melissa yerleşimiyle

⁸¹Parman, 2002a, a.g.k., 60-61.

⁸²Texier, 2002, a.g.k., 398.

⁸³M.E. Yıldız (2014). Kelainai/Apameia Kibotos'tan dört yeni yazıt. *OLBA*, 22, s. 292.

⁸⁴R. Pococke (1743). *A description of the East, and some other countries*, II. Londra: W. Bowyer, 1745.; <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=230> (Erişim Tarihi: 03.07.2019).

⁸⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 195.

ilişkilendirilmişse de bahsi geçen köyün Metropolis yakınlarında olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir.⁸⁶ Yerleşimin geçmişine dair çok sayıda arkeolojik veri bulunmamakla birlikte çevresinde Bizans Dönemi'ne ilişkin izlerin varlığı bilinmektedir.⁸⁷

Beudos Vetus (Eski Boedus)

İmparator Hadrian iktidarında bronz şehir sikkesi bastıran ve İS 189 tarihli bir kayıta adı geçen Beudos Vetus (Eski Beudos) kenti Titus Livius'un aktardığına göre,⁸⁸ Synnada'dan Galatya yönüne doğru 8 km mesafede olmalıdır. Yerleşimin lokalizasyonu hakkında farklı görüşler vardır. W. Ramsay bu veriden yola çıkarak Beudos Vetus'u Şuhut'un kuzeyindeki Ağzıkara ile ilişkilendirirken,⁸⁹ T. Drew-Bear şehrin Yarıklı Kasabası sınırlarında bulunan küçük bir tepecikte kurulmuş olduğunu ileri sürer.⁹⁰

Bruzos (Karasandıklı)

Sandıklı Ovası'nda bulunan Bruzos, Synnada'nın 33 km batısında yer alır. Batlamyus'un Phrygia Magna'ya dâhil ederek Druzon biçiminde aktardığı yerleşim olasılıkla burasıdır. Roma Dönemi'nde sikke de basmış olan yerleşim Bizans Dönemi'nde Pentapolis kentlerinden birisi olmuştur. Synnada piskoposuna bağlı *suffragan* piskopos olarak 451 ve 536 konsillerinde, 12. yüzyıla kadar da kilise kayıtlarında kentin adı geçmektedir.⁹¹ Modern yerleşim Antik kentin üzerine kuruludur. Camide ve karşısındaki çeşmede Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait mimari plastik kalıntılar bulunmaktadır. Bunlardan cami önünde duran Septimus Severus onuruna yazılmış stel üzerinde kentin adı okunmaktadır.⁹² Aynı zamanda cami bahçe duvarına bağlı kapı bir Roma tapınağı kapısıdır. Ramsay kapıyı, Augustus Dönemi'ne tarihlendirerek *in-situ* olduğunu ileri sürer.⁹³ Ramsay'ın önerisi doğru kabul edildiğinde caminin Antik tapınağın üzerine oturuyor olması gerekir ancak bu öneriyi destekleyecek

⁸⁶Alkibiades, İÖ 450 ve 404 yılları arasında yaşamış strategos ünvanına sahip Atinalı bir devlet adamı, hatip ve generaldir.; <https://www.britannica.com/biography/Alcibiades-Athenian-politician-and-general> (Erişim Tarihi: 03.02.2022).

⁸⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 183-184.

⁸⁸M. Üyümez (2000). Antik Dönem Afyon Bölgesi Şehir Sikkeleri. *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, s. 211.

⁸⁹Ramsay, 1887, a.g.k., 493-94.

⁹⁰Drew-Bear, 2001, a.g.k., 102.

⁹¹Suffragan piskoposluk: Kendisinden yüksek derecede bir piskoposluğa bağlı ve yetkileri bu bakımdan sınırlı piskoposluk.

⁹²Drew-Bear, 2001, a.g.k., 103.

⁹³Ramsay, 1895, a.g.k., 683.

somut herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bruzos çevresinde bulunan Karadirek, Emirhisar, Çukurca ve Çambeyli’de Bizans Dönemi’ne ait kalıntılar tespit edilmiştir.

Çobanlar

Vadide kurulu yerleşim, Akarçay’ın 2 km kuzeydoğusunda ve Akronios’un 21 km doğusunda yer alır. Akarçay üzerinde yerleşime yakın bir konumdaki köprüde tespit edilen yazıtta okunan Eula(n)dra ismini ise Çobanlar ile ilişkilendirmek çok olası değildir. Eski yerleşimin kesin lokalizasyonu bilinmemekle birlikte önceki çalışmalarda camide ve çevrede dağınık halde Orta Bizans Dönemi’ne ait mimari plastiklerden bahsedilmektedir.⁹⁴

Daydalı

Emir Dağları’nın eteklerinde kurulu Daydalı Köyü, Amorion’un yak. 4 km kuzeyinde yer alır. Amorion’dan taşınanlardan başka bugün bir kısmı Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi’nde bulunan mimari plastikler yerleşimdeki kilisede bulunmuştur. Davulga yolu üzerinde ise kayaya oyulmuş mekânlar bulunur.⁹⁵

Dokimeion (İscehisar)

Seydiler Deresi vadisinde kurulu Dokimeion (İsçe Karahisar, Eskikarahisar), Akronios’un 21 km kuzeyinde ve Synnada’nın 41 km kuzeyinde bulunur. Dokimeion, Phrygia Bölgesi için bilinen ilk (İÖ 4. yüzyıl) kolonyal Yunan şehridir.⁹⁶ 9. yüzyıla kadar listelerde Synnada suffraganı olarak geçen yerleşimin Serdika 343 (Antonius), Ephesos 431 (Eustathios), Khalkedon 451 (Eustokhios), Nikaia 787 (Leon), Konstantinoupolis 869/70 (Nikolaus) ve Konstantinoupolis 879 (Ioannēs) konsillerine piskoposlar gönderdiği bilinmektedir.⁹⁷ Dokimeion, tüm Akdeniz Havzası’na yapılan ve lüks tüketim olarak kabul edilebilecek işlenmiş ya da ham mermer ürünleriyle Antik Dünyada adı sıkça geçen önemli bir yerleşimdir. Malzeme kalitesi, atölyenin yüksek işçiliği ve coğrafi konumunun nakliyyede meydana getirdiği zorulukların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan yüksek maliyetler, Dokimeion üretimi malların diğerlerine oranla daha pahalı olmasına sebep olmuştur.⁹⁸ 1. ve 3. yüzyıllar arasında ocakların işletmesi Synnada’da

⁹⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 225-226.

⁹⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 231.

⁹⁶Thonemann, 2013, a.g.k., 17.

⁹⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 237-238.

⁹⁸Niewöhner, 2007, a.g.k., 119.

kurulan ofislerce gerçekleştirildiği için buradan çıkan mermer bir süre Synnadik adıyla tanınmıştır. Strabon “Synnada çevresinde zeytinlikler uzanan orta ölçekli bir kenttir. Kentin ilerisinde Synnadik Mermer ocağının yer aldığı yerlilerin Dokimete ya da Dokimaion olarak adlandırdıkları Dokimeia Köyü bulunur. Renklerinin çeşitliliği bakımından su mermerine yakın taşların çıkarıldığı bu ocakta önceleri üretim küçük ölçekteyken Romalıların yoğun istekleri nedeniyle büyük monolit sütunlar seviyesinde bir üretime geçilmiştir. Büyüklük ve güzellikleri ile dikkati çeken bu ürünler Roma’ya gönderilirdi.” Dokimeion taş süsleme atölyeleri Roma Dönemi boyunca; hammadde, duvar kaplaması ve yarı işlenmiş ya da bitmiş sarkofajlar ihraç etmiştir.⁹⁹ Erken Bizans Dönemi’yle birlikte, Roma İmparatorluğu’nun dağılan organizasyonu nedeniyle transportasyonda yaşanan problemler, yükte hafif pahada ağır plaster başlıklarını yegane ihraç ürününe dönmüştür.¹⁰⁰ 301 tarihli Diokletian ediktinde bir kübik Roma ayağı Dokimeion mermerinin azami fiyatı 200 denari olarak öngörülmüştür. İmparator II. Theodosius 414 yılında Dokimeion’la birlikte Troas ve Prokonnesos (Marmara Adası) mermer ocaklarının işletmesini de kendisine bağladığı bilinmektedir.¹⁰¹ 10. yüzyılda Synnada Başpiskoposu Leo (940-1006), yerleşimdeki mermer üretim ve ticareti tanıklığından bahsetmektedir. Dolayısıyla, Dokimeion mermer ocakları Karanlık Yüzyıllar boyunca kullanılmıştır denilebilir.¹⁰²

Mermer ocakları yerleşimin 1.5 km güneyinde yak. 9.5 km uzunluk ve 0.5 ile 2.5 km aralığında değişen genişlikte güney-doğu ekseninde uzanır. Ocakların merkezinde bulunan Bacakale isimli sahanın, özellikle 1. ve 2. yüzyıllarda dikkatli bir planlamayla işletildiği ve bu alanın Bizans Dönemi’nde de aktif olarak kullanılmaya devam edildiği yüzeylerde takip edilebilen kazınmış çok sayıda haç, kısa yazıt ve Hristiyanlığa ilişkin sembollerle sabittir. Dokimeion ve Synnada en azından Roma Dönemi için Prymnessos üzerinden doğrudan bir yolla bağlanmış olmalıdır. Akropolis olduğu düşünülen bölgede modern yapılaşmanın tahrip ettiği istihkâm duvarlarının kalıntıları bulunmaktadır. Yerleşimde Roma ve Bizans Dönemleri’ne ait çok sayıda mimari plastiğin dağınık halde bulunuyor olsa da yüzey araştırması sırasında belediyenin gerçekleştirdiği altyapı iyileştirme faaliyetleri nedeniyle Bizans Dönemi’ne ait herhangi bir örnek tespit

⁹⁹Strabon, 2000, a.g.k., 82-83.

¹⁰⁰Waelkens, 1982, a.g.k., 124-125.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 119.; 2013, a.g.k., 230, 241.

¹⁰¹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 237-238.

¹⁰²Lightfoot, 2001, a.g.k., 118.

edilememiştir. Ocakların ya da en azından süsleme atölyelerinin 11. yüzyıla kadar faal olduğu Phrygia Bölgesi'nde tespit edilen çok sayıda mimari plastik ile kanıtlanmaktadır.

Döğer

Phrygia'nın kuzey batı sınırında kurulu ve Antik adı bilinmeyen Döğer, 43 km güney batısındaki Akronios ile Kotiaieion'u birbirine bağlayan yol üzerinde bulunur. Yerleşimde Bizans Dönemi'ne tarihlenen çok katlı ve odalı bir kaya yerleşimi kurulmuş olsa da günümüze yalnızca hala kullanımda olan en alt kattaki ahırlar ulaşmıştır. Döğer çevresinde Memiç Kaya ve Kadı Kaya gibi başka Bizans kaya yerleşimleri de bulunmaktadır. Belediye tarafından bugünkü yerlerine taşınmış çok sayıda Roma ve Bizans Dönemlerine ait mimari plastik Kervansaray önünde dağınık halde korunmaktadır.

Efeköy

Şuhut Ovası'nın kuzey batı ucunda yer alan yerleşim Synnada'nın 11 km kuzeyinde ve Akronios'un 20 km güney doğusunda kuruludur. Önceki çalışmalarda Efeköy'ün batısındaki eski yerleşim alanında yazıtlar ve çeşitli mimari plastikler bulunmuştur.¹⁰³

Eukarpia (Emirhisar)

Akroinos'un 50 km güneybatısında, Eumenia (Işıklı) yolu üzerinde kurulu Eukarpia, Pentapolis kentlerinden birisidir. Eukarpia'nın lokalizasyonu bir yazıta ya da tarihi herhangi bir veriye değil daha çok bir kabule dayalıdır. Hellen kökenli bol meyve yurdu veya bolluk anlamındaki adı, *Eu-* ön takısı kullanılarak ürün anlamına gelen *karpos* sözcüğünden türetilmiştir.¹⁰⁴ Ramsay, lokalizasyonu kesin olarak bilinen diğer dört Pentapolis kentinden sonra en önemlisi olan beşincisinin, yerleşimde bulunan tiyatroya ait kalıntılar ve Tabula Peutingeriana'da Apameia'nın kuzeyinde Kone (Kümbet veya Büyük Corca) ve Eumenia yolu üzerinde gösterilmesi nedeniyle Eukarpia'nın Emirhisar olması gerektiğini ileri sürer.¹⁰⁵ Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemleri'nde kent Sandıklı Ovası'nın başat yerleşimidir ve bölgedeki en önemli bakiyeler de burada bulunmaktadır. Augustus iktidarında (İÖ 27-14) bölgeye adını vererek Eukarpitikon Pedion (Eukarpia Ovası) ismiyle bronz sikkeler bastıran kentin Roma İmparatorluk ve

¹⁰³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 244.

¹⁰⁴Umar, 1993, a.g.k., 259

¹⁰⁵Ramsay, 1887, a.g.k., 477.

Bizans Dönemlerinde en önemli yerleşimi olduğu bilinmektedir. Hierokles Pentapolis'ten söz ederken Eukarpia'yı ilk sıraya koyar ve diğerlerini sıralar. İsmi piskoposluk olarak ilk kez 325 yılında Nikaia Konsili'nde (Eugenios) geçen yerleşimin, Synnada suffraganı olarak da Konstantinoupolis 381 (Auxanios ya da Auxaninos), Khalkedon 451 (Kyriakos), Konstantinoupolis 536 (Dionysios), Nikaia 787 (Konstantizos veya Konstas) ve Konstantinoupolis 879 (Konstantinos) Konsilleri'ne katıldığı ve 12. yüzyıla kadar kesintisiz olarak kayıtlarda yer aldığı bilinmektedir. Bugünkü yerleşimin kuzeyinde bulunan olasılıkla kentin eski akropolisinde, 19. yüzyıla kadar korunduğu bilinen bakiyelerin bugün ancak izleri takip edilebilmektedir. Benzer biçimde araştırmacıların daha önce tepenin yamaçlarıyla köy arasında kalan bölgede tespit ettikleri istihkâm duvarları ve kapılar gibi kalıntılar tümüyle tahrip edilmiş veya toprak altında kalmıştır.¹⁰⁶

Euphorbion (Kınık)

Apameia'nın 35 km kuzeyinde ve Metropolis'in 3 km kuzeyinde yer alan Euphorbium, Roma Dönemi boyunca Apameia'nın idari kontrolü altında kalmıştır. Apameia'dan Synnada'ya bağlanan yol üzerinde olduğu bilinen Euphorbium olasılıkla bugünkü Kınık'tır. Ramsay, Tabula Peutingeriana'dan yola çıkarak yerleşimi Metropolis'le ilişkilendirerek, tüm düzlüğün Euphorbium, yerleşiklerin Euphorbeni ve kentin ise Metropolis olması gerektiğini öne sürer. Euphorbium'un lokalizasyonu olarak Metropolis ve Lysias (Şuhut Arızlı Köyü yakınları) yolu üzerindeki Oynağan Ovası civarında olabileceğini de belirtir.¹⁰⁷ Orta Bizans Dönemi'ne ait İkonastasis tasvirli bir templon arşitravı daha önce bu köyde bulunmuştur.¹⁰⁸

Güveççi

Emir Dağları'nın kuzey sınırında bulunan Güveççi, Amorion'un 14 km güneyinde ve Akronios'un 66 km kuzeybatısında yer alır. Yerleşimde ve çevredeki bir tepede Bizans Dönemi'ne ait mimari plastiklerin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰⁹

Hierapolis (Koçhisar)

Sandıklı Ovası'nda bulunan yerleşim, Sandıklı'nın 6.5 km batısında ve Synnada'nın 32 km güneybatısında kuruludur. Kentin lokalizasyonu hakkında çevre

¹⁰⁶Drew-Bear, 2001, a.g.k., 105.; Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 250-251.

¹⁰⁷Ramsay, 1887, a.g.k., 495.

¹⁰⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 252-253.

¹⁰⁹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 264.

yerleşimlerde tespit edilen farklı yazıtlar sebebiyle belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Bu belirsizlik içinde bölgede bulunan Aziz Aberkios'a ait olduğu düşünülen epitaph ve yine mitosta olduğu gibi,¹¹⁰ Hierapolis'in oldukça yakınında bir alanda inayetiyle bir ılıca ortaya çıkarması hikayesi de Agros Thermon'a ile ilişkilendirilerek Koçhisar önerisi genel kabul görür olmuştur. Drew-Bear, Heiropolis adının kutsal kent anlamına geldiğini belirtir ve bu ismin kaynağı olarak bölgede yaşanan söz konusu mucizeyi gösterir.¹¹¹ Buna karşılık Umar, Grekçe Hierapolis'in kutsal kentin karşılığı olduğunu ve Hierapolis'in ise tapınak kenti anlamına geldiğini ileri sürer.¹¹² Yerleşimde varlığı bilinen Apollon Tapınağı ile birlikte değerlendirildiğinde Umar'ın önerisi göz ardı edilmemelidir.¹¹³ Ramsay bölgeye ziyareti sırasında tespit ettiği tapınağı Hellen ve Roma öncesine tarihlendirerek vadinin kutsal merkezi olduğunu ileri sürer. Aynı zamanda Strabon ve Batlamyus'tan yola çıkarak bölgenin tümünün Hierapolis olarak adlandırıldığını ve vadinin en önemli yerleşiminin de burası olduğunu belirtir.¹¹⁴ Roma Dönemi'nde üzerine Hades ve Kerberos tasvirleri darp edilmiş sikkeler bastırılmış yerleşim Pentapolis kentlerinden birisidir.¹¹⁵ Hierapolis, yalnızca 451 tarihli Khalkedon Konsilinde yine Aberkios adında bir piskopos adıyla kayıtlıdır. Bununla birlikte kentin adı 12. yüzyıla kadar piskoposluk listelerinde Synnada suffraganı olarak geçer. Eski yerleşim olasılıkla, döşeme taşlarının, mezar kalıntılarının, bir grup seramiğin ve yerel halkın önceden heykeller çıkartıldığını belirttiği köyün batısında bulunan Çorhisar yolun iki kenarında kurulmuştur. Önceki çalışmalarda köy ve çevresinde tespit edilen Roma ve Bizans Dönemi mimari plastiklerinden söz edilmektedir,¹¹⁶ bununla birlikte bahsi geçen mimari plastiklerin sergilenmek üzere Agros Thermon'a taşınmış olma ihtimali oldukça yüksektir.

Ipsos (Çayırbağ / Sipsin)

Akarçay vadisinde kurulu Ipsos, Akronios'un 11 km kuzeybatısında yer alır. Yerleşimin adı ilk kez Ipsos Savaşı'yla kayıtlara geçmiştir. Kentin lokalizasyonu hakkında farklı öneriler ileri sürülmüşse de ekseriyetle kabul edilen görüş, yerleşimin eski

¹¹⁰Ramsay, 1882, a.g.k.

¹¹¹Drew-Bear, 2001, a.g.k., 105.

¹¹²Umar, 1993, a.g.k., 317.

¹¹³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 272-273.

¹¹⁴Ramsay, 1887, a.g.k., 476-478.

¹¹⁵Drew-Bear, 2001, a.g.k., 105.

¹¹⁶Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 272-273.

ismi Sipsin ile Ipsos arasındaki benzerlik üzerinden Çayırbağ olduğu yönündedir.¹¹⁷ III. Aleksandros'un ölümü sonrasında ardılları arasında yaşanan Diadokhlar Mücadelesi'nin bir parçası olarak gerçekleşen Ipsos Savaşı'nda, Makedonyalı bir yönetici olan Lisimahos ve Seleukos İmparatorluğu'nun kurucusu I. Seleukos Nikator, Antigonos Hanedanı'nın ilk hükümdarı I. Antigonos Monophtalmos'un oğlu Demetrios'u mağlup etmiştir. Sonrasında Erken Bizans Dönemi'ne kadar kentin adı herhangi bir yazında geçmez. Khalkedon 451 (Lukianos), Nikaia 787 (Georgios), Konstantinoupolis 869/70 (Photios) ve 879/80 (Thomas) Konsilleri'ne Synnada suffraganı olarak katılan Ipsos, 12. yüzyıla kadar da listelerde kayıtlı olmaya devam etmiştir.¹¹⁸ Ipsos, Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir şehir değil Kütahya'nın Altıntaş İlçesi'nden Akarçay'a kadar uzanan büyük bir devlet çiftliği niteliğindeyken, Bizans Dönemi'nde şehirle anılır olmuştur.¹¹⁹ Önceki çalışmalarda köyün kuzeybatısında bulunan yak. 150 m genişliğinde ve 10 m yüksekliğindeki tepe ve çevresinde Phryg, Roma ve Bizans seramikleriyle birlikte temel seviyesinin hemen üzerinde korunmuş bir Bizans duvarı belgelenmiştir.¹²⁰

İsmailköy

Akarçay'ın üst sınırlarında kurulu Antik adı bilinmeyen İsmailköy, Akronios'un 8 km kuzeybatısında yer alır. Yerleşimde Erken ve Orta Bizans Dönemleri'ne ait çok sayıda mimari plastik bulunması, iskânın Antikite'den Orta Çağ'a kadar kesintisiz bir biçimde devam ettiğini göstermektedir. Kentin, Akronios ve Prymnessos'a olan yakınlığı da bu sürekliliğin en önemli nedenlerinden olmalıdır.

Karamık

Aynı adlı ovanın doğu sınırında bulunan Karamık; Apameia ile Philomelion arasındaki yol üzerinde, Synnada'nın 30 km doğusunda ve Akronios'un 44 km güneydoğusunda yer alır.

Karamıkkaracaören

Karamık Ovası'nın kuzey sınırında bulunan Karamıkkaracaören Synnada'nın 31 km doğusunda ve Akronios'un 39 km güneydoğusunda kuruludur. Önceki çalışmalarda, çoğunluğu camide korunmuş Bizans Dönemi'ne ait mimari plastiklerin olası kaynağı

¹¹⁷Umar, 1993, a.g.k., 345.

¹¹⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 282.

¹¹⁹Drew-Bear, 2001, a.g.k., 105.

¹²⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 282.

olarak terkedilmiş bir Müslüman mezarlığı yakınında bulunan ören gösterilmektedir. Bir diğer çalışmada, köy halkından birkaç sütun kaidesi dışında geri kalan her şeyin kırıldığı ya da Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne taşındığının öğrenildiği belirtilmiştir.¹²¹

Kayabelen

Eski adı Bedeş olan Kayabelen Köyü, Şuhut Ovası'nın güney batı sınırında yer alır. Synnada'ya 8, Akronios'a 34 km uzaklıkta kurulu Kayabelen Köyü'nde Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait az sayıda kalıntı takip edilebilmektedir.

Kızık

Antik adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Kızık Köyü, Sandıklı'nın 6 km kuzeyinde, Akroinos'un 35 km güneyinde ve Kumalar Dağı eteklerinde yer alır. Eski yerleşimin Sandıklı Ovası'na ulaşan yol üzerinde kurulu olduğu ve bu güzergâh üzerinde yak. 2.5 m genişliğinde ve 100 m boyunca takip edilebilen taş döşeli bir Antik yolun varlığı bilinmektedir.¹²² Yüzey araştırmasından elde edilen veriler de göstermektedir ki yerleşim Antik Çağ'dan Orta Bizans Dönemi'ne kadar iskân görmüştür.

Kocaöz

Emir Dağları'nın bir parçası olan Paşa Dağı'nın güney yamacında kurulu Kocaöz (eski adıyla Feleli), Orta Çağ boyunca muhtemelen Polybotos ve 28 km doğusundaki Akronios'u birbirine bağlayan yerleşim olmuştur. Köyde ve yakın çevresinde dağınık halde Roma ve Bizans Dönemi'ne ait Erken ve Orta Bizans Dönemleri'ne tarihlenen mimari plastikler bulunmaktadır.

Kozluca

Akronios'un 17 km kuzeyinde, Phrygia yaylarının güneybatı yamacında kurulu Kozluca'nın Antik adına ilişkin herhangi bir veri bulunmaz.

Malos (Mallica)

Akronios'un 41 km kuzeyindeki Malos'a 6 km uzaklıkta bulunan ve bugün Eskişehir'e bağlı Gökçeyayla (Orhaniye, Kilise) ismiyle anılan bölge olasılıkla Antik Dönem yerleşiminin kurulu olduğu alandır. Mallica isminin özgün Malos adının ardılı

¹²¹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 292.

¹²²Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 305.

olduğu da söylenilebilir. Drew-Bear, bölgenin Ipsos gibi İmparatorluğa bağlı çiftlik arazilerinin içinde kalması nedeniyle ancak Roma Dönemi'nin sonlarında kent statüsü kazandığını ve Malos'un Bizans kaynaklarında episkoposluk olarak geçtiğini belirtir.¹²³

Metropolis (Tatarlı)

Sandıklı'nın yak. 30 km güneydoğusunda ve Synnada'nın 35 km güneyinde bulunan Metropolis yerleşimi, Roma Dönemi'nde Apemaeia'nın idari sınırları içinde kalmıştır. Metropolis adı, Nikaia 325 (Polykarpos), Konstantinopolis 381 (Eustathios) ve Khalkedon 451 (Heortikios) Konsilleri'nde geçer ve 12. yüzyıla kadar da listelerde kayıtlı kalmıştır. Yerleşimden Hierokles ve Stephanos Byzantinos da bahseder. Köyün yak. 1 km uzağındaki tepenin eteklerinde bir grup kırmızı seramikle birlikte duvar bakiyelerinin takip edilebildiği önceki bir çalışmada belirtilmiştir.¹²⁴ Metropolis ve yak. 2.5 km kuzeyindeki Euphorbium'da bulunan mimari plastiklerin her iki yerleşime de ait olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Otrus (Çayırbağ)

Yerleşimin lokalizasyonu hakkında bugüne kadar geçerli bir öneri getirilememiş olsa da genel kabul gören görüş Çayırbağ yakınlarında olduğu yönündedir. Pentapolis kentlerinden birisi olduğu bilinen Otrus adının geçtiği bölgedeki tek yazıt, Karadirek Köyü'nde tespit edilmiştir. 2. yüzyılın sonlarında Montanizm karşıtı faaliyetleriyle bilinen bir presbüter ya da piskoposun adının yerleşimle birlikte anıldığı bilinmektedir. İlk olarak Khalkedon Konsili'nde (451) Piskopos Basileios'a vekaleten Metropolitan Marinos tarafından imzalanan kayıta Synnada suffraganı olarak adı geçen yerleşimin, Konstantinopolis (691/692, Georgios), Nikaia (787, hâlihazırda piskoposun ardılı olarak seçilmiş rahip Stephanos) ve Konstantinopolis 879 (Mikhail) Konsilleri'nde kaydı vardır. Listelerdeki kaydı ise 12. yüzyıla kadar takip edilebilmektedir.¹²⁵ Bir Pentapolis şehri olduğu bilinen Otrus'a ait mimari ve plastik malzemenin bu çevredeki köylerde dağınık halde bulunması ihtimali göz ardı edilmemelidir.

¹²³Drew-Bear, 2001, a.g.k., 106.

¹²⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 340-341.

¹²⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 353.

Özburun

Emir Dağları'na bağlı Paşa Dağı'nın kuzeydoğu sınırında bulunan Değirmen Deresi vadisinde kurulu Özburun, Akronios'un 42 km kuzeydoğusunda yer alır. Kedrea'dan gelerek Polybotos üzerinden Philomelion'a bağlanan diyagonal yol üzerinde kurulu kentin Erken ve Orta Bizans Dönemi mimari plastiği bakımından zengin olmakla birlikte, büyük çoğunluğunun önceki yıllarda Afyonkarahisar Müzesi'ne taşındığı öğrenilmiştir.

Polybotos (Bolvadin)

Akronios'un 42 km doğusunda ve Bolvadin'in yak. 5 km güneydoğusunda yer alan, bugün Dura Yeri olarak adlandırılan bölgede Antik yerleşim Polybotos'un kurulu olduğu düşünülmektedir. Tessarakonta Martyron'un (Eber Gölü) kuzeybatısındaki geniş düzlüklere yayılan yerleşim, Amorion'dan Philomelion'a kuzeybatı-güneydoğu yöneliminde diyagonal bağlanan yol üzerinde bulunur. Bu yol, Orta Bizans Dönemi'nde giderek artan Arap ve Türk akınlarına karşı stratejik konumu nedeniyle önem kazanmıştır. Polybotos'un yalnızca Roma Dönemi kayıtlarından bildiğimiz Iulia isimli yerleşimin ardılı olduğu önerilmektedir.¹²⁶ Bolvadin ve Polybotos isimleri arasında bir sürekliliğin varlığından da söz edilebilir.¹²⁷ Bir Phrygia Salutaris kenti kabul edilen Polybotos, 9. yüzyıla kadar Synnada'ya bağlı suffragan bir piskoposluk olarak Polybotos ve Polybytos varyantlarıyla; Khalkedon 451 (Strategios), Konstantinoupolis 691/692 (Ioannes) ve Nikaia 787 (piskopos adına Rahip Gregorios) Konsilleri'nde kayıtlıdır. 12. yüzyıla dek listelerde yer alan Polybotos, 9. yüzyıldan sonra suffragan piskoposluk olarak Amorion Piskoposluğu'na bağlanmıştır. Haçlı Seferleri sırasında Polybotos Latin orduları tarafından konaklama amacıyla da kullanılmıştır.¹²⁸ Yukarıda adı geçen Dura Yeri isimli bölgede gerçekleştirilen önceki çalışmalarda çok sayıda mimari plastik ve seramik tespit edilmiş, bakiyelerin Çobanlar yoluna doğru yak. 800 m ilerlediği ve bu nedenle de Antik yerleşimin genel kabule uygun olarak burada olması gerektiği belirtilmiştir.¹²⁹ Bizans Dönemi'ne ait pişmiş toprak heykelcikler, yazıtlar ve mimari plastikler gibi çeşitli eserler Bolvadin Müzesi'nde sergilenmektedir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne taşınan eserlerden başka, yukarıda bahsi geçen Dura Yeri isimli bölgede bulunan büyük boyutlu

¹²⁶Drew-Bear, 2001, a.g.k., 107.

¹²⁷Umar, a.g.k., 672

¹²⁸Parman, a.g.k., 2002a, 78-79.

¹²⁹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 363-64.

birkaç mermer heykelin Bursa Arkeoloji Müzesi'ne taşındığı bilinmektedir.¹³⁰ Önceki çalışmalarda ve Bolvadin Merkez'de gerçekleştirilen yüzey araştırması kapsamında tespit edilen Roma, Erken ve Orta Bizans Dönemleri'ne ait, Türk Dönemi yapılarında devşirme olarak kullanılmış ve dağınık halde çok sayıda mimari plastik yerleşimin Antik Çağ'dan günümüze kesintisiz bir iskân gördüğüne işaret eder.

Prymnessos (Sülün)

Akarçay'ın güney sınırında kurulu Prymnessos, Akronios'un 8 km güneydoğusunda ve Synnada'nın 19 km kuzeyinde yer alır. Prymenssos Roma ve Erken Bizans Dönemleri'nde, Orta Çağ boyunca Akronios'un üstlendiği yolların kesişme noktası olma özelliğini üstlenmiştir. Kotiaieion ve Philomelion arasındaki diyagonal yola yakın olan yerleşim aynı zamanda Dokimeion ve Synnada arasındaki dikey yol üzerinde bulunur. Stephanos Byzantinos Prymnessos'u yanlış bir değerlendirmeye Karia Bölgesi'ne dâhil eder. Hierokles'te ise bir Phrygia Salutaria kenti olarak kabul edilen yerleşimin adı bir yazıtta,¹³¹ Zenonopolis'te (Ermenek) bir su yolu inşa eden hidrolik mühendisi Auxanon'un memleketi olarak da geçer. Prymnessos, Synnada suffraganı olarak Khalkedon 451 (Iakobos), Konstantinoupolis 518 (Akylas), 553 (Makarius), 680/81 (Dometios), 692 (Patrikios) ve Nikaia 787 (Khristophoros) Konsilleri'ne katılmış ve 12. yüzyıla kadar listelerde yer almıştır. Antik Dönem yerleşimi olasılıkla modern Sülün'ün hemen doğusunda ve yak. 80 m yükseklikteki tepede olduğu ve yamaçta bir tiyatronun izlerinin takip edilebildiği bilinmektedir.¹³² Sülün'de bulunan mimari plastiklerin bir kısmının Türk Dönemi'nde Afyonkarahisar'a taşınarak buradaki yapılarda kullanıldığı düşünülebilir. Benzer bir durum modern yerleşimin eskiyi yok ettiği Prymnessos'un 5 km güneyindeki Nuribey ve 2 km güneydeki Salar için de geçerli olduğu söylenilebilir. Bu nedenle Akronios, Prymnessos, Salar ve Nuribey'in mimari plastikleri bir arada değerlendirilmelidir.

Seydiler

Seyitler Deresi vadisinde kurulu Seydiler, Dokimeion'un 8 ve Akronios'un 29 km kuzeyinde yer alır. Antik adı bilinmeyen yerleşimin güneyinde kayaya oyulmuş Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait mezar odaları ve olasılıkla konut amacıyla kullanılmış mağaralar

¹³⁰Drew-Bear, 2001, a.g.k., 107.; Parman, 2002a, a.g.k., 78-79.

¹³¹<http://csa.history.ox.ac.uk/record.php?recid=E01040> (27.11.2021)

¹³²Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 364-365.

bulunmaktadır. Seydiler’de dağınık halde ve devşirme olarak kullanılmış Roma ve Erken Bizans Dönemleri’ne ait mimari plastikler yerleşimin Geç Antik Çağ ve Orta Bizans Dönemi boyunca iskân gördüğüne işaret etmektedir.

Stekterion (Menteş)

Sandıklı Ovası’nın güneydoğu ucunda bulunan Stekterion, Synnada’nın 42 km güneybatısındadır. Antik yerleşim olasılıkla bugün Kocahöyük olarak adlandırılan bölgede kuruludur. Roma Dönemi’nde de tanınan şehir, Bizans Dönemi’nde Pentapolis kentlerinden birisi olarak öne çıkar. Synnada Piskoposluğu’na bağlı suffragan bir piskoposluk olarak, Khalkedon 451 (Eelladios), Konstantinoupolis 536 (Paulos), 553 (Paulos), 869/70 (Germanus Ektri), 879 (Germanos) Konsillerine katılmış ve 12. yüzyıla kadar da listelerde yer almaya devam etmiştir. Yerel halk tarafından Koca Höyük olarak adlandırılan ve olasılıkla Antik yerleşimin bulunduğu tepe ile çevresinde Orta Bizans’a ait bakiyelerle bir tiyatroya ait kalıntıların takip edilebildiği bilinmektedir. Stekterion ve çevre yerleşimlerde Roma, Erken ve Orta Bizans Dönemleri’ne tarihlenen çok sayıda mimari plastiğin varlığı önceki çalışmalarda belgelenmiştir.¹³³

Synnada (Şuhut)

Antik Synnada, Akronios’un 26 km güneyinde ve Sandıklı’nın yak. 30 km batısında kurulu eski adıyla Çıfut bugünkü adıyla Şuhut ilçe merkeziyle lokalize edilir. Helenistik Dönem’den beri bilinen Synnada, Roma Dönemi’nde Asia Eyaleti’nin önemli idari merkezlerden birisi haline gelmiştir. 40 km kuzeydeki Dokimeion ocaklarının idari işleri de 1 ve 3. yüzyıllar arasında buradan gerçekleştirilmiş, bu sebeple İmparatorluğun doğrudan kontrolden el çekmeye başladığı Erken Bizans Dönemi’ne kadar da bu tür mermerler Dokimite ya da Phryg yerine Synnadik mermer olarak tanınmıştır. Dokimeion ve Synnada arasında biri Prymnessos diğeri doğrudan bir hatla Sülümenli üzerinden bağlanan iki transportasyon yolunun varlığı bilinmektedir. Buradan Apameia’dan Ephesos, Smyrna (İzmir) ve Attaleia (Antalya) limanlarına taşınan mallar başta İtalya olmak üzere tüm Akdeniz havzasına dağılmıştır. Ramsay, Synnada’nın Phrygia mermer ticaretinin merkez bürosu olduğunu belirtir.¹³⁴ Muhtemelen 4. yüzyılın ikinci yarısında Phrygia idari olarak ikiye bölündüğünde Synnada, Phrygia Salutaris’in dini merkezi (metropolit) olmuştur. Synnada Metropolitliği’ne bağlı oldukça geniş bir coğrafyada pek

¹³³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 389.

¹³⁴Ramsay, 1887, a.g.k., 476-478.

çok suffragan piskoposluğun varlığı bilinmektedir; Akronios, Amadasse (Abbassus), Augustopolis (Sürmene), Aurokra, Bruzos, Debalikia, Dokimeion, Dorylaion, Eukarpia, Eulandra, Gordorynia, Hierapolis, Ipsos, Kinnaborion (Geneli yakınları), Kleros Politike (Yavaşlar yakınları), Kone (Zafertepeçalköy yakınları), Kotiaeion, Lykaon, Lysias (Arızlı yak.), Malos, Meros (Kümbet), Metropolis, Midaieion (Karahöyük), Nakoleia, Otrus, Phyteia (Kemer kaya yakınları), Polybotos, Prymnessos, Sibindos (Bozova), Skordapia ve Stektorion. Synnada'nın oldukça erken Hristiyanlaştığı burada yaşanan martirlerle de sabittir denilebilir. Bunlardan en önemlisi, Aziz Dorymed'le birlikte İmparator Marcus Aurelius Probus'un (276-282) iktidarında idam edilen Aziz Trophimus'tur. Orta Bizans Dönemi'nde bir martir kilisesinden bahsedildiği ve Aziz Trophimus'un kemiklerini ihtiva eden Konstantinos öncesi bir rölikerin varlığı bilinmektedir.¹³⁵ Yaklaşık 225-235 yılları arasında Hristiyan heretiklerin vaftiz törenlerinin geçerliliği üzerine Synnada'da bir sinod toplanmıştır. 9. yüzyılda sinagoga sahip bir Musevi cemaatin kentteki varlığı da bilinmektedir. Önceki araştırmalarda da akropolis tepesi (bugünkü adıyla Hisar Parkı), yerleşim merkezi ve çevresinde çok sayıda bakiye, yazıt ve figürlü mimari plastik belgelenmiştir.¹³⁶

Yarışlı (Beudos Vetus ?)

Akroinos'un 26 km güneydoğusunda ve Synnada'nın 26 km kuzeydoğusunda yer alan Yarışlı Köyü'nün çeşitli Roma İmparatorları adına sikke bastırmış Beudos Vetus (Eski Beudos) olabileceği ve var olan caminin bir Bizans Dönemi kilisesi üzerine kurulu olduğu düşünülmektedir.¹³⁷ İmparator Hadrian iktidarında bronz şehir sikkesi bastıran ve Roma generali Manlius Vulso'nun İÖ 189 yılında Galatlara karşı başlattığı seferde adı geçen Beudos Vetus'un lokalizasyonu hakkında farklı görüşler mevcuttur. W. Ramsay yerleşimi Şuhut'un kuzeyindeki Ağzıkara ile ilişkilendirir,¹³⁸ T. Drew-Bear şehrin Yarışlı sınırlarında bulunan küçük bir tepede kurulmuş olduğunu ileri sürer.¹³⁹ Önceki çalışmalar ve yüzey araştırmasından elde edilen veriler değerlendirildiğinde, Yarışlı'nın (Beudos Vetus ?) en azından Geç Antik Çağ süresince iskân gördüğü söylenilebilir.

¹³⁵G. Mendel (1909). Catalogue des monuments Grecs, Romains et Byzantins du Musée Impérial Ottoman de Brousse. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 33, s. 342.

¹³⁶Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 393-394.

¹³⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 209.

¹³⁸Ramsay, 1887, a.g.k., 493-494.

¹³⁹Drew-Bear, 2001, a.g.k., 102.

2.2. Phrygia Bölgesi Yol Ağı

Phrygia Bölgesi tarih boyunca, kuzeybatı-güneydoğu ve batı-doğu anayolları başta olmak üzere, Anadolu'yu kendi içinde bağlayan önemli ticari ve askeri güzergâhların kesişim noktası olmuştur (**Harita 05**). Diokletianus'un iktidarında İmparatorluk ikili bir idari yapıya bürünmüş, Doğu Roma'nın başkenti Nikomedia olmuş ve kısa bir süre sonra da Konstantinos'un Konstantinoupolis'i yeni başkent ilan etmesiyle birlikte de, genellikle üretim merkezlerinden geçen ve çoğunluğu Orta Anadolu'da kesişen diyagonal yollar gittikçe önem kazanmaya başlamıştır.

Phrygia'nın batı ve güneybatı sınırları, Orta Anadolu'dan Marmara ve Ege'ye inen doğal geçitlerin varlığı nedeniyle Antik ve Orta Çağlar boyunca iki önemli güzergâha ev sahipliği yapmıştır. Bu yol ağlarından biri Tembris ve Bathys vadilerinden (Kütahya ve Eskişehir çevresi) aşağı Sangarios'a, oradan Nikaia ve Prussa'ya uzanır; diğeri ise güney Phrygia'dan Lykos (Çürüksu) ve Meandros üzerindeki vadilerle Karia, Lydia ile İonia şehirlerine ulaşır.¹⁴⁰

Antik Çağ boyunca Akdeniz'in başat ticaret merkezi olmuş Ephesos'tan başlayarak Euphrates'te (Fırat Nehri) son bulan yol, Küçük Asya'nın en işlek ticaret güzergâhı olma işlevini üstlenmişken, bu durum Konstantinoupolis'in Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti ilan edilmesiyle değişir. Sonraları akınlar süresince Araplar tarafından takip edilecek olan ve Suriye'den başlayarak Kilikia üzerinden Konstantinoupolis'e uzanan yollar, bu gibi tarihin seyri biçiminde ele alınabilecek nedenlerle Anadolu'nun başat güzergâhı olmaya başlamıştır.¹⁴¹

Phrygia Bölgesi için güneydeki en önemli limanın Attaleia olduğu güneye uzanan üç ana yolun birleşerek buraya ulaşmasından da anlaşılmaktadır. Attaleia'ya göre, Phrygia'ya yakınlığı nedeniyle daha yoğun bir etkileşim halinde olan kuzey batı yönündeki Prussa'da biten yol için de benzer bir öneri getirilebilir. Bununla birlikte, Ege'ye varan rotanın da coğrafi zaruretler nedeniyle Apameia'da kesişerek tekraren ayrıldığı hatırlanmalıdır. Phrygia Bölgesi doğu ve kuzey doğusu dışında, üç ana güzergâha bağlı ve bu nedenle de kendi içinde kapalı bir jeopolitik toplu durumun süreç içindeki tesirleri neticesinde şekil almıştır denilebilir.

¹⁴⁰Belke, 1990, a.g.k., 159.

¹⁴¹Belke & Mersich, a.g.k., 1990, 139.

Bir kaç yazılı kaynak, mil taşı ve Tabula Peutingeriana, Dokimeion ve Prymnessos (Orta Bizans Dönemi için Akronios) arasındaki Kedrea'ya uzanan yoldan başka, Dokimeion ile Synnada arasında olasılıkla Prymenessos'dan doğrudan geçen bir rotanın varlığına işaret eder. Dokimeion ocak ve atölyelerinden çıkan ürünler muhtemelen bu yol üzerinden Synnada'ya taşınmıştır. Tüm zorluğuna karşın ürünler buradan günümüz yolunu yaklaşık olarak takip ederek Anayurt ve Çobankaya üzerinden Karaadil'e vararak buradan Apameia'ya doğru taşınmış olmalıdır. Bu rotaya göre daha kısa ancak zahmetli olan bir diğer güzergâh da Balçıkhisar ve Yıprak üzerinden Metropolis'e uzanır. Tabula Peutingeriana'da Synnada'dan batıya bir nehir yatağını takip ederek günümüz Kavaklı ve Başören üzerinden Eukarpia'ya uzanan bir rota daha bulunmaktadır. Bu rota batıda Eumenia'ya ya da Pentapolis kentlerini geçerek Metropolis'e ayrılır.¹⁴²

Afyonkarahisar'ın Roma yol ağı içindeki lokalizasyonu Antik ve Geç Antik Çağlar boyunca Apameia ve Synnada gibi şehirlerin öneminin devamlığını sağlamıştır. Yeni ortaya çıkan ya da önem kazanan yollarla birlikte bölgedeki diğer şehirler de öne çıkmıştır. Ankyra üzerinden Gülek Boğazı'na ulaşan diğer yolla birlikte, Konstantinopolis'ten Suriye'ye uzanan yol, Anadolu'nun en müstahkem ağları haline gelmiştir.¹⁴³ Amorion ve Ikonion arasındaki Laodikeia Katakekaumene (Ladik) üzerinden geçen diyagonal yol, 10. yüzyılla birlikte atıl hale gelmiştir. Örneğin 1146 yılında Ikonion'a düzenlediği seferde I. Manuel Komnenos, Philomeion'a Kedrea ve Polybotos üzerinden ilerleyen doğrudan rotayı takip etmiştir.¹⁴⁴

Bizans'ın rakipleri, bereketli kıyıları ve Ege Bölgesi'ndeki zengin kentleri fethederken, III. Aleksandros'un Persler'e karşı çıktığı seferlerde izlediği rotalar gibi, kaçınılmaz olarak Phrygia yollarını takip etmek zorunda kalmıştır. Kuzeydeki Pontik Dağları ve güneyde Pamphylia ve Lykia dağları bu zorunluluğu doğurarak Anadolu'nun savunmasında ya da yeniden fethedilmesinde kendisine has jeopolitiği nedeniyle Phrygia Bölgesi'ne, sürekli istihkâm edilmesi gereken önemli bir askeri bölge olma niteliği kazandırdığı ileri sürülebilir.¹⁴⁵

Bizans Dönemi'nde Phrygia Bölgesi'ndeki şehirler sürekli akınlar nedeniyle giderek küçülmüştür. Prymnessos örneğinde olduğu gibi ovalarda kurulu yerleşimler, savunması daha kolay yüksek yerlere (Akronios) yerleşmek adına terk edilse de birçok

¹⁴²Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 159-160.

¹⁴³Lightfoot, 2001, a.g.k., 113.

¹⁴⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 144-145.

¹⁴⁵Belke, 1990, a.g.k., 159.

şehrin adı piskoposluk listelerinde geçmektedir, bu nedenle kentlerin dönem dönem varlık gösterdiği söylenilebilir. Bu süreçte Synnada gibi bazı büyük şehirler önemini korurken, Amorion gibi müstahkem nitelikte olanlar daha fazla önem kazanmıştır.¹⁴⁶ Afyonkarahisar'ın kuzeydoğu köşesini kesen ve Amorion'dan geçen yol; tüm tüccar, seyyah ve hacıların birliktelikte Arap Akınlarının da ana güzergâhı olmuştur. Söz konusu yol üzerindeki şehir ve yerleşmelerin önemi artarken diğer kentlerin refahında bir toplu düşüş yaşanmıştır. Hâlihazırda müstahkem olan yerleşimlerin yanında Karanlık Yüzyıllar boyunca, coğrafi konumları dolayısıyla Akronios ve Kedrea gibi kale kentler kurulmuştur. Ana noktalarda yer alan bu kale kentler siyasi ve dini idarenin bekasına olduğu kadar, sığınak ve garnizon olarak askeri amaçlara da hizmet etmiştir. Örneğin anılan her iki kent de, önemli güzergâhlarda yer alır ve konumları gereği birer doğal istihkâm oluşturur.¹⁴⁷

2.3. Phrygia Bölgesi Hristiyanlık Tarihi

Erken kilise tarihi ve diğer dönem kaynakları Phrygia Bölgesi'nde Hristiyanlığın nasıl yayıldığı konusunda oldukça kettumdur. Bununla birlikte bölgede Konstantinos öncesine tarihlenen, çeşitli formülasyonlarda ve Grekçe yazılmış azımsanmayacak sayıda Hristiyan epitaphı tanınmaktadır.¹⁴⁸ İlk Hristiyan misyoner faaliyetlerin Pisidia, Liakonia ve Galatia Bölgeleri'nde olduğu gibi Havari Paulus tarafından gerçekleştiği genel kabul gören bir önermedir.¹⁴⁹ Anadolu ve Phrygia Bölgesi'nde hâkim inancın Paganizm olmasına rağmen, göz ardı edilemeyecek dağılımlarıyla, Musevi cemaatlerin Hristiyanlığın yaygınlaşmasını kolaylaştırmak için çeşitli eylemlerde bulunduğu da bilinmektedir.¹⁵⁰ Söz konusu bu görünür tesir, kaynaklarını Hristiyanlığın henüz forme olmaya başladığı ilk yüzyılda bulur. Musevi ve Hristiyan cemaatlerin İS 1. yüzyıl boyunca ve belki bir süre daha sinagoglarda bir arada ibadet ettikleri bilinmektedir. Sinagog ve kiliselerde kutsal ile profanın kurgusal ayrımı noktasındaki açık benzerliğin

¹⁴⁶Drew-Bear, 2001, a.g.k., 98.

¹⁴⁷Lightfoot, 2001, a.g.k., 113-114.

¹⁴⁸W. Ramsay (1888). Early Christian monuments in Phrygia: A study in the Early history of the Church, I. *The Expositor*, 3 / 8, s. 242-244.; W.M. Calder (1955). Early-Christian Epitaphs from Phrygia. *Anatolian Studies*, 5, s.25-38.; E. Gibson, (1978). *The "Christians for Christians" inscriptions of Phrygia: Greek texts, translation and commentary*. Montana: Scholars Press.; É. Chiricat (2013). The 'crypto-Christian' inscriptions of Phrygia. *Roman Phrygia: Culture and society*. (Ed: P. Thonemann), Cambridge: Cambridge University Press, 198-214.

¹⁴⁹Calder, 1955, a.g.k., 25.

¹⁵⁰Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 125.

de bu paydaşın bir göstergesi olduğu söylenilebilir. Musevi toplulukların etkisi ve kilisenin erken dönemlerdeki başarılı yapılanması sonucunda Phrygia Bölgesi'nde Hristiyan cemaatler örgütlenerek, özellikle ana güzergâhlar üzerindeki yerleşimleri yeni egemen dinin asimilasyonuna açık hale gelmiştir. 4. yüzyıl İmparatorluk idari yapılanmasında I ve II olmak üzere bölünen Phrygia Bölgesi, 325 yılında gerçekleşen Nikaia Konsili'nin piskoposluk listelerinde ise birleşik bir eyalet olarak kaydedilmiştir. Konsilde Afyonkarahisar il sınırları içinde kalan Synnada, Eukarpia, Apameia ve Metropolis yerleşimleri piskoposluk merkezleri olarak geçer. Bununla birlikte hegemon ve ortodoks kayıtlar bakımından Phrygia'da, 4. yüzyılın başlarından itibaren idari, siyasi ve dini sahalarda neredeyse eşzamanlı olarak birbirini takip eden yapılanma Orta Bizans Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Nikaia Konsili'nde birleşik bir eyalet olarak anılan Phrygia'nın, 342/3 tarihli Serdika Konsili'yle birlikte Phrygia Pakatiane ve Phrygia Salutaria olmak üzere ikili bir yapıda kaydedilmiş olması da bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁵¹

5. yüzyıla tarihlenen Notitiae Episcopatum listelerine göre Phrygia Bölgesi idari sınırlarında 62 piskoposluk kayıtlı bulunmaktadır.¹⁵² Phrygia Salutaria için Synnada Metropolitliği'ne bağlı Akroinos (Nikopolis), Augustopolis, Aurokla, Bruzos, Dokimeion, Dorylaion, Eukarpia, Gordorynia, Hierapolis, Ipsos, Kaborkion, Kinnaborion, Kleros Politike, Kone / Demetriupolis. Kotiaieion, Lykaon, Lysias, Meros, Midaion, Nakoleia, Otrous, Phyteia, Polybotos, Prymnessos, Sibindos, Skordapia ve Stektorion Piskoposlukları'nın isimleri geçmektedir. Laodikeia merkezli Phrygia Pakatiana içinde Akranios, Alia, Apameia, Bruzos, Eukarpia, Kidyessos, Sanaos ve Stektorion yerleşimleri kaydedilmiştir.¹⁵³ Bunlardan başka kilise kayıtlarında adı geçen Augustopolis, Korpeni, Euphorbion, Iulia, Kinaborion, Lysias, Okoklia, Praipenissos ve Sibia yerleşimlerinin lokalizasyonu bugüne kadar yapılamamıştır, ancak kentler Roma dönemi sikkelerinden, yazınsal referanslardan ve Bizans Dönemi piskoposluk kayıtlarından tanınmaktadır.¹⁵⁴ Aurokla, Kinnaborion, Nikopolis ve Skordapia ise bir

¹⁵¹Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 125-132.

¹⁵²P. Gustav (1866). *Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatum: Accedunt Nili Doxapatrii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata*. Berlin: Friderici Nicolai.; H. Gelzer (1900). *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum*. Münih: Akademie der Wissenschaften.; J. Darrouzès (1981). *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris: Institut Français d'études Byzantines.

¹⁵³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 134; Drew-Bear, 2001, a.g.k., 99.

¹⁵⁴Drew-Bear, 2001, a.g.k., 99.

süre sonra kayıtlardan kaybolmuş, 7. yüzyıl itibariyle de Amadasse, Eula(n)dra, Malos ve Prypniasa yerleşimleri hâlihazırda eski önemlerini yitirmiş olmaları nedeniyle listelerde yer almamaya başlamıştır. Burada adı geçen yerleşimlerle birlikte tekraren, Arap Akınlarıyla başlayan süreçte istihkâm imkânları sınırlı yerleşimlerin yavaş yavaş terk edilmeye başlandığı hatırlanmalıdır. 9. yüzyılın ikinci yarısında yapılan bir değişiklikle, Galatia Piskoposluğu bölge içinde ikinci metropolitlik olarak tanınmış ve Dokimeion, Philomelion ile Pissia yerleşimleri suffragan piskoposluk vasfıyla ona bağlanmıştır. Bu yapılanma 10. yüzyılda değiştirilerek tekrar tüm metropolitlikler Phrygia adı altında toplanmış, Amorion, Klaneos, Kotiaieion (kısa bir süre için), Nakoleia ve Polybotos otokefal metropolitlikler olmuştur.¹⁵⁵ Orta Bizans Dönemi'nde meydana gelen bölgesel kilise idari yapılanmasındaki değişiklik kaynağını, Türkler ile girilen neredeyse kesintisiz bir mücadele neticesinde yapısı farklılaşan Themata Teşkilatı'nda bulur.

Erken dönemlerde bölge yerleşimlerine bağlı tek bir Monofizit piskoposluk kaydı dahi bulunmaması dikkat çekicidir. Bölgede Ortodoks inançtaki sayısal artışın, İakobos Baradaeus'un faaliyetleriyle birlikte 6. yüzyılın ortalarında ancak gerçekleştiği bilinmektedir.¹⁵⁶ Görece geç de olsa Phrygia'nın Hristiyanlaştırılmasındaki başarıya rağmen bölgenin heretik yönelimlere yatkınlığı nedeniyle, Ortodoks kilisenin kurumsal bir yapıyı bölgede yerleşikleştirebilmesi Orta Çağ'da değişen toplu durum ile mümkün olabilmıştır.¹⁵⁷ Bununla birlikte, Phrygia Bölgesi'nin tarihi boyunca egemenlerin dini hegemonyasından bir biçimde ayrılan odaklara ev sahipliği yaptığı söylenilebilir.¹⁵⁸

Hristiyanlığın erken dönemlerinde ortaya çıkan ilk heretik hareketlerden birisi olan Montanizm, Phrygia'da doğup gelişmiştir. Genel kabule göre temelde Paskalya Günü'ndeki farklılaşmayla başlayan kopuş ve Montanizm karşıtı söylemler, bölgesel anlamda ilk sinodların toplanmasına da sebep olmuştur. 2. yüzyılın ikinci yarısında, Ardaban / Ardabau'da (Mysia'da bir yerleşim) Pagan bir hayat sürerken Hristiyanlığı seçen ve Dünya'nın yakın bir tarihte yok olacağına yönelik vecd halindeyken aldığını iddia ettiği tebliğ ile gönüllü şehitliğin geçerliği hakkındaki ilahi bilgi sayesinde

¹⁵⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 134.

¹⁵⁶Butin, R. (1907). Jacob Baradaeus. *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. <http://www.newadvent.org/cathen/02282a.htm> (Erişim Tarihi: 09.12.2020); E. TeSelle (2010). Jacob Baradaei, or Baradeus. *The Cambridge Dictionary of Christianity*. (Ed: D. Patte), Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁵⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 125-127.

¹⁵⁸Bunlar arasında; Mithraizm, Montanizm, Novatianizm, Bogomil ve İslamiyet özelinde Bektaşilik sayılabilir.

kendisine kısa sürede çok sayıda takipçi bulan Rahip Montanus, katı bir biçimde münzevi yaşamı savunmuştur.¹⁵⁹ Kadınlar Montanizm’de ayrı bir öneme sahiptir ki bu olgu, bölge özelinde, İncil’de bahsi geçen Philipus’un dört kızı anlatısıyla da ilişkilendirilebilir.¹⁶⁰ Phrygia ve çevre bölgelerde (Asia, Galatia, Kapadokia ve Kilikia) kısa sürede çok sayıda kilise kuran Montanist hareketi takip eden cemaatlerin, Galia’dan Kuzey Afrika’ya uzanan geniş bir coğrafyadaki varlığı arkeolojik olarak da bilinmektedir. Pek çok tarihi kayıta adı geçen ünlü kilise babası Tertullian’ın,¹⁶¹ hevesli bir Montanist olması başkentte de örgütlenmiş cemaatlerin olası varlığına işaret etmektedir.¹⁶²

Montanizm kayıtlara ilk olarak erken tarihli bir sinodda, karşıt görüşlü Apollinaris isimli rahibin deklarasyonu ile geçer. Hemen sonra 225-235 yılları arasındaki bir tarihte gerçekleşen Synnada ve Ikonion Sinodları’nda Montanist ve diğer heretik hareketlere mensup inanırların yeniden vaftiz edilip edilmemesi sorunsalı ana başlıklardan birisi olmuştur. Bununla birlikte Anadolu’daki Montanist faaliyetler hakkında Erken Bizans Dönemi’ne uzanan tarihi kayıtlar oldukça sınırlıdır. Konstantinos’la birlikte İmparatorluğun resmi dininin Hristiyanlık olarak kabul edilmesi, kilise ve devlet kurumlarının işbirliği içinde, Montanizm de dâhil olmak üzere tüm heretik gruplara karşı ağır bir takibat başlatmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, Konstantinos çıkardığı yasa ile sayılarının çokluğu nedeniyle karşı karşıya gelmek istemediği Phrygia ve çevresindeki Montanist örgütlenme hariç, tüm heretik cemaatlerin somut varlıklarını İmparatorluk ve kiliseye aktarmıştır. 4. ve 5. yüzyıllar boyunca doğduğu topraklar olan Phrygia Bölgesi dışında Montanistler’in inanırların hızla azalmaya başladığı görülmektedir. Sonrasında, İmparator Arkadios ve kardeşi Honorios’un uygulamaya koyduğu katı kanun ve yaptırımlar neticesinde Montanistler tümüyle toplum dışına itilmeye başlanmıştır. İmparator Iustinianus’un heretiklere karşı kanunlar çıkarmanın ötesinde, özellikle Montanistler’i hedef alan kanlı takibatının sonucunda da hareketin etkinliği neredeyse sona ermiştir denilebilir. Phrygia’da geçen mevzu bahis kanlı uygulama sırasında

¹⁵⁹Gönüllü şehitlik: İngilizce karşılığı *voluntary martyrdom* olan gönüllü şahadete dayalı şehitlik, bir inanırın sonunda ölüm olduğunu bilerek ve isteyerek kamusal alanda inancını beyan etmesiyle ilgili teolojik bir kavramdır. [W. Tabbernee (1985). *Early Montanism and Voluntary Martyrdom. Colloquium*, 17 / 2, s. 33-44.; S.C.G.E.M. De & M. Whitby (2008). *Christian persecution, martyrdom, and orthodoxy*. Nev York: Oxford University Press.; C. R. Moss (2012). *The Discourse of Voluntary Martyrdom: Ancient and Modern. Church History*, 81 / 3, s. 531-551.]

¹⁶⁰<https://www.biblegateway.com/resources/all-women-bible/Daughters-Philip> (Erişim Tarihi: 12.08.2019).

¹⁶¹R.L. Wilken (2021). Tertullian. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Tertullian> (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

¹⁶²Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 126.

Montanistler'in inançlarından vazgeçmek yerine kendilerini kiliselerinde yakmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Bu vaka, hareketin hızlı bir şekilde çok sayıda taraftar toplamasının önemli bir nedeni olan gönüllü şahadet kavramıyla örtüşmektedir. İnançlarının doğduğu topraklarda inanırların kendilerini yakarak şahadete ulaşacaklarını düşünmüş olmaları oldukça kabul edilebilir bir tercihtir. Montanizm'in Pepuza'da (lokalizasyonu bilinmemektedir) bulunan kutsal alanı ve peygamberlerinin mezarının, bizzat Monofizit piskopos Ephesoslu Ioannes tarafından yok edilişinden sonra harekete ilişkin ilk kayıt 721 yılında III. Leon'un iktidarında görülür. İddiaya göre, zorla Museviler'le birlikte toplu vaftiz edileceklerini öğrenen Montanistler, tıpkı Iustinianus'un takibatında olduğu gibi inançlarından vazgeçmek yerine tekraren kendilerini kiliselerine kapatarak diri diri yakmayı yeğlemişlerdir. Montanistler gibi katı inziva kurallarına sahip, Novatian mezhebinin bir kolu olan ve kendilerine verdikleri isimle Katharoi olarak anılan hareket, 4. yüzyılda Anadolu ve özellikle Phrygia çevresinde geniş bir yayılım gösterse de kitlesel bir karşılık bulamamıştır. Arianizm de Katharoi Hareketi gibi bir süre için Phrygia Bölgesi'nde etkili olmuş, ancak bu tesir güneybatı Phrygia ile sınırlı kalmıştır. Heretik bir hareket olan ve sonrasında Avrupa'da Bogomil adıyla devam edecek inanç biçimi, batı Phrygia Bölgesi'nde Akmonia (Banaz) ve çevresiyle sınırlı kalmak koşuluyla büyük taraftar toplamıştır.¹⁶³ Bektaşiliğin önemli merkezlerinden olan Seyit Battal Gazi ve Sücaeedin Veli Tekkeleri'nin varlığı, Hristiyanlık sonrasında dahi bölge halklarının heterodoksiye yatkınlığında nispi bir sürekliliğe işaret ettiği ileri sürülebilir.

Arap Akınları ve takip eden süreçteki hâkim Türk varlığıyla birlikte, bölge için kilise kayıtları zamanla giderek bulanıklaşmaya başlar. Türkler'in Anadolu'da egemen olmaya başlamasıyla da, Phrygia Bölgesi gibi iskândan oldukça etkilenen bölge piskoposlarının Konstantinoupolis'te asgari bir gelirle hayatlarına devam ettikleri ya da daha güvenli bölgelere atandıkları da bilinmektedir. Bununla beraber Türk iskânı sırasında ve sonrasında kilise yapılanması olarak nitelenebilecek az sayıda faaliyet de takip edilebilmektedir. 13. yüzyılın sonlarında Küçük Asya'da Türk egemenliğini sekteye uğratan Moğol İstilalarının yarattığı idari boşluk nedeniyle, 14. yüzyıla kadar Phrygia Bölgesi'nde yaşayan Hristiyan nüfus görece daha özgür bir hareket alanına sahip olmuş ve bunun doğal bir sonucu olarak da Phrygia'nın büyük kentlerinde kilise yapılanması kısa bir süre için tekraren faaliyete geçmiştir. Bununla birlikte, neredeyse varlıkları

¹⁶³Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 126-131.

dışında 14. yüzyıl Phrygia kiliseleri hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Phrygia Bölgesi kilise idari yapılanması Türk hâkimiyetinin kesinleşmesiyle de listelerden tümüyle silinmiştir. 17. yüzyılda hazırlanmış bir antolojide Synnada, Hierapolis ve Kotiaëion'un çözülme tarihlerinin de buna uygun olarak verildiği görülmektedir.¹⁶⁴ Ana güzergâhlar üzerindeki yerleşimlerin listelerdeki eşzamanlı yok oluşları, 14. yüzyılla birlikte Türk egemenlerin, bölgedeki yerel Hristiyan nüfusun ibadet ve ibadethanelerini değil doğrudan kilise idari yapılanmasına yönelik bir müdahalesinin olduğuna işaret etmektedir. Kataloğa dâhil edilen mimari plastik elemanların çoğunluğunun stil-kritik değerlendirmelerle Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilmesi nedeniyle, bu doktora çalışmasında elde edilen verilerin de, yukarıda bahsedilen bölge Hristiyanlık tarihini doğrulayan sonuçları olduğu söylenilebilir.

¹⁶⁴Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 135-138.

3. MİMARİ İŞLEVİLİ PLASTİK ELEMANLAR

Bizans Dönemi yapılarında kullanılan serbest veya bileşik plastik elemanlar, bugüne kadar ilgili çalışmalarda sıklıkla tercih edilen taksonomik yaklaşıma göre, mimari ve liturjik olmak üzere iki ana grup altında ele alınmıştır. İşlevselliğin ön planda tutulduğu bu pragmatik sınıflandırmaya göre; sivil, idari ya da dini işlevli herhangi bir yapıda, statik ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılan elemanlar mimari, kiliseler ve bağlı yapılarda törenlerde belirli işlevleri karşılaması için üretilmiş elemanlar ise liturjik grup altında değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında kataloğa dâhil edilen mimari plastikler de önceki ve araştırmalara genel kabullere uygun olarak mimari ve liturjik olmak üzere iki ana grup altında ele alınmıştır.

Mimari işlevli plastik elemanlar ana başlığı altında; sütun kaideleri, sütun gövdeleri, sütun başlıkları, çifte sütun kaideleri, çifte sütunceler, çifte sütun başlıkları ve lentolar ile bunlara bağlı alt başlıklar bulunmaktadır (**Tablo 01**).

3.1. Sütun Kaideleri

Sütun kaideleri, sütun gövdesinin taşıdığı düşey yükü tabana ya da stylobata geniş bir yüzeyle (*plinthe*) aktarmasını sağlayarak statığı artıran mimari bir elemandır. Klasik nizamların ilki olan ve görece geniş sütun tamburlarının kullanıldığı Dor Düzeni'nde sütun kaidesine yer verilmezken, zarif sütun gövdeleriyle İon ve Korinth Düzenleri'nde sütun kaidesi statik ve estetik tamamlayıcı olarak tercih edilen bir elemana dönüşmüştür. Yunanistan'da görülen Attik tip ve İonia Bölgesi'nde karşımıza çıkan İon tipi sütun kaideleri Antik Çağ'da yaygın olarak kullanılan iki başat profil olmuştur. Roma Dönemi'nde İmparatorluk genelinde yaygınlaşan Attik formda sütun kaidesi kullanımı Bizans'a da devrolan bir geleneğe dönüşmüştür.

Görece az sayıda süsleme ögesi barındırması nedeniyle, günümüze dağınık halde ulaşan sütun kaidelerinin tarihlendirilmesinde ve sivil ya da dini mimarideki özgün kullanımının tespit edilememesindeki temel güçlük stil-kritik değerlendirmelerin eksik kalmasıdır. Sütun kaidelerinin tarihlendirilmesine ilişkin eldeki temel veri profil biçimleridir. Bir profil tipinin ortaya çıktığı ilk zamanın aşağı yukarı biliniyor olması, o tip için bir *terminus post quem* oluşturur. Bununla birlikte *terminus ante quem*'in belirlenebilmesi güçtür çünkü sütun kaideleri süreç içinde benzer formlarda tekrar tekrar üretilmiş elemanlardır. Bu nedenle, profillerin de güvenilir birer veri olarak kabul

edilemeyeceği açıktır.

Bizans Dönemi sütun kaidelerini kapsamlı biçimde ele alan görece az sayıda çalışma bulunmaktadır. Sütun kaidelerinin genellikle fazla plastik öge barındırmaması ve araştırmacıların değerlendirmeye diğer elemanlara nazaran daha az sayıda örnek alması nedeniyle bugüne kadarki çalışmalarda, benzer sınıflandırmalarla yakın tipolojik öneriler getirilmiş ya da biri diğerini takip etmiştir denilebilir. Söz konusu yayınlarda sütun kaideleri, profilleri temel alınarak iki ana ve bunların çeşitlemelerinden oluşan alt gruplar altında ele alınmıştır. J. Kramer, İS 5-6. yüzyıllara tarihlenen sütun kaidelerini ele aldığı çalışmasında örnekleri, Attik ve Kaba tip (*Rohform*) olmak üzere iki grupta değerlendirir.¹⁶⁵ A.K. Orlandos, Erken Dönem bazilikalarını kapsayan çalışmasında Attik ve Basit tipteki çeşitlemelerden oluşan bir grup sütun kaidesini ele almıştır.¹⁶⁶ Bithynia Bölgesi'nde tespit edilen mimari plastik elemanları konu edindiği araştırmasında Y. Ötüken, sütun kaideleri için profil ve oranlarına göre üç ana grup önerir. Bunlardan ilki Attik profilin takip edilebildiği "A" tipi kaideler, diğer ikisi ise unsurların basitleştiği "B" ve "C" tipleridir.¹⁶⁷ P. Niewöhner, Kütahya ve çevresinde tespit edilen parçalar üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında klasik formdan uzaklaşmış Attik tip ve Basit tip çeşitlemelerini ele alır.¹⁶⁸ Y. Ötüken'in tipoloji önerisini takip eden Ç. Temple'in Konya ve çevresinde tespit edilen Bizans Dönemi'ne ait mimari plastik elemanları konu edindiği doktora tezinde Attik ve Basit tipte çok sayıda sütun kaidesi tanıtılmıştır.¹⁶⁹ N. Asgari, Prokonnesos Adası'nda gerçekleştirdiği çalışmalarda buradaki atölyelerde üretilmiş sütun kaidelerini de değerlendirir ve Attik profilden uzaklaşmış örnekleri, sütun başlıklarında izlediği yöntemi uygulaması nedeniyle, tamamlanmamış ya da yarım bırakılmış olarak adlandırır,¹⁷⁰ ancak Basit tipe uygun biçimde tıraşlanmış bir kaidenin profilleri yeni bir uygulama ile Attik profile dönüştürülemez. Dolayısıyla, N. Asgari'nin sütun kaidelerini değerlendirirken kullandığı metodolojinin bu bağlamda hatalı olabileceği ileri sürülebilir.

Bizans Mimarisi'nde karşımıza çıkan sütun kaideleri, araştırmacıların da

¹⁶⁵J. Kramer (1970). Attische säulenbasen des 5. und 6. jahrhunderts n. chr. und ihre rohform. *Bonner Jahrbücher*, 170, s. 272.

¹⁶⁶A. K. Orlandos (1954). *Ἡ ζυλόσκετος παλαιοχριστιανική βασιλική* II. s. 270-272, lev. 218-220.

¹⁶⁷Ötüken, 1996, a.g.k., 152-163.

¹⁶⁸Niewöhner, 2007, a.g.k., 201-204

¹⁶⁹Temple, 2015, a.g.k., 75-85.

¹⁷⁰N. Asgari (1992). Observations on two types of quarry-items from Proconnesus: column-shafts and column-bases. (Ed. M. Waelkens, v.d.), *Ancient stones: quarrying, trade and provenance*, s. 73-80.

ekseriyetle tercih ettikleri biçimde, Attik profil çeşitlemeleri ve Basit formdakiler olmak üzere iki ana grupta ele alınabilir. Günümüze ulaşan örneklerden anlaşıldığı ve yapılan çalışmaların ortaya koyduğu üzere, Attik ve Basit tipteki kaideler Erken Bizans Dönemi'nden itibaren eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle her iki tip için tercih edildikleri farklı dönemlerden söz etmek mümkün değildir. Çalışma Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki hâkimiyet süresi gibi tarihsel bir sınırlılığa sahip olsa da yukarıda sıralanan problematikler nedeniyle, tespit edilen sütun kaideleri dönemsel değil profil zenginlikleri bakımından sıralanarak kataloga alınmıştır.

Tespit edilen sütun kaideleri (**Kat. No.:** 1-30), yukarıda bahsi geçen çalışmalarda olduğu gibi, iki ana tip ve bunların çeşitlemelerinden oluşan profil temelli tipolojik bir ayrıma tabi tutulmuştur. Attik Tip çeşitlemeleri (**Kat. No.:** 1-10) içinde herhangi bir alt gruplandırmaya gidilmemiş, ancak Basit Tip çeşitlemeleri profilde belirleyici olan orta bölüm göz önünde bulundurularak; Diyagonal (**Kat. No.:** 12-23), Dik (**Kat. No.:** 24-26) ve Dairevi (**Kat. No.:** 27-30) profilli olmak üzere üç alt grupta toplanmıştır.

3.1.1. Attik tip

Attik profilli kaideler barındırdığı içbükey (*trokhilos*) ve dışbükey (*alt ve üst torus*) öğelerle, dikey ve yatay eksenlerin kesişme noktalarını yumuşatır. Böylelikle gözlemcinin görsel hareketi bir diğer unsura doğru genel mimari kurguya uygun biçimde devam eder. Bizans Dönemi'nde üretilen Attik tip ve çeşitlemelerinde klasik olarak adlandırabileceğimiz Roma Dönemi formülasyonundan sapmalarla karşılaşılır. Attik Tip grubundaki 11 sütun kaidesi (**Kat. No.:** 01-11) göz önünde bulundurulduğunda bu sapmalar; plinthenin ya da alt torusun yüksek tutulması gibi nedenlerle profiller arasındaki oranların bozulması, alt torusun yarı daire formunu kaybetmesi, trokhilosun kısalması ve alt silmesinin kalınlaşması, üst torusun trokhilosla doğrudan birleşen dik iki banda dönüşmesi ya da üst torusun tamamen ortadan kalkarak sütun gövdesi biçimini alması olarak sıralanabilir.

Attik tip çeşitlemelerinde Dokimeion mermeri ve / veya üretimi sütun kaideleri çoğunluktadır. Tespit edilen 11 Attik kaidelerden 10'u Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 01-10) ve 1'i gri mermerden (**Kat. No.:** 11) üretilmiştir. Üretimi için Basit tipe göre daha yoğun ve yüksek bir işçilikle birlikte torna tezgâhı gibi çeşitli araçları da gerektiren Attik sütun kaideleri için, Dokimeion üretimi olanların sayıca fazlalığının sebebi de bu gereklilik olarak düşünülmelidir. Profilin oldukça bozulduğu 3 örnek (**Kat. No.:** 09-11)

dışında, Attik tip kaidelerde klasik oranlara yakın bir üslup birliği olduğundan söz edilebilir. Boyutları ile diğerlerinden ayrılan 2 kaidenin (**Kat. No.:** 01-02) profilleri de oldukça benzerdir, bu nedenlerle her ikisi için Geç Antik Çağ'a işaret eden ortak bir tarihlendirme önerisi getirilebilir. Profil ve boyutları ile bir diğer çeşitleme grubu sayılabilecek 3 kaide (**Kat. No.:** 03-05), klasik oranlara oldukça yakın işlenmiştir. Attip Tip içinde levha oyuğu bulunan 3 kaide (**Kat. No.:** 06-08), oranlardaki bozulmanın unsurlar arasındaki geçişlerdeki kabalaşmayla görülmeye başlandığı profilleri ve perdahlanmamış, taşçı tarağı izleri görülen yüzeyleri bakımından da benzerdir. Bu paydaşlar göz önüne alındığında; üretim yerleri hakkında bir yargıya varmak mümkün olmasa da, söz konusu kaidelerin aynı atölyeden, belirli bir amaca yönelik ve seri olarak çok sayıda üretilmiş olabileceği ileri sürülebilir. Birer Attik tip varyasyonu olarak ele alınabilecek 2 kaide (**Kat. No.:** 09-10); yüksek tutulmuş plinthe ve alt torus, daralmış trokhilos ve genişlemiş üst torus gibi klasik formdan uzaklaşmanın her unsorda takip edilebildiği örneklerdir. Katalogtaki *unique* örneklerden birisi, unsurların yetersiz işçilik değil açık bir tercih sonucunda bozulduğu algılanan sütun kaidesidir (**Kat. No.:** 11). Üst unsurlara nazaran kısa tutulmuş plinthe üzerinde yüksek, dışa taşkın ve yarı dairevi bir alt torusu dar bir trokhilos takip eder. Alt torusla yaklaşık aynı yükseklikteki üst torus alt bandı bir silme şeklinde, üst banda göre oldukça dar işlenmiştir. Klasik oranlardan oldukça uzak profile sahip kaidenin, kendi içinde makul bir oran orantı üzerine estetik kaygılarla üretildiği ileri sürülebilir.¹⁷¹

Klasik oranlara yakınlık ve kaliteli işçilik gibi özelliklerin daha erken örneklerle ait nitelikler olması gerektiği söylenilebilir. Bununla birlikte, önceki araştırmalarda tanıtılan örneklerle birlikte Attik tip çeşitlemelerinin tümünü 4. ve 6. yüzyıl aralığına tarihlendirmek mümkündür.¹⁷²

3.1.2. Basit tip

Standart bir form olmaması ve hâlihazırda indirgenmiş üç unsurlu bir profilin takip edilmesi, Basit tip için genel geçer yargılara varılmasını engeller. Tespit edilen 19 örnekle (**Kat. No.:** 12-30) temsil edilen Basit Tip ana grubundaki sütun kaidelerinde; trokhilosun

¹⁷¹Niewöhner, 2007, a.g.k., 171.

¹⁷²Ötüken, 1996, a.g.k., 152-153.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 171.; E. Keskin (2010). *Çorum İli ve çevresinde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s. 33-38.; Temple, 2013, a.g.k., 75-82.; M. Aşık (2020). *Kütahya merkezde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 20-22.

alt torusu üst torusa bağlayan diyagonal bir hatta dönüştüğü, tüm profilin dik öğelerden oluştuğu, alt torusun yüksek, dairevi ya da dışa açılır biçimde işlendiği ve üst torusun sütun gövdesi biçimine dönüşerek yüksek tutulduğu ya da tamamen ortadan kalktığı farklı uygulamalardan oluşan çeşitlemeler takip edilir. Bu çeşitliliğin ve sayısal yoğunluğun gruplar oluşturacak nicelikte tekrar eden yakın formlarda olması, Basit Tip içinde üç alt gruptandırılmadan oluşan bir sınıflandırmayı zorunlu kılar.

Attik tipteki sütun kaidelerinden farklı olarak Basit tip çeşitlemelerinde gri mermer ve volkanik yerel taşlar da kullanılmıştır. Basit tipteki 19 sütun kaidelerinden; 9'u Dokimeion mermeri (**Kat. No.:** 12-14, 19, 22, 25, 29-30), 8'i gri mermerden (**Kat. No.:** 15-18, 24, 26-28) ve 3'ü (**Kat. No.:** 20-21, 23) gözenekli volkanik yerel taştan üretilmiştir. Dokimeion mermerinden üretilmiş kaidelerde daha kaliteli bir işçiliğin görüldüğü söylenilebilir.

Yukarıda Attik tip sütun kaideleri için sözü edilen yüksek işçilik ve araç gereç ihtiyacı Basit tip kaideler için bir ön koşul değildir. Bu nedenle, Basit tip kaidelerin daha çok yerel ustalar tarafından ihtiyaca yönelik üretildikleri de düşünülebilir. Çoğunluğu iyi perdahlanmış Attik tip çeşitlemesi sütun kaidelerinde az görülen taşçı tarağı izleri, Basit tipteki kaideler için genel bir özellik niteliğindedir.

Basit tipteki sütun kaidelerinin tarihlendirilmesi bir problematik olmakla birlikte, taşçı işaretleri ihtiva eden ve nitelikli işçilik gösteren örnekler 5 ve 6. yüzyıllar aralığına tarihlendirilebilir.

3.1.2.1. Diyagonal profilli

Bu tip basit sütun kaidelerinde plintheden dik çıkan alt bölüm, silindirik üst bölüme trokhilosun olması gereken alanı dolduracak biçimde diyagonal bağlanır. Diyagonal profilli sütun kaideleri 12 örnekle (**Kat. No.:** 12-23) temsil edilmektedir; bunlardan 5'i (**Kat. No.:** 19-23) yüksek tutulmuş silindirik üst bölümleriyle diğerlerinden ayrılır. Diyagonal profilli sütun kaidelerinin malzeme tercihinde sayısal olarak yaklaşık eşit bir dağılım görülür. Bu grupta Dokimeion üretimi Diyagonal profilli 5 kaide (**Kat. No.:** 12-14, 19, 22) bulunmaktadır. Diğer Diyagonal profilli sütun kaidelerinden 4'ü gri mermer (**Kat. No.:** 15-18) ve 3'ü yerel taştan (**Kat. No.:** 20-21, 23) üretilmiştir.

Dokimeion üretimi iki kaidenin (**Kat. No.:** 12-13) plinthesi üzerlerinde tek harften oluşan birer taşçı işareti kazanmıştır. Kaidelerden birinde (**Kat. No.:** 12) “Θ” *theta*, diğerinde (**Kat. No.:** 13) ise “Γ” *gamma* harfi yer alır. Taşçı işaretlerinin işlevi hakkında,

bugüne kadar kayda değer çok sayıda çalışma yapılmış olsa da, kesin bir yargı öne sürmek olası değildir. Ancak bunlar arasında işaretlerin; kaideyi üreten atölye ya da ustanın damgası olması, lojistikle ilgili bir değere karşılık gelmesi ya da kilise içinde kullanılacağı yeri belirtmesi sayılabilir. Aynı atölyenin ürünü oldukları malzeme ve teknik açılardan da belirgin olan her iki kaidede bulunan taşçı işaretleri, Dokimeion atölyesinin belirli siparişler için Basit tipte benzer kaideler ürettiğini ya da aynı kaide formunun farklı boyutlarda seri biçimde üretilip dağıtıldığını göstermektedir denilebilir. Üzerinde ikisi karşılıklı olmak üzere plintheden üst silindirik bölüme, diğer teki alt bölümden üst düzleme uzanan üç levha kanalı bulunan kaide (**Kat. No.:** 13), kilise içindeki olası kullanım yerinin takip edilebilmesi bakımından dikkat çekici bir örnektir. Levha kanallarının yerleşimi göz önüne alındığında kaidenin, yan neflerden birinin doğu ucuna denk gelecek biçimde bema başlangıcında kullanılması gerektiği ve aynı zamanda ilk templon levhasının da sütun kaidesine oturduğu düşünülebilir. Sayısal yoğunlukları ve dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, Diyagonal profilli kaidelerin Phrygia Bölgesi'nde Bizans hakimiyeti boyunca yaygın kullanımda olan tip olduğu düşünülmesi gerekir.¹⁷³

3.1.2.2. Dairevi profilli

Dairevi profilli Basit tip kaidelerde alt bölüm çeyrek daire biçiminde geçilerek silindirik üst bölüme bağlanır.¹⁷⁴ Bu tip içinde 3 kaide (**Kat. No.:** 24-26) bulunmaktadır. Kaidelerden 2'si gri mermer (**Kat. No.:** 24, 26) ve 1'i Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 25) üretilmiştir.

Çeyrek daire biçimli belirgin ve yüksek alt bölümüyle diğerlerinden ayrılan kaide (**Kat. No.:** 24), Basit tipteki sütun kaideleri içinde düzgün perdahlanmış yüzeyi ve kanonik devam eden profiliyle işçilik kalitesi bakımından farklılaşır.

3.1.2.3. Dik profilli

Plinthe, alt ve üst bölümlerin dik açılarda yükselerek birbirine bağlandığı bu alt tipte, 4 (**Kat. No.:** 27-30) sütun kaidesi tespit edilmiştir: Dik profil gösteren Basit tip

¹⁷³Ötüken, 1996, a.g.k., 156.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 171.; Keskin, 2010, a.g.k., 40-43.; Temple, 2013, a.g.k., 82-83.; Arslan, 2014, a.g.k., 25-26.; Aşık, 2020, a.g.k., 23-30.

¹⁷⁴Niewöhner, 2007, a.g.k., 171.

kaidelerden 2'si Dokimeion mermeri (**Kat. No.:** 29-30), 2'si açık gri mermerdir (**Kat. No.:** 27-28). Dokimeion üretimi kaideler kaliteli işçilikleriyle grup içindeki diğer kaidelerden ayrılır. Yakın ölçüleri ve işlenimleri nedeniyle bu tip kaidelerin atölye tarafından seri biçimde üretildikleri ileri sürülebilir.¹⁷⁵

3.2. Sütun Gövdeleri

Bindirilen yatay yükü düşey aksta alt kotlara aktaran sütun gövdeleri, Antik mimarlıkta karşılaşıldığı gibi insan formunda dahi üretilmiş,¹⁷⁶ mimari kurgu için başat plastik unsurlardan birisidir. Sütunlar, Bizans mimarisinde ana taşıyıcı olma işlevinin yanında; templon, kiborion ile ambon gibi liturjik kuruluşlarda farklı boyut ve biçimlerde de kullanılmıştır.¹⁷⁷ Ekseriyetle her unsuru süsleme ögesi barındıran liturjik kuruluşlarda sütunlara yer verilmesi, alışılmışın dışında gövdelerin Bizans Dönemi içinde karşımıza çıkmasına da sebep olmuştur. Bunlar arasında, 6. yüzyılda yaygınlaşan döner yivli gövdeler ile yakın çevreden bir örnek olması nedeniyle,¹⁷⁸ bugüne kadar çok sayıda araştırmacının konu edindiği Konya Alaeddin Camisi ve Kapı Camii'nde devşirme olarak kullanılmış yivli ve düğüm motifli sütun gövdeleri sayılabilir.¹⁷⁹ Bununla birlikte, yerel uygulamalarda yangın, deprem ve yenileme gibi çeşitli sebeplerle özgününde taşıyıcı olması için üretilmiş sütun gövdelerinin, var olan malzemenin değerlendirilmesiyle, iptidai koşullarda kurgulanan templonlarda kullanılmış olma olasılığı da göz ardı edilmemelidir.¹⁸⁰

¹⁷⁵Ötüken, 1996, a.g.k., 158.

¹⁷⁶Vitruvius (1993). *Vitruvius: Mimarlık üzerine on kitap*. (Çev.: S. Güven) Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, s. 5-6, 56-62.

¹⁷⁷A. Aydın (2000). Kilikia ve Isauria Kiliselerinde görülen yüksek tüpteki templon kuruluşları. *OLBA*, 3, s. 218; A. Μητσάνη (1997). The Early Christian ciborium of the Panagia Katapoliani, Paros. *Deltion of the Christian Archaeological Society*, 19, s. 319-334.; M. Dennert (1995). Mittelbyzantinische Ambone in Kleinasien. *İstanbuller Mitteilungen*, 45, s. 141.

¹⁷⁸Ötüken, 1996, a.g.k., 131.; Yeşiltaş, 2012, a.g.k., 151-155.; A.Ç. Türker (2014). Byzantine architectural sculpture from Rhodius Valley in the Hellespontus. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, s. 287-299.

¹⁷⁹G. Öney (1970). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik devir malzemesi. *Anadolu*, 12, s. 18.; S. Redford (1991). The Alaeddin Mosque in Konya reconsidered. *Artibus Asiae*, 51 (1-2), s. 57-58.; Z. Mercangöz (1994). Akhisar Ulu Camii içindeki düğümlü bizans sütunları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 7, s. 152-153.; H. Muşmal & M. Çetinaslan (2009). Bir keşif defteri ışığında Konya Kapı Camii'nin inşa süreci ve mimari özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), s. 446-480.; Temple, 2013, a.g.k., 251-255; (2014). Konya'da vulunan yivli ve düğüm motifli sütunlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, s. 1019-1031.

¹⁸⁰J-P., Sodini (1980). Une iconostase Byzantine a Xanthos. *Actes du Colloque sur la Lycie Antique*, 27, s. 9-148.

Sütun gövdeleri tekrar kullanıma imkân sağlayan formları nedeniyle, pek çok farklı işlevlerde sıklıkla devşirilmiştir. Bu nedenle çalışma kapsamında; kırık veya parçalı kırık, süslemesiz ya da süslemeli ve çeşitli malzemelerden üretilmiş çok sayıda sütun gövdesi tespit edilmiş; bunlardan 2'si yazıtlı (**Kat. No.:** 31-32), 2'si süslemeli (**Kat. No.:** 33-34) ve 1'i tüm (**Kat. No.:** 35) olmak üzere 5'i (**Kat. No.:** 31-35) özgün nitelikleri sebebiyle kataloğa dâhil edilmiştir.

Dinar İlçesi, Dikici Köyü cami bahçesinde tespit edilen sütun gövdesi (**Kat. No.:** 31) özgününde bulunduğu kilisenin inşa faaliyetlerine işaret eden bir ithaf yazısı olması gereken yazıtı ile dikkat çekici bir örnektir. Kare çerçeve içinde özenli bir kaligrafiyle kazınmış dört satırlık yazıtta:

“εγενετο ηαγιωτ εκαησια ιηδ_αιτου - Φξγ -”

ifadesi yer alır. Dışa taşkın bir silme şeklindeki kare çerçeve altında, iki yanında “S” biçiminde süsleme ögesi barındıran daha büyük biçimde işlenmiş üç harflik bir satır daha bulunur. “φξγ” (*Fsi, Ksi, Gama*) harfleri 563 olması gereken sayısal bir değere karşılık gelmelidir. Sütun gövdesinin yakın çevrede bu dönem içinde inşa edilmiş ya da elden geçirilmiş bir kiliseye ait olduğu düşünülebilir. Yakın çevreden yazıtlı sütun gövdeleri tanınmakla birlikte, bunların atölyelerde işlenen değil daha çok sonraki uygulamalarla kazınan yazılar olduğu görülmektedir.

Seydiler Kasabası, Hasan Basri Cami hazire girişinde devşirme olarak kullanılmış açık gri mermer sütun gövdesi (**Kat. No.:** 32) üzerinde yaklaşık tüm parça boyunca uzanan bir haç bulunur ve gövde tümüyle yazıtlar ile çevrilidir, ancak yoğun deformasyon nedeniyle transkripsiyon sarıh biçimde yapılamamaktadır. Boyutları, süslemesi ve üzerindeki yazıtlar dikkate alınırsa gövdenin ana taşıyıcı olmaktan çok, liturjik bir işleve hizmet ettiği ileri sürülebilir.

Döğer Kervansarayı önünde sergilenen süslemeli sütun gövdesi (**Kat. No.:** 34) üzerinde alçak kabartma bir Yunan Haçı bulunur. Haçın konumu bakımından sütun gövdesi tüme yakın gözüксе de alt kısmın kırık olduğu mevcut yüksekliğinden anlaşılmaktadır. Benzer süslemeye sahip ve yakın ölçülerde sütun gövdeleri hâlihazırda tanınmaktadır.¹⁸¹

¹⁸¹Orlandos, 1954, a.g.k., 276.; Ötüken, 1996, a.g.k., 130-137.; Gür, 2006, a.g.k., 59.; Türker, 2014, a.g.k., 210.

Çobanlar, Kocaöz Cami'sinde bulunan toprağa gömülü sütun gövdesi (**Kat. No.:** 33) üzerinde, birbiri içine geçen düğümlü dairelerden oluşan bir madalyon ile daire çerçeve içinde bir rozet çiçek işlenmiştir. Orta Bizans Dönemi'ne ait olduğu anlaşılan süsleme öğelerinin benzerleriyle çalışma kapsamında tespit edilen liturjik elamanlarda sıkça karşılaşılır. Süslemenin derin kazıma tekniği ile yapılmış olması sebebiyle, sonraki bir uygulamaya işaret ettiği düşünülmelidir. Bununla birlikte benzeri süsleme öğeleri barındıran örnekler yakın çevrede gerçekleştirilen önceki çalışmalarda tanıtılmamıştır.

Parçalı kırık olmasına karşın özgün ölçüleriyle korunmuş serbest yegâne örnek olan Şuhut, Anayurt Cami önünde bulunan sütun gövdesi (**Kat. No.:** 35) bu yönüyle dikkate mazhurdur. Gövdesi 285 cm yükseklikte, alt çapı 47 cm ve üst çapı 41 cm genişliğindeki sütun gövdesinin ölçüleri, çalışma kapsamında tespit edilen sütun kaideleri ve başlıklarının ortalama çapları ile örtüşür.

Kataloğa dâhil edilen gövdelerin 1'i Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 31) ve 4'ü gri mermerden (**Kat. No.:** 32-35) imal edilmiştir. Tüm parçaların üst bölümü korunmuş, her birinde silme biçiminde ve dışa taşan birer üst bilezik işlenmiştir.

Boyutları göz önüne alındığında çalışma kapsamında tespit edilen süslemeli ve yazıtlı sütun gövdelerinin (**Kat. No.:** 31-34) liturjik kuruluşlarda kullanılmış olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenilebilir. Bugüne kadar bölgede tanıtılan ve çalışma kapsamında kataloğa dâhil edilen gövdeler birlikte değerlendirildiğinde, Afyonkarahisar ile çevresi Orta Bizans Dönemi için kilise dekorasyonunda yazıt veya süslemeli sütun gövdelerinin yaygın tercih edildiği ileri sürülebilir.

3.3. Sütun Başlıkları

Sütun başlığı, örtünün bindirildiği kemerlerin ya da arşitrav ve friz gibi yatay üst elemanların ağırlıklarını toplayarak taşıyıcı düşey aksa (sütun gövdesi) yönlendiren bağlantı elemanıdır. Yunan ve Roma mimarisinde hâkim nizamlarla uyumlu olarak Dor, İon, Korinth ve Kompozit tipte sütun başlıkları kullanılmıştır. Erken Bizans Dönemi'nde neredeyse tüm kültür öğelerinde karşılaşıldığı üzere başlıklarda da Antik gelenek, form ve süsleme repertuarı ile devralınmıştır. Dor nizamının hâlihazırda terkedilmiş olması nedeniyle bu miras içinde sayılamaz ve İonik başlıklar da değişen mimari tercihler sebebiyle oldukça kısa bir süre (6. yüzyılın başları) ve az sayıda yapıda kullanılmıştır. Bununla birlikte Bizans Dönemi İon başlıkları arketiplerinin bir imitasyonu da değildir; form ve unsurlarda, klasik oranlardan uzaklaşma şeklinde görünür

olan farklılaşma, İon-impost tip başlıklarda da görülmektedir. Erken Bizans Dönemi'nde değişen mimari tercihlerin bir sevki tabisiyle ortaya çıktığı genel kabul gören İon-impost tip başlıklarla, 4 ve 6. yüzyıllar arasında tüm İmparatorluk coğrafyasında benzer form ve süsleme repertuarı ile karşılaşılır. Korinth ve Kompozit başlıklar, Erken Bizans Dönemi'nin sıklıkla tercih edilen başlık tipleri olmuştur. İonik başlıklarda olduğu gibi Korinth ve Kompozit sütun başlıkları da, form ve süsleme öğelerinde belirgin farklılaşma ve çeşitlenmelerle kullanılmıştır. Erken Bizans Dönemi'nde, Yunan ve Roma mimarisinde kullanılagelmiş ana başlık formlarıyla birlikte mevcut süsleme repertuarı büyük ölçüde devşirilmiş olsa da, bu bağlamda öğelerin genellikle doğrudan kopyalanmadığı ve çok sayıda varyasyonlarla dönüştürüldüğü hatırdan çıkarılmamalıdır. Erken ve Orta Bizans Dönemleri'nde yaygın kullanım gören Yiv başlıklar da bu duruma örnek olarak verilebilir. Orta Bizans Dönemi ile birlikte İmparatorluk genelinde gerçekleşen konjonktürel değişimin bir göstergesi olan Antik gelenekten kopuş, sütun başlıklarında da takip edilebilmektedir. Zengin bir form ve süsleme repertuarına sahip - genel kabul gören adıyla- Sepet (İmpost) tip başlıklar, İmparatorluğun yıkılışına kadar varlığını korumuştur.

Mimari plastik araştırmaları içinde, stil-kritik değerlendirmelere diğer elemanlara göre daha fazla olanak vermesi ve *in-situ* örnekler aracılığıyla tarih aralığının görece güvenilir biçimde tespit edilebilir olması nedeniyle en çok konu edinilen grubun sütun başlıkları olduğu söylenilebilir. Bugüne kadar, Bizans Dönemi sütun başlıklarını tipolojik bir yaklaşımla ya da tarihselci bir bakışla ele alan çok sayıda kapsamlı çalışma ve müstakil nitelikte araştırma yapılmıştır.

Bütünlüklü araştırmalar içinde en erken tarihli olması nedeniyle ilk sırada R. Kautsch'un, 4 ile 7. yüzyıllar arasına tarihlenen sütun başlıklarını konu edindiği ve İmparatorluk hinterlandını kapsayan genişlikteki çalışması sayılabilir.¹⁸² W.E. Betsch, aynı yüzyıllara tarihlenen Korint ve İon-impost başlıkların üretim ve dağıtımını Başkent'teki sarnıçlardan yola çıkarak ele almıştır.¹⁸³ T. Zollt'un Başkent örnekleri üzerinden Erken Bizans Dönemi sütun başlıklarına tipolojik bir yaklaşımla yöneldiği

¹⁸²R. Kautsch (1936). *Kapitellstudien: Beiträge zu einer Geschichte des Spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*. Studien zur Spätantiken Kunstgeschichte, 9. Berlin: Walter de Gruyter CO.

¹⁸³W.E. Betsch (1977). *The history, production and distribution of the late antique capital in Constantinople*. Michigan: The University of Pennsylvania.

çalışması ve M. Dennert'in Orta Bizans Dönemi başlıklarını benzeri bir metodolojiyle değerlendirdiği kapsamlı yayını da bunlar arasındadır.¹⁸⁴

Yukarıda bahsolunan neşriyat dışında literatürde Bizans Dönemi sütun başlıklarını konu edinen ve burada tümü anılamayacak sayıda müstakil çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte, özgün nitelikleri nazarında; F.K. Yegül'ün Sardis örnekleri üzerinden İon-impot başlıkları ele aldığı çalışması ve T. Zollt'un aynı tip başlıkların gelişimini konu edinen yayını,¹⁸⁵ B. Müren'in Prokonnesos (Marmara) Adası'nda tespit edilen İonik tip başlıkları ve üretim aşamalarını değerlendirdiği araştırması,¹⁸⁶ E.D. Maguire'ın sütun başlığı form ve süsleme repertuarının gelişimi üzerine bir öneri niteliğindeki yayını ile C. Barsanti'nin Bitinia Bölgesi'nde ve U. Peschlow'un Lykia Bölgesi'nin tespit edilen başlıkları ele aldıkları araştırmaları sayılabilir.¹⁸⁷ Erken Bizans Dönemi sütun başlıkları hakkında Türkçe literatürde süregelen terminolojik ve tipolojik problematiğe bir çözüm önerisi getirmeyi amaçlayan A.O. Alp ve M.C. Uzun'un yakın tarihli yayını, sonraki araştırmalar için bir temel oluşturma ereği nedeniyle burada anılabilir.¹⁸⁸

Çalışma kapsamında tespit edilen ve kataloğa dâhil edilen sütun başlıkları; Korinth, Kompozit, İon-İmpot, Yiv ve İmpot başlıklar olmak üzere beş grup altında ele alınmıştır.

3.3.1. Korinth başlıklar

Korinthli mimar Kallimakhos'un (İÖ 5. yüzyıl) bir mitosa dönüşen anlatıda tecrübe ettiği ilham ile tasarladığı kabul edilen ve Vitruvius'un zarıflığı hasebiyle “genç kız narinliğinin taklidi” olarak nitelendirdiği Korinth sütun / plaster başlıklarının, Antik

¹⁸⁴T. Zollt (1994). Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. chr. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.; M. Dennert (1997). *Mittelbyzantinische kapitelle: studien zu typologie und chronologie*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.

¹⁸⁵F.K. Yegül (1974). Early Byzantine Capitals from Sardis. A Study on the Ionic Impot Type. *Dumbarton Oaks Papers*, 28, 265-274.; T. Zollt (1998). Das Ionische Kämpferkapitell: Definitionsprobleme. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 59-65.

¹⁸⁶B. Müren (2015). Ionische Kapitelle auf Prokonnesos :Produktion und Export römischer Bauteile. (Ed.: A. Landskron) *Bonner Jahrbücher*, 214, s. 408-411.

¹⁸⁷C. Barsanti (1995). Materiali bizantini poco noti o inediti della Bitinia. *Seminario internazionale sul tema. Ricerche di archeologia cristiana e bizantina*, 47-69.; U. Peschlow (1998). Tradition and innovation capital sculpture in Lycia. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 67-77.; E.D. Maguire (1987). Range and Repertory in Capital Design. *Dumbarton Oaks Papers*, 41, 351-361.

¹⁸⁸A.O. Alp, & M.C. Uzun (2021). Geç Antik Çağ / Erken Bizans dönemi sütun başlıkları üzerine bir tipoloji denemesi. 24. *Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, s. 60-84.

mimaride olduğu gibi Erken Bizans Dönemi'nde de varyateleriyle en sık tercih edilen tip olduğu söylenilebilir.¹⁸⁹ Bununla birlikte, 4. yüzyılın sonları ve 5. yüzyılın başlarından itibaren görülen ve Theodosius tipi olarak da adlandırılan örneklerle beraber form ve unsurların klasik oranlardan giderek uzaklaştığı söylenilebilir.¹⁹⁰

Klasik form ve unsurlarıyla bir Korinth başlık; altta kalathosu saran sekizer yapraklı iki akanthus çelengiyle başlar, üst sıra yaprak aralarından çıkan çanak biçimli kaulisler ile buradan kalathos dudağının üst köşelerine ve volütlere uzanan helikslerle devam ederek ana eksenlerinde rozet çiçekler bulunan yıldız biçimli abakus ile sonlanır. Antik ve Geç Antik Çağ boyunca en sık tercih edilen başlık tiplerinden olması nedeniyle Korinth tip içinde çok sayıda çeşitleme (*Yaprakları rüzgardan dönmüş, Girlandlı, Figürlü* gibi) ortaya çıkmıştır.

Bahsolunduğu üzere Korinth başlıkların yüzyıllar boyunca yaygın kullanım gören başlık tipi olması nedeniyle tümü burada anılamayacak sayıda mimari plastik araştırmalara konu edinilmiştir. Çalışma kapsamında Korinth ve çeşitlemesi 4 sütun başlığı (**Kat. No.:** 36-39) kataloğa dâhil edilmiştir.

Yarışlı Yeni Cami girişinde ve Afyonkarahisar Merkez Tac-ı Ahmet Cami önünde bulunan başlıklar (**Kat. No.:** 36-37) klasik oranlara yakınlıkları sebebiyle erken tarihli örnekler olarak ele alınabilir. Sütun bileziğinde çapraz küçük akanthus yaprak sırası işlenmiş başlığın (**Kat. No.:** 36) alt akanthus sırası sekiz yapraktan oluşur. Damarları belirgin biçimde işlenmiş yapraklar yumuşak formda uçlara sahiptir. Kaulis çanakları ve helikslere yer verilmeyen başlığın yıldız biçimli abakusu kırıktır. Taban bileziğinde bulunan çapraz akanthus yaprak sırası ile çalışma kapsamında tanıtılan çağdaş Kompozit başlıklarda (**Kat. No.:** 40-43) da takip edilebildiği üzere sıklıkla karşılaşılan bir unsurdur. Tac-ı Ahmet Cami önündeki başlık (**Kat. No.:** 37), damla biçimli gözler oluşturan yaprak uçları ve düz bırakılmış taban bileziği dışında Yarışlı örneği ile yakın özellikler göstermektedir. Başlıklar form ve süsleme özellikleri göz önüne alındığında 5 ve 6. yüzyıllara tarihlendirilebilir.¹⁹¹

Hüdai Kaplıcaları park alanında sergilenen Korinth başlığın (**Kat. No.:** 38) volütleri ve abakusu tümüyle kırıktır. İnce bir silme şeklinde bırakılmış taban bileziğinden çıkarak yıldız biçimli olduğu anlaşılan abakusun köşelerine yelpaze biçiminde açılarak uzanan

¹⁸⁹Vitrivius, 1993, a.g.k., 76.

¹⁹⁰Alp & Uzun, 2021, a.g.k., 62.

¹⁹¹Kautzch, 1936, a.g.k., Lev. 40/391.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 120-125; Yıldırım, 2011, a.g.k., 616; Temple, 2013, a.g.k., 279.

dört büyük akanthus yaprağı ve onlara bağlı yan yapraklar alt sırayı oluşturmaktadır. Bir yan yüzde üst kolu kurdela biçiminde sonlanan Haç işlenmiş kalathosun diğer yüzlerinde, iki akanthus yaprağından oluşan bir üst çelenk sırası takip edilebilmektedir. Özgün bir Korinth çeşitlemesi olarak kabul edilebilecek başlık yumuşak ve büyük uçlu akanthus yaprakları göz önünde bulundurulduğunda 5 ve 6. yüzyıllara tarihlendirilebilir. Aynı lokasyonda tespit edilen diğer Korinth başlık (**Kat. No.:** 39) Lir ya da “V” biçimli olarak adlandırılan grup içinde değerlendirilebilir.¹⁹² Süsleme unsurları yüzeysel işlenmiş başlığı, yoğun matkap işçiliği ve ince yaprak uçları sebebiyle 5 ve 6. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür. Her iki abashlığın abakus ve kalathoslarındaki kırıklar daha detaylı stil-kritik değerdendirilmelerin yapılmasına olanak vermemektedir.

Tespit edilen sütun başlıklarının çoğunluğunda olduğu gibi kataloğa dâhil edilen Korinth tip başlıkların tümü Dokimeion mermerinden üretilmiştir. Bu paydaşın, Korinth başlıkların impost ya da yiv başlıkların tersine üretiminde yüksek işçilik gerektirmesinden ileri geldiğı söylenilebilir. Göz ardı edilmemesi gereken bir önemli husus da başlıkların yaygın kullanımda olduğu dönemin, taş süsleme atölye faaliyetlerinin süregeldiğı Erken Bizans Dönemi’ne tekabül ediyor olmasıdır.

3.3.2. Kompozit başlıklar

Kompozit tip başlıklar Antik Çağ’ın yaygın düzenlerinin parçası olan İonik ve Korinth başlıkların dönüştürölerek bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiştir. Başlığın alt kısımda yer alan tek ya da çift akanthus çelengi ile abakusu Korinth, abakus altında dört yönde köşelere yerleştirilmiş volütler ve aralarındaki ekinus ise İonik özellikler gösterir. İS 1. yüzyılda ortaya çıkan Kompozit tip genellikle tapınaklarda olmak üzere sütun, ante ve plaster başlıklarında tercih edilmiştir.¹⁹³

Geç Antik Çağ ile birlikte neredeyse diğer tüm mimari plastik elemanlarda görülen değişim ve dönüşüm Kompozit başlıklarda da takip edilebilir niteliktedir. II. Theodosius iktidarında ortaya çıkmış olmaları nedeniyle Theodosius tipi olarak da adlandırılan Kompozit başlıklarda,¹⁹⁴ Antik örneklerde karşılaşılan klasik oranlara göre, akanthusların yaprak boylarında kısalma ve damarlarda sığlaşmalar ortaya çıktığı görölmektedir. Bununla birlikte, 6. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlık gösteren ve tüm

¹⁹²Alp & Uzun, 2021, a.g.k., 64.

¹⁹³C. Başaran (1999). *Anadolu Kompozit başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 9-12.

¹⁹⁴Kautsch, 1936, a.g.k., 116.

Akdeniz havzasına yayılan bu başlıkların; form ve bezemelerinin birbirine oldukça yakın olduğu söylenilebilir.¹⁹⁵ Söz konusu toplu durum sebebiyle, Erken Bizans Dönemi'nde karşılaşılan Kompozit tip başlıkların Antik emsalların bir varyasyonu olarak tezahür etmiş ortak bir arketipe dayandığı ileri sürülebilir.¹⁹⁶

Çalışma kapsamında Kompozit tipte 9 başlık (**Kat. No.:** 40-48) tespit edilmiştir. Başlıklardan 7'si (**Kat. No.:** 40-45, 48) Sandıklı İlçesinde 20 km'lik bir alanda birbirine yakın yerleşimlerde bulunur. Bunlardan 4'ü Daylık Köyü'nde (**Kat. No.:** 40-43) diğerleri ise Çambeyli (**Kat. No.:** 44), Çukurca Köyleri (**Kat. No.:** 45)¹⁹⁷ ve Hüdai Kaplıcaları'nda park alanındaki açık hava sergisindedir (**Kat. No.:** 48). Daylık Köyü'deki dört başlık yerleşimcilerden öğrenildiği üzere eski camide taşıyıcı olarak kullanılmış, daha sonra yeni inşa edilen cami cephesine aplik edilerek korunmuştur. Daylık Köyü'nün yaklaşık 10 km kuzeyinde bulunan Çambeyli Köyü'nde, olasılıkla buraya taşınmış aynı seriye ait bir diğer başlık tespit edilmiştir. Çambeyli Köyü'nün 5 km kuzeyinde kurulmuş Çukurca Köyü'ndeki başlıkta ise volütler arasında yumurta-okucu dizisi yerine palmet sırası işlenmiştir. Emirdağ Elhan Köyü (**Kat. No.:** 46), Çobanlar Kocaöz Köyü (**Kat. No.:** 47) ve Sandıklı Hüdai Kaplıcaları'nda (**Kat. No.:** 48) bulunan diğer Kompozit başlıklarda benzer biçimde volütler arasında palmet sırası işlenmiştir. Tanınan örneklerin ekserisinde de kalathosun bu bölümünün palmet sırası ile geçilmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum, bahsolunan yumurta-okucu dizisi ile dekore edilmiş sütun başlıklarının bir yapıda birlikte kullanılmış aynı seriye ait örnekler olduğu yönündeki öneriyi de desteklemektedir.

Daylık ve Çambeyli Köylerinde bulunan aynı seriye ait beş Kompozit başlık (**Kat. No.:** 40-44), olasılıkla 5. yüzyılda yakın çevrede inşa edilmiş prestijli bir yapıda kullanılmış olmalıdır. Yerleşimlerin Antik Pentapolis kentlerine yakınlığı göz önüne alındığında -dini ya da profan- söz konusu yapının bu kentlerden birisinde olmasının akla yakın bir öneri olduğu ileri sürülebilir. Ekinusunda yumurta-okucu dizisi bulunan Kompozit tip başlıklar yakın çevreden ve İmparatorluk hinterlandında çok sayıda örnekle temsil edilmektedir.¹⁹⁸ Bununla birlikte çalışma kapsamında dağınık halde tespit edilen

¹⁹⁵Alp & Uzun, 2021, a.g.k., 65-66.

¹⁹⁶D.E. Strong (1960). Some Early examples of the Composite capital. *The Journal of Roman Studies*, 50/1, s. 119-128.; M. Nassar (2008). Composite Capitals On Hadrian's Gates During Roman Period: A Preliminary Study. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 8/2, s. 3-20.

¹⁹⁷Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 227.

¹⁹⁸Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 336.; Zollt, 1994, a.g.k., 210, 214, 220.; Ötügen, 1996, a.g.k., 190-192.; M. Pilutti (2004). I capitelli di navata della Basilica di Santa Eufemia e della Chiesa di Santa Maria Delle Grazie a Grado. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, 9/2, s. 281.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 287-288; Yosunkaya, B. (2007). *Bursa ve İznik'deki Erken Dönem Osmanlı yapılarında devşirme malzeme*

ve önceki araştırmalarda tanıtılan başlıkların çoğunluğunun palmet sırası ile dekore edildiği görülmektedir.¹⁹⁹ Ters yumurta-okucu dizilerinin mimari plastiklerde İmparator Theodosius'un iktidarında yaygın kullanım gördüğü bilinmektedir.²⁰⁰ Bu çakışma, Kompozit başlıklarda sıklıkla karşılaşılan yumurta-okucu dizili örneklerin daha erkene işaret ettikleri yönünde bir öneriyi de akla getirmektedir.

Tespit edilen Kompozit sütun başlıkları arasında, abakus çiçeği ile üst akanthus çelengi ve volütler arasında uzanan yumurta-okucu veya palmet sırası ve nüanslar dışında görünür bir farklılıktan söz edilemez. Örneğin, başlıkların tümünde Almanca literatürde *Feingezahnte* olarak adlandırılan, Türkçe'ye sivri ya da ince tırtıklı biçiminde çevrilebilecek akanthus yaprak işlenimleri oldukça benzerdir.²⁰¹ Yaprak formları diğer örneklerden farklı olan iki başlıkta (**Kat. No.:** 47-48), diğerlerine göre daha yoğun matkap işçilikli ve çerçeveli akanthus biçiminde işlendiği görülmektedir. Kocaöz örneği (**Kat. No.:** 47) haricindeki akanthus sırası ile dekore edilmiş başlıkların tümünde taban bileziklerinin süsleme özellikleri takip edilemeyecek denli aşınmıştır. Bununla birlikte, Daylık (**Kat. No.:** 45) ve Kocaöz'deki başlıklarda taban bileziklerinin çapraz küçük akanthus sıraları ile dekore edildiği göz önüne alındığında -takip edilemiyor olsa da- diğer örnekler için benzeri bir uygulamanın tercih edildiği ileri sürülebilir. Elhan'da tespit edilen başlıkta (**Kat. No.:** 46), taban bileziğinin bulunması gereken ve aşınmış olmasına rağmen hacmen korunmuş alt kısmı ile bu savı destekler niteliktedir. Stil-kritik değerlendirmeler ve karşılaştırma örnekleri göz önüne alındığında Kompozit tip başlıkların 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl aralığında Dokimeion mermerinden ve bölge taş süsleme atölyelerince üretildiği söylenilebilir. Sütun başlıkları için ocaklardan belirli ölçülerde ve damarsız bloklar kesilmesi gerektiği bilinmektedir. Bu durum, Dokimeion ocak ve taş süsleme atölyelerinin Erken Bizans Dönemi boyunca faal olduklarının bir göstergesidir. Afyonkarahisar Müzesi'nde sergilenen ve Şuhut mezarlığında bulunan templon

kullanımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, s. 72; Yıldırım, 2011, a.g.k., 615.

¹⁹⁹Kautzsch, 1936, a.g.k., Lev. 44/599.; Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 374.; Zoltt, 1994, a.g.k., 210-214, 215-219.; Ötügen, 1996, a.g.k., 193.; J. Kramer (1998). Bemerkungen zu den Methoden der Klassifizierung und Datierung frühchristlicher oströmischer Kapitelle. (Ed: U. Peschlow vd.), *Spätantike und Byzantinische Baukultur*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, s. 56.; Ü.M. Ermiş (2006). The reuse of Byzantine spolia in the Green Mosque of Bursa. *Art Sanat*, 6, s. 103.; P. Niewöhner (2006). Frühbyzantinische Steinmetzarbeiten in Kütahya Zu Topographie, Steinmetzwesen und Siedlungsgeschichte einer zentralanatolischen Region. *Istanbuler Mitteilungen*, 56, s. 455, 464.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 288.; Yıldırım, 2011, a.g.k., 615.

²⁰⁰Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki çağdaş friz bloğu üzerinde yer alan yumurta-okucu dizisi için bkz.: Niewöhner, 2007, a.g.k., 291-292.

²⁰¹Alp & Uzun, 2021, a.g.k., 64.

arşitravlarının (**Kat. No.:** 238) sütun gövdelerinden devşirilerek yeniden işlendiği örnekler göz önüne alındığında, mermer ocaklarının olmasa da taş süsleme atölyelerinin -Orta Bizans Dönemi'nin sonlarına kadar- sayıca azalmış ve hatta dağılmış olmalarına karşın varlık gösterdiklerine işaret ettiği de unutulmamalıdır.²⁰²

Başkent örnekleriyle oldukça yakın özellikler gösteren Dokimeion üretimi Kompozit başlıklar örneklemini üzerinden, atölyeler arasındaki açık bir etkileşimin varlığından söz edilebilir. Boyut ve süsleme unsurlarında takip edilebilen bu etkileşimin izleri ancak karşılıklı bir değerlendirme ile ortaya konulabilir.

T. Zollt'un Erken Bizans Dönemi Konstantinopolis sütun başlıklarını ele aldığı çalışmasında değerlendirilen başlıkların bazılarında; çap, yükseklik, birinci ve ikinci akanthus çelenkleri ile volüt ve abakus yükseklikleri çalışma kapsamında tespit edilen Afyonkarahisar örnekleriyle yaklaşık aynı aralıktadır.²⁰³ Buna göre, Zollt'un çalışmasında yer alan ve Afyonkarahisar'da tespit edilen başlıklarda; **Alt Çap:** 46-49 cm, **Yük.:** 53-58 cm, 1. **Ak. Yük.:** 20-22 cm, 2. **Ak. Yük.:** 10-13 cm, **Vol. Yük.:** 10-13 cm, **Aba. Yük.:** 5-7 cm arasında değişkenlik göstermektedir.

Ayasofya Müzesi bahçesinde sergilenen Kompozit başlık (**Env. No.:** 185) ölçüleri ve unsurlar arasındaki proporsiyon bakımından, Phrygia örnekleri ile yakın özellikler sergileyen bir karşılaştırma temsili olarak ele alınabilir.²⁰⁴ Çalışma kapsamında tanıtılan Kompozit başlıkların alt kısmı korunmuş olanların tümünde (**Kat. No.:** 40-43, 46, 47) taban bileziği, diyagonal yerleştirilmiş sivri uçlu küçük akanthus yapraklarından oluşturulmuş sıra ile doldurulmuştur. İlk ve ikinci akanthus çelenklerinde sivri uçlu (*finegezahte*) işlenmiş yapraklarda, çok uçlu dip yapraklar yan lobların altında toplanır (**Kat. No.:** 40-46). Tüm başlıklarda ikinci sıra akanthus yaprak araları aralıklı yerleştirilmiştir. Volütlerin dışa bakan köşeleri alttan uzanan akanthusun devamı olarak vurgulanmıştır (**Kat. No.:** 40-44). 2.5 dönüşlü işlenmiş (**Kat. No.:** 40-45, 48) volütler arası bir palmet çeşitlemesi ile geçilmiştir (**Kat. No.:** 45-48). Yıldız biçimindeki abakus diyagonal çizgilerle ve abakus çiçeği tomurcuk biçiminde bırakılmıştır (**Kat. No.:** 40-46, 48).

Çalışma kapsamında iki örnekle temsil edilen ve yaprak uçlarının kıvrılarak lobları sarmaladığı çerçeveli akanthus yaprak dekorasyonlu Kompozit başlıklar yakın çevrede

²⁰²Parman, 2002a, a.g.k., 100.

²⁰³Zollt, 1994, s. 209-221 (Kat.Nr.: 601, 602, 605, 610, 612, 617, 618, 621, 623, 625).

²⁰⁴Zollt, 1994, s. 214-215; Kat.Nr.: 617.

tanınmaktadır.²⁰⁵ Yukarıda bahsedildiği üzere Afyonkarahisar’da tespit edilen Kompozit başlıklarda akanthusların dip yapraklar yan lobların altında toplanacak biçimde ve sivri uçlu olarak işlenmiştir. Stil-kritik bir ilgi kurulduğunda yaygın olan bu akanthus formunun plastik etkisinin artırılmasıyla çerçeveli akanthus formunun tezahür ettiği ileri sürülebilir. Çerçeveli Akanthus yaprakların Başkent ve Phrygia taş süsleme atölyeleri arasındaki etkileşimin bir diğer göstergesi olduğu düşünülmelidir.

Afyonkarahisar ve Başkentteki çağdaş Kompozit tip başlıklar arasında örneklenen somut yakınlığın sebebi hakkında akla yakın ilk öneri, Dokimeionlu ustaların Konstantinoupolis’te süregelen yoğun inşaa faaliyetlerinde çalışmak üzere buraya gitmiş olmalarıdır. Buna karşın Başkentli ustaların, Dokimeion’a giderek burada üretime dâhil olmaları çok olası gözükmemektedir. Roma Dönemi’nde hammadde ve yüksek işçilik kalitesi nedeniyle Anadolu dışına sarkofaj gibi üst sınıflara ait yüksek nakliye maliyeti olan ürünleri dahi ithal edilen bir atölyeye bağlı ustaların, varolan ihtiyacın azalmasıyla birlikte 4 ve 6. yüzyıllarda Başkent ya da Prokonnessos’a gitmiş olmaları daha makul bir öneridir. Konstantinoupolis ve Afyonkarahisar ile yakın çevresindeki yerleşimlerde görülen Kompozit tip başlıkların, Dokimeionlu ustaların Başkentteki varlıklarıyla eşzamanlı ortaya çıkan ortak bir üslubun tevafuku olduğu ileri sürülebilir. Bu durum, araştırmacıların sıklıkla vurguladıkları Konstantinoupolis’in mimari plastik modası üzerindeki belirleyiciliğine dair yargıya karşıt paradigmanın güvenilir bir verisi olarak da ele alınmalıdır. Çalışma kapsamında tespit edilen ve yakın çevrede gerçekleştirilen önceki araştırmalarda tanıtılan örnekler birlikte değerlendirildiğinde, gelenekselleşmiş bir tasarımın bölge taş süsleme atölyeleri tarafından tekraren üretildiği görülür. Phrygia Bölgesi Kompozit tip sütun başlıklarının çeşitli tesirler sonucunda imite edilen bir tasarımın değil, doğrudan özgün bir yaratımın tezahürü olduğu ileri sürülebilir.

3.3.3. İon-impot başlıklar

İonik başlıkların farklılaşan mimari tercihler karşısında işlevsiz kalması, Geç Antik Çağ’da başlığın tek başına kullanımını olanaksız kılmıştır. Bu çağda söz konusu işlevsel yetersizlik nedeniyle, impost (yastık) adı verilen kesik dikdörtgen prizmal unsur başlığın üstüne yerleştirilmiş ve İon-impot tip ortaya çıkmıştır. Bizans mimarisinin özellikle Erken dönemleri için hâkim olan sentezci yaklaşımının, Kompozit başlıklarda süsleme

²⁰⁵Belke & Mersich, 1990, a.g.k., 372-373.

bakımından ve İon-impost örneklerde ise yapısal bir birleşiminle sonuçlandığı ileri sürülebilir. Başlığın İonik bölümü neredeyse hemen her ögesiyle korunmuş olsa da, Erken örneklerde volütler arasında yumurta okucu dizisi sıklıkla tercih edilirken sonrasında bu bölümün daha çok bitkisel süslemelerle geçildiği görülür. *Balteus* bandıyla birlikte korunan *pulvinus* bölümü de klasik nizamda olduğu gibi çeşitli bitkisel süslemelerle doldurulmuştur. İmpost kısa yüzleri dini sembollerle, monogramlarla ya da figürlerle, uzun yüzleri ise daha çok yiv benzeri geometrik öğelerle dekore edildiği başlıklar olduğu gibi, impostun ve İonik bölümün düz bırakıldığı örnekler de vardır.²⁰⁶ İon-impost başlıklar kiliselerin nef ayrımlarında, atriumlarında ve galeri katlarında kullanılmıştır. Bununla birlikte işlevsel faydası nedeniyle sivil mimaride de sıkça tercih edilmiş olması akla yakın bir öneridir. Görece yaygın kullanımı ve süsleme özelliklerindeki çeşitlilik sebebiyle İon-impost başlıklar çok sayıda müstakil çalışmada konu edinilmiştir.²⁰⁷

Çalışma kapsamında tespit edilen İon-impost sütun başlıklarından edilen başlıklardan 3'ü (**Kat. No.:** 49-51) süsleme, biçim ve boyutları bakımından diğer İon-impost başlıklardan ayrı değerlendirilmelidir. Kataloğa dâhil edilen başlıklardan 4'ünün impostu haç süslemeli (**Kat. No.:** 52-55), 1'i düz (**Kat. No.:** 56) ve 3'ü yarı bitmiştir (**Kat. No.:** 57-59).

İhsaniye, Kayıhan Köyü'nde tespit edilen başlık (**Kat. No.:** 49) barındırdığı süsleme öğeleriyle diğerlerinden ayrılır. Aşınmış durumdaki başlığın impost bölüm uzun kenarına on yedi yiv ve görünen kısa kenarına da bir tavus kuşu işlenmiştir.²⁰⁸ İmpost kısa kenarı figürle dekore edilmiş az sayıda örnek bulunmakla birlikte, uzun kenarların yiv sırası ile geçildiği başlıklar tanınmaktadır.²⁰⁹ Yarı bitmiş görünümüne karşın perdahlı yüzeyi, belirgin profili ve iki yandaki levha kanallarıyla özgün biçimiyle korunduğu anlaşılan Şuhut, Mahmut Köyü'ndeki başlık (**Kat. No.:** 51), müstakil formuyla dikkat çekici bir örnektir. Başlığın impost kısa kenarlarına altta iki kademeli bir profil ve sonradan tıraşlandığı anlaşılan birer madalyon işlenmiştir. Başlığın kendine özgü bir diğer özelliği de impost uzun kenarlarında bulunan kanallarıdır. Kanallarının sonradan

²⁰⁶Alp & Uzun, 2021, a.g.k., 68.

²⁰⁷Yegül, 1974, a.g.k.; Vassiliki, V. (1989). *Les chapiteaux Ioniques à imposte de Grèce à l'époque Paléochrétienne*. Suppléments au Bulletin de Correspondance Hellénique, 17. Atina: Ecole française d'Athènes, Paris: Diffusion de Boccard.; Russo, E. (2007). The Ionic impost capitals of The Church of St. John In Ephesus. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, s. 221-234.; A.Ç. Türker (2014). Çanakkale'den İon-İmpost sütun başlıkları. *OLBA*, 22, 325-368.

²⁰⁸Zollt, 1994, a.g.k., 22-23.

²⁰⁹Yegül, 1974, a.g.k., 272-274.; Zollt, 1994, a.g.k., 13-15, 19-20.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 176.; Arslan, 2014, a.g.k., 36.

açılmadığı tasarımın bir parçası olduğu kanal çevresinde dolaşan ince silmeden ve oyğun nizami yapısından anlaşılmaktadır. Bu kanallar başlığın olasılıkla apsis penceresinde kullanıldığına ve kanallara da pencere şebekelerinin oturduğuna işaret etmektedir. Madalyonların varlığı ise başlığın apsis penceresinde kullanılmış olma ihtimalini artıran diğer bir veridir.²¹⁰ Emirdağ İlçesi, Ümraniye Köyü Eski Cami’de bulunan başlık (**Kat. No.:** 50) imposta göre oldukça küçük tutulmuş İonik bölümü ve profilli abakusuyla diğerlerinden ayrılır. Türk Dönemi uygulamasıyla şadırvana dönüştürülmüş başlığın bir kısa kenarında ince bir silmeyle oluşturulmuş madalyon takip edilebilmektedir. Karşı yüzde de olasılıkla aynı madalyon tekrar edilmiştir ve madalyonların içinde birer monogram olduğu düşünülebilir. Boyutları, profilli abakusu ve takip edilebilen madalyonlar göz önüne alındığında başlığın büyük boyutlu bir prestij bir yapısında kullanılmış olduğu önerilebilir. Ümraniye Köyü’nde Antik bir yerleşimin varlığı bilinmemekle birlikte, önemli bir piskoposluk merkezi olan ve günümüzde Eskişehir sınırlarında kaldığı için araştırmaya dâhil edilmeyen Orkistos kentiyle (Çifteler / Ortaköy) yakınlığı başlığın buradan taşınmış olma ihtimalini akla getirir.

İmpost kısa yüzleri haç ya da dini sembollerle dekore edilmiş İon-impost başlıklar, bugüne kadar gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında tanıtılan örnekler içinde sayısal bakımdan yoğun bir gruba oluşturur.²¹¹ Kataloğa dâhil edilen başlıklardan bu gruba temsil eden 4 örnekten (**Kat. No.:** 52-55) 1’inin (**Kat. No.:** 55) İonik bölümü korunamamıştır. Diğer 3 örnekten 2’sinde (**Kat. No.:** 52, 54) volütler arası bitkisel süsleme ve 1’inde (**Kat. No.:** 53) ise yumurta-okucu dizisiyle geçilmiştir.

Afyonkarahisar’da tespit edilen başlıklardan 3’ünün yarı bitmiş bırakıldığı (**Kat. No.:** 57-59) ileri sürülebilir. İon-impost başlıkların hâlihazırda işlevsel olan iki katmanlı yapısı ve İonik bölümün profilli görünümünden doğan plastisitesi nedeniyle yarı bitmiş de kullanılmış olabilecekleri düşünülebilir. Yakın çevreden benzer örnekler tanınmaktadır.²¹² Bu nedenle, söz konusu başlıkların yarı bitmiş olarak adlandırmasının kullanıma değil forma yönelik bir ilgi olduğu unutulmamalıdır. Benzeri bir ilgi şematik ya da detaylandırılmamış Korinth ve Kompozit başlıklarla kurulabilir.²¹³ Bahsolunan

²¹⁰Aşık, 2020, a.g.k., 171-172.

²¹¹Zollt, 1998, a.g.k., 64.; Parman, 2002a, a.g.k., 181, 196-197.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 175-176.

²¹²Aşık, 2020, a.g.k., 180-182.

²¹³Hermann, J.J. (1973). *The schematic Composite capital: A study of architectural decoration at Rome in the Later Empire*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. New York: New York Üniversitesi.

grupta da süsleme unsurları çeşitli sebeplerle yarı bitmiş bırakılmıştır, buna karşın çok sayıda *in-situ* örnek başlıkların bu biçimde kullanıldıklarını göstermektedir.

Tespit edilen 12 İon-impost tipteki başlıktan 6'sı Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 51-55, 57) ve 6'sı yerel gri mermerden (**Kat. No.:** 49-50, 54, 56, 58-59) üretilmiştir. Haç dekorasyonlu başlıkların Dokimeion mermerinden yontulmuş olması göstermektedir ki, bölge taş süsleme atölyeleri 5. ve 6. yüzyıllar arasında seri olarak İon-impost tipte başlıklar üretmiştir.

3.3.4. Yiv başlıklar

Yiv dizileri ve varyasyonlarından oluşan süsleme kompozisyonları Arkaik Dönem'den Bizans'a kadar çok çeşitli işlevlerdeki mimari plastik elemanlarda sıkça tercih edilmiştir.²¹⁴ Genel teamüllere göre başlıklar, yiv sırası ile dekore edilmiş örnekler ve alt sırada akanthus çelengiyle birarada kullanılanlar olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan başka taban bileziği, yiv ve abakuslarda görülen farklı uygulamalar sonucunda ortaya çıkan varyasyonlar da tanınmaktadır.²¹⁵ Bahsolunduğu üzere, Yiv başlıklar barındırdıkları az sayıda süsleme unsuru nedeniyle stilistik değişkenler üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulamamadıkları gibi, farklı dönemlerde aynı başlıkların kullanılmış olması da tarihlendirme açısından kronolojik bir devamlılığın izlenmesini neredeyse olanaksız hale getirmektedir denilebilir. Erken örneklerde daha sık karşılaşılan az sayıdaki farklılaşan tercih, başlıkların tarihlendirilmesinde eldeki tek veri olarak kabul edilebilir. Yivlerin ince bir silmeyle kılıf içine alınması, yiv başlangıçlarının yarım daire biçimde dolgu olması ve yivler arasına bitimlerde küçük sivri yapraklar işlenmesi bunlar arasında sayılabilir. Bununla birlikte bölgesel niteliklerin kronolojik olarak başlığın transformasyonundaki görünür tesirlerinin takip edilebildiği durumlar da söz konusudur.²¹⁶

Çalışma kapsamında 6 yiv başlık (**Kat. No.:** 60-65) tespit edilmiştir, bunlardan taban bileziği ile ayrılan 1'i (**Kat. No.:** 60) hariç tüm başlıklar değişen yiv sayıları dışında; kalathos, kalathos dudağı ve abakus oranları bakımından farklılık gösterir. Yakın

²¹⁴Börker C. (1965). *Blattkelchkapitelle: Untersuchungen zur kaiserzeitlichen Architekturornamentik in Griechenland*. Berlin: Ernst-Reuter-Ges.

²¹⁵Niewöhner, 2007, a.g.k., 173.; Temple, 2013, a.g.k., 287.

²¹⁶Beard, A.K. (2017). *A group of seven column capitals from Roman Ancyra: A unique Composite style*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.

çevrede tanıtılan çağdaş örneklerde de yakın sınırlar dâhilinde bir çeşitlilik takip edilebilmektedir.

İhsaniye İlçesi, Emre Gölü Mevki'nde aynı yapıda dağınık vaziyette bulunan 2 başlıktan (**Kat. No.:** 60, 63) 1'inin (**Kat. No.:** 60) sütun bileziğinde yumurta-okucu dizisi görülebilmektedir. Erken örnekleri Helenistik Dönem'e tarihlendirilen taban bileziğinde yumurta-okucu dizisi ile dekore edilmiş Bizans Dönemi yiv başlıkları, yakın çevrede daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda hâlihazırda tanıtılmıştır.²¹⁷

Yiv başlıkların tümü Dokimeion mermerinden üretilmiştir ancak başlıklar arasında boyut ya da dekorasyon bakımından birlik ya da belirleyici farklılıklar takip edilememektedir.

3.3.5. İmpost başlıklar

İmpost tip başlıklar, Bizans kültür dünyasının özgün eserlerini üretmeye başladığı 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Başkent'ten yayılarak genel kullanım görmüş; Korinth, İon-impot ve Kompozit gibi miras alınan başlık tipleri yavaş yavaş tercih edilmemeye başlanmıştır. İstanbul Aziz Polieuktos Kilisesi kazıları sonucunda gün yüzüne çıkarılan örneklerin, çok çeşitli varyasyonları ile hegemon tip haline gelen impost tip başlığın ilk örnekleri olduğu kabul edilmektedir.²¹⁸ Yaklaşık yarısından kesilmiş bir konik prizma formundaki bu başlıklar, önceki çalışmalarda genellikle Sepet tip olarak anılmıştır.

Çalışma kapsamında İmpost tipte 16 sütun başlığı (**Kat. No.:** 66-81) tespit edilmiştir. Kalathosu bitkisel dekorasyonla çevrelenmiş 6 başlıktan (**Kat. No.:** 66-67, 69-72) 4'ü madalyonlu (**Kat. No.:** 66-67, 69-70) gruptandır ve 2 örnekte (**Kat. No.:** 66-67) monogramlar takip edilebilmektedir. Diğer monogramlı başlık (**Kat. No.:** 68) sepet örgü grubu içindeki 2 örnekten (**Kat. No.:** 68-73) biridir. Bunlar dışında çerçeveli gruptan 3 (**Kat. No.:** 77-79), kalathosu düz bırakılmış 3 (**Kat. No.:** 74-76), dilimli 1 (**Kat. No.:** 81) ve özgün nitelikte 1 (**Kat. No.:** 80) sütun başlığı kataloğa dâhil edilmiştir.

Dinar Kınık Köyü muhtarlığı karşısında sergilenen az sayıdaki mimari plastikten birisi olan İmpost tip başlığın (**Kat. No.:** 66) kalathosu büyük yapraklarla çevrelenmiş ve

²¹⁷Parman, 2002a, a.g.k., 181.; Gür, 2006, a.g.k., 67-68; Keskin, 2010, 102-107.; Yıldırım, 2011, a.g.k., 618.; Temple, 2013, a.g.k., 287.; Aslan, 2014, a.g.k., 36; Aşık, 2020, a.g.k., 201-204.

²¹⁸Metzger, C. & Fıratlı, N. vd. (1990). *La sculpture Byzantine figurée: Au Musée Archéologique D'Istanbul*. Librairie D'amérique et D'orient Adrien Maisonneuve Jean Maisonneuve Successeur, s. 237.

dört yüz merkezine -biri korunmuş- monogramlar işlenmiştir. Abakusta bant şeklinde dolanan kıvrımlı dal sırasında olduğu gibi yakın çevrede tanıtılan örneklerle benzer bir tercihe işaret eder. Oldukça yakın özellikler gösteren bir başlık Akşehir Taş Medrese’de bulunmaktadır.²¹⁹

Bolvadin Lala Sinan Paşa (İmaret) Cami son cemaat yerinde kaide olarak devşirilmiş İmpost başlığın (**Kat. No.:** 67) özgününde monogramlı olduğu takip edilebilmektedir. Monogramın bulunduğu ve dört yüz merkezinde işlenmiş dikörtgen çerçeve akanthus yaprakları ile sarılıdır. Süsleme özellikleri bakımından başlıkta, çerçevesi ve madalyonlu örneklerin sentezlendiği ileri sürülebilir. Önceki araştırmalarda tespit edilen çağdaş örnekler benzer özellikler gösteren başlığın 5. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilmesi mümkündür.²²⁰

İmpost tip içindeki tek figürlü örnek olan Bolvadin Feriz Hoca Cami girişindeki sundurmada kaide olarak kullanılan başlık (**Kat. No.:** 69), Lala Sinan Paşa Cami’ndeki örnek (**Kat. No.:** 67) benzer biçimde madalyonlu ve çerçevesi kompozisyonların bir sentezi olarak ele alınmalıdır. Bir halat sırası silme ile çerçevelenmiş madalyonlar üç yüzde stilize birki motifleriyle bir yüzde ise, çapraz duruşta kanatlarını açmış bir kartal işlenmiştir. Kabartma olarak yontulmuş figür çağdaş kartal tasvirlerinden farklı proporsyonuyla bölge taş süsleme atölyelerinde kaim ustaların yüksek yeteneklerinin bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Bolvadin Lala Sinan Paşa Cami’nde bulunan madalyonlu grup içindeki diğer başlıkta (**Kat. No.:** 70), madalyonlar birer çelenk ile çevrenmiş ve rozet çiçeklerle doldurulmuştur. Köşelerden çıkan dört büyük incir yaprağının uçları birbirine değecek biçimde kalathosu sardığı örnek (**Kat. No.:** 71) ile, aşınmış olmasına karşın dört merkezinden çıkan ana sap ile ondan dağılan dal ve yapraklarla dekore edildiği takip edilebilen başlığın (**Kat. No.:** 72) benzer özgün estetik terichlerin ürünü oldukları ileri sürülebilir.

Stilize çelenklerin işlendiği kalathosu düz bırakılmış 2 sütun başlığı (**Kat. No.:** 75-76) ile yakın bir beğeniye işaret ettiği söylenilebilir. Afyonkarahisar Merkez’de tespit edilen İmpost tip başlık (**Kat. No.:** 74) da süsleme özellikleri bakımından anılan bu iki başlıkla birlikte değerlendirilebilir.²²¹

²¹⁹Niewöhner, 2007, a.g.k., 289.

²²⁰Parman, 2002a, a.g.k., 184.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 289-290.

²²¹Y. Ötügen & R. Ousterhout (1989). Notes on the monuments of Turkish Thrace. *Anatolian Studies*, 39, s. 121-149.; Arslan, 2014, a.g.k., 40-41.

Tespit edilen İmpost tip başlıklar içinde kalathosu sepet örgüsüyle çevrelenen 2 örnek (**Kat. No.:** 68, 73) bulunmaktadır. Bolvadin İhsaniye Cami'nde kaide olarak devşirilmiş başlığın (**Kat. No.:** 68) takip edilebilen yüzlerinde monogramların işlendiği dikkdörtgen çerçeveli bölüm sebebiyle Lala Sinan Paşa Cami'nde devşirilmiş başlık (**Kat. No.:** 67) ile birlikte de ele alınabilir. Sepet örgüsüyle dekore edilmiş diğer örnek (**Kat. No.:** 73) de bu yapıda tespit edilmiştir. Başlığın kalathosunun tümüyle sepet örgüsü ile çevrelendiği şemanın yakın çevreden örnekleri önceki araştırmalarda tanıtılmıştır.²²²

Orta Bizans Dönemi'nin sık karşılaşılan başlıklarından olan çerçeveli İmpostlar çalışmada 3 örnek (**Kat. No.:** 77-79) ile temsil edilir.²²³ Bunlardan Bolvadin İhsaniye Cami'nde bulunan haç dekorasyonlu 2 başlık (**Kat. No.:** 77-78), olasılıkla aynı yapıdan getirilerek devşirilmiştir. Şuhut Vakıf Hamamı bahçesinde tespit edilen aynı gruptaki diğer başlık (**Kat. No.:** 79), profilli abakusu ve çerçeve merkezlerine yerleştirilmiş madalyonlar ile dikkat çekici bir örnektir.

Çapraz akanthus yapraklarıyla dekore edilmiş taban bileziği ile Korinth ve Kompozit tip örneklerle çağdaş ya da yakın tarihli olması muhtemel başlık (**Kat. No.:** 81), dilimli İmpost grubuna dâhil edilebilir. Taban bileziği üzerinde bir akanthus yaprak sırası takip edilebilmektedir. Kalathostan taşan tıraşlanmış dilimler nedeniyle başlığın özgününde figürlü olduğu ileri sürülebilir.

Dinar Kadılar Cami yakınlarında bulunan başlık (**Kat. No.:** 80), yerel bir ustanın geleneksel süsleme repertuarındaki çeşitli unsurları İmpost formunda sentezleyerek kullanmasıyla ortaya çıkan müstakil bir örnek olarak ele alınmalıdır.

3.4. Çifte Sütunceler

Genel kabul gören adlandırmayla çifte sütunceler, ekseriyetle iki dar yüzü yarım daire sütun gövdesi formunda işlenmiş dikkdörtgen prizmal taşıyıcılardır. Çifte sütunceler, kaide ve başlığıyla birlikte monolith olabileceği gibi, kaide, gövde ve başlık olmak üzere

²²²C. Barsanti, 1995, a.g.k., 63.; H-G. Severin (1998). Konstantinopler Bauskulptur und die Provinz Agypten. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, s. 97-98.; M. Dennert (1998). Zum Vorbildcharakter Justinianischer Bauplastik für die Mittelbyzantinische Kapitellproduktion. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, s. 129-130.; Z. Mercangöz (2001). Kuşadası Parktaki Bizans Eserleri. *Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu 23-26 Şubat 2000, İzmir*, s. 157-165.; Arslan, 2014, a.g.k., 38.

²²³Megaw, A.H.S. (1974). Byzantine architecture and decoration in Cyprus: Metropolitan or provincial? *Dumbarton Oaks Papers*, 28, s. 72.; Zollt, 1994, a.g.k., 99, 103; C. Barsanti, 1995, a.g.k., 63.; Parman, 2002a, a.g.k., 180.

üç ayrı unsurdan oluşacak biçiminde de üretilmişlerdir. Bu tip taşıyıcıların Bizans Dönemi'nde nef ayrımlarında, galeri katlarında ve atriumlarda taşıyıcı, apsis penceresi ve diğer pencerelerde kemer desteği olarak, ayrıca şebekelerin sabitlenmesi maksadıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Bizans mimarisinde farklı boyut ve formdaki çifte sütunceler, birden fazla kemerle doldurulacak hemen her açıklıkta taşıyıcı olarak tercih edilmiştir denilebilir.

S. Eyice, Karadağ-Karaman kiliselerindeki *in-situ* elemanlardan yola çıkarak çifte sütunceleri dikdörtgen prizmal formları ve işlevleri nedeniyle “kısa, yassı ve bodur paye” olarak isimlendirmiş ve kendisinden sonra bazı araştırmacılar da bir süre bu adlandırmayı tercih etmiştir. Karadağ-Karaman Bölgesi kiliselerinde görülen ve daha çok hammaddenin sınırlılığı sebebiyle ortaya çıktığı söylenilebilecek yerel mimari geleneğin, form ve işlev üzerindeki belirleyiciliği sonucunda tezahür eden özel durum göz önüne alındığında, bahsi geçen adlandırma daha ziyade bu durumu tanımlamaya yönelik bir çıkarım olarak düşünülebilir. Phrygia Bölgesi özelinde ise, çifte sütuncelerin yalnızca ana taşıyıcı payeler işlevinde değil, farklı ihtiyaçları karşılamak adına değişik biçim ve boyutlarda atölyeler tarafından çok sayıda üretildiği son yıllarda yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu nedenle; kısa, yassı ya da bodur paye adlandırmasının mevcut toplu durum karşısında kapsayıcılıktan uzak olduğu söylenilebilir. Almanca literatürde çifte sütunce karşılığı olarak, doğrudan bir çeviriyle çifte plaster anlamına gelen, *Doppelhalbsäulen* terimi kullanılmaktadır. Söz konusu nitelendirmeye sebep analogi, olasılıkla çifte sütuncelerin dar yüzlerine karşıdan bakıldığında birer plaster görünümünde olmalarından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde yapıdaki özgün kullanımları düşünüldüğünde, içeriden ya da dışarıdan yalnızca bir dar yüz plaster biçiminde görülecektir. Görsel açıdan doğru olan bu adlandırmanın işlevsel bir karşılığı olduğu ise söylenemez. Başkent, Yunanistan ve Balkanlar'da pencere açıklıklarını geçmek için kullanılan ve görece dar dikdörtgen prizmal payeler, Anadolu'da aynı işlevde kullanılan benzerlerinden belirgin biçimde farklıdır. Söz konusu örneklerde dar yüzler silindirik değildir. Dolayısıyla, bahsi geçen elemanların da çifte sütunce olarak adlandırılması kaçınılmaz biçimde karışıklıklara sebep olacaktır.²²⁴ Hulasa, tüm İmparatorluk coğrafyasında çeşitli işlevlerde, değişken boyut ve biçimlerde

²²⁴A. O. Alp (2001). Bizans mimari plastiğinde terminolojik sorunlar. (Ed. M.S. Pekak), *Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I*. Ankara: Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi, s. 25-30.

kullanılabilmiş çifte sütunceler bölgesel mimari geleneklere göre farklılaşmaktadır denilebilir.

Çalışma kapsamında 37 çifte sütunce (**Kat. No.:** 90-126) tespit edilmiştir. Bunlardan 23'ü silindirik kenarlarında kaide ve başlık benzeri profilli (**Kat. No.:** 90-112), 14'ü ise düzdür (**Kat. No.:** 113-126). Tümü profilasyonlu grup içindeki örneklerden 3'ü haç (**Kat. No.:** 90, 95-96), 2'si bitkisel (**Kat. No.:** 94, 99) ve 1'i (**Kat. No.:** 98) yiv sırasından müteşekkil olmak üzere 7'si (**Kat. No.:** 90, 94-96, 98-99) süsleme ögesi içermektedir. Sütuncelerin düz bırakıldığı örnekler içinde 1 yazıtlı (**Kat. No.:** 113) ve 1 Roma stelinden devşirilmiş blok (**Kat. No.:** 126) bulunmaktadır.²²⁵

Merkez İsmailköy mezarlığında bulunan 184 cm yüksekliğinde ve 65 cm genişliğindeki çifte sütunce (**Kat. No.:** 90) boyutları ve süslemesi bakımından *unique* bir örnektir. Görece büyük boyutları göz önüne alındığında bloğun olasılıkla ana taşıyıcı işlevinde kullanıldığı ileri sürülebilir. Bununla birlikte bir silindirik yan yüzde bulunan haç süslemesi sebebiyle, büyük boyutlu bir yapının apsis penceresi açıklığında kullanılmış olma ihtimali de söz konusudur. Yakın boyutlarda ve benzer süsleme özellikleri gösteren periferideki örnekler önceki araştırmalarda tanıtılmıştır.²²⁶

Seydiler Hasan Basri Cami ve yakın çevresinde tespit edilen başlık ve kaidesiyle birlikte işlenmiş 3 çifte sütuncenin (**Kat. No.:** 95-97) aynı seriye ait olduğu anlaşılmaktadır. Boyutları bakımından ana taşıyıcı işlevinden çok pencere açıklıklarında kullanıldığı açık olan blokların üzerinde yer alan ve şebekeler için açılmış düzenli zıvana delikleri de bu savı destekler niteliktedir. Aynı seriye ait üç çifte sütuncenin bir arada devşirilmesi, aynı yapıdan birlikte taşınmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Başlıklarda takip edilebilen haç süslemesinin bulunduğu yüzler, yapının içine (*interior*) dönük biçimde konumlandırılmış olmalıdır.

İhsaniye Emre Tekkesi'nde dağınık halde tespit edilen 2 örnek (**Kat. No.:** 91-92) ile Şuhut mezarlığında bulunan yarısı toprak üstündeki çifte sütunce (**Kat. No.:** 93), boyutları ve profilasyonları bakımından birbirlerine yakındır. Herhangi bir süsleme ögesi barındırmayan çifte sütunceler işçilik kalitesi ve Klasik oranlara yakın profilleri sebebiyle 4 ve 7. yüzyıllara tarihlendirilebilir.

²²⁵Yazıtlı çifte sütunce için bkz.: P. Thonemann vd. (2013). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, XI: Monuments from Phrygia and Lykaonia Recorded by M.H. Ballance, W.M. Calder, A.S. Hall, and R.D. Barnett.* (Ed.: P. Thonemann), Londra, s. 151.

²²⁶Niewöhner, 2007, a.g.k., 178.

Emirdağ Türkmenköy’de kuyu kapağı (bileziği) işlevinde kullanılan (**Kat. No.:** 94) ve Çay Ehberi Baba Türbesi giriş kapısında söve olarak devşirilmiş çifte sütuncelerin (**Kat. No.:** 99) başlık kısımları bant halinde stilize bitkilerle dekore edilmiştir. Çifte sütunceler için bitkisel süslemenin sıklıkla tercih edilen bir uygulama olmadığı söylenilebilir.

Bolvadin Geyikli Çeşmede köşe dikmesi olarak devşirilmiş çifte sütuncenin (**Kat. No.:** 98) başlık bölümü, çerçeveli bir yiv sırası ile hareketlendirilmiştir. Yiv bordürlerin, özellikle Lykaonia Bölgesi çifte sütunce ve başlıklarında sıklıkla karşılaşılan bir süsleme ögesi olduğu bilinmektedir.²²⁷ Phrygia ve Lykaonia Bölgeleri için ortak bir süsleme repertuarına işaret eden ve hemen her plastik elemanda takip edilebilen yakınlık göz önüne alındığında, bahsolunan süsleme ögesinin çalışma kapsamında tespit edilen çifte sütunceler içinde tek örnekle temsil ediliyor olması dikkat çekicidir.

Geniş bantlar biçiminde silindirik yan yüzleri saran başlık kısımları diyagonal biçimde hareketlendirilmiş 2 çifte sütunce (**Kat. No.:** 101-102) bu nitelikleri bakımından ortak ve dönem için yaygın bir beğeniye işaret etmektedir denilebilir. Çifte sütuncelerin ana unsurlarından olan orta bandın, kaide ve başlık kısımlarına diyagonal (**Kat. No.:** 103) ya da çeyrek daire (**Kat. No.:** 104-105) biçiminde bağlandığı örnekler hâlihazırda tanınmaktadır.²²⁸

Üste doğru daralmayan dikdörtgen prizmal gövdeleri ve unsurları arasındaki oranlar bakımından birlikte değerlendirilebilecek çifte sütuncelerin (**Kat. No.:** 106-107), düzenli zıvana deliklerinin de işaret ettiği üzere pencere açıklıklarında kullanılmış oldukları önerilebilir.

İptidai ve düşük kalitede işçilik özellikleri gösteren 3 çifte sütunce (**Kat. No.:** 108-110), yerleşimde ikamet eden yerel ustaların ürünleri olarak ele alınmalıdır. Bununla birlikte her üç örnekte de orta bant, kaide ve başlık kısımlarının vurgulanmış olduğu göz ardı edilmemelidir.

Formları itibariyle diğerlerinden ayrılan 2 çifte sütunce (**Kat. No.:** 111-112) görece dar fakat buna karşın yüksektir. Bu formdaki bir çifte sütuncenin özgün işlevi için ancak pencere açıklıkları önerilebileceği açıktır. İki örneğin boyutları arasındaki belirgin farklılığın bu gibi çifte sütuncelerin yakın biçimlerde ve farklı boyutlarda seri biçimde üretildiğine işaret etmektedir denilebilir.

²²⁷Niewöhner, 2007, a.g.k., 178.; Temple, 2013, a.g.k., 100.; Arslan, a.g.k., 2014, 48.

²²⁸Aşık, 2020, a.g.k., 92-95, 117-118, 123, 125, 130-131.

Kaide ve başlık kısımlarının silindirik yan yüzlerde vurgulanmadığı, alt ve üst bantlarla bütünleşik bir orta banttandır. Çifte sütun gövdeleri (Kat. No.: 113-126) nüanslar dışında yalnızca boyutları bakımından farklılaşır. Çok çeşitli varyasyonlarıyla bu gibi çifte sütun gövdeleri, bölge ve yakın çevre için sık karşılaşılan bir mimari plastik unsurdur.²²⁹ Bu grup içindeki Sandıklı Kınık Cami bahçesinde tespit edilen çifte sütuncenin (Kat. No.: 126) üzerinde takip edilebilen tıraşlanmamış kısımlardan, bloğun Roma Dönemi'ne ait ve Phrygia Bölgesi'ne özgü geleneksel kapı tipi bir stelden devşirildiği anlaşılmaktadır.

3.4.1. Çifte sütun kaideleri

Çifte sütun kaidelerinde, sütun kaidelerinde olduğu gibi Attik profil ve basit profil çeşitlemeleri tercih edilmiş, bunun dışında farklı tercihler form repertuarına alınmamıştır. Yakın çevrede gerçekleştirilen önceki araştırmalarda konu edinilen örnekler de bu ifadeyi destekler niteliktedir.²³⁰

Çalışma kapsamında tespit edilen 8 çifte sütun kaidesinden (Kat. No.: 82-89) aynı seriye ait olduğu anlaşılan 2'si Attik profil varyasyonu (Kat. No.: 82-83), 5'i Basit profil çeşitlemesi (Kat. No.: 85-89) ve 1 kaide ise her iki profili de barındıran (Kat. No.: 84) dikkate mazhar bir örnektir.

Emirdağ İlçesi, Gözeli Köyü'nde bulunan 2 çifte sütun kaidesi (Kat. No.: 82-83), klasik oranlardan uzaklaşmış bir Attik varyasyon profilinde işlenmiştir. Biri oldukça aşınmış durumda olmakla birlikte, kaidelerin aynı seriye ait oldukları anlaşılmaktadır.

Basit tipte işlenmiş çifte sütun kaidelerinden 3'ünde (Kat. No.: 85-86, 89) plintheden çıkan alçak tutulmuş dik, diğer 2'sinde (Kat. No.: 87-88) ise dairesel bir alt bölüm işlenmiştir. Çay İlçesi Eber Köyü (Kat. No.: 88), Emirdağ İlçesi Güveççi Köyü (Kat. No.: 85) ve Sandıklı İlçesi Hüdayi Kaplıcaları'nda (Kat. No.: 89) bulunan çifte sütun kaidelerinde üst bölüm Basit tip sütun kaidelerinde olduğu gibi yükseltilmiştir. Bu uygulamanın maliyet, zaman, işçilik ve işlevsellik gibi çeşitli nedenlerden doğan bir tercih olduğu söylenilebilir. Emirdağ İlçesi Güveççi Köyü'ndeki kaidede, çifte sütun

²²⁹Ötüken, 1996, a.g.k., 140-144.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 178.; Temple, 2013, a.g.k., 101, 105-123.; Arslan, 2014, a.g.k., 47-50.; Aşık, 2020, a.g.k., 89, 97-98, 134, 153, 161-165.

²³⁰Ötüken, 1996, a.g.k., 160.; G. Hakan (2009). *Kocaeli Müzesindeki Bizans devri mimari plastik eserleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 58-59.; Keskin, 2010, a.g.k., 58-59.; Yeşiltaş, 2012, a.g.k., 41-42.; Temple, 2013, a.g.k., 247-250.; Arslan, 2014, a.g.k., 26-27.; Aşık, 2020, a.g.k., 32-36.

üzerinde devam eden dışa taşkın orta bant da takip edilebilmektedir. Üç kaidede (**Kat. No.:** 85-86, 88) şebekeler için kanallar açılmıştır. Eber Köyü'nde bulunan kaidede kanal, olasılıkla şebekenin açıklık içindeki konumlanışı sebebiyle, merkeze değil bir kısa kenara yakın bir biçimde açılmıştır. Kaidenin yanında bulunan çifte sütunce başlığıyla (**Kat. No.:** 127) şebeke kanallarının aynı kısımlara açılmış olması ve yakın ölçüleri birlikte kullanılmış olmaları ihtimalini doğurmaktadır. Salar Yukarı Eski Cami'de bulunan kaidede (**Kat. No.:** 87) orta bant dışa taşkın devam eder ve alt bölüm çeyrek daire biçiminde doğrudan üst bölümde gövdeye bağlanır.

Emirdağ İlçesi, Daydalı Köyü'nde bulunan kaidenin (**Kat. No.:** 84) bir kısa kenarı Attik, diğer kısa kenarı ise Basit tipte işlenmiştir. Ender karşılaşılan bu gibi iki profili de barındıran bir mimari elemanın, Attik kısa kenarın içe ve Basit kısa kenarın da dışa bakacak biçimde konumlandırılarak kullanılmış olduğu düşünülmelidir. Bahsolunan kaidenin iki profilli yapısının da, zaman ve maliyet gibi önemli değişkenler sebebiyle ortaya çıkmış olabileceği ileri sürülebilir.

Afyonkarahisar'da tespit edilen çifte sütunce kaidelerinde profil repertuarının, sütun kaidelerinde tercih edilen formlardan uzak olmadığı; dik, dairevi ve yüksek üst bölümlü kaide profillerinin tekrarlandığı görülür. Benzer bir durum çifte sütunce başlıkları için de geçerlidir. Çifte sütunce kaidelerinde çifte sütunceden devam eden orta bandın dışa taşkın vurgulandığı ya da yer verilmediği örnekler vardır. Kaidedeki bu tercihin belirleyicisi çifte sütuncenin orta bandının nasıl alt ve üst bantlara bağlandığıdır.

Çifte sütunce kaidelerinden 5'i gri mermerden (**Kat. No.:** 82-83, 85, 88), 2'si Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 86, 89) ve 1'i yerel volkanik taştan (**Kat. No.:** 87) üretilmiştir. Malzeme tercihi ve işçilik kalitesi arasında kurulabilecek genel bir ilgileşimden söz edilemez.

Güvenilir stil-kritik değerlendirmelere olanak vermeyen dekorasyonları sebebiyle çifte sütunce kaidelerini 5 ve 11. yüzyıl gibi geniş bir aralığa tarihlendirmek mümkündür.²³¹

3.4.2. Çifte sütunce başlıkları

Çifte sütunce kaideleri ile sütun kaideleri arasında görülen ilişkinin benzer şekilde çifte sütunce başlıklarıyla sütun başlıkları arasında da takip edilebilmektedir. Çifte

²³¹Niewöhner, 2007, a.g.k., 179.

sütünce başlıklarında sütun başlıklarında olduğu gibi dini semboller, monogramlar ve tek başına yiv veya yiv / akanthus birlikte tercih edilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde İon-impot başlıklarda görülen dini sembollerin benzer forma sahip çifte sütünce başlıklarında yakın estetik kaygılarla kullanıldığı, kareye daha yakın başlıklarda ise yiv ve yiv / akanthusun tercih edildiği görülmektedir. Düz bırakılmış çifte sütünce başlıklarının da biçimsel olarak impot başlıklara oldukça yakın olduğu söylenilebilir.

Çalışma kapsamında 5'i dekorasyonlu (**Kat. No.:** 127-131) ve 1'i düz (**Kat. No.:** 132) olmak üzere 6 çifte sütünce başlığı (**Kat. No.:** 127-132) tespit edilmiştir. Süslemeli çifte sütünce başlıklarından; 1'i monogram (**Kat. No.:** 127), 2'si haç (**Kat. No.:** 128-129), 1'i yiv / akanthus (**Kat. No.:** 131) ve 1'i yiv ile bitkisel öğeler birlikte kullanılarak (**Kat. No.:** 130) dekore edilmiştir.

Çay İlçesi Eber Köyü'nde bulunan çifte sütünce başlığının (**Kat. No.:** 127) iki kısa kenarında aynı monogram tekrarlanmıştır. Yine kısa kenarlarda abakus bitkisel bir bant ile doldurulmuştur. Uzun kenarlarda takip edilebilen ve pencere şebekesi için açılmış olması gereken yuvalardan ve boyutlarından anlaşıldığı üzere başlık olasılıkla bir apsis penceresinde kullanılmış olmalıdır.

Şuhut İlçesi Merkez Asri Mezarlığında (**Kat. No.:** 128) ve Dinar İlçesi Karakuyu Köyü'nde (**Kat. No.:** 129) bulunan çifte sütünce başlıklarının kısa yüzlerinde dini semboller işlenmiştir. İlk başlıkta bir tören haçı ikinci başlıkta ise üst kolu "P" biçiminde biten bir haç bulunur. Her iki parçada da yer alan şebeke kanalları ve kısa kenarlardaki dini semboller göz önüne alındığında başlıkların apsis pencerelerinde kullanıldığı ileri sürülebilir. Şuhut Asri Mezarlıkta tespit edilen başlık ile Seydiler İlçesi, Hasan Basri Cami'nde bulunan impot biçiminde başlığıyla monolith işlenmiş çifte sütunceler (**Kat. No.:** 95-96) arasında benzer bir tercihin sonucudur. Profilli abakusu ve özenli işçiliği nedeniyle başlığı 4-6. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür. Phrygia Bölgesi Bizans kiliselerinde, apsis pencerelerindeki çifte sütünce başlıklarının her iki kısa kenarına dini semboller işlenmesinin -İon-impot sütun başlıklarıyla benzer biçimde- sık karşılaşılan bir uygulama olduğu söylenilebilir.²³²

Sandıklı İlçesi, Kınık Kasabası Eski Cami'nde bulunan yiv / akanthus çifte sütünce başlığı (**Kat. No.:** 131) yaprak ve yiv işlenimleri dikkate alındığında diğer yiv başlıktan (**Kat. No.:** 130) daha geç bir döneme tarihlenmelidir. Altta gövdeyi dolaşan düzensiz ve

²³²Niewöhner, 2006, a.g.k., 438.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 179.

yüzeysel işlenmiş akanthus yaprakları yiv başlangıçlarının da düzensiz bir sıra izlemesine sebep olmuştur. Çifte sütunce başlıklarında yiv, akanthus veya ikisinin birlikte kullanıldığı örnekler tanıtılmıştır.²³³

Bolvadin, İhsaniye Cami’nde tespit edilen çifte sütunce başlığı (**Kat. No.:** 130) diğerlerinden süsleme öğeleri ve formu bakımından ayrılır. Başlığın aynı camide tespit edilen iki İmpost sütun başlığı (**Kat. No.:** 77-78) ile olan form ve stilistik benzerliği bu parçaların aynı yapıda kullanıldığına işaret etmektedir. Konu olan stilistik benzerlik, Orta Bizans Dönemi’nde ortaya çıkan ve neredeyse tüm İmparatorluk teritoryasında görülen, İmpost tipte bir grup başlığın genel tasarımının çifte sütunce başlığında karşımıza çıkmasıdır. Bahsi geçen sütun başlıklarında kalathosun dört yüzü, tüm kenarları ince bir bant halinde dolanan silmelerle oluşturulmuş çerçevelerle sınırlandırılarak içleri çeşitli öğelerle dekore edilmiştir. Bu çifte sütunce başlığında da kompozisyon dört yönde birbirinden ayrılmış ve söz konusu sütun başlıklarında görülen grift akanthus yaprakları ve tek stilize ağaç işlenmiştir. Yukarıda değinildiği gibi çifte sütunce başlığıyla birlikte tespit edilen iki sütun başlığı özgününde aynı yapıda kullanılmış olmalıdırlar. Bu durum, yapının plastik elemanlarının planlama, sipariş ya da üretim aşamalarında birlikte planlandıklarını göstermektedir.

Tüm çifte sütunce başlıkları Dokimeion mermerinden üretilmiştir. Bu sayısal çoğunluk, Dokimeion atölyesinin liturjik öğeler ve sütun başlıkları dışında mimari işlevli parçaların üretimine Orta Bizans Dönemi’ne kadar devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

3.5. Lentolar

Kapı açıklıklarını çevreleyen ve kapı kanatlarının sabitlenmesi işleviyle de zarureten yer verilen lento ve söveler her dönemde kullanılarak benzer işlevlerde sıklıkla devşirilmiştir. Antik mimarlıkta ekseriyetle farklı kalınlıklarda silmelerin iç bükey ve dış bükey tekrarlarla oluşturdukları profilasyonlarda takip edilen lento ve söveler Bizans mimarisinde de tercih edilmiş olmakla birlikte, farklı olarak kiliselerde pastoforium hücrelerinin açıklıklarında kiriş işlevinde süslemeli lentoların kullanıldığı da düşünülmektedir. Söz konusu kullanıma işaret eden örnekler yakın çevrede

²³³Niewöhner, 2007, a.g.k., 179.; Temple, 2013, a.g.k., 291.; Arslan, 2014, a.g.k., 43-44.

gerçekleştirilen önceki araştırmalarda çok sayıda tespit edilmiştir.²³⁴ İkonion ve çevresinde çok sayıda lento ve sövenin bulunmasının, Türk Dönemi'nde bir başkent olarak daha yoğun imar faaliyetlerine sahne olması nedeniyle hâlihazırda var olan mimari bakiyelerden işlevsel elemanların sık devşirilme pratiğinden ileri geldiği söylenilebilir.

Yüzey araştırması kapsamında genellikle fragmanlar halinde olmak üzere çok sayıda lento ve söve parçası tespit edilmiş olmakla birlikte, tarihlendirme noktasında stil-kritik değerlendirmeye imkân vermeyen nitelikleri sebebiyle çoğunluğu kataloğa alınmamıştır. Kataloğa dâhil edilen 3 lentodan (**Kat. No.:** 133-135) 2'si (**Kat. No.:** 133-134) aynı seriye aittir.

Yerel volkanik taştan ve iptidai işçilikle üretilmiş lentolarda silmelerle oluşturulmuş bir profil üzerinde yer alan görece geniş bantta, alçak kazıma ile stilize asma dal ve yaprakları işlenmiştir. Bolvadin Özbek Ulu Cami'nde tespit edilen ve aynı yapıda kullanıldıkları anlaşılan iki lento (**Kat. No.:** 133-134) ile kapı kanatlarının oturması için üzerlerine açılan zıvana deliklerinin ölçüleri göz önüne alındığında bu elemanların büyük boyutlu bir yapıya işaret ettiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte asma dal ve yapraklarıyla dekore edilen lentoların profan bir yapıda ya da kilisede kullanıldığına dair güvenilir bir öneri getirmek olası değildir.

²³⁴Niewöhner, 2007, a.g.k., 180.; A.O. Alp & G. Işık (2012). Başara “Kuzey Kilise” mimari ve liturjik elemanları. *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 28.; Temple, 2013, 139-158.; Arslan, 2014, 50-59.

4. LİTURJİK İŞLEVİLİ PLASTİK ELEMANLAR

Bizans Dönemi kiliselerinde templon ve ona bağlı unsurlar ile ambon gibi törenlerde belirli işlevleri karşılamak üzere çeşitli liturjik kuruluşlara yer verilmiştir. Bu kuruluşlar tarihsel süreç içinde çok çeşitli malzemelerden ve biçimlerde üretilmiştir. Barındırdıkları yoğun süsleme özellikleri ve özgün formları nedeniyle işlevlerine yönelik çıkarımlara imkân sağlayan söz konusu plastik elemanlar, bu özellikleri nedeniyle çok sayıda araştırmaya da konu edinilmiştir.

Liturjik işlevli plastik elemanlar ana başlığı altında; templon balüster, levha, sütunce / sütunce başlığı ve arşitravları, ambon platform destekleri, altar, vaftiz tekneleri ve lahit başlıkları ile bağlı alt başlıkları bulunmaktadır (**Tablo 2**).

4.1. Templon

Templon kuruluşları naos ile bemaı -kutsal ile profanı- ayıran çok unsurlu liturjik bir kuruluştur. Bizans kiliselerinde temel olarak Alçak ve Yüksek olmak üzere iki tipin hâkim olduğu genel kabul gören yargıdır. Buna göre Alçak tip templonlar arşitravsız dolayısıyla sütunce gibi unsurların bulunmadığı kuruluşlardır. Alçak tipin çoğunlukla erken tarihli örneklerde temsil ediliyor olması sebebiyle, Yüksek tipin 6. yüzyıl sonrasına tarihlendirilmesi yönünde yaygın bir kanı oluşmuştur. Bununla birlikte her iki tipin birlikte kullanıldığı ve Alçak tipin değişen liturji ile birlikte yavaş yavaş tercih edilmemeye başlandığı düşünülebilir.

4.1.1. Balüsterler

Balüster, Bizans mimarisinde nef ayrımları ile galeri katlarında bulunan parapetlerin ve kutsal ile profanı ayıran templon kuruluşuna ya da ambona bağlı levhaların sabitlemesi işlevinde kullanılmış yapısal öğedir. Söz konusu çok işlevlilik bu elemanların özgün kullanımları konusunda güvenilir bir yargıya varılmasına olanak tanımamaktadır. Genellikle kule biçimli dikdörtgen prizmal blok formunda olan balüsterlerde kullanım yerine göre bir, iki ya da üç yönde açılmış levha kanalları bulunur. Bloğun üst düzleminde sütun kaidesi biçiminde profillendirilmiş ve tepelik olarak adlandırılan bölüm yer alır. Düz, topuzlu ve kaide biçimlerinde karşılaşılan tepelik kısmı balüsterlerin işlev ve kullanımına işaret eden önemli bir unsurdur. Düz ve topuzlu örneklerin yalnızca levhaların ya da parapetlerin sabitlemesi maksadıyla, kaideli

olanların ise arşitravların bindirildiği postament benzeri bir taşıyıcı işlevinde kullanıldığı bilinmektedir. Buna mukabil, kaideli örneklerin dahi özgününde yüksek tipte bir templon kuruluşu ile ilişkili olduğu kati olarak ileri sürülemez.²³⁵ İşlevsel ve yapısal bir ara öge olmaları sebebiyle çalışmalarda müstakil biçimde ele alınmayan balüsterler, templon kuruluşlarını konu edinen araştırmalar için önemli veriler sunan belirleyici birer unsurdur. Dönem beğenisine uygun olarak geometrik, bitkisel ve figürlü süslemelerle dekore edilmiş örnekler tanınmakla birlikte, balüsterler ekseriyetle silme ve soffitlerle hareketlendirilmiştir. Soffit ve silmelerle dekore edilmiş balüsterlerin; en, boy ve yükseklik gibi nitelikleri nispetinde değerlendirilerek tarihlendirilmesinin ise güvenilir stil-kritik unsurları barındırmayacak olması nedeniyle hatalı olacağı ve bölgesel sınırlılık içinde kalacağı açıktır.

Yukarıda tanıtıldığı üzere dikdörtgen prizmal monolith formundaki balüsterler, süsleme ya da boyutlardaki farklılıklarla ortaya çıkan çeşitlemeleri ile Anadolu genelinde en sık karşılaşılan balüster tipini oluşturur. Bununla birlikte templon kuruluşlarında balüsterlerle benzer işleve sahip fakat form ve templon içindeki olası konumlanışı nedeniyle templon dikmesi olarak adlandırılabilir liturjik elemanlar da önceki araştırmalarda hâlihazırda tanıtılmıştır. Templonun merkezinde yer alan açıklığın iki yanında ya da köşelerinde kullanılmış olması muhtemel dikmelerin sütunceleriyle birlikte monolith ya da parçalı biçimde planlandıkları anlaşılmaktadır. Bu grup içindeki dikmelerin bir uzun yüzünde levha kanalı diğer uzun yüzünde ise sütunceye kadar uzanan bir çıkma yer alır.

Çalışma kapsamında tespit edilen 25 balüster (**Kat. No.:** 136-160) ve bağlı sütünce parçasından 17'si yaygın karşılaşılan dikdörtgen prizmal formda monolith paye (**Kat. No.:** 136-153) ve 6'sı templon dikmesi (**Kat. No.:** 154-155, 157-160) ile bu dikmelere bağlı 2 sekizgen sütuncedir (**Kat. No.:** 156a/b) .

Monolith paye formundaki balüsterlerden 12'sinin tepelik kısmı kaideli (**Kat. No.:** 136-148), 6'sı ise düzdür (**Kat. No.:** 148-153). Bununla birlikte düz olan örneklerin sonraki bir uygulama ile tıraşlanmış olma ihtimalleri de göz ardı edilmemelidir. Tepelik kısmı kaideli örneklerden 3'ü Attik profillidir (**Kat. No.:** 137-139). Bunlardan yaklaşık 1/4'ü korunmuş olmasına karşın, Klasik Attik profil oranlarına yakınlıkları ve silmelerle

²³⁵Günümüze ulaşan ya da kazılarla gün yüzüne çıkarılan Bizans Dönemi Anadolu kiliselerinde; doğal afet, savaş ya da onarım gibi sebeplerle mimari ve liturjik kurgunun eldeki malzeme kullanılarak dönüştürüldüğü çok sayıda örnek tanınmaktadır.

hareketlendirilen tepelik kısımları nedeniyle 2'si daha erken örnekler (**Kat. No.:** 138-139) olarak değerlendirilebilir. Yüksek tutulmuş trokhilos ve üst torusu ile bir Attik profil çeşitlemesi olan kaidesiyle korunmuş balüster (**Kat. No.:** 137) de bu gruba dâhil edilebilir. Seydiler Hasan Basri Cami bahçesinde bulunan ve üç yüzü dekore edilerek bir yüzüne levha kanalı açılan balüsterin (**Kat. No.:** 136) tepelik kısmında, dar bir silindirik gövde üzerine halkalar biçiminde üst üste silmeler yer alır. Üç yüzünde; globuslu haç, asma sapları ve bir soffit yer alan örneğin tek yüzündeki levha kanalı, elemanın templon kuruluşu içinde olasılıkla merkezdeki açıklıkta kullanıldığına işaret etmektedir. 2'si aynı seriye ait (**Kat. No.:** 141-142) diğer 8 balüsterin (**Kat. No.:** 140-147) tepelik kısmında kaideler, kademeli biçimde daralan basamaklar şeklinde işlenmiştir. 2 örnek (**Kat. No.:** 136, 148) dışında dikdörtgen prizmal gövdeli balüsterlerin tümü yalnızca soffitlerle hareketlendirilmiştir. Önceki çalışmalarda da çok sayıda benzer balüster tanıtılmıştır.²³⁶

Templon dikmeleri olarak adlandırılabilir grup; 2'si aynı seriye (**Kat. No.:** 154-155) ait olmak üzere 3'ü benzer formda (**Kat. No.:** 154-155, 157) ve bunlara bağlı 2 sekizgen sütünce (**Kat. No.:** 156a/b) ile 3 (**Kat. No.:** 158-160) müstakil varyasyondan müteşekkildir. Form, malzeme ve süsleme özellikleri bakımından diğerlerinden ayrılan ve aynı seriye ait oldukları anlaşılan, sütunceleriyle birlikte Hüdai Kaplıcaları'nda tespit edilen iki dikme (**Kat. No.:** 154-155), önemli veriler sunan dikkat çekici örneklerdir. Alt düzlemde birlikte işlenen sütuncenin gövde başlangıcına kadar korunmuş durumdaki templon dikmesinin (**Kat. No.:** 154) bir uzun kenarında paye boyunca uzanan ve kademeli biçimde sonlanan bir çıkma bulunur. Çıkma üst düzleminde tıpkı bir tepelik gibi sonlanan unsurun, sütunceye bağlandığı aynı seriye ait diğer balüsterden (**Kat. No.:** 155) takip edilebilmektedir. Paye ve sütünce arasındaki bu bağlantıya, yüksek tipteki templon kuruluşlarında kullanıldığı bilinen perdelerin bağlanması maksadıyla daimi bir unsur olarak yer verildiği önerilebilir. Benzer biçimde kataloğa dikmelere ait parçalar olmaları nedeniyle dâhil edilen iki sekizgen sütünce bloğu (**Kat. No.:** 156a/b) üzerinde bulunan küçük boyutlu zıvana delikleri de, perdelerin toparlanıp bağlanacağı halkaların sabitlenmesi gibi, benzeri bir işlevi karşılamak maksadıyla kurulmuş tertibatın birer parçası olarak düşünülmelidir.²³⁷ Bahis mevzu iki balüsterin çıkmaları üzerinde görülen iki silmeye oluşturulmuş düğüm motif sırası, tarihlendirme için gerekli stil-kritik

²³⁶U. Peschlow (1992). Zum Templon in Konstantinopel. (Ed. G.M. Belenes), *Αρχός. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Ν. Κ. Μοντσόπουλο*, 3, s. 1465-1469.; Ötüken, 1996, a.g.k., 60-61.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 183; Arslan, 2014, a.g.k., 62-63.; Türker, 2014, a.g.k., 211.; Aşık, 2020, a.g.k., 211-232.

²³⁷Ötüken, 1996, a.g.k., 72.; Keskin, 2010, a.g.k., 159-162.

değerlendirmeye olanak vermektedir. Bu bakımdan liturjik elemanlar motifin sıklıkla pek çok kompozisyonda tercih edildiği Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Dekorasyonunun tümüyle algılanabilmesine olanak vermeyecek biçimde aşınmış olmakla birlikte, benzer formda çıkma ve sütuncesi göz önüne alındığında Şuhut örneğinin (**Kat. No.:** 157) de yakın bir uygulamaya işaret ettiği ileri sürülebilir. Aynı seriye ait balüsterlerin bir uzun yüzlerindeki çıkma üzerine alçak kabartma işlenmiş, kendi içinde kapalı ve silmelerle oluşturulmuş düğüm sırası ile Orta Bizans Dönemi levha trapez kesitlerinde ve sütünce başlıklarında da karşılaşılmaktadır. Olasılıkla bahsolunan üç balüsterle benzeri bir forma sahip diğer örnek (**Kat. No.:** 158) günümüze üst bölümü oldukça aşınmış durumda ulaşabilmiştir. İsmailköy'de bulunan ve sütunceleriyle birlikte monolit işlenmiş diğer iki dikmenin (**Kat. No.:** 159-160) duvar örgüsü içinde kalmış olmaları nedeniyle yalnızca birer uzun yüzleri görülebilmektedir. Bunlardan silindirik sütunceli ilk dikme (**Kat. No.:** 159), derin işlenmiş soffit ile merkezinde kalan bant üzerine, daire ve eşkenar dörtgenlerle oluşturulmuş bir süslemeyle dekore edilmiştir. Bu bant kompozisyonu bölge süsleme repertuarında levha, levha trapezlerinde ve arşitravlarda da takip edilebilmektedir. Sütuncesiyle birlikte kule biçiminde yüksek dikdörtgen prizmal bir forma sahip dikme (**Kat. No.:** 160) bu yapısıyla diğerlerinden ayrılır. Templon kuruluşu içinde köşe ya da merkez açıklığa önerilebilecek dikmenin üst kısa kenarında görülebilen halat motifi ile sütünce başlıkları (**Kat. No.:** 183) ve arşitravların (**Kat. No.:** 189) alt uzun kenarlarında karşılaşılmaları özgün konumuna yönelik bu öneriyi destekler niteliktedir. Alt bölümde yer alan birbiri içine diyagonal geçen dar bantlardan oluşturulmuş alçak kabartma süsleme yakın çevrede gerçekleştirilen önceki araştırmalarda tanıtılmış balüster, levha ve levha trapezlerinde de takip edilebilmektedir. Templon dikmelerinde yukarıda örneklendirildiği biçimde diğer unsurlarda karşılaşılan motiflerin tercih edilmiş olması, Phrygia Bölgesi liturjik kuruluşlarında ortak bir süsleme repertuarına işaret eden diğer bir bağıntı olarak kabul edilebilir.

Balüster ve dikmelerin 19'u Dokimeion mermerinden (**Kat. No.:** 136, 140-153, 157-160), 3'ü gri mermerden (**Kat. No.:** 137, 154-155) üretilmiştir. Attik çeşitlemesi kaide tepelikli balüster (**Kat. No.:** 137) ile aynı seriye ait gri mermer 2 dikme (**Kat. No.:** 154-155) gibi nitelikli örnekler, işçilik kalitesi bakımından diğerlerinden ayrılmaz. Bu durum, bölge taş süsleme atölyelerinin önemli plastik elemanların üretiminde yalnız

Dokimeion mermerini değil başka malzemeleri de tercih ettiklerinin bir göstergesi olması bakımından önemlidir.

4.1.2. Levhalar

Mekânı bölmek ya da sınır oluşturmak ve kiliselerde profanı kutsaldan ayırmak işlevlerini üstlenen levhalar, Bizans mimarisinde her dönem için zengin bir form ve süsleme repertuarına sahip elemanlar olagelmıştır. Bununla birlikte *in-situ* örnekler dışında, tespit edilen levhaların özgün kullanımları hakkında kesin bir öneri getirmek olası değildir. Mimari kurgunun bir unsuru olarak nef ve naos ayrımlarında mekânı bölmek ya da galeri katlarında korkuluk işlevlerinde kullanılan levhaların daha sade dekore edildikleri düşünülebilir. Templon, altar, solea ya da ambon gibi liturjik kuruluşların kutsal olmayandan ayrılması veya sınırlandırılarak hacimlendirilmesi amacıyla kullanılan levhalar form ve süsleme özellikleri bakımından farklılık gösterir. Diğer kuruluşlardaki benzerlerinden ayrı olarak templon levhaları geniş ve yüksektir. Dönemin beğenisine göre değişen zengin dekorasyonlarıyla templon levhaları önceki araştırmalarda en sık tanıtılan grubu oluşturduğu söylenilebilir. Genellikle balüsteriyle birlikte işlenen ambon yan kenar levhaları ve platform korkulukları belirleyici formları nazarında diğerlerinden kolaylıkla ayrılır. Solea ve altarlarda kullanılan levhaların ise görece daha küçük oldukları düşünülebilir. Yukarıda bahsolunanlar dışında farklı ve fakat az örnekle takip edilebilen levha kullanımlarının ikinci ya da üçüncü uygulamalara işaret ettiği ileri sürülebilir.

Çalışma kapsamında toplam 36 levha ve parçası tespit edilmiş, bununla birlikte 16'sının aynı kuruluşa işaret etmesi ve 2'sinin parçalı kırık olması sebebiyle tümü 20 (**Kat. No.:** 161-180a/p) numara altında kataloglanmıştır. Yazıtlı 2 Erken örnek (**Kat. No.:** 162-163) dışında diğer levhalar, stil-kritik özellikleri göz önüne alındığında Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Bunlar arasında figürlü 3 levhadan (**Kat. No.:** 161, 164-165) 1'i olan trapezinde İsa resmedilmiş örnek (**Kat. No.:** 161) yüksek kalitedeki işçiliği ve dekorasyon zenginliği nedeniyle dikkate mazhurdur. Figürlü diğer 2 levhadan 1'inde tavus kuşu (**Kat. No.:** 164) diğerinde (**Kat. No.:** 165) ise çeşitli hayvan ve mitolojik yaratıklar işlenmiştir. 2'si aynı seriye ait (**Kat. No.:** 167-168) balüsteriyle birlikte monolit işlenmiş 3 levha (**Kat. No.:** 166-168), tipolojik bir yaklaşımla balüsterli grubun temsilcileri olarak ele alınabilir. Üst kısmı korunmuş trapezli 3 örnekten (**Kat. No.:** 169-

170) haç süslemeli olan 1'i (**Kat. No.:** 169), haç merkezli bir kompozisyona sahip diğer 3 levha (**Kat. No.:** 172-174) ile birlikte değerlendirilebilir. Fragmanlar halindeki 4 örnek (**Kat. No.:** 175-178) bitkisel ve geometrik unsurlarla dekore edilmiştir. Tüme yakın korunmuş 1 levha (**Kat. No.:** 179) ile aynı kuruluşa ait olduklarına işaret eden form ve süsleme özellikleri bakımından 16 levha (**Kat. No.:** 180a/p) görece küçük boyutları sebebiyle templon kuruluşlarına önerilemez. Bununla birlikte, söz konusu levhaların özgün işlevlerine yönelik güvenilir bir yargıya varılamayacak olması nedeniyle örnekler burada anılacaktır.

Afyonkarahisar Merkez Kâbe Mescidi duvar örgüsü içinde devşirilmiş levha (**Kat. No.:** 162) üç parçalı ve yatay aksta yaklaşık yarısından kırıktır. Üç dar silmeyle oluşturulmuş dikdörtgen çerçevenin merkezinde sonradan kazındığı anlaşılan madalyonun bir haç ile dekore edilmiş olmalıdır. Levhanın çerçeve dışında kalan alt bandında düzensiz bir kaligrafiyle aşağıdaki yazıt kazınmıştır:

“_π_η__ παπιαιουσε βολιουε__ληκανθ_”

Çobanlar Kocaöz'de bulunan diğer yazıtlı levhanın (**Kat. No.:** 163) korunmuş iki kenarı boyunca aşağıdaki ifade yazılmıştır:

“αιτονυκονςφ__α” “_εςποτηςπεριςχης”

Levhanın, silmelerle oluşturulmuş dikdörtgen bir çerçeve içinde kısa kenarlara yakın işlenmiş birer haç ile dekore edildiği anlaşılmaktadır. Erken Dönem özellikleri gösteren her iki levhayı 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür.

Hüdai Kaplıcaları park alanında sergilenen ve Ürküt'ten getirildiği yerel halktan öğrenilen figürlü levha (**Kat. No.:** 161) boyutları ve süsleme özellikleri bakımından diğerlerinden ayrılır. Bir geniş ve iki dar silme ile ana akslarda düğümlü bir çerçeve içinde köşelere yerleştirilmiş küçük ve merkezdeki büyük madalyon genel şemayı oluşturur. Merkezdeki madalyon uçları damla biçiminde biten bir haç ve onu çevreleyen girift öğelerle dekore edilmiştir.²³⁸ Diğer levhalardan farklı olarak tüm levha boyunca uzanan trapez, merkezdeki düz ve figürlü olmak üzere düğümlerle birbirine bağlanan madalyonlar ile iç içe geçen eşkenar dörtgenlerle dekore edilmiştir. Levha üst düzleminde yer alan zıvana yuvaları balüsterlerle olan bağlantının nasıl olduğuna dair önemli bir veri sunar. Trapezin merkezinde bulunan düz madalyon içinde; sağına IC, soluna XC harfleri

²³⁸Sodini, 1980, a.g.k., 131.

kazınmış, elinde İncil tutan ve başı haçlı halesiyle İsa peygamber işlenmiştir.²³⁹ Önceki çalışmalarda tanıtılan örnekler göz önüne alındığında Phrygia Bölgesi için, Orta Bizans Dönemi'nde liturjik işlevli plastik elemanlarda karşılaşıldığı üzere, figür kullanımının kendi içinde özgün niteliklere sahip bir gelenek oluşturduğu ileri sürülebilir.²⁴⁰ Levha trapezinde yer alan eşkenar dörtgen ve düğümlü dairelerden oluşan bant ile Uşak Selçuklular'da tespit edilen figürlü balüster üzerindeki bant oldukça yakındır.²⁴¹ Liturjik kuruluşlarda kullanılan elemanlarda ortak ya da uyumlu bir süsleme programının tercih edildiği göz önünde bulundurulduğunda, levhanın Selçuklular örneğine benzer - olasılıkla figürlü- bir balüster ile birlikte kullanıldığı önerilebilir. Figürün işlenimi *champlevé* tekniğinin ya da farklı renklerde boyaların burada kullanıldığına işaret etmektedir. Mimari plastik elemanlarda boya ve *champlevé* kullanımının örnekleri hâlihazırda bilinmektedir.²⁴²

İscehisar Alanyurt'ta bulunan levhada (**Kat. No.:** 164), "L" biçiminde ve iç içe geçmiş eşkenar dörtgenlerle dolgulandırılmış bandın sınırlandığı ana kompozisyon; merkezdeki tören haçı başlangıcından köklenerek yukarı uzanan çalıdan yemiş yiyen bir tavus kuşundan müteşekkildir. Yakın örnekler göz önünde bulundurulduğunda dekorasyonun simetrik olarak karşısında tekrar ettiği öngörülebilir.²⁴³ Kompozisyonu çevreleyen "L" bantta dolgu olarak kullanılan eşkenar dörtgen motifle katalogda yer alan diğer levhalarda ve yakın çevrede tanıtılmış liturjik elemanlarda da karşılaşılır.

Sultandağı Kırca'da tespit edilen görece büyük formu ve çok unsurlu girift kompozisyonuyla diğerlerinden ayrılan levhanın (**Kat. No.:** 165), özgününde templon dışında örneğin bir ambon kuruluşunda yan kenar levhası olarak kullanıldığı da önerilebilir. Takip edilebildiği kadarıyla bir kısa kenarda bitkisel süsleme ve üstte bir grifon ile dekore edilmiş bantların çerçevelediği kompozisyon, merkezde büyük bir

²³⁹Metzger, 1990, a.g.k., 78, 209.; C. Walter, (1193). A new look at the Byzantine sanctuary barrier. *Revue des études byzantines*, 51, s. 211-212.; Parman, 2002, a.g.k., 103.

²⁴⁰Parman, 2002b, a.g.k.

²⁴¹Gür, 2006, a.g.k., 89.

²⁴²Parman, 2002a, a.g.k., 97.; M. Altripp (2002). Beobachtungen zur Polychromie byzantinischer Bauplastik in Griechenland. *JÖByz*, 52, s. 259-270.; Hendrix, E.A. (2003). Painted polychromy on carved stone from the Lower City Church. (Ed. C. Lightfoot), *Amorium Report II*, s. 129-217.; Alp & Işık, 2012, a.g.k., 25.; Ş. Yıldırım (2020). Side Müzesi'nden *champlevé* tekniğinde bezenmiş Erken Bizans Dönemi levhaları. *OLBA*, XXVIII, 439-462.

²⁴³T. Ulbert (1969-1970). Untersuchungen zu den Byzantinischen Relieffplatten des 6. Bis 8. Jahrhunderts. *İstanbuler Mitteilungen*, 19-20, s. 344.; Metzger, 1990, a.g.k., 166.; Temple, 2013, a.g.k., 340.; J.P. Sodini (2000). La sculpture Byzantine (VIIe-XIIe Siècles): Acquis, problèmes et perspectives. (Ed.: P. Charalampos & C. Vanderheyde), *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes* (6-8 septembre 2000). Atina: École française d'Athènes, s. 13.; Parman, 2002, a.g.k., 98, 112.

madalyon ile köşelerde daha küçük madalyonlar ve çeşitli hayvan figürlerinden müteşekkildir. Figürlerde, biri deniz canlısı biçiminde kuyruklu diğeri boğa gövdeli ve ikisi de kanatlı olmak üzere grifon benzeri iki mitolojik hayvan ile kartal, oğlak, güvercin ve bir yılan tasvir edilmiştir. Orta Bizans ile birlikte bu gibi hayvan tasvirlerinin liturjik kuruluşlarda resmedildiği çok sayıda örnek tanınmakla birlikte yılan dışında levha üzerinde resmedilen hayvanların, çağdaş ipekli dokumlardaki benzerleriyle olan yakın ilgisi dikkat çekicidir. Mitolojik hayvanlar, kartal, oğlak ve güvercin tasvirleri oldukça yakın özelliklerle doğu kökenli ipekli dokumalarda da takip edilebilmektedir.²⁴⁴ Bahis mevzu ilgiye örnek olarak, Eskişehir Başara Köyü Kuzey Kilise'si kazılarında tespit edilen grifonlu Orta Bizans Dönemi levhası verilebilir.²⁴⁵ Hayvan tasvirli pek çok Orta çağdaş levha hâlihazırda yakın çevrede bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda tanıtılmıştır.²⁴⁶ Bu örneklem göz önünde bulundurularak denilebilir ki Orta Bizans Dönemi'yle birlikte ipekli dokumalarla kültür dünyasına yoğun biçimde nüfuz etmeye başlayan Oryantal tesirler, taşradan Başkent'e kadar İmparatorluk içinde çeşitli sanatsal faaliyetlerde görünür olmaya da başlamıştır.

Çeşme aynalığı olarak devşirilmiş ve bir kısmı görülebilen Sultandağı Kırca'daki balüsteriyle birlikte monolit işlenmiş levhanın (**Kat. No.:** 166) düğüm sırasıyla çerçevelen konsantrik daireler ile iç içe geçmiş bir haçla dekore edildiği anlaşılmaktadır. Daireler ve haçtan oluşan süsleme kompozisyonu İsa betimlemeli levha (**Kat. No.:** 161) merkezinde yer alan madalyon ile oldukça benzer işlenime sahiptir. Eşkenar dörtgenlerle oluşturulmuş geniş dolgu bandının diğer levhalarda trapezlerde tercih edildiği görülür, bu nedenle bandın üst kısma ait olduğu ileri sürülebilir. Dışa taşkın balüsteriyle birlikte işlenmiş ve görece büyük formu nedeniyle levha, bir ambon kuruluşuyla ilişkilendirilebilecek olsa da korunmuşluk düzeyi bu konuda güvenilir bir yargıya varılmasını engeller. Ana kompozisyonu çevreleyen düğüm sırası balüsterlerde (**Kat. No.:** 154-155), levha trapezlerinde (**Kat. No.:** 167-168, 171) ve sütuncelerde (**Kat. No.:** 187) de takip edilebilmektedir.

Dinar Yıprak'ta biri şadırvan çeşmesi aynalığı olarak devşirilmiş ve diğeri yakın çevrede bağımsız tespit edilen aynı seriye ait balüsterleriyle birlikte monolit işlenmiş

²⁴⁴R. Gilman & J.B. Gilman (1922). Byzantine textiles. *Art and Archeology*, 13, s. 179-183.; I. Kalavrezou (2006). Luxury objects. (Ed. Evans, H.C. & Wixom, W.D.), *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261*. New York: Metropolitan Museum of Art, s. 224-225.

²⁴⁵Alp & Işık, 2012, a.g.k., 25.

²⁴⁶Metzger, 1990, a.g.k., 167-168.; Temple, 2013, a.g.k., 348-349.

levhalar (**Kat. No.:** 167-168), kataloğa dâhil edilen diğer örneklerle nazaran daha küçük boyutludur. Tahribatlar nedeniyle süsleme öğeleri anlaşılamamaktadır ancak merkezde birer haç bulunması ihtimali oldukça yüksektir. Diğer liturjik elemanlarda da sıklıkla karşılaşılan düğüm sırası işlenmiş trapezleri, levhaların templon dışında başka bir liturjik kuruluşla ilişkilendirilmesine olanak vermez. Levhalar özgün duruşlarıyla konumlandırıldığında balüsterlerin yan yana gelerek karşılıklı olacakları görülür. Bu nedenle elemanların templon kuruluşu merkez açıklığının iki yanında kullanıldıkları önerilebilir. Önceki çalışmalarda tanıtılan balüsteriyle birlikte işlenen levhalar, çoğunlukla ambon yan kenar levhası işlevindeki plastik elemanlardır.

Biri tüme yakın diğer ikisi yaklaşık yarısından kırık 3 levha (**Kat. No.:** 169-170) trapez kesitleri sebebiyle bir arada değerlendirilebilir. Şuhut Ulu Cami duvar örgüsünde devşirilmiş ve tüme yakın korunmuş durumdaki trapezli levha (**Kat. No.:** 170), kare çerçeve içinde eşkenar dörtgenler ve kenarlarında yarım daireler biçiminde dolanan iki silme ile dekore edilmiştir.²⁴⁷ Eşkenar dörtgenlerle doldurulmuş trapez ve genel süsleme kompozisyonu ile levha, Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan bir örnek ile oldukça benzerdir. Sultandağı Kırca'da tespit edilen ve çeşme aynalığı olarak devşirilmiş dikey yönelimli levha (**Kat. No.:** 169); iki yanda ve trapezde devam eden eşkenar dolgu ile çerçevelenmiş, merkezinde köşeleri madalyonlu ve düğümlerle geçilen eşkenar biçimli bir silme içinde tören haçı ile dekore edilmiştir.²⁴⁸ Phrygia Bölgesi'nde bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda tanıtılan Orta Bizans Dönemi levhalarının çoğunluğunda haç motiflerinin tören haçı biçiminde işlendiği görülmektedir. Özel bir tercihe işaret eden bu yaygın kullanımın sebepleri hakkında güvenilir bir öneri ileri sürmek ise olası değildir. Levha üst düzleminde yer alan iki zıvana yuvası, İsa figürlü örnek (**Kat. No.:** 161) ile benzer niteliktedir. Boyutları bakımından daha küçük olmasına karşın bu örnekte de benzeri bir uygulamayla karşılaştırılması balüsterlerle levhaların bağlantısında böyle bir kenet mekanizmasının tercih edildiğine işaret etmektedir denilebilir. Karasandıklı cami bahçe duvarı üzerinde bağımsız halde tespit edilen dikey levha (**Kat. No.:** 171) yaklaşık yarısından kırıktır. Levha biri eşkenar dörtgen ve düğümlerle diğeri düğümlü madalyonlarla oluşturulmuş iki kare kompozisyon ile dekore edilmiştir. Alttaki kare kompozisyonun bir varyantı Merkez Taşpınar Çeşmesinde devşirilmiş levhada görülür

²⁴⁷Aşık, 2020, a.g.k., 247-248.

²⁴⁸Arslan, 2014, a.g.k., 66.

(**Kat. No.:** 175). Trapez kesiti aynı seriye ait balüsteriyle birlikte işlenmiş levhalar (**Kat. No.:** 167-168) ile benzerdir.

Çay Alattın Çeşmesinde aynalık olarak devşirilmiş levha (**Kat. No.:** 172) süslemesi bakımından diğerlerinden ayrılır. Kompozisyon, benzerleriyle templon arşitravlarında (**Kat. No.:** 189, 214, 231-232) karşılaşılan içi örgüyle doldurulmuş bir haç ile iki yanında tekrar eden eşkenar dörtgenler ve çevrelerinde dolanan yarım daire dönüşlü düğümlü silmelerden oluşur. Kısa kenarlarda eşkenar dörtgenler ve yarım daireler oluşturan dar silmelerin meydana getirdiği dikey yerleştirilmiş süsleme kurgusu Merkez Tac-ı Ahmet Cami giriş cephesindeki levha (**Kat. No.:** 176) ile oldukça benzerdir. Örgü dolgusu ile meydana getirilen haç motifi de, dönem için yaygın tercih edilen beğenin bir çeşitlemesi olarak değerlendirilmelidir.

Biri tüme yakın diğeri parçalı kırık iki levha (**Kat. No.:** 173-174) Orta Bizans Dönemi için en sık tercih edilen düğümlerle dikdörtgen çerçeveye bağlı eşkenar dörtgen ve merkezdeki bir haç kompozisyonu çeşitlemesiyle dekore edilmiştir.²⁴⁹ Sandıklı Mehter Sokakta bulunan çeşme aynalığında devşirilmiş levha (**Kat. No.:** 173) yüzeyi oldukça aşınmış olmasına karşın süsleme öğeleri ve kurgusu takip edilebilmektedir. Altta ve üstte eşkenar dörtgen bitimlerine stilize kulak ve boynuzlar işlenmiştir. Merkezdeki eşkenarla çevrelenen süslemenin iki yanda kozalak biçimli sonlanan bitimleri ve haçı çevreleyen düğümlü daireler göz önüne alındığında kompozisyonun trapezinde İsa peygamber figürü bulunan levha (**Kat. No.:** 161) ile oldukça benzer olduğu görülecektir. Sandıklı Kızık Cami bahçesinde tespit edilen parçalı kırık levha (**Kat. No.:** 174) da, dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlı eşkenar dörtgen ve köşelerde madalyonlardan müteşekkil şemanın bir varyantıdır. Kolları kazınmış haçın alt kol bitimlerine asma yaprakları üst kol bitimlerine ise görece büyük kulaklar ile küçük boynuzlar -Sandıklı Mehter Sokak örneğinde olduğu gibi- işlendiği görülür. Haç alt kolundan çıkan asma dal ve yaprakları Erken dönem levhalarında sıklıkla karşılaşılan bir süsleme ögesi olmakla birlikte boynuz ve kulak gibi Paganizm’de kaynağını bulan unsurların Orta Bizans Dönemi’nde dahi takip edilebilmesi şaşırtıcıdır.

Merkez Taşpınar Çeşmesinde aynalık olarak devşirilmiş levhada (**Kat. No.:** 175) dekorasyonun çerçevesini oluşturan asma dal ve yapraklarından oluşan bant ile merkezindeki kompozisyon önceki çalışmalarda tanıtılmış elemanlarla oldukça yakın

²⁴⁹Ötügen, 1996, a.g.k., 87.; Arslan, 2014, a.g.k., 69.

özellikler gösterir. Levhayı çevreleyen asma dal ve yapraklarıyla dekore edilmiş bant Konya II. Kılıç Arslan Türbesi'ndeki örnekle yakın bir işlenime sahiptir.²⁵⁰ Söz konusu yakın ilgiler göz önünde bulundurularak denilebilir ki, bahsolunan levhaların tümü bir taş süsleme atölyesinin -olasılıkla aynı usta grubunun elinden çıkan- çağdaş üretimi olmalıdır. Korunan bir süsleme repertuarına işaret eden bu durum, hâlihazırda var olan çeşitli süsleme öğelerinin bir araya getirilmesinin mimari plastiklerin tasarımında tercih edilen metotlardan birisi olduğunu da göstermektedir. Benzeri bir ilişki Merkez Tac-ı Ahmet Cami giriş cephesi duvar örgüsünde devşirilmiş ve günümüze ancak yaklaşık yarısı korunabilmiş levha (**Kat. No.:** 176) ile Çay Alattın Çeşmesi (**Kat. No.:** 172) ve Karansandıklı Camisi'nde (**Kat. No.:** 171) tespit edilen örnekler arasında kurulabilir. Yakın çevrede gerçekleştirilen önceki çalışmalarda da bu süsleme kompozisyonunun bir varyetesi olarak ele alınabilecek levhalar tanıtılmıştır.

Şuhut Ortapınar'da çeşme aynalığı olarak devşirilmiş ve daha önce yakın çevrede aynı seriye ait bir örneği tanıtılmış levha (**Kat. No.:** 177) özgün dekorasyonu ile dikkat çekicidir.²⁵¹ Üstte ve altta sütun dizileri içinde stilize ağaçlar işlenmiş, merkezde kalan dikdörtgen alan ise üç banda ayrılmıştır. Arkadlı kompozisyonlar templon arşitravlarında ayrı bir grup oluşturacak denli yaygın olarak kullanılmış olmakla birlikte, levha gibi diğer liturjik elemanlarda sayıca daha az örnekle temsil edilmektedir. Boyutları ve bir eşinin de biliniyor olması nedeniyle levha, bir ambon kuruluşuyla da ilişkilendirilebilir, ancak bu işlevdeki kullanıma işaret eden herhangi bir veri bulunmaması güvenilir bir yargıya varılmasına olanak vermez.

Çay İsa Dede Türbesi duvar örgüsünde devşirilmiş ve olasılıkla bir levhaya ait fragmanda (**Kat. No.:** 178) kompozisyon, halat motifiyle oluşturulmuş çerçeve içinde dar iki silmenin düğümler yaparak meydana getirdiği “+” biçimli paternlere bölünmüştür. Süsleme öğeleri sonraki bir uygulama ile yüzey kazındığı için anlaşılamamaktadır. Orta Bizans Dönemi'nin hâkim beğenisi olan tekrar eden süsleme öğelerinin sık kullanıldığı kompozisyonların bir varyasyonu olarak ele alınabilecek levha benzeri tekrar eden desenler biçiminde kasetlendirilmiş örnekler önceki çalışmalarda tanıtılmıştır.²⁵²

Görece küçük boyutları ile templon kuruluşundan ziyade solea ya da ambona önerilebilecek Hüdei Kaplıcaları park alanında tespit edilen levha (**Kat. No.:** 179),

²⁵⁰ Temple, 2013, a.g.k., 343.

²⁵¹ Buckler vd., 1933, a.g.k., No.: 111.

²⁵² C. Barsanti (1988) *Scultura anatolica di epoca mediobizantina*. (Ed. Barsanti, C. vd.) *Million*, 1, s. 280-281.; Temple, 2013, a.g.k., 348.

dikdörtgen çerçeve içinde eşkenar bir dörtgen ile merkezde ve köşelerde birer düğümlü madalyon kompozisyonunu tekrar eder. Boyut ve süsleme özellikleri bakımından oldukça yakın örnekler yakın çevredeki araştırmalarda çok sayıda tespit edilmiştir.

Merkez Yeni Cami bahçesinde kurulu havuzun cidarlarında devşirilmiş aynı seriye ait oldukları anlaşılan 16 parçalı levha grubu (**Kat. No.:** 180a/p) boyutları bakımından diğerlerinden ayrılır. Ortalama 62x62 cm gibi kareye yakın ölçülerdeki levhaların tümünde ikişer adet olmak üzere kabaralı süsleme öğeleri bulunmaktadır. Levhalar üstte iç ve dış bükey profiller oluşturan trapez kesiti üzerinde üçgen sırası kazınmış bir bant ile sonlanır. Bu süsleme ögesi bakımından levhaların yan yana bir sıra oluşturacak biçiminde kullanılmış oldukları söylenilebilir. Böylesi bir kurgu ise solea gibi görece küçük ve fakat sayıca çok levhayı gerekli kılan bir kuruluşla ilişkilendirilebilir. Mantıksal bir çıkarıma dayalı bu öneriyi destekleyecek arkeolojik verilerin eksikliği de göz ardı edilmemelidir.

Levhalarda karşılaşılan kompozisyon zenginliği yakın çevrede gerçekleştirilmiş çalışmalarda tanıtılmış örneklerle birlikte değerlendirildiğinde, bu durum bölgenin zengin süsleme repertuarının bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda, trapezlerde görülen eşkenar dörtgen ve düğüm sırası gibi dolgu motiflerinin balüster ve templon arşitravları gibi diğer liturjik kuruluşlarla uyumlu olacak biçimde belirli bir süsleme programı üzere tasarlandıkları da unutulmamalıdır. Genellikle levha merkezine işlenen haç motiflerinde yukarıda bahsolunduğu üzere tören haçı kullanımı da bölgesel bir tercihe ve atölyeye işaret etmektedir denilebilir. Güvenilir stil-kritik değerlendirmelere olanak veren özellikleri nedeniyle levhalarda görülen kompozisyonların yakın çevrede tespit edilen çok sayıdaki örneklerle birlikte ele alındığında ortak bir taş süsleme atölyesi ya da aynı geleneğe bağlı gezici taş ustalarının varlığını daha açık hale gelmektedir.

Orta Bizans Dönemi ile birlikte süsleme repertuarının ve kompozisyon kurgularının değişmez unsurları haline gelen iç içe geçen düğümlü motiflerin ve tekrar eden paternlerin bir çeşit büyüsel nitelikte oldukları yönündeki görüşler makul kaynaklara dayanıyor olsa da,²⁵³ hâkim modanın oluşmasının yegâne sebebinin bu olduğu akla yakın bir öneri değildir. Benzeri bir etkileşime örnek olarak, Geç Bizans Dönemi'nde Balkanlar'da inşa edilen bazı kiliselerin dış duvarlarında kullanılan ve Arapça harfleri imite eden tuğla sıraları uygulaması verilebilir. Bir beğenin yaygınlaşması için gerekli

²⁵³A. Tiryaki (2012). Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'ne ait bir grup korkuluk levhası. *OLBA*, 20, s 505.

tesirler de ortak olmalıdır. Orta Bizans Dönemi için denilebilir ki, tüm İmparatorluk hinterlandına tesir eden Oryantal etkiler çağın değişen modasını büyük oranda dönüştüren temel değişkendir.

Çalışma kapsamında kataloğa dâhil edilen levhaların tümü Dokimeion mermerinden üretilmiştir. Levhalarda ve diğer liturjik plastik elemanlarda karşılaşılan bu sayısal paydaş ile takip edilen ortak süsleme repertuarı göz önüne alındığında, Orta Bizans Dönemi için dahi, Dokimeion taş süsleme atölyelerinin bölge ihtiyacını söz konusu dönem için karşılamaya devam ettiği ileri sürülebilir.

4.1.3. Sütunce ve başlıkları

Yüksek tipteki templon kuruluşlarında balüster ile arşitrav arasında ve altarlarda masa desteği olmak üzere taşıyıcı işlevini üstlenen sütunceler, başlıklarıyla birlikte monolith olarak da işlenmiştir. *In-situ* örnekler dışında özgün kullanımları hakkında güvenilir bir öneri getirmek olanaklı değildir. Liturjik kuruluşlarda kullanılmaları sebebiyle sütunce başlıklarında, sütun başlıklarından farklı bir form ve süsleme repertuarı ile karşılaşıldığı söylenilebilir.

Çalışma kapsamında 5 sütunce başlığı (**Kat. No.:** 181) ve 2 başlığıyla birlikte monolit işlenmiş sütunce (**Kat. No.:** 186-187) kataloğa dâhil edilmiştir. Bunlardan 4'ü Menteş'te (**Kat. No.:** 181-182, 186-187), 2'si İsmailköy'de (**Kat. No.:** 183-184) ve 1'i Kızık'ta (**Kat. No.:** 185) bulunmuştur. Menteş'te bulunan diğer mimari ve liturjik plastik elemanlarla birlikte Menteş Dede Türbesi'nde muhafaza edilen sütunce ve başlıkları, yerleşimin Antik dönemde Pentapolis'in önemli kentlerinden birisi olarak sahip olduğu kiliselerin sayısına işaret etmektedir. Başlıklardan 2'si (**Kat. No.:** 181-182) bir bant biçimindeki abakus köşelerinden indirilen ve birbirleriyle yarım daire kemer biçiminde bağlanarak oluşturulmuş form dört destekli bir kiboriona ya da baldakene benzetilebilir. Bunlardan Menteş'te bulunan başlıklardan ilkinde (**Kat. No.:** 181) uçları damla biçimli Malta haçlarını üstte kemerlerle bağlanarak aşağıya uzanan düğümlerin çevrelediği kompozisyonun yakın bir örneği Konya Koyunoğlu Müzesi'nde sergilenmektedir.²⁵⁴ İsmailköy'de tespit edilen diğer iki sütunce başlığından 1'i (**Kat. No.:** 184) örgü motifleriyle doldurulmuş diğeri (**Kat. No.:** 183) ise dört yönde stilize bitkisel süsleme ile çevrelenmiştir. Menteş Dede Türbesi'nde korunan ve başlığıyla birlikte monolith işlenen

²⁵⁴Temple, 2013, a.g.k., 321.

iki sütunceden 1'i (**Kat. No.:** 186) sütun bileziği, bitkisel süslemesi ve genişleyen abakusu ile işlevine işaret eder.²⁵⁵ Diğer sütuncenin (**Kat. No.:** 187) başlık alt bölümü korunabilmiştir. Bir sütun bileziği biçimde işlenen düğüm sırası yukarıda bahsolunan liturjik unsurlar arasındaki ortak süsleme repertuarının bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.²⁵⁶ Bu yakın benzerlik Dokimeion taş süsleme atölyelerinin bu gibi liturjik ürünleri seriler biçiminde ya da sipariş üzerine tekraren imal ettiklerini de göstermektedir denilebilir.

Sütunce ve başlıkların tümü Dokimeion mermerinden üretilmiştir. Diğer liturjik işlevli plastik elemanlarda da karşılaşılan bu sayısal yoğunluk, Dokimeion taş süsleme atölyelerinin Erken ve Orta Bizans dönemleri boyunca bölgenin ihtiyaçlarını karşıladığına tekraren işaret etmektedir. Liturjik unsurlarda takip edilebilen ortak form ve süsleme repertuarı da kaynağını burada bulmaktadır denilebilir.

4.1.4. Arşitravlar

Bizans kiliselerinde templon kuruluşları literatürde genellikle Alçak ve Yüksek tipte olmak üzere iki ana grup altında ele alınmıştır. Yüksek tip templon kuruluşlarında -önceki başlıklarda bahsolunduğu üzere- profan ile kutsalı ayıran levha ve balüsterlerle oluşturulan sınır, üstte arşitravlar ile vurgulanmıştır. Yüksek tipin bir Erken dönem yaratısı olduğu ve Orta Bizans Dönemi ile yaygın karşılaşılan kurgu olmaya başladığı genel kabul gören yaklaşımdır. Bölgenin Orta Bizans Dönemi içinde kazandığı bilinen önem göz önünde bulundurulduğunda bu yargının -çalışma kapsamında tespit edilen mimari ve liturjik elemanların çoğunluğunda takip edilebildiği üzere- sayısal yoğunluğun arşitravlarda da Orta Bizans Dönemi'ne işaret etmesi ile örtüşmektedir denilebilir. İmparatorluk hinterlandında ve yakın çevrede tanınan örnekler birlikte değerlendirildiğinde Orta Bizans Dönemi templon arşitravlarında genellikle madalyon, arkad ve bitkisel ya da bunların bir arada kullanıldıkları kompozit süsleme kompozisyonlarıyla karşılaşılmaktadır. Madalyonlar ya da birbirlerine düğümlerle bağlanan dairelerin meydana getirdiği süsleme öğelerinin, dönem için bir moda olarak kazandığı beğenin bir sevki tabinin sonucu olarak ele alınabilir. 9. yüzyılda Yunanistan'da ilk örnekleriyle karşılaşılan arkadlı örnekler ile bitkisel ve kompozit

²⁵⁵Peschlow, 1992, a.g.k., 1470-1472.

²⁵⁶Temple, 2013, a.g.k., 320.; Arslan, 2014, a.g.k., 75.

arşitravlar da benzeri bir yaklaşımla hâkim modanın bir tecellisi olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

Templon arşitravları barındırdıkları yoğun süsleme repertuarı ve zenginliği sebebiyle bugüne kadar çok sayıda araştırmada konu edinilmiştir. Genellikle stil-kritik değerlendirmeler üzerinden ilerleyen tipolojik ve kronolojik çözümlemeleri amaçlayan bu araştırmalar arasında; H. Buchwald'ın arkadlı örneklerin ortaya çıkışını ve dağılımını ele aldığı çalışması ile P. Niewöhner'in örneklemini İç Anadolu müzelerinde sergilenen arşitravların oluşturduğu ve Orta Bizans Dönemi uygulamalarını değerlendirdiği yakın tarihli yayını sayılabilir.²⁵⁷ Bunlar dışında kazılar sonucunda ya da yüzey araştırmaları ile tespit edilen ve bölgesel nitelikte gerçekleştirilen mimari plastik çalışmalarında arşitravların tanıtıldığı tümü burada anılamayacak çok sayıda yayın bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında 60 (**Kat. No.:** 188-247) templon arşitravı tespit edilmiştir. Diğer mimari ve liturjik elemanlardan farklı olarak arşitravlar, bir arada dağınık halde ya da çok sayıda bir yapıda devşirilmiş olmaları sebebiyle, sayısal yoğunluklarına göre sıralanarak yerleşimler içinde gruplandırılmıştır. Bununla birlikte dağılımın algılanabilmesi maksadıyla tercih edilen bu metot, elemanların değerlendirilmesi noktasında şüphesiz bir karışıklığa sebep olacaktır. Bu nedenle, templon arşitravları yukarıda bahsedilen hâkim dekorasyonları nazarında madalyonlu, arkadlı ve bitkisel olmak üzere üç ana grup ile kompozit grup gibi diğerleri münferit örnekler altında ele alınmıştır.

Madalyonlu grup Orta Bizans Dönemi'nin tekrar eden süsleme öğelerinden oluşan hâkim modasına uygun biçimde gelişen ve içleri çeşitli unsurlarla dekore edilmiş birbirine düğümlerle bağlanan silmelerin oluşturduğu daireler ile çeşitli dolgu motiflerinden müteşekkildir. 1'i yazıtlı (**Kat. No.:** 188) ve 2'si figürlü (**Kat. No.:** 188, 199) olmak üzere çalışma kapsamında 24 madalyon dekorasyonlu templon arşitravı (**Kat. No.:** 188-192, 194-197, 199, 201-203, 208, 213, 216, 223-225, 228, 234, 236, 240) tespit edilmiştir.

Afyonkarahisar Merkez Sahipler Sultan Türbesi, çoğunluğunu templon arşitravlarının oluşturduğu devşirme malzemesi (**Kat. No.:** 188-198) ile özgün nitelikte bir yapıdır. Bunlar arasında daha önce yayınlanmış ve pencere sövesi olarak devşirilmiş

²⁵⁷H. Buchwald (1995). Chancel barrier lintels decorated with carved arcades. *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 45, 233-276.; P. Niewöhner (2008). Mittelbyzantinische Templonanalgen aus Anatolien. Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext. *Istanbuler Mitteilungen*, 58, s. 285-345.

yazıtlı arşitrav bloklarından 1'inin (**Kat. No.:** 188) üzerinde,²⁵⁸ hayvan figürlü dört kompozisyon takip edilebilmektedir. Bir kısa kenara yakın işlenmiş boğa benzeri bir hayvan, korunmuş boyutlara göre merkezde bir çelengi taşıyan iki güvercin ile dikdörtgen çerçeve içindeki madalyonlu düğümler arasında kalan boşluklara görece küçük güvercinler yerleştirilmiştir. Çelenk taşıyan kuş kompozisyonları ve güvercinler çağdaş mimari plastiklerde sıklıkla tercih edilen süsleme öğeleri arasında sayılabilir. Arşitrav bloğu, hâlihazırda tanıtıldığı erken tarihli yayında epigrafik verilere dayanılarak 6 ile 7. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Bu tarihlendirme madalyonlu ve kabaralı unsurların Orta Bizans Dönemi ile birlikte süsleme repertuarına girdiği ya da yaygınlık kazanmaya başladığı ön kabulü ile örtüşmemektedir. Yapının doğu cephesindeki diğer pencere açıklığında söve olarak devşirilen öteki yazıtlı arşitrav (**Kat. No.:** 194) da aynı yayında yer almış ve günümüzde okunamayan yazıtına göre 934-935 yıllarına tarihlendirilmiştir.²⁵⁹ I. Romanos Lekapenos'un iktidarına isabet eden bu tarih düğümlü ve girift unsurlar içeren genel süslemenin hakim olduğu dönem özellikleri ile yakındır.

Merkez Kubbeli Cami'nde pencere sövesi olarak devşirilmiş madalyonlu arşitrav bloğunun (**Kat. No.:** 199) olasılıkla merkezinde yer alan kompozisyonda, dönemin yaygın beğenisine uygun olarak bir haçın iki yanında tavus kuşları tasvir edilmiştir.

Sahipler Sultan Türbesi giriş kapısında lento ve söve olarak devşirilmiş 3 arşitrav bloğu (**Kat. No.:** 189-191), ilk bakışta genel özellikleri sebebiyle aynı parçaya ya da seriye aitmiş gibi algılanmakla birlikte ölçüleri ile süsleme unsurlarının detayları dikkate alındığında benzerlik dönem ve atölye ile sınırlı kalacaktır. Sağ kanatta söve olarak devşirilmiş arşitrav (**Kat. No.:** 189) madalyonlu grup içinde en büyük boyutlu örnektir. Merkezinde bir zafer çelengi içinde örgü motifi ile oluşturulmuş bir haç ve yanlarda dikdörtgen çerçeveler içinde kabaraları çevreleyen düğümlü madalyonlar işlenmiş bloğun üst bandında bir palmet sırası işlenmiştir. Üst sırada geniş tutulmuş bitkisel sıra ile dekore edilmiş bant dışında dönemin yaygın süsleme unsurlarını barındıran arşitrav özgün boyutları hakkında güvenilir bilgiler sunar. Çelenk içindeki haç ile alt yüzeyde aynı dikey düzlemde yer alan dikdörtgen çerçeveli kompozisyon merkeze alındığında, bir kenarda takip edilebilen sütuncenin oturması için bırakılmış boşluk ve karşılığının zıvana delikleri arasındaki uzunluk 106 cm'dir. Arşitravın korunmuş büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda dört sütunce üzerine bindirildiği ve buna mukabil özgün ölçülerinin

²⁵⁸Buckler vd., 1933, a.g.k., No.: 37.

²⁵⁹Buckler vd., 1933, a.g.k., No.: 38.; Barsanti, 1988, a.g.k., 281.

de yaklaşık olarak 340-350 cm olduğu ileri sürülebilir. Bu ölçüler diğer tüme yakın ya da orijinal boyutları hakkında güvenilir veriler sunan templon arşitravları ile örtüşmektedir. Blok, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve çok kereler araştırmalarda yer almış templon arşitravı ile dikkat çekici biçimde benzerdir.²⁶⁰ Söz konusu çalışmalarda İzmir örneği 10 ile 12. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Bloğun, süreç içinde İç Anadolu'dan buraya taşınmış olduğu yönündeki genel kanıyla birlikte gezici ya da siparişler üzerine seyahat eden taş ustalarına işaret ettiği de ileri sürülebilir. Lento olarak kullanılmış ve üst bandında bir palmet sırası işlenmiş diğer arşitrav bloğu (**Kat. No.:** 191) üzerinde özgün bir madalyonlu dekorasyon çeşitlemesi yer alır. Kompozisyon, madalyonları oluşturan silmelerin birer atlamalı olarak aralarda düğümlerle bağlanan kemer açıklıkları biçiminde oluşturulmuş birimlerle zenginleştirilmiştir.²⁶¹ Arkadlı örneklerin dönem içinde moda olmasının bir yansıması olarak kabul edilebilecek bu yaratımda karşılaşılan unsurlar arası geçiş, madalyonlar ve sütun dizilerinin bir arada kullanıldığı kompozit grup içindeki arşitravlardada görülür. Palmet sırasının templon arşitravlarında ve levha trapezlerinde kullanıldığı örnekler hâlihazırda tanınmaktadır.

Sahipler Sultan Türbesi'nin giriş cephesinde pencere sövesi olarak devşirilmiş bir diğer madalyon sıralı kompozisyona sahip templon arşitravı (**Kat. No.:** 192), bitimi takip edilebilen sol kısa kenarı ve merkezinde yer alan haç ile özgün ölçüleri hakkında güvenilir bir yargıya varılmasına olanak sağlar. Alt yüzde sütunce başlıkları için düz bırakılmış birimler arasındaki uzaklık da bu önermeyi destekler niteliktedir. Buna göre, korunmuş blok ve olası diyagonal bitimler göz önüne alındığında arşitravın özgününde yaklaşık 340 cm uzunluğunda olması gerekmektedir.

Afyonkarahisar Merkez Arap Mescidi karşısındaki çeşmede aynalık olarak devşirilmiş ve oldukça aşınmış durumdaki 3 arşitrav bloğunun (**Kat. No.:** 202a/b-203), madalyonlu bir kompozisyonda kabaralı unsurlarla dekore edildiği anlaşılmaktadır. İki parçalı halde günümüze ulaşan örnekte (**Kat. No.:** 202a/b) madalyonlar arasında kalan üçgen boşluklar bitkisel bir motifle doldurulmuştur. Madalyonlu arşitravlarda daireler arasında altta ve üstte kalan boşluklar az sayıda örnek dışında stilize palmetlerle geçilmiştir. Sık karşılaşılmayan bu uygulamanın oldukça yakın bir benzeri Sahipler Sultan Türbesi'nde bulunan figürlü ve yazıtlı bloktur (**Kat. No.:** 188). Bu stil-kritik

²⁶⁰A. Andıç (2012). İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi taş eserleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 99-100.

²⁶¹Parman, 2002, a.g.k., 100.

benzerlik ve Türk Dönemi yapıları arasındaki kısa mesafe göz önünde bulundurulduğunda blokların aynı seriye ait oldukları ileri sürülebilir. Bunlardan başka, İhsaniye Beyköy’de serbest halde tespit edilen (**Kat. No.:** 240) ve Çay İsa Dede Türbesi’nde pencere sövesi olarak devşirilmiş arşitravlarda (**Kat. No.:** 224) diğer madalyonlu örneklerden farklı bir uygulama olarak daireler arasında kalan boşluklar matkap işi ile açılmış deliklerle doldurulmuştur. Madalyonlar arasındaki düğümlerden alta ve üste çıkan birleşik iki sapın ters yönlerde kendi içlerine dönerek daire biçiminde sonlandıkları örnekler (**Kat. No.:** 208, 216) de çalışma için özgün olmaları bakımından burada anılmalıdır.²⁶²

Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı mescit giriş kapısında lento olarak kullanılmış arşitrav bloğu (**Kat. No.:** 234) bir Roma frizinden devşirilmiş olması bakımından müstakil bir örnektir. Bloğun alt bandı tıraşlanarak bir madalyon dizisi ile alt yüze -hâkim modaya uygun olarak- dikdörtgen çerçeveler içinde çeşitli bitkisel süslemeler işlenmiştir.

Sayısal bakımından ikinci yoğun grubu, Anadolu genelinde çok sayıda örneklerle temsil edilen ve kompozisyonun kemerli bir sütun dizisi ile açıklıkların içinde kalan alanları dolduran çeşitli süsleme öğelerinden meydana geldiği arkadlı arşitravlar oluşturmaktadır. 873-4 tarihli yazıtı nedeniyle ilk örneğinin Yunanistan Skripu’da bulunduğu genel kabul gören arkadlı arşitravlar grubunda,²⁶³ kataloğa dâhil edilen 16 örneğin (**Kat. No.:** 204-207, 209-212, 219-220, 230, 237-238, 242-243) 2’si figürlüdür (**Kat. No.:** 204-205). Tümü yarım daire biçiminde kemerlerle geçilen açıklıklarda sütun ve kaidelerin işlenimlerinde farklılıklar görülmektedir. Başat unsur olmaları sebebiyle, sütunlar göz önüne alındığında arkadlı templon arşitravları; tek sütunlu (**Kat. No.:** 204, 206a/b, 211-212, 219, 238) ve çift süyunlu (**Kat. No.:** 205, 207, 209-210, 220, 230, 237, 242-243) olmak üzere iki ana grubun yanında, yivli sütunların (**Kat. No.:** 212) işlendiği ve sütunlar arasında kiriş benzeri unsurların yer aldığı (**Kat. No.:** 206a/b) müstakil temsillerden oluşan diğer örnekler altında değerlendirilebilir.

Merkez Nuribey Cami bahçe duvar örgüsünde devşirilmiş arkadlı gruptaki figürlü arşitrav bloğunun (**Kat. No.:** 204) bitişi takip edilebilen sol kısa kenarında, altından bitki sapları çıkan bir kantarosun iki yanında su içen tavus kuşları işlenmiştir. Genel kabul gören ikonografik yaklaşıma göre Cennet’i sembolize eden bu kompozisyonla Bizans sanatında sıklıkla karşılaşılabılır. Parçanın merkezine gelmesi muhtemel bölümde,

²⁶²Temple, 2013, a.g.k., 325.

²⁶³Buchwald, 1995, a.g.k., 236.

tahribat dolayısıyla anlaşılamayan ancak olasılıkla boğa ya da mitolojik bir hayvan tasvir edilmiştir. Sahipler Sultan Türbesi'ndeki figürlü arşitravda (**Kat. No.:** 188) da takip edilebilen güvercin ve boğa figürlerinin parçalar üzerindeki benzer konumlanışları ayrıca dikkat çekicidir. Ortasından kırık blok, karşılığı ile birlikte düşünüldüğünde yaklaşık 300 cm uzunluğunda olmalıdır.

Şuhut Ulu Cami'nde -Sahipler Sultan Türbesi'nde karşılaşıldığı gibi- templon arşitravları ağırlıkta olmak üzere çok sayıda mimari plastik (**Kat. No.:** 205-215) bir arada devşirilmiştir. Bunlar içinde figürlü süslemesiyle arkadlı örnek (**Kat. No.:** 205) diğerlerinden ayrılır. Diyagonal bitimi korunmuş sağ kısa kenarda kompozisyon su içen bir tavus kuşu ile başlar ve takip eden arkad sırası içinde art arda açıklıklarda birbirlerine bakacak biçimde kartallar işlenmiştir. İşlenimi bakımından kartallar Sultandağı Kırca'da bulunan levha (**Kat. No.:** 165) ve yakın çevrede tanıtılmış örnekler ile benzerdir.²⁶⁴ Dekorasyonun merkezinde bulunan ve kolları kazınmış haç ile kısa kenar bitimi birlikte değerlendirildiğinde bloğun, özgününde yaklaşık 320 cm uzunluğunda olduğu önerilebilir.

Şuhut Ulu Cami minare kaidesinde devşirilmiş arkadlı arşitrav bloğu (**Kat. No.:** 206a/b) üzerinde sütun dizleri aralarına yatay kirişler yerleştirilmiştir. Bu bakımdan, çalışma için *unique* süsleme özelliğinin yanında basamaklı sütun kaideleri ve kemer silmelerinin belirgin biçimde tasvir edildiği yüksek kalitedeki işçiliği de dikkat çekicidir. Statik olarak bir sütun dizisinin herhangi bir yapıda bu biçimde kullanılmış olması, dolayısıyla da taş ustasının böylesi bir görüntüye şahit olmuş olması mümkün değildir. Söz konusu arşitrav bloğunun dekorasyonu hakkında, taş ustasının özgür bir yaratım süreci ve estetik kaygılarla özgün bir tasarım ortaya koyduğu ileri sürülebilir.

Bir arada devşirildiği diğer örneklerle nazaran daha düşük kalitede işçiliğe sahip Şuhut Ulu Cami'ndeki arkadlı templon arşitravında (**Kat. No.:** 212) sütunlar -Merkez Kabe Mescidi'ndeki kompozit blokta (**Kat. No.:** 200) olduğu gibi- dönen yivli biçimde işlenmiştir.²⁶⁵ Bizans İmparatorluğu için *terminus ante quem*'inin 7. yüzyıl olduğu bilinen yivli gövdelerin blokta tasvir edilmiş olması 874 tarihli Yunanistan örneğinin arkadlı templon arşitravlarının öncüsü olduğu kabulü ile bir bakıma örtüşmemektedir. Burada alternatif iki makul öneriden bahsedilebilir; ilki, yerel taş ustasının henüz (7. yüzyıl) karşılaştığı ve bu sebeple dışa vurma isteği ile cezbe olduğu dönen yivli sütun gövdelerini

²⁶⁴Ötüken, 1996, a.g.k., 96.; Sodini, 2000, a.g.k., s. 13.

²⁶⁵Temple, 2013, a.g.k., 327.

yontusuna taşımış olması, diğeri ise taş ustasının hâlihazırda repertuarında olan söz konusu gövde formunu 874'ten daha sonraki bir tarihte işlemiş olmasıdır. Bahsolunduğu üzere diğer örneklerle gerçekleştirilecek basit bir kıyasla görünür olan düşük işçilik kalitesi, bu önermeler arasında hangisinin daha güvenilir olduğu sorusunun yanıtı kalmasının önündeki başat engeldir. Ne var ki burada olduğu gibi, taş ustasının çeşitli estetik algılayışlarını yaratım sürecine taşımasının tezahürü olarak değerlendirilebilecek mimari plastikler için bir ilk örnekten bahsetmek güvenilir örneklem içinde ve *in-situ* örnekler ile desteklenmiyorsa akla yakın değildir.²⁶⁶ Literatürün genişlemesiyle birlikte tanınan örneklerin sayıca artışı, böylesi yargıların ancak kısıtlı örneklem için geçerli olabileceğinin bir diğer göstergesi olarak da ele alınmalıdır.

Şuhut mezarlığında serbest duran dikili bir mezar taşı olarak kullanılmış arşitrav bloğunun (**Kat. No.:** 238), Dokimeion mermerinden bir sütundan devşirildiği anlaşılmaktadır. İlk bakışta basit bir işçiliğin ürünü gibi algılanan blok dikkatle incelendiğinde özenli işlenim ve unsurlar arasındaki kanonik oranlar görülecektir. Yerleşimin Orta Bizans Dönemi boyunca tecrübe ettiği faal süreç de göz önünde bulundurulursa blok, geleneğe hâkim ve kabiliyetli bir taş ustasının bölgedeki malzeme ile olasılıkla da kısıtlı imkânlar dâhilinde ortaya koyduğu bir üretim olarak değerlendirilmelidir.

Kataloğa dâhil edilen bitkisel dekorasyonlu arşitravlardan Hüdayi Kaplıcaları'nda bulunan ikisi (**Kat. No.:** 217-218), palmet sırası olarak adlandırılabilir bir dizi ile dekore edilmiştir ve yakın çevreden benzer dekorasyondaki çeşitli plastik elemanlar hâlihazırda tanınmaktadır.²⁶⁷ Bu süsleme ögesine levha trapezlerinde ve sütünce başlıklarında daha sık yer verildiği, arşitravlarda ise bu yoğunlukta tercih edilmediği ve yine de süsleme repertuarının önemli bir tamamlayıcı unsuru olduğu ileri sürülebilir. Döğ'er'de bir çeşmede devşirilmiş ve kanonik biçimde tekrar eden yatay palmet bordürü ile dekore edilmiş diğer arşitravın (**Kat. No.:** 241a/b), oldukça benzer özellikler sergileyen bir örneği Konya'da gerçekleştirilen önceki bir çalışmada tanıtılmıştır.²⁶⁸ Bu benzer iki arşitravın da -daha önce diğer mimari ve liturjik elemanların ilgili başlıklarında

²⁶⁶Burada Korinth tip sütun başlıklarının ortaya çıkışına ilişkin ilhamın kaynağı olan hikaye hatırlanmalıdır.

²⁶⁷R. Flaminio (1998). La decorazione scultorea della chiesa di Cristo Pantepoptes (Eski İmarek Cami) A Costantinopoli. (Ed: P. Charalampos ve C. Vanderheyde), *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes* (6-8 septembre 2000). Atina: École française d'Athènes, s. s. 339-353.; Arslan, 2014, a.g.k., 56.;

²⁶⁸Arslan, 2014, a.g.k., 54.

değinildiği üzere- İç Anadolu taş süsleme atölyelerinin ortak süsleme repertuarına ve seri üretimlerine işaret ettiği düşünülmelidir.

Tespit edilen templon arşitravları içinde madalyon ve arkad ya da bunlarla birlikte bitkisel sıraların bir arada kullanıldığı 3 örnek (**Kat. No.:** 200, 227, 235a/b), bu özgün nitelikleri ve korunmuşluk düzeyleri bakımından ayrıca dikkate mazhurdur. Süsleme repertuarının özgür yaratım süreci içinde harmanlanmasıyla ortaya çıkan bir sentez niteliğinde kabul edilebilecek dekorasyonları nedeniyle bu gruptaki templon arşitravları -yaygın sanat tarihi terminolojisine uygun biçimde- kompozit ya da bileşik olarak adlandırılabilir.²⁶⁹ Bu grup içindeki örneklerden Sandıklı Dodurga'da bulunan çeşme haznesinde iki parçalı halde köşe dikmesi olarak devşirilmiş arşitrav bloğunun (**Kat. No.:** 235a/b) yaklaşık özgün ölçüleri; kompozisyonun merkezinde uçları inci bitimli haç olduğu kabul edildiğinde düz bırakılmış bir kısa kenarı ile güvenilir biçimde ortaya konulabilir. Haç merkeze alındığında alt yüzde bulunan sütunce başlıkları için boş bırakılmış alanların orta noktaları arasında yaklaşık 120 cm'lik bir açıklık oluşmaktadır. Diğer iki uca da birer köşe sütuncesi için gerekli alan düşünüldüğünde templon kuruluşunun ön kanadının -eğer çok kenarlı ise de en azından bu yüzün- özgün uzunluğu hakkında geçerli bir yargıya varılabilir. Buna göre templon arşitravı bloğu özgününde yaklaşık olarak 295-300 cm aralığında olmalıdır. Karasandıklı Cami bahçesinde bulunan ve tüme yakın korunmuşluk düzeyi ile diğerlerinden ayrılan templon arşitravı (**Kat. No.:** 227) aynı zamanda madalyon, arkad ve bitkisel sıraların tümünü ihtiva etmesi bakımından da münferittir. Sol kısa kenar bitimi korunmuş blok burada içleri farklı öğelerle doldurulmuş madalyon sırası ile başlar, dolgulu bir palmet ve arkad sırası ile devam eder. Sağlam durumdaki kısa kenar ile üç unsurlu kompozisyonun merkezi birlikte değerlendirildiğinde bloğun olası özgün genişliğinin yaklaşık 285-290 cm olduğu anlaşılmaktadır. Korunmuşluk düzeyi ve bir süsleme kataloğu niteliğindeki dekorasyonu ile blok, İç Anadolu taş atölyelerinde gerçekleştirilen özgün tasarım denemelerinin neticesinde üretilmiş *unique* bir yaratım olarak ele alınmalıdır. Merkez Kâbe Mescidi'nde pencere sövesi işlevinde devşirilmiş ve madalyon ile arkad sıralarının bir arada kullanıldığı kompozit grup içindeki diğer örnek (**Kat. No.:** 200) de, dönem kilise ya da templon kuruluşlarının biçim ve boyutları hakkında önemli bilgiler verir. Her iki kısa kenar bitiminin takip edilebilmesi sebebiyle 168 cm genişliğiyle özgün boyutlarında

²⁶⁹Parman, 2002, a.g.k., 99-102.

olduğu kabul edilmesi gereken arşitrav, süsleme öğelerinin konumlanması gibi gerçekleştirilecek ilk kademedeki stil-kritik bir analiz ile ancak “U” biçimli bir templon kuruluşunun kısa kenarına önerilebilir. Görülebildiği kadarıyla alt yüz süslemesi ve iki kısa kenara yakın olacak biçimde sütun başlıklarının oturması maksadıyla ayrılmış kare birimler de bu öneriyi destekler niteliktedir. Korunmuşluk düzeyi bakımından çalışma için özgün nitelikteki örnek, Orta Bizans Dönemi kiliselerinde bulunan templon kuruluşlarının ekseriyetle tek kanattan oluştuğu yönündeki genel kabul gören yaklaşımla çelişen bir kullanıma işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Takip eden kare çerçeveler içine yerleştirilmiş dışa taşan kabaralı süsleme öğeleriyle kasetli biçiminde adlandırılabilir kompozisyona sahip örneğin (**Kat. No.:** 193), yakın çevrede ve İmparatorluk hinterlandında görece az tanınması bu gibi dekorasyonların yaygın olarak tercih edilmediğini göstermektedir denilebilir.

Duvar örgüsünde devşirilmiş olmaları ya da korunmuşluk düzeyleri sebebiyle tespit edilen 13 templon arşitravının (**Kat. No.:** 198, 214, 221-222, 226, 231-233, 244-246) yalnızca alt yüzleri takip edilebilmektedir. Bu örneklerde diğer arşitravların alt yüzlerinde takip edilebilen dikdörtgen çerçeveler içine yerleştirilmiş eşkenar ve düğümlü kompozisyonlardan başka çok çeşitli süsleme öğelerine de yer verildiği görülmektedir. Bunlar arasında levha ve arşitrav ön yüzlerinde karşılaşılan örgü ile oluşturulmuş haç motifleri (**Kat. No.:** 214, 231-232) ile bir Antik çağ imitasyonu gibi algılanan iç bükey yivlerin meydana getirdiği kabaralı örnekler (**Kat. No.:** 221, 229, 231, 244, 246) dikkat çekicidir. Menteş mezarlık duvar örgüsünde devşirilmiş arşitrav bloğu (**Kat. No.:** 229) üzerinde bulunan ve bir svastikayı andıran süsleme ögesi de benzeri bir bakışla ele alınabilir. Yalnızca alt yüzü görülebilen templon arşitravları içinde ve boyutları göz önüne alındığında diğerlerinden ayrılan örneklerde (**Kat. No.:** 229, 231, 244, 246-247), başlıkların oturması için boş bırakılan alanın görece büyük ve dahi tanınan sütun başlıkları ile yakın ölçülerde olduğu görülecektir. Bu durum Erken dönem arşitravlarının Orta Dönem örneklerine göre daha büyük oldukları yönündeki kabul ile örtüşmemektedir. Bölgede tespit edilen diğer örnekler de göz önüne alındığında, bu denli büyük bir açıklığa oturacak boyutlarda ve doğrudan liturjik bir kuruluşa işaret eden herhangi bir sütun başlığı da tanınmamaktadır. Bununla birlikte Korinth ya da Orta Bizans Dönemi’nin yaygın tipi olan İmpost başlıkların bu gibi kuruluşlarda -olasılıkla modaya uygun olarak düğümlü ya da dönen yivli sütunlarla birlikte- kullanılmış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Çalışma kapsamında tespit edilen figürlü templon arşitravlarının (**Kat. No.:** 188, 199, 204-205) tümünde -yakın çevredeki figürlü örneklerin çoğunluğundan farklı olarak- insan figürleri yerine çeşitli hayvanların işlenmiş olması başka bir soruyu da beraberinde getirmektedir. İkonaklazm süresince insan tasvirlerinin resmedilmediği yönündeki genel kabul göz önünde bulundurulduğunda, bahsolunan hayvan figürlü templon arşitravlarının kronolojik olarak Erken ve Orta Bizans Dönemi arasında kalan yüzyıllara tarihlendirilmesi de mümkündür. Bu durum, Sahipler Sultan Türbesi'nde bulunan arşitravın (**Kat. No.:** 188) epigrafik verilerle 6 ve 7. yüzyıllara tarihlendirilmiş olmasıyla örtüşmektedir.²⁷⁰ Tarihlendirme önermesinin ise ancak literatürün genişlemesi ile güvenilirlik kazanacağı da göz ardı edilmemelidir.

Templon arşitravlarının çoğunluğunda takip edilebilen yüksek işçilik kalitesi ve ortak bir repertuara işaret eden süsleme öğeleri -liturjik elemanların çoğunluğunda olduğu gibi- bölgedeki gelenekselleşmiş taş süsleme atölyelerinin varlığının bir diğer delili olarak kabul edilmelidir.

Çalışma kapsamında tespit edilen templon arşitravlarının tümü Dokimeion mermerinden üretilmiştir. Yerel ya da basit işçilik ürünü olarak ele alınabilecek az sayıdaki örnek (**Kat. No.:** 211, 212, 233, 242, 243) birlikte, Roma friz bloğu ve sütundan devşirilen arşitravlar (**Kat. No.:** 234, 238) da dahi Dokimeion mermerinin tercih edilmiş olmasının özel bir duruma işaret ettiği ileri sürülebilir.

4.2. Ambon

Yüksek bir vaaz kürsüsü işlevi gören ambonlar kilise mobilyaları içindeki önemli liturjik kuruluşlardan birisidir. Ambon Yunanca “kule” anlamına gelen kelimeden türetilmiştir.²⁷¹ Ambonların varlığına ilişkin en erken tarihli kaynak 4. yüzyıla tarihlendirilmekle birlikte,²⁷² bu yüzyıla ait bir kuruluş tanınmamaktadır.²⁷³ İmparatorluğun propaganda mahiyetindeki haberlerinin ambonlardan halka bildirildiği ya da İmparatorların taç giyme törenlerinde olduğu gibi dini işlevinin dışında kullanıldığı da bilinmektedir.²⁷⁴

²⁷⁰Buckler vd., 1933, a.g.k., No.: 37.

²⁷¹Fıratlı, 1990, a.g.k., 235-236.

²⁷²Parman, 2002a, a.g.k., 132.

²⁷³R.F. Taft (1991). Ambo. (Ed.: A.P. Kazhdan), *Oxford Dictionary of Byzantium*, s. 75-76.

²⁷⁴Parman, 2002a, a.g.k., 132.

Ambonlar önceki çalışmalarda, kuruluşun belirleyici unsuru olan merdiven kurgularına göre: Tek, çift ve yarım daire (U ya da yelpaze) merdivenli olmak üzere üç grup altında ele alınmıştır. Bunlardan başka synthronon işlevi üstlendiği de bilinen Suriye tipi ambonlar dördüncü bir grup olarak burada anılabilir. Erken Bizans Dönemi kiliselerinde sıklıkla doğu-batı yönelimli anıtsal ambonlar tercih edilmiş ve templon ile arasına -kutsal alan ile profan ayrımının sürekliliği amacıyla ortaya çıkmış- solea adı verilen bir yola yer verilmiştir. Paul Silentiarios tarafından tanımlanan Aya Sofya ambonu çok farklı renklerdeki mermerlerden yapılmış ve gümüş levhalarla kaplanmış İki merdivenli grup içinde Batı Anadolu tipi olarak adlandırılan, monolit iki merdiven bloğuyla bir platformdan oluşan Erken Dönem ambonlarına örnek olarak Kos’da ele geçen ve Milas Müzesi’nde bulunan 6. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen örnekler verilebilir. Söz konusu tipe ait örneklerde merdiven bloğu yan yüzlerinde ve iç yüzde nişler bulunur.²⁷⁵ Yelpaze biçimli ambonlar İstanbul çıkışlı olup örneklerine Anadolu, Balkanlar ve Yunanistan’da rastlanmaktadır. Bu tip ambonlar Erken Dönem’de yaygın bir kullanım bulmuştur.²⁷⁶

Erken Bizans Dönemi’ne tarihlenen ambon kuruluşlarının kronolojik gelişimi azımsanmayacak sayıda örnek ile tanımlanabilir niteliktedir. Bununla birlikte Orta Bizans Dönemi kuruluşları hakkında bugüne değin farklı görüşler ileri sürülmüştür. A. Khazdan, ağırlıkla literal verileri değerlendirerek taş ambon kuruluşlarının 7. yüzyıldan ya da 8. yüzyıldan itibaren ortadan kalkarak yerini ahşaptan üretilenlere bıraktığını ileri sürer ve önceki araştırmalarda Orta Bizans Dönemi’ne ait ambonların neden tespit edilememiş olduğunu da bu önermeyle açıklar.²⁷⁷ U. Peschlow ise çoğunluğu Phrygia Bölgesi ambonlarından müteşekkil örneklem ile bu önermenin sorgulanabilir olduğunu ifade etmekle birlikte, söz konusu liturjik kuruluşun Orta Çağ boyunca giderek kullanım dışı kaldığına kanidir.²⁷⁸ Buna mukabil M. Dennert, Orta Bizans Dönemi ile sonrasına tarihlenen çok sayıdaki Başkent, Balkan ve Anadolu örneklerine işaret ederek yukarıdaki yargıların hatalı olduğunu dile getirir ve Orta Bizans Dönemi ile birlikte kiliselerin -tüm

²⁷⁵Z. Mercangöz (1996). Milas Müzesindeki Bizans ambon elamanları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 8, s. 81-98.; E. Militsi (1997). Early Christian marble ambones from Kos. *Δελτίον ΧΑΕ*, 19, 341-350.

²⁷⁶Fıratlı, 1990, a.g.k., 235-236.

²⁷⁷A. Kazhdan (1987). A note on the "Middle-Byzantine" ambo. *Byzantion*, 57 (2), s. 422-426.

²⁷⁸U. Peschlow (1994). Der mittelbyzantinische Ambo aus archäologischer Sicht. *Thymiana ste mneme tes Laskarinas Mpoura*, s. 255-260.

İmparatorluk hinterlandında takip edilebildiği üzere- giderek küçülen boyutlarının, anıtsal ambonların sayıca azalmasına sebep olduğunu ifade eder.²⁷⁹

Ambon süsleme kompozisyonlarında genellikle geometrik ve bitkisel süslemeler tercih edilirken figürlü örnekler de bulunmaktadır. Özellikle tavus kuşu figürü Batı Anadolu'dan İç Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada karşımıza çıkar. Süslemeler ambon merdiven ve platform levhalarında yer almıştır.²⁸⁰ Bu örneklerde, merdiven bloğunun açılı yapısına uygun bir forma sahip olan yan kenar levhalarının süsleme kompozisyonları da kurguya uygun olarak yerleştirilmiştir. Ambonlar ve ambonlara ait elemanlar diğer liturjik öğelerden farklı olarak, fragmanlar halinde tespit edilseler dahi kuruluşun genel kurgusu hakkında güvenilir bilgiler sunan, belirleyici ve özgün formları nedeniyle burada tümü sayılamayacak çok sayıda müstakil araştırmaya ya doğrudan ya da dolaylı olarak konu olmuştur.

4.2.1. Platform destekleri

Bugüne kadar Afyonkarahisar ve çevresinde gerçekleştirilen mimari plastik araştırmaları, ortak bir form ve süsleme repertuarına sahip Çift merdivenli ambonların Phrygia Bölgesi için hâkim tip olduğunu göstermektedir.²⁸¹ Benzeri bir bölgesel ortak tercihle Ege kıyılarındaki Bizans yerleşimlerde karşılaşılır, Priene tipi olarak adlandırılan bu örnekler Çift merdivenli tipin bir alt grubu biçiminde tanımlanabilir. İç Anadolu'da tespit edilen ambon kuruluşuna bağlı elemanlarda takip edilebilen söz konusu yakınlık sebebiyle, P. Niewöhner bu örnekleri *zentralanatolisch-dokimischen* ambon olarak adlandırır.²⁸² Phrygia tipi biçiminde de gruplandırılabilen bu kuruluşlar; merdiven bloğu, merdiven korkulukları, platform desteği, platform ve platform korkuluklarıyla desteklerinden oluşur. Tipin ayırıcı niteliği; platform destekleri, platform ve platform korkulukları ile desteklerinin meydana getirdiği görece yüksek yapısıdır, bu kurgu çok basamaklı merdiven bloklarını ve dik açılı merdiven korkuluk levhalarını da zaruri kılar.

İç Anadolu'da gerçekleştirmiş yukarıda önceki başlıklarda anılan yayınlarda Phrygia Tipi ambonlarla ilişkilendirilebilecek çok sayıda mimari plastik eleman tanıtılmıştır. Çalışma kapsamında Afyonkarahisar Merkez'de tespit edilen 2'si aynı seriye

²⁷⁹M. Dennert (1995). Mittelbyzantinische Ambone in Kleinasien. *Istanbul Mitteilungen*, 45, s. 137-153.

²⁸⁰Fıratlı, 1990, a.g.k., 235-236.

²⁸¹Parman, 2002a, a.g.k., 145.; Niewöhner, 2007, 108-118.

²⁸²Niewöhner, 2007, a.g.k., 108.

(**Kat. No.:** 248-249) ait olmak üzere tümü Dokimeion mermerinden yontulmuş 3 ambon platform desteği (**Kat. No.:** 248-250) tespit edilmiştir. Çifte sütünce biçiminde ve dikdörtgen prizmal formdaki platform desteklerinin tümü derin kazıma işlenmiş istiridye motifi ile dekore edilmiştir. Her üç örnekte işçilik kalitesi farklılık gösterir. Dodurga’da çeşme aynalığı olarak devşirilmiş ve yarım daire çerçeve içinde kaliteli işçilikle kanonik biçimde işlenmiş istiridye dekorasyonlu platform desteğinin (**Kat. No.:** 250) görece daha erken tarihli olduğu ileri sürülebilir. Birlikte devşirildikleri anlaşılan aynı seriye ait örneklerden 1’inde (**Kat. No.:** 248) istiridyeyi oluşturan oluklar orantısız biçimde yerleştirilmiştir. Bu durum Dokimeion taş süsleme atölyelerinde ambon gibi çok unsurlu kuruluşların üretiminde dahi, değişen tecrübe ve yetenekte ustaların bir arada çalıştığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ambona bağlı unsurların devşirilerek benzer ya da başka bir işlevde tekraren kullanılabilirlikleri oldukça sınırlı olması günümüze çok sayıda örneğin ulaşamamasına sebep olmuştur denilebilir. Kataloğa dâhil edilen ambon platform destekleri gerekli stil-kritik unsurları barındırmamasalar da yakın çevrede bulunan benzer örnekler göz önüne alınarak 5 ve 7. yüzyıllar arasına tarihlendirilebilir.

4.3. Altar

Bizans yazılı kaynaklarında *İsa’nın Kabri*, *Son Akşam Yemeği Masası*, *Golgotha Tepesi*, *Cennetlik Altar* ve *Tanrı’nın Saltanatı* gibi sembolik adlandırmalarda da anılan altar, templon içinde Ökaristi Ayini’nin hazırlandığı ve arketipini sunak masasında bulan liturjik kuruluştur. Erken dönemlerde altar, apsis önünde yer alırken ilerleyen dönemlerde apsis içine kadar taşınmıştır. Genel kabullere göre altarların erken örnekleri ahşap gibi hafif malzemelerle yapılmış taşınabilir nitelikte unsurlarken, 4. yüzyılla birlikte kalıcı malzemelerle üreilmeye başlanan altar, kilise içindeki yeri kesinleşerek sabit liturjik bir kuruluş haline gelmiştir. Altarlar; monoblok ya da taban, destek ve tabladan oluşan üç unsurlu bir kuruluş ile bunun varyasyonlarından oluşmak üzere çok çeşitli biçimlerde kurgulanmıştır. Törenler süresince *endyte* adı verilen değerli kumaşlarla örtülen altarların, aziz röliklerinin saklanması amacıyla da kullanıldığı azımsanmayacak sayıda örnek vardır. Aziz Petrus ve Hagia Sophia Kiliseleri’nde olduğu gibi prestij yapılarında önemli bir liturjik öge olan altarların değerli taş ve madenlerle dekore edildiği de bilinmektedir.²⁸³

²⁸³F. R. Taft & B. Laskarina (1991). Altar. (Ed.: A.P. Kazhdan), *Oxford Dictionary of Byzantium*, s. 71.

Erken tarihli olmasına karşın, altar kuruluşunu konu edinen en kapsamlı ve bütünlüklü çalışmanın J. Braun tarafından yayınlanan *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung* olduğu söylenilebilir.²⁸⁴ Diğer yayınlar genellikle makaleler, kazı ve yüzey araştırması sonuçlarından müteşekkildir. Bunlar arasında, U. Peschlow'un Başkent'te bulunan rölikerli altarlara,²⁸⁵ A. Aydın'ın Kilikia ve İsaoria Bölge kiliselerindeki altarlara,²⁸⁶ A. Arslan'ın Konya çevresinde tespit edilen altar ve tabanların konu edindikleri çalışmalar ile E. Keskin'in Amasya Müzesi'nde bulunan monolith örneği ele aldığı müstakil yayın sayılabilir.²⁸⁷

Özburun Kasabası belediye binası bahçesinde bulunan kare prizmal monobloğun (Kat. No.: 254) bir yüzünde, globus üzerine çerçeveli bir Malta haçı işlenmiş ve her köşe yaklaşık 10 cm pahlanmıştır. Blok üst düzlemine, olasılıkla kapak işlevinde kullanılan, ahşap ya da mermer bir levhanın sabitlenmesi için dört dikdörtgen yuva açılmıştır. Üst düzlem merkezinde, içteki kalın bir silme biçiminde ve iki kademeli olmak üzere 28 cm çapında, 20 cm derinliğinde silindirik bir hazne bulunur. Hazne çevresinde 42x36 cm boyutlarında alçak kazıma ile çerçeve niteliğinde dikdörtgen bir bölüm daha oluşturulmuş ve bloğun tüm kenarlarına 23 cm uzaklıkta tutularak merkeze alınmıştır. Kullanım yönü ve biçimini gösteren süsleme ile belirli bir işlev üzere kurgulandığı anlaşılan üstteki kapak düzenlemesinin sıradan bir uygulamaya işaret etmediği açıktır. İşleve ilişkin bilgiler veren bu unsurlar nedeniyle söz konusu eleman, rölik muhafazalı monoblok altarlara grubuna dâhil edilebilir ve Anadolu genelinde henüz az sayıda örnekle tanınan,²⁸⁸ alışılmışın dışında bir uygulamanın ürünü olarak değerlendirilmelidir. İşçilik, işlev ve anılan araştırmalarda tanıtılan örnekler göz önüne alındığında altarı 6 ve 7. yüzyıllar arasına tarihlendirmek mümkündür.

Yukarıda bahsolunduğu üzere Rölik muhafazalı monolith altarlara Anadolu için yaygın bir uygulama değildir. Bu durumun olası sebepleri arasında, bir kilise hazinesinde

²⁸⁴J. Braun (1924). *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Münih.

²⁸⁵U. Peschlow (2006). Altar und Reliquie. Form und Nutzung des frühbyzantinischen Reliquienaltars in Konstantinopel. (Ed.: M. Altripp & C. Nauerth) *Architektur und Liturgie*. Wiesbaden: Reichert Verlag, s. 175-202.

²⁸⁶A. Aydın (2010). Tapureli, A Kilisesi altar kaidesi ışığında Kilikya ve İsaoria Bölgesi kiliselerinde görülen altar çeşitleri. *OLBA*, 18, s. 337-370.

²⁸⁷A. Arslan (2014). Konya çevresinde bulunan Bizans Dönemi litürjik elemanlar: Altar ve altar tabanları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, s. 39-47.; E. Keskin (2014). Amasya Müzesinde bulunan altar masası. *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, s. 473-480.

²⁸⁸N. Çorağan Karakaya (2010). Gereme Panagia Kilisesi (2005 Yılı Kazı Sonuçları). *XIII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, s. 178.

rölik bulunmasının sıklıkla karşılaşılan bir durum olmaması ve altar bloklarının devşirilmeye elverişli olmayan formları sayılabilir. Yunanistan ve Balkanlar'da benzer örneklerin sayıca çokluğu ise kaynağını kutsalın ve mekânın tarihsel sürekliliğinde bulur.

4.4. Vaftiz Tekneleri

Hristiyan liturjisinde önemli bir yeri olan vaftiz törenlerinin gerçekleştirilmesi için Bizans Dönemi kiliselerinde ayrı bir birim ya da yapı halinde kurulmuş vaftizhanelerin ana unsuru, örülerek meydana getirilmiş havuz veya monolith bloklardan oluşan teknelerdir. Araştırmalarda vaftiz teknesi olarak adlandırılan liturjik işlevli bu elemanlar ekseriyetle; kare, çokgen ya da haç biçiminde ve kademeli hazneleri olan büyük boyutlu prizmal bloklardır. Teknelerin, erken dönem vaftiz havuzlarından belirgin biçimde küçük olması ve dönem kaynaklarının uygulamalara yönelik ketum tutumları, söz konusu parçaların pratikteki muhtemel farklı kullanımları hakkında kesin bir yargıya varılmasını engellemektedir. Vaftiz törenlerindeki kullanımının dışında çeşitli yağ ve suların da teknelerde saklandığı bilinmektedir.

Bizans Dönemi'nde vaftiz ritüelini kapsamlı biçimde ele alan az sayıdaki arkeoloji ve sanat tarihi çalışması, ya vaftiz liturjisini ya da vaftizhaneleri konu edinmiştir.²⁸⁹ Bugüne kadar vaftiz tekneleri üzerine yapılmış bütünlüklü bir araştırma olmaması,²⁹⁰ Anadolu genelindeki dağılım ve bölgesel farklılıkların ancak örnekleri barındıran müstakil yayınlardan takip edilebilmesine sebep olmaktadır. Bunlar da sıklıkla müze çalışmaları, yüzey araştırması ve kazı sonuçlarının tanıtıldığı bölgesel nitelikte yayınlardır.²⁹¹

Vaftiz tekne ve havuzlarının, inancın muhkem bir ögesi ve Hristiyan inanırlığının ön koşulu olan vaftiz törenlerinde kullanılmak üzere hazır olma zarureti göz önüne alındığında, orta ölçekli hemen her kilisede en az bir adet bulunma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Erken Dönem kiliselerinde vaftizhanelerin genellikle, kilise içinde ayrılmış

²⁸⁹O. Brandt (2011). Understanding the structures of the Early Christian baptisteries. (Ed. D. Hellholm vd.), *Ablution, Initiation, and Baptism Late Antiquity, Early Judaism, and Early Christianity*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG., s. 1587-1609; S.U. Yazıcı (2019). *Anadolu'da Erken Hristiyanlık Dönemi vaftizhaneleri: Kilikia, Pamhyla, Likia örnekleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

²⁹⁰R.M. Dawkins (1912/1913). Cruciform fonts in the Aegean Area. *The Annual of the British School at Athens*, 19, s. 123-132.

²⁹¹S. Eyice (1978). Le Baptistère d'Saint Sophie d'Istanbul. *ACA*, s:163-174.; M. Büyükkolancı (1982). Zwei neugefundene Bauten der Johannes-Kirche von Ephesos: Baptisterium und Skeuphyllakion. *Istanbul Mitteilungen*, 32, s. 236-257.

bir mekân ya da bağımsız bir yapı olarak kurulduğu ve özel örnekler dışında havuzların örülerek oluşturulduğu hatırlandığında Phrygia Bölgesi için, teknelerin tarihlendirilmesinde 6. yüzyıl sonu ve sonrasında önerilmesi akla yakın olacaktır. Eskişehir Başara Köyü'nde gerçekleştirilen kazılarla açığa çıkartılan kiliseye bağlı vaftizhane ve diğer kilisede tespit edilen vaftiz teknesi bloğu bu önerinin geçerliğini destekleyen bir örnek oluşturur.²⁹² Diğer mimari ve liturjik işlevli elemanların çoğunluğunun Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmesi Afyonkarahisar sınırlarındaki Bizans yerleşimlerinin bahsi geçen dönem içinde daha faal olduğu bilgisini de destekler görünmektedir. Bu nedenlerle çok sayıda vaftiz teknesinin korunmuş olması gerektiği düşünülebilir. Ancak görece büyük kütlelerinin hem transportasyonda yaratacağı olası zorluklar hem ikinci kullanımının sınırlı olması, teknelerin diğer elemanlardan daha az devşirilmesine ve dolayısıyla da günümüze az sayıda ulaşmasına neden olmuştur. Ancak, yakın çevrede yer alan Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nde olduğu gibi çok sayıda vaftiz teknesinin çeşitli saiklerle bir araya getirildiği münferit durumlar da söz konusudur.

Çalışma kapsamında; Emirdağ Gözeli Köyü Camisi'nde (**Kat. No.:** 251), İhsaniye Döğeri Kervansarayı avlusunda (**Kat. No.:** 252) ve Özbekler Camii'nde (**Kat. No.:** 253) olmak üzere 3 vaftiz teknesi (**Kat. No.:** 251-253) tespit edilmiştir.

Gözeli Köyü Camisi'nde bulunan vaftiz teknesinin (**Kat. No.:** 251) birbirini takip eden iki yüzünde eşkenar dörtgen içinde Malta haçı işlenmiş diğer iki yüz kaba yonu bırakılmıştır. Üst düzlemde dört yapraklı yonca biçimli hazne etrafında, süslemeli yüzlerin olduğu ve diğer kenara özensiz bir kaligrafiyle yazıt kazınmıştır. Gözeli Köyü'ndeki vaftiz teknesinde iki yüzün kaba yonu bırakılmış olması ve yazıtın yerleşimi teknenin mekân içinde köşeye yerleştirilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Döğeri Kervansarayı avlusunda bulunan vaftiz teknesinde (**Kat. No.:** 252) benzer biçimde haçlar birbirini takip eden dört yüze işlenmiş diğer yüzler düz bırakılmıştır.²⁹³ Takip edilen nizami ölçülerindeki işçilik nazarında diğerlerinden ayrılan bu tekne de süsleme unsurlarının dağılımı göz önünde bulundurulursa, Gözeli Köyü'ndeki örnek gibi bir kenarı duvara yakın konumda kullanılmış olmalıdır. Özbekler Camii'nde tespit edilen vaftiz teknesine (**Kat. No.:** 253) işlenmiş iki haç diğer teknelerin aksine karşılıklı yüzlerde yer alır. Süsleme öğelerinin bu yerleşimi teknenin serbest durduğunu

²⁹²A.O. Alp (2010). Eskişehir, Başara Köyü kazılarında bulunan Bizans Dönemi kiliseleri. *XIII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, s. 25.; Alp & Işık, 2012, a.g.k., 26.

²⁹³Niewöhner, 2007, a.g.k., 284.

göstermektedir. Her üç tekne dekorasyonları dikkate alındığında mekân içindeki olası farklı konumlanmaların sebebi, mekânsal dayatmalar olabileceği gibi vaftiz ritüelinin uygulamada çeşitlilik göstermesi ya da tesadüfi olabilir.

Çevre illerde gerçekleştirilen araştırmalarda tanıtılan örneklerde de görüldüğü üzere vaftiz teknelerinin üretiminde genellikle,²⁹⁴ yakın hammadde imkânları ile yerel atölyelerin tercih edilmesinin muhtemel nedenleri, kütlesinin transportasyonda neden olacağı zorluklar ve üretim sürecinde yüksek taş işçiliğinin de bir zorunluluk olmamasıdır. Tespit edilen teknelerin 2'si yerel gri mermer (**Kat. No.:** 251-252) ve 1'i volkanik taştan (**Kat. No.:** 253) üretilmiştir. Teknelerden 2'sinin gövdesi sekizgen(**Kat. No.:** 252-253), 1'inin köşeleri kare biçimde dik pahlanmış kare (**Kat. No.:** 251) ve 2'sinin haznesi (**Kat. No.:** 251-252) dört yapraklı yonca formundadır, diğer teknenin hazne formu anlaşılamamaktadır. Vaftiz tekneleri için gövde ve hazne formunun dönemsel ya da işlevsel farklılıklara göre değil, daha çok taş ustasının veya sipariş sahibinin tercihi doğrultusunda belirlendiği söylenilebilir. Bununla birlikte vaftiz teknelerinin arketipleri olan havuzların biçimlerini imite ettiği de ileri sürülebilir. Başlık altında bahsolunan neşriyatta tanıtılan örneklerle birlikte değerlendirildiğinde kataloga dâhil edilen vaftiz tekneleri 5 ve 6. yüzyıllara tarihlendirilebilir.

4.5. Lahit

Bir Antik Çağ ölü gömme geleneği biçimi olan lahit kullanımı Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir. Yüksek maliyetli bir ürün olan lahitle, daha çok hanedan ve üst sınıf mensupları ile zenginler tarafından sipariş edilmiştir. Tekil bir tüketim ürünü olarak lahitlerde, sipariş sahibinin ekonomik ve sosyal gücünün, malzeme ve işçilik kalitesi üzerinde doğrudan bir etkisi söz konusudur. Günümüze ulaşan örnekler arasında Bizans hanedan mensupları ya da üst düzey yöneticilerle zenginler için üretilmiş lahitlerle,²⁹⁵ yerel tüketime yönelik olanlar birlikte değerlendirildiğinde bu etki açık biçimde görülmektedir.²⁹⁶

²⁹⁴Parman, 2002a, a.g.k., 152-153.; Niewöhner, 2007, a.g.k., 284-285.; Aşık, 2020, a.g.k., 250-251.

²⁹⁵J. Wilpert (1926). Early Christian sculpture: Its restoration and its Modern. *The Art Bulletin*, 9 (2), s. 89-141.; C. Metzger vd. (1990). La sculpture Byzantine figurée: Au Musée Archéologique D'Istanbul. Librairie D'amérique et D'orient Adrien Maisonneuve Jean Maisonneuve Successeur, s. 227-229.; H. Evans (1993). An Early Christian sarcophagus from Rome lost and found. *Metropolitan Museum Journal*, 28, s. 77-84.

²⁹⁶A.M. Ramsay (1904) The Early Christian art of Isaura Nova. *The Journal of Hellenic Studies*, 24, s. 260-292.; Ötüken, 1996, a.g.k., 124.; A.B. Yalçın (2004). Some remarks on the Constantinopolitan and Anatolian influences on the Middle Byzantine sculpture of eastern Macedonia and Thrace. *First*

Erken dönemlerde lahitler üzerinde dini sembollerle birlikte paganist süsleme repertuarına ait öğeler ve kompozisyonlar bir arada kullanılmıştır. Lahitlerde takip edilebilen ortak bir dil ve repertuar, Phrygia Bölgesi için Geç Antik Çağ Hristiyan mezar stellerinde farklı bir biçimde karşımıza çıkar.²⁹⁷

Tespit edilen tek lahit (**Kat. No.:** 255) Emirdağ İlçesi, Aşağı Piribeyli Köy meydanındaki çevre düzenlemesi içinde bulunmaktadır. 197x74x53 cm ölçülerindeki dikdörtgen formlu lahitin bir uzun yüzünde kısa kenara yakın işlenmiş daire içinde bir Malta haçı yer alır. Lahitin cidar kalınlığı dört yönde ortalama 10 cm'dir. Yerel halktan lahitin uzun süre bir evin bahçesinde at bağlamak ve beslemek maksadıyla kullanıldığı ve lahit üzerinde yer alan birer delik halindeki iki ucu açık üç kanalın at bağlamak için açıldığı öğrenilmiştir. Volkanik taştan oyulmuş lahitin; malzeme, işçilik kalitesi ve dekorasyonu göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, bölgesel ihtiyaçlara cevap veren yerel bir atölye tarafından üretildiği ileri sürülebilir.

International Congress on Balkan Studies, s. 129; Niewöhner, 2007, a.g.k., 263-264.; Temple, 2013, a.g.k., 363.

²⁹⁷Gibson, 1978, a.g.k.

5. İŞLEVİ BELİRLENEMEYEN PLASTİK ELEMANLAR

Çalışma kapsamında mimari ya da litrujik bir işleve işaret etmeyen çok sayıda plastik eleman -silme, blok ve fragmanlar gibi- tespit edilmiş olmakla birlikte, stil-kritik nitelikleri ve önceki çalışmalarda benzerlerinin tanıtılmış olması hasebiyle bunlardan 8'i (**Kat. No.:** 256-263) kataloğa dâhil edilmiştir (**Tablo 03**).

Hüdai Kaplıcaları park alanında sergilenen pano (**Kat. No.:** 256), alışılmışın dışındaki ölçüleri (83x104 cm) ve dekorasyonuyla oldukça dikkat çekicidir. İki uzun kenarda yer alan sütunceler ve dikdörtgen formu ile ilk bakışta ambon platform desteği ya da çifte sütunce gibi algılanan panonun üzerinde; at nalı biçiminde bir kemer açıklığı içinde alçak kabartma ile işlenmiş ve bir ayağı öne doğru uzanan, drapeli kıyafetleriyle yüzü tıraşlanmış figürün, başının çevresindeki haçlı halesiyle bir yanındaki "IC" harflerinden ve elindeki İncil ile İsa peygamber olduğu anlaşılmaktadır. İsa peygamberin, ambon platform desteği gibi konumlanması ya da çifte sütunce gibi basit bir taşıyıcı üzerine bu biçimde yontulmuş olması akla yakın bir öneri değildir, keza parçanın derinliği icabı herhangi bir taşıyıcı işlevde kullanılması mümkün değildir. Yakın çevrede ve İmparatorluk hinterlandında benzer örneklerin sayıca azlığı ve bilinen herhangi bir statik kilise ögesiyle ilişkilendirilemiyor olması, örneğin özgün işlevine yönelik güvenilir bir öneri getirmeyi olanaksız kılmaktadır. Bununla birlikte, figürün İsa peygamber olması nedeniyle panonun bir kilise ya da şapel duvarında yüksekte yer alan bir aplik veya bir dua sunağının (shrine) merkezinde mihrak olarak kullanılmış olabilir. At nalı kemer formu ve İsa'nın konumlandırılışı, hatta işlenimi fildişi dipikon ve triptikonlarla oldukça benzerdir. Bu durum önceki bölümlerde bahsolunan, ipekli dokumaların Orta Bizans mimari plastik repertuarına etkisi ile yakın bir kurguya işaret etmektedir denilebilir. Alışılmışın dışındaki bir uygulama olan pano, müessir taş ustasının bir biçimde karşılaştığı ve etkilendiği taşınabilir fildişi oyma obje karşısında, dışa taşan hisleriyle mütekâmil yeteneklerini dışa vurarak yonttuğu müstakil bir eser olarak değerlendirilebilir.

Şuhut Ulu Cami minare kapısında lento olarak devşirilmiş ve Orta Bizans Dönemi süsleme özellikleri gösteren kemerli blok (**Kat. No.:** 257) olasılıkla bir kiborion kuruluşuna aittir. Benzer formda plastik elemanlar yakın çevrede gerçekleştirilen araştırmalarda hâlihazırda tanıtılmıştır.²⁹⁸

²⁹⁸Parman, 2002a, a.g.k., 150.; Temple, 2013, a.g.k., 339-340.

Balçıkhisar’da tespit edilen blok (**Kat. No.:** 258), globus üzerinde uçları damla biçimli bir Latin haçı ile dekore edilmiştir. Önceki araştırmalarda benzer bloklar daha çok balüster ve destek işlevleriyle ilişkilendirilerek tanıtılmıştır.²⁹⁹ Ancak duvar örgüsü içinde olması ve bir uzun yüzünün takip edilebilmesi nedeniyle bloğun özgün işlevi hakkında güvenilir bir öneri getirilemez. Belirtildiği üzere yakın örnekler nazarında balüster ya da destek (kaide) olarak kullanılmış olma ihtimali de oldukça yüksektir.

Hocalar Uluköy’de tespit edilen dikdörtgen prizmal blok (**Kat. No.:** 259) üzerinde kule biçimli, kırma çatı ve kubbe örtülerinin görülebildiği bir yapı tasvir edilmiş, alta ise bir Malta haçı kazınmıştır. Bloğun üst kısmında bulunan yatay süsleme sırasının devam ettiği takip edilebilmektedir, bu durum kompozisyonunun kurgusu gereği bloğun diğer başka elemanlarla birlikte oluşturduğu bir kuruluştaki yer aldığına işaret ettiği söylenilebilir. Ancak bloğun nasıl bir kurgunun parçası olduğu anlaşılamamaktadır.

Çalışma kapsamında çok sayıda tespit edilmiş olmakla birlikte yakın çevrede gerçekleştirilen önceki çalışmalarda yakın örnekleri hâlihazırda tanıtılmış olduğu için ve temsil amacıyla yer verilen 2 blok (**Kat. No.:** 260, 262) üzerinde biri alçak kabartma diğeri kazıma ile birer Malta haçı işlenmiştir.³⁰⁰

Afyonkarahisar Merkez Kâbe Mescidi duvar örgüsünde devşirilmiş blok (**Kat. No.:** 261) üzerinde, merkezdeki bir daireyi çevreyelen onaltıgenin kristal biçiminde dışa doğru genişleyerek tekrar edilmesiyle oluşturulmuş kompozisyon yer alır. Bu gibi blokların duvar örgülerinde, kemer yastığı ya da payelerin üzerinde dekoratif unsurlar olarak kullanıldıkları düşünülebilir. İhsaniye Eğret Kervansarayı duvarında tespit edilen ve Orta Bizans süsleme repertuarında sıklıkla karşılaşılan düğümlü madalyonların bir imitasyonu olması nedeniyle kataloğa dâhil edilen volkanik malzemeden yontulmuş bloğun (**Kat. No.:** 263) düşük kaliteli işçiliği, yerel bir uygulamadan çok bir maharet eksikliğine işaret etmektedir.

²⁹⁹Ötüken, 1996, a.g.k., 60.; Arslan, 2014, a.g.k., 95.

³⁰⁰Arslan, 2014, a.g.k., 95-96..

6. SONUÇ

Çalışmaya konu olan Afyonkarahisar'a bağlı ilçe ve köylerdeki Bizans Dönemi mimari plastiklerinin yüzey araştırmaları ile tespit edilerek tanıtılmasıyla, periferide gerçekleştirilen önceki çalışmalar arasındaki bağlamsal birlik sağlamış, Phrygia Bölgesi taş süsleme atölyelerinin Antikite'den Orta Çağ'a uzanan sürekliliği tekraren ortaya konmuş ve yeni verilerle desteklenmiştir.

Çalışma kapsamında tespit edilen mimari ve liturjik işlevli plastik elemanların çoğunluğu -bir grup Attik tip kaide ile Korinth ve Kompozit tip sütun başlıkları gibi az sayıda örnek dışında- Orta Bizans'a tarihlendirilebilir niteliktedir. Phrygia Bölgesi'nde kazısı gerçekleştirilen az sayıdaki Bizans Dönemi kilisesinin tümünde bu dönemle başlayan tarihsel sürecin sebep olduğu hareketliliğin, mimaride ve liturjik unsurlarda var olanın dönüştürülmesiyle sınırlı kaldığı görülmektedir.³⁰¹ Bu durumun çok çeşitli sebepleri olmakla birlikte, kiliselerin hâlihazırda kullanılıyor olmaları ve ancak bir tahribat ya da yıkım üzerine yenilenmeleri gereğinin doğması ana etmenler olarak gösterilebilir. Dönemin hâkim plan tipi olan Kapalı Yunan Haçı şemasının da hammadde ve uygulamada Bazilikal plana göre daha avantajlı olduğu da göz ardı edilmemelidir. Temelde bu durumun bölgesel bir özellik olduğu düşünülürse, devşirilmiş ya da dağınık halde tespit edilen mimari plastiklerin söz konusu süreklilik ya da kesintiler silsilesinin sonucunda günümüze ulaştıkları önerilmelidir. Bununla birlikte, Başara ve Amorion kiliselerinde yakın tarihli tahribatlar sonucunda kilise mobilyalarının iptidai ve geçici kuruluşlarla değiştirildiği de hatırd tutulmalıdır. Dolayısıyla denilebilir ki, Arap Akınlarıyla başlayan süreçte giderek önem kazanan Phrygia Bölgesi'nin müstahkem özellikli yerleşimlerinde değişen toplu durumun yansımaları -yukarıda bahsolunan bölgesel hareketliliğin bakiyeler üzerinde sebep olduğu tahribat sebebiyle- mimari plastiklerde daha açık biçimde takip edilebilmektedir. Bu etkiler yoğunluk bakımından nicel ve plastitite özelinde niteldir. Önceki araştırmalarda ve çalışma kapsamında tespit edilen Erken Bizans Dönemi'ne ait mimari ve liturjik işlevdeki plastik elemanların çoğunluğu, sonraki yüzyıllara tarihlenen örneklerle göre oldukça azdır. Ticarete dayalı ekonomileriyle yüksek karlar elde eden Ege ve Akdeniz kıyı kentlerinin aksine; Apameia,

³⁰¹Gür, 2006, a.g.k., 48, 53.; E.A. Ivison (2007). Amorium in the Byzantine Dark Ages (Seventh to ninth centuries). *Post-Roman towns, trade and settlement in Europe and Byzantium Vol. 2 Byzantium, Pliska, and the Balkans*. (Ed. J. Henning), Berlin, s. 25-59.; Alp, 2010, a.g.k.; M. Türktüzün vd. (2014). Tokul Köyü Kilise kurtarma kazısı ve temizlik çalışması. *Kütahya Müzesi 2013 Yıllığı*, 1, s. 47-83.

Aizanoi, Dorylaion, Pessinous, Synnada, Prymnessos, Polybotos, Dokimeion ve Pentapolis şehirleri gibi Antik Çağ boyunca çeşitli sebeplerden gelişim gösteren yerleşimler dışında, Phrygia Bölgesi'nin Hristiyanlık ve İslamiyet'in karşı karşıya gelmesiyle açığa çıkan kuvvetler ile mamur olmaya başladığı ileri sürülebilir. İç Anadolu'da bugüne kadar gerçekleştirilen mimari plastik araştırmalarının oluşturduğu külliyat da bu savı nicel ve nitel bakımlardan gözler önüne serer.

Çalışma kapsamında tespit edilen mimari ve liturjik işlevli elemanlar içinde sayısal olarak en yoğun grubu templon arşitravları oluşturur. Bunun en önemli sebeplerinden birisi şüphesiz arşitravların, dikdörtgen prizmal formları nedeniyle, kapı ve pencerelerde lento ya da söve olarak veya duvar örgüsünde satıh oluşturmak maksadıyla devşirilmeye uygunluğudur. Bir bazilikada veya Orta Bizans Dönemi kilisesinde çok sayıda sütun kaide, gövde ve başlığı ya da templon balüster, levha ve sütuncesine ihtiyaç vardır. Templon kuruluş şemasına göre sayısı tek ya da üç blok olmak üzere değişmekle birlikte, her kilise için tekil olması gereken templon arşitravları bu özelliği nedeniyle diğer tüm mimari ve liturjik elemanlardan ayrılır. Bu sebeple, belirli bir bölgede tespit edilen templon arşitravları ile yakın çevrede Bizans Dönemi'ne ait günümüze ulaşmamış dini yapıların sayısal yoğunluğu arasında doğrudan bir bağlantı olduğu ileri sürülebilir. Buna göre templon arşitravlarının yoğun olarak tespit edildiği Afyonkarahisar Merkez ve Şuhut İlçe Merkezi yakın çevrelerinde çok sayıda Orta Bizans Dönemi kilisesi olduğu sonucuna varmak mümkündür. Hâlihazırda söz konusu yerleşimlerin hem kendileri, hem de çevrelerindeki Bizans varlığı bilinmekle birlikte, templon arşitravlarının sayıca çokluğu bu bölgelerdeki kilise sayısı hakkındaki yegâne güvenilir kaynağı kendisi olabilecek bir veri sunar. Vaftiz tekneleri için de benzer bir durum geçerlidir ancak, devşirmeye çok uygun olmamaları ve görece büyük boyutları nedeniyle günümüze az sayıda örnek ulaşabildiğinden, bu alanda arşitravlar benzeri bir belirleyici oldukları söylenemez.

Orta Bizans Dönemi ile görünür olan toplu durum değişikliğinin nitel etkisi, mimari ve liturjik elemanların tasarımında önceki dönemlere göre plastik etkinin artışında görülmektedir. Kabara ve rozet çiçek gibi dışa taşan öğelerle birlikte, çoklu silmelerle düğüm ve madalyonlar oluşturarak çerçevelenen kompozisyonlar aynı nedenle bu dönemin belirleyici göstergeleri olarak öne çıkar. Orta Bizans Dönemi'nde İmpost tip başlıklarda takip edilebilen çeşitlilik, bu görünür etkiler arasında sayılabilir. Spesifik bir örnek vermek gerekirse, araştırma kapsamında tespit edilen Orta Bizans Dönemi templon levhalarının üst kenarı korunmuş örneklerin tümü trapezlidir. Aynı döneme tarihlenen

ancak üst kenarı korunmamış diğer levhaların süsleme kompozisyonları göz önüne alındığında olasılıkla onların da trapezle sonlandığı düşünülebilir. Bu nedenle bahsolunan dönem ve özellikle Phrygia Bölgesi için templon levhalarında trapez kesitin işlevsel ve estetik nedenlerle modaya dönüşerek yaygınlaştığı söylenilebilir. Phrygia Bölgesi yerel taş ustaları, işlevsel bir tercihin kazandırdığı bu yeni olasılıkları incelikle değerlendirmiş ve süsleme repertuarındaki öğeleri dönüştürerek trapez kesitleri templon kuruluşunun içinde -onu da dönüştürerek- eritmişlerdir.

Yukarıda söz edilen önermenin, güvenilir bir kaynağını sanat tarihi kronolojisi içinde bulduğu ileri sürülebilir. Mısır, Sümer, Hitit, Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Batı sanatlarında örneklerine sıkça rastlanıldığı üzere, hegemonlar erklerini yerleşikleştirdiklerine kani olduktan sonra, sanat eserlerinde bir plastisite artışı tezahür eder. Sanat tarihi terminolojisinde genellikle *Barok* olarak adlandırılan bahis mevzu dönemler, yakın konjonktür değişimlerinin birer sonucudur. Bir kültür odağı için klasiğin transformasyonu ile başlayan ve farklı estetik tercihlerin yaygınlaşması ile yeni bir üslubun ortaya çıkışı olarak da nitelenebilecek süreç, Bizans İmparatorluğu'nda da benzer biçimde işlemiştir. Orta Bizans sanatının doğuşunda İmparatorluğun tecrübe ettiği tarihsel değişkenlerin genel ve bölgesel etkileri göz ardı edilmemelidir. Farklı etmenlerin itici gücüyle cereyan eden benzeri bir dönüşüm, İmparatorluğun varlık mücadelesiyle bir yenilenme arayışının neticesinde Paleologos Rönesansı olarak anılan dönemde de yaşanmıştır.

Phrygia Bölgesi'nde, Orta Bizans Dönemi boyunca mimari ve liturjik elemanlarda belirgin biçimde takip edilebilen plastik etkideki açık artış, tüm İmparatorlukta ve özellikle periferide değişen toplu durumun etkisiyle yaşanan sosyo-ekonomik hareketlenmenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Örneğin, ikonografik bir çözümleme olarak; Antik Çağ boyunca seramikten heykele hemen her alanda sıkça tercih edilen hayvan mücadelesi sahnelerinin Orta Bizans Phrygia'sında süsleme repertuarına tekrar girmesi, gittikçe şiddeti ve yoğunluğu artan dış baskılara karşı İmparatorluğun değişen politikasının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte, çözümlenin detaylandırılması bu çalışmanın sınırları dışındadır.

Bölgeyi Roma Dönemi'nden -yerleşimin tarihçesi bakımından belki daha erken tarihlerden- itibaren domine eden ve köklü bir geleneğe sahip Dokimeion taş süsleme atölyesi ile bu gelenekten yetişen ustaların açık etkisiyle, Orta Bizans Dönemi'nde yukarıda bahsi geçen değişimler mimari ve liturjik elemanlarda takip edilebilir olmuştur.

İmparatorluk hinterlandında eşine az rastlanır yetkinlik ve zenginlikte yerel mimari plastik ürünlerin Phrygia Bölgesi ve çevresindeki dağılımının kaynağı Dokimeion süsleme atölyeleridir. Bununla birlikte, Afyonkarahisar’da ve yakın çevrede tespit edilen mimari plastiklerin Dokimeion’da meskûn ustalar tarafından üretildiğini düşünmek akla yakın bir öneri değildir. Bölgede küçük ölçekli ve yerel nitelikte çok sayıda atölyenin olası varlığının önerilmesi, mevcut durumu daha açık izah edebilir kılar.

Dokimeion atölyelerinin gezici ustalar aracılığıyla, yakın çevredeki yerleşimlerde sürdürülen inşaa faaliyetlerinden aldığı siparişlerin tümünü veya bir kısmını sahada ürettikleri ya da nihai haline getirdikleri düşünülebilir. Hammadde ile bitmiş ürünün taşınması süresince gösterilmesi gereken dikkat ve emek farkının yaratacağı maliyet de bu tercihin bir diğer önemli etmeni olarak düşünülmelidir. Erken dönemlerden itibaren piskoposların inşaat öncesinde, süresince ve sonrasında kilise dekorasyonu da dâhil olmak üzere pek çok konuda söz sahibi oldukları ve çeşitli gezici taş süsleme atölyelerinin inşaat alanlarına yakın kamplar kurarak çalıştıkları bilinmektedir. Bu durum ve atölyeler ile yerleşimlerin birbirlerine olan uzaklıkları göz önüne alındığında taraflar arasında planlama ve üretim aşamalarında kesintisiz bir haberleşmenin gerçekleştiği ileri sürülebilir.

Roma’dan Konstantinopolis’e, Ephesos’tan Hadrianoupolis’e ve Aizanoi’dan Attaleia’ya kadar takip edilebilen Phrygia taş süsleme atölyelerinin görünür etkisinin sebebi, yukarıda anılan usta ya da usta gruplarının gezici nitelikleridir denilebilir. Sipariş üzere -olasılıkla inşaat alanına yakın bir lokasyona- taşınan hammadde ile ustaların da bu sahalarla gitmiş olmaları akla en yakın öneridir. Antik Çağ ve Orta Çağ koşullarında, siparişin büyüklüğü ve mesafe göz önüne alınırsa ustaların uzun yıllar sürececek bir yolculuğa çıkmaları gerekliliği doğacaktır. Genel teamüller açısından bu gibi zahmetli bir işe kalkışacak yetenekli taş ustalarının oldukça yüksek ücretler karşılığında çalışıyor oldukları düşünülmelidir. Dolayısıyla, özgün gelenek ve yetenekleri sebebiyle tercih edilen kıymetli taş ustaları için bu gibi işlerin önemli bir gelir kaynağı olduğu söylenilebilir. Eldeki epigrafik ve arkeolojik verilerin yanında bu gibi genel geçer insani kabuller, araştırmalarda bir değişken olarak sıklıkla kabul edilmemektedir. Ne var ki, beşeri ihtiyaç ve çevresel faktörlerin genel geçer belirleyicilikleri zamansızdır.

Eusebios’un aktardığı bilgilerden arkeoloji ve sanat tarihi disiplinleri nazarında önemli olanlarından biri; aynı zamanda ortak kabule dayalı sürece de işaret eden, Piskoposların kilisenin mimari ve mobilyaları üzerindeki belirleyici konumunu

hakkındaki örneklemdir.³⁰² Orta Bizans Dönemi ve yakın çevre için Sebaste’de bulunan templon arşitravındaki yazıtta bahsi geçen Piskopos Eusthasios’un gerçekleştirdiği yenileme çalışması da bu geleneğin geç bir tezahürü olarak ele alınmalıdır.³⁰³ Söz konusu figürlü templon arşitravının gösterdiği yüksek işçilik, parçanın olası maliyeti hakkında da bir fikir vermektedir. Ancak arşitravın üretimi, transportasyonu ve kurulumunun piskoposun kendi mal varlığından mı yoksa kiliseye ait hazineden mi karşılandığı bilinmemektedir. Yazıt bu bakımdan her iki biçimde de yorumlanabilir. Burada mimari plastik araştırmaları için belirleyici veri, piskoposun atölyelerle ya da aracı ofislerle gerçekleşmiş olması zaruri iletişimidir. Söz konusu ilişki, Orta Bizans Dönemi’nde dahi bölge taş süsleme atölyelerinin bir biçimde kurumsal kimliklerini sürdürdüklerini ve yüksek bir zanaat kolu olarak kıymetlerinin devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bizans mimari plastik araştırmalarında Phrygia taş süsleme atölyelerinin özgün niteliği sıklıkla vurgulanmış olmakla birlikte, sürekliliği noktasında farklı görüşler dile getirilmiştir. Bunlar içinde bölgede çalışmalar sürdüren araştırmacılar arasında en yaygın kabul göreni, Geç Antik Çağ sonrasında Dokimeion atölyelerinin giderek dağılmaya başladığı ve Arap Akınları ile devam eden süreçte geleneğin kaybolduğudur. Karanlık Yüzyıllara tekabül eden ve bir durağanlık olarak adlandırılabilir dönem hakkındaki bilgi eksikliğimizden kaynaklanan sis perdesi, araştırmacıların bu yargıyı temellendirdikleri ana önermedir. Ancak, önceki başlıklarda bahsolunan literatür ve Afyonkarahisar coğrafyasında dağınık halde bulunan mimari plastiklerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan durumun yeni bir paradigmaya işaret ettiği söylenilebilir. Dokimeion süsleme atölyelerinin nitelikli ustalarının kısa bir süre içinde yok oldukları ya da geçmiş bilgilerinin kaybolduğu iddiası bu bağlamda temelsizdir denilebilir. En yüksek kabiliyetteki taş ustalarının Başkent’e gitme cesaretini gösterdiği de genel insani teamüllere uygun bir öneri olacaktır, çünkü Konstantinoupolis gibi ancak liyakat sahibi ustaların hâlihazırda istihdam edildiği prestijli bir alanda, göçmen bir ustanın kendisine niş bulabilmesi kolay olmamalıdır.

³⁰²A.Cameron & S. Hall (1999). *Eusebius, Life of Constantine*. Oxford: Clarendon Press, s. 110-111.; J.M. Schott (2011). Eusebius’ Panegyric on the building of churches (HE 10.4.2-72): Aesthetics and the politics of Christian Architecture. (Ed.: S. Inowlocki & C. Zamagni) *Reconsidering Eusebius*. Leiden: Brill, s. 177-197.

³⁰³N. Fıratlı (1970). Uşak Selçukler kazısı ve çevre araştırmaları 1966-1970. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19 (2), s. 110.

Sözü edilen süreklilik ve haberdarlık halinin en güvenilir verisi Phrygia Bölgesi mimari plastiklerinde hâkim ortak süsleme repertuarıdır. Günümüze *in-situ* ulaşan ya da kazılar sonucunda toprak üstüne çıkartılan yapılarda bir arada tespit edilen mimari plastik elemanlar dışında, literatürde tanıtılan diğer örneklerin sıklıkla devşirme olarak kullanılmış veya bağımsız halde korunmuş olmaları nedeniyle elemanlar, araştırmacılar tarafından tekil ve bağlamlarından kopuk algılanabilmektedir. Bölgesel ya da dönemsel makul bir bağlamın ise ancak stil-kritik değerlendirmelerle kurulabileceği açıktır. Bu bağlamda denilebilir ki, Phrygia Bölgesi'nde bugüne kadar gerçekleştirilen mimari plastik araştırmaları göstermiştir ki liturjik kuruluşlarda yer alan unsurlar (balüster, levha, sütunce, sütunce başlığı, arşitrav) arasında -Orta Bizans Dönemi ile sınırlı olmak kaydıyla- ortak bir süsleme repertuarı kapsayıcıdır. Örnek bir ortak unsur olarak, Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen templon levha dekorasyonlarında sıklıkla kullanılan haçların törenlere özgü metal haç formasyonunda olması verilebilir. Araştırmalarda tören haçı olarak adlandırılan bu formun kol bitimlerinde uçların daire biçimli sonlandırılması, kolların merkezde bir daire çevresinde birleşmesi ve üstte temsili bir globus gibi belirleyici özellikleri söz konusu levhalarındaki haçlarda da benzer biçimlerde işlenmiştir. Belirgin bir tercihe işaret eden bu uygulamanın nedeni hakkında güvenilir bir öneri ileri sürmek çok olası değildir. Bununla birlikte, günümüze ulaşan levhaların ökaristi ayinlerinin sürdürüldüğü ya da piskoposluk kiliselerine özgü olma ihtimalleri de göz ardı edilmemelidir.

Phrygia Bölgesi'nin Hristiyanlık tarihine ilişkin bilgi birikiminden yola çıkılarak gerçekleştirilecek çıkarımların herhangi bir karşılığının tanınan mimari plastikler göz önüne alındığında olmadığı söylenilebilir. Ancak bir diğer kültürel değişkenin etkisinin, İmparatorluk hinterlandında Orta Bizans Dönemi'yle birlikte levha ve templon arşitravlarında sıklıkla karşılaşılan düğümlü ya da madalyonlu kompozisyon şemalarının ve mitolojik varlıkların işlenmeye başlanması oryantal bir tesirin neticesinde tezahür etmesinde karşılık bulduğu söylenilebilir. Bahis mevzu transferin kaynağı taşınabilir ve yüksek pahadaki ipekli dokumalarıdır. Tekrar eden madalyonlu kompozisyonlar ya da geometrik desenler Bizans ipekli dokumalarına Mısır (Kopt) ve İran (Sasani) üzerinden devrolmuştur.³⁰⁴ Bunun arkasındaki saik, Bizans İmparatorluğu'nun ipek böcekçiliğinden dokuma tekniklerine kadar endüstriyi doğudan devşirmiş olmasından ve öncesinde de

³⁰⁴Gilman & Gilman, 1922, a.g.k., 179-183.; Kalavrezou, 2006, a.g.k., 224-225.

kıymetli dokumaların buralardan geliyor olmasıdır.³⁰⁵ Bir kültürün bir diğerinin modasına taşınabilir eserler aracılığıyla gerçekleşen tesirine örnek olarak; Saka kuyumlarında karşılaşılan hayvan mücadelesi sahnelerinin, Helenistik kültüre olan aktarımı verilebilir. Bizans özelinde, ipekli dokumaların kiliselerde ekseriyetle; templon perdesi, altar ve röliker örtüsü olarak kullanıldığı bilinmektedir. Varlık sebebi -tevafuk üzere cereyan eden- bir vaka ile kendiliğinden ortaya çıkan bu sembolizmanın, ipekli dokumaları kutsal ile profanı ayıran bir bağlama yerleştirdiği söylenilebilir. Bununla birlikte, kilise içinde bir kutsal alan bariyeri işlevindeki templona bağlı unsurlarda Orta Bizans Dönemi ile birlikte neredeyse tüm İmparatorlukta eşzamanlı bir biçimde takip edilmeye başlanılan tekrar eden çerçeveli desenler ve grifon ya da şahmeran gibi mitolojik figürlerin ortaya çıkışı ipekli dokumaların yaygınlık kazanması ile eş zamanlıdır. İki vaka arasında kurulabilecek olası makul ilginin daha detaye irdelenmesi gereken bir husus olduğu hatırd tutulmalıdır, ancak söz konusu açıklama ve çözümleme çabasının bu çalışmanın sınırlarını aşacağı muhakkaktır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları neticesinde ulaşılan nitel bir gözlem bilgisinin burada anılması makul olacaktır. Türk Dönemi yapılarında ağırlıkla işlevsel kaygılarla ve hammadde ihtiyacının en kolay şekilde karşılanması maksadıyla yakın bakiyelerden devşirilmiş mimari plastiklerin kullanılması, sonrası için gelenekselleşen bir arketipik faaliyete dönüşmüştür. Bu durumun en açık göstergelerinden birisi, köylerde inşa edilen yakın tarihli çeşmelerde -zaruriyet olmamasına karşın- halen mevcut dağınık plastik elemanların kullanılıyor olmasıdır. Benzer biçimde templon artşiravları gibi uzun bloklar, cami bahçelerinde oturma sırası ya da sütun başlıkları tabure ve sehpa olarak kullanılmaktadır. Sandıklı Daylık Köyü camisinin yenilenmesi sürecinde eski yapıda devşirme olarak kullanılmış dört Kompozit başlığın, yerleşimciler tarafından bir samanlıkta kaçakçılardan saklanması ve inşa edilen yeni caminin duvarına aplik edilerek korunması alışılmışın dışında, görünür bir sosyal çabanın tezahürü olarak ele alınabilecek özel bir durumdur. Yukarıda bahsolunan örneklemin kaynağını; öncülünün belirli amaçlarla pratiğe döktüğü devşirme geleneğinin devamında, mikromilliyetçi saiklerle yerleşime ait bakiyeyi koruma güdüsünde ve basit estetik kaygılarda bulduğu ileri sürülebilir.

³⁰⁵A. Muthesius (2002). Essential processes, looms, and technical aspects of the production of silk textiles. (Ed.: A.E. Laiou & C.Bouras), *The economic history of Byzantium: from the seventh through the fifteenth century*. Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, s. 151-2.

Afyonkarahisar İl sınırlarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen Bizans Dönemi mimari plastiklerinin tanıtıldığı bu çalışma ile Phrygia Bölgesi taş süsleme geleneği hakkında -metin içinde örneklendiği üzere- yeni verilere ulaşılmıştır. Doktora çalışmasının zaruri imkân ve sınırlıkları sebebiyle, kataloğa dâhil edilen plastik elemanlar özgün / belirleyici nitelikleri nazarında ele alınmıştır. Tanıtılan mimari ve liturjik işlevli plastik elemanların literatüre katılmasıyla birlikte, Phrygia Bölgesi Bizans Dönemi dini mimarisi ve yerel mimari süsleme atölyeleri hakkında birleştirici yeni bağlantılar kurulmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

7. KATALOG

MİMARİ İŞLEVİLİ PLASTİK

ELEMANLAR

Sütun Kaideleri

Kat. No.: 01 **Bul. Yer:** Emirdağ, Bağlıca
Gen.: 74 cm **Der.:** 73 cm **Yük.:** 32 cm
Çap: 53 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri
Çiz.: 01 **Res.:** 01

Plinthe ve üst torusunda kırıklar bulunan sütun kaidesi sağlam durumdadır. Kare plinthe üzerinde yarım daire işlenmiş alt torus, 1/3 dönüşlü altta ince bir silme, üstte dar bir bant biçiminde işlenmiş trokhilosla bağlanır. Üst torus dairevidir. Üst düzlemde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı bulunur.

Kat. No.: 02 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami
Gen.: 64 cm **Der.:** 64 cm **Yük.:** 14 cm
Çap: 53 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri
Çiz.: 02 **Res.:** 02

Trokhilos başlangıcına kadar betona gömülü sütun kaidesi küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. 1/3 daire biçimindeki trokhilos, altta bir silme ve üstte düz dar bir bant biçiminde toruslara bağlanır. Üst torus yarım daire profillidir. Üst yüzeyde akıtma kanalı görülür.

Kat. No.: 03 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 55 cm **Der.:**

55 cm **Yük.:** 31 cm **Çap:** 41 cm **Mal.:**

Dokimeion mermeri **Çiz.:** 03 **Res.:** 03

Sağlam durumdaki sütun kaidesi betona gömülü ve kare plinthesinin iki köşesi kırıktır. Yarım daire alt torus üzerinde 1/3 dönüşlü trokhilos altta dar üstte dairevi bir bant biçiminde sonlanarak alt ve üst toruslara bağlanır. Üst torus dairevi profille bant şeklinde işlenmiştir. Üst düzlemde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı yer alır.

Kat. No.: 04 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Selimiye Cami **Gen.:** 55 cm
Der.: 55 cm **Yük.:** 22 cm **Çap:** 42 cm
Mal.: Dokimeion mermeri **Çiz.:** 04
Res.: 04

Sütun kaidesinin kare plinthesi ile tüm köşeleri ve alt torusu pahlanmıştır. 1/3 dönüşlü trokhilos, altta ince bir silme üstte dar bir bant halinde alt ve üst torusa bağlanır. Üst torus dairevi bir bant biçimindedir.

Kat. No.: 05 **Bul. Yer:** Sandıklı, Saltık, cami **Gen.:** 55 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 16 cm
Çap: 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 05 **Res.:** 05

Bir köşesi kırıklı sütun kaidesi, yarım daire alt torusundan itibaren görülmektedir. 1/3 dönüş yapan trokhilos altta ince bir silme, üstte düz dar bir bant halinde alt ve üst torusa

bağlanır. Üst torus dış bükeydir. Üst yüzeyde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı yer alır.

Kat. No.: 06 **Bul. Yer:** Emirdağ, Daydalı, cami **Gen.:** 58 cm **Der.:** 58 cm **Yük.:** 26 cm **Çap:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 06 **Res.:** 06

Plinthesinin bir köşesi kırık ve bir kenarında tüm parça boyunca uzanan levha kanalı açılmış olan sütun kaidesi sağlam durumdadır. Üstte dairevi başlayan alt torus plintheye dik iner. Çeyrek dönüşlü trokhilos altta düz dar bir silme, üstte ise düz profilli bir bant şeklinde toruslara bağlanır. Trokhilos üst bandıyla eş yükseklikte tutulmuş ve üst torus dış bükey işlenmiştir.

Kat. No.: 07 **Bul. Yer:** Dinar, Kınık, muhtarlık **Gen.:** 61 cm **Der.:** 61 cm **Yük.:** 28 cm **Çap:** 50 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 07 **Res.:** 07

Plinthesinin iki köşesi kırık sütun kaidesinin iki kenarına tüm parça boyunca uzanan birer levha kanalı açılmıştır. Dairevi başlayan alt torus plintheye dik iner. Çeyrek daire biçimli trokhilos altta dar, üstte geniş düz bantlarla toruslara bağlanır. Üst torus dış bükey bir bant halindedir. Üst düzlemde dairevi bir zıvana deliği ve akıtma kanalı bulunur.

Kat. No.: 08 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdaî Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 55 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 23 cm **Çap:** 43 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 08 **Res.:** 08
Plinthesinde ve toruslarında kırıklar bulunan sütun kaidesinin bir yüzünde üst torustan plinthe üstüne kadar uzanan yaklaşık 10 cm genişliğinde dörtgen bir kanal açılmıştır. Üstte çeyrek daire biçimindeki alt torus plintheye dik iner. 1/3 dönüşlü trokhilos altta ve üstte dar birer bant halinde toruslara bağlanır. Üst torus dış bükey bir bant biçimindedir. Üst yüzeyde daire biçimli bir zıvana deliği ve akıtma kanalı bulunur.

Kat. No.: 09 **Bul. Yer:** Bolvadin, İmaret Cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 35+ cm **Yük.:** 24 cm **Çap:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 09 **Res.:** 09

Duvar örgüsüne bağlı sütun kaidesinin yaklaşık 1/4'ü kırıktır. Plinthe tüm kaidenin yaklaşık yarısı kadar yüksek tutulmuştur. Üstte çeyrek daire dönen alt torus plintheye dik iner. 1/3 dönüşlü trokhilos altta dar üstte geniş bir bantla toruslara. Üst torus dış bükey profilli bir bant biçiminde işlenmiştir.

Kat. No.: 10 **Bul. Yer:** Çay, Orta Cami **Gen.:** 53 cm **Der.:** 52 cm **Yük.:** 29 cm **Çap:** 36 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 10 **Res.:** 10

Plinthesinin bir köşesi kırık olan sütun kaidesinin üst torusu aşınmış durumdadır. Plintheden yüksek tutulmuş alt torus diktir. Oldukça dar tutulmuş iç bükey profiliyle trokhilos, alt torusa bir bant halinde ve üst torusa düz bağlanır. Trokhilostan yüksek işlenmiş üst torus düz bir bant biçimindedir.

Kat. No.: 11 **Bul. Yer:** Emirdağ, Yenikapı, köy meydanı **Gen.:** 62 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 37 cm **Çap:** 49 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 11 **Res.:** 11
Sütun kaidesinin plinthe köşeleri ve tüm parça bir yüzde yaklaşık yarısına kadar kırıktır. Dışa taşkın yarı dairevi alt torus plintheden yüksek işlenmiştir. Yarım daire trokhilos toruslara ince birer bant halinde bağlanır. Geniş düz bir bant biçimindeki üst torus trokhilos yüksekliği kadardır. Üst yüzeyde bir zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 12 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 52 cm **Der.:** 53 cm **Yük.:** 27 cm **Çap:** 36 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 12 **Res.:** 12
Sağlam durumdaki sütun kaidesi betona gömülüdür. Bir kenarında taşçı işareti bulunan kare plinthe üzerinde alt bölüm diyagonal biçimde dışa, sonra içe dönerek üst silindirik bölüme bağlanır.

Kat. No.: 13 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Ulu Cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 32 cm **Çap:** 41 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 13 **Res.:** 13
Sağlam durumdaki sütun kaidesinin bir kenarında plinthe üstüne kadar inen diğer iki yüzünde de, tüm parça boyunca uzanan levha kanalları açılmıştır. Bir kenarında taşçı işareti işlenmiş kare plinthe üzerinde; alt bölüm diyagonal biçimde yarıya kadar dışa, sonra içe dönerek silindirik üst bölüme bağlanır. Üst düzlemde dairevi bir zıvana deliği açılmıştır

Kat. No.: 14 **Bul. Yer:** Emirdağ, Türkmenköy, cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 26 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 14 **Res.:** 14
Kare plinthesinde ve üst silindirik bölümünde kırıklar bulunan sütun kaidesi, dışa ve sonra içe diyagonal dönen alt bölümden oluşur.

Kat. No.: 15 **Bul. Yer:** Bayat, Mallica, cami **Gen.:** 56 cm **Der.:** 56 cm **Yük.:** 38 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 15 **Res.:** 15

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki sütun kaidesi kare bir plinthe üzerinde dik çıkıp silindirik üst bölüme diyagonal bağlanan bir alt bölümden oluşur. Üst silindirik bölüm yüksek

tutulmuştur. Üst yüzeyde dairevi bir zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 16 **Bul. Yer:** Çay, Maltepe, cami **Gen.:** 55 cm **Der.:** - **Yük.:** 25 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 16 **Res.:** 16

Toprağa gömülü sütun kaidesi kare bir plinthe üzerinde dik başlayıp üst silindirik bölüme diyagonal bağlanan bir alt bölümden müteşekkildir. Üst düzlemde dairevi bir zıvana deliği ve akıtma kanalının izi görülmektedir.

Kat. No.: 17 **Bul. Yer:** Merkez, Yeni Cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 60 cm **Yük.:** 32 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 17 **Res.:** 17

Betona gömülü sütun kaidesinin plinthesi kırıklıdır. Kare plinthe üzerinde dik başlayan alt bölüm diyagonal biçimde dar tutulmuş silindirik üst bölüme bağlanır. Üst yüzeyde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı yer alır.

Kat. No.: 18 **Bul. Yer:** Şuhut, Atlıhisar, mezarlık **Gen.:** 64 cm **Der.:** 64 cm **Yük.:** 30 cm **Çap:** 51 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 18 **Res.:** 18

Sütun kaidesi plinthe köşelerindeki kırıklar dışında sağlam durumdadır. Alçak bırakılmış kare plinthe üzerinde, üstte diyagonal başlayıp dik inen alt bölüm silindirik üst gövdeye bağlanır.

Üst düzlemde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı bulunur.

Kat. No.: 19 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Ulu Cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 33 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 19 **Res.:** 19

Sonraki bir uygulamayla alt düzleminden içi oyulmuş sütun kaidesinin plinthesi bir köşe boyunca tıraşlanmış ve gider deliği açılmıştır. Kare plinthe üzerinde alt bölüm dışa diyagonal açılıp içe dönerek uzun tutulmuş silindirik üst bölüme bağlanır.

Kat. No.: 20 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karadirek, cami **Gen.:** 53 cm **Der.:** 53 cm **Yük.:** 38 cm **Çap:** 42 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 20 **Res.:** 20

Aşınmış durumdaki sütun kaidesi kare plinthe üzerinde yüksek tutulmuş silindirik alt ve üst bölümlerden meydana gelir. Bir kenarda plinthe ve alt bölüm boyunca uzanan sıg levha kanalı görülmektedir. Üst yüzeyde dairevi bir zıvana deliği ve akıtma kanalı yer alır.

Kat. No.: 21 **Bul. Yer:** Sandıklı, Yunus Emre, Yeni Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** 50 cm **Yük.:** 40 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 21 **Res.:** 21

Sağlam durumdaki sütun kaidesi kare plinthe üzerinde dik başlayıp, uzun tutulmuş silindirik üst bölüme diyagonal bağlanan alt bölümden oluşur.

Kat. No.: 22 **Bul. Yer:** Dinar, Yeşilhöyük, cami **Gen.:** 49 cm **Der.:** 49 cm **Yük.:** 32 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 22 **Res.:** 22
Plinthe köşeleri kırık sütun kaidesi aşınmış durumdadır. Kare plinthenin bir kenarında iki dar bir geniş banttıan oluşan profil görölür. Plinthe üzerinde alt ve uzun tutulmuş üst silindirik bölümler yer alır. Üst düzlemde kareye yakın bir zıvana deliği açılmıştır.

Kat. No.: 23 **Bul. Yer:** Emirdağ, Yavuz **Gen.:** 40 cm **Der.:** 40 cm **Yük.:** 31 cm **Çap:** 28 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 23 **Res.:** 23

Sağlam durumdaki sütun kaidesi kare bir plinthe üzerinde, alt bölüme bağlanan ve sütun gövdesi biçiminde işlenerek uzun tutulmuş silindirik üst bölümden oluşur.

Kat. No.: 24 **Bul. Yer:** İhsaniye, Emre Gölü Mevki, Emre Tekkesi **Gen.:** 47 cm **Der.:** 47 cm **Yük.:** 32 cm **Çap:** 33,5 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 24 **Res.:** 24

Bir kenarı kırık olan sütun kaidesi kare plinthe üzerinde dairevi başlayıp dik inen bir alt bölüm ve üzerinde silindirik üst bölümden müteşekkildir. Üst yüzeye bir zıvana deliği açılmıştır.

Kat. No.: 25 **Bul. Yer:** Sultandağı, Kayabelen, cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 36 cm **Yük.:** 37 cm **Çap:** 50 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 25 **Res.:** 25

Aşınmış durumdaki sütun kaidesi kare plinthe üzerinde yarı dairevi bir alt bölüm üzerinde silindirik üst bölümden oluşur. Üst düzlemde bir zıvana deliği ve akıtma yuvası yer alır.

Kat. No.: 26 **Bul. Yer:** Sandıklı, Yunus Emre, Yeni Cami **Gen.:** 50 cm **Der.:** 50 cm **Yük.:** 29 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 26 **Res.:** 26

Sağlam durumdaki sütun kaidesi, plinthenen dik başlayarak çeyrek daire dönüşle daralan üst silindirik bölüme bağlanan bir alt bölümden oluşur.

Kat. No.: 27 **Bul. Yer:** şuhut, Yarışlı, Yeni Cami **Gen.:** 63 cm **Der.:** 59 cm **Yük.:** 28 cm **Çap:** 44 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 27 **Res.:** 27

Betona gömölü ve plinthesinin bir kenarı kırık sütun kaidesi birbirlerine dik bağlanan alt ve üst silindirik bölümlerden meydana gelir. Bir kenarda alt bölüm ve plinthe boyunca uzanan yaklaşık 5 cm genişliğinde bir levha kanalı açılmıştır.

Kat. No.: 28 **Bul. Yer:** şuhut, Anayurt, Eski Cami **Gen.:** 55 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 33 cm **Çap:** 43 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 28 **Res.:** 28

Plinthesi ve üst silindirik bölümünde küçük kırıklar bulunan sütun kaidesi, kare bir plinthe üzerinde eş yükseklikte

bölümlerden oluşur. Üst düzlemde dairevi bir zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 29 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 47 cm **Der.:** 47 cm **Yük.:** 26 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 29 **Res.:** 29
Betona gömülü, sağlam durumdaki sütun kaidesi kare plinthe üzerinde silindirik işlenmiş alt ve üst bölümden meydana gelir. Plinthe ve diğer unsurlar birbirlerine yakın yüksekliktedir.

Kat. No.: 30 **Bul. Yer:** Çay, Karamık, cami **Gen.:** 44 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 25 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 30 **Res.:** 30
Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki sütun kaidesi kare plinthe üzerinde silindirik bir alt bölüm ve ondan daha yüksek bırakılmış üst silindirik bölümden oluşur. Üst yüzeyde bir zıvana deliği ve akıtma kanalı bulunur.

Sütun Gövdeleri

Kat. No.: 31 **Bul. Yer:** Dinar, Dikici, cami **Gen.:** 40 cm **Yük.:** 170 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 32 **Res.:** 31-32

Alt kısmı toprağa gömülü sütun gövdesi sağlam durumdadır. Yaklaşık 2/3 yükseklikte kare çerçeve içinde dört satırlık ve çerçeve dışında altta üç

harften oluşan tek satırlık bir yazıt yer alır.

Kat. No.: 32 **Bul. Yer:** İscehisar, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** - **Yük.:** - **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 32

Betona gömülü sağlam durumdaki sütun gövdesi üzerinde yaklaşık 60 cm bir haç işlenmiştir. Gövde boyunca tahrip olmuş yazıt takip edilmektedir.

Kat. No.: 33 **Bul. Yer:** İhsaniye, Döğer, Kervansaray **Gen.:** 45 cm **Yük.:** 153 cm **Çap:** 42,5 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 34 **Res.:** 34

Yaklaşık yarısından kırık sütun gövdesi üzerinde 60 cm uzunluğunda alçak kabartma bir haç işlenmiştir.

Kat. No.: 34 **Bul. Yer:** Çobanlar, Kocaöz, cami **Gen.:** 41 cm **Yük.:** 85 cm **Çap:** 39 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 33 **Res.:** 35

Toprağa gömülü sütun gövdesinin bir ince ve bir geniş banttıan oluşan üst bileziği kırıktır. Gövde üzerinde altı dairenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir düğüm motifı altında, altı sivri yapraklı bir rozet çiçek işlenmiştir.

Kat. No.: 35 **Bul. Yer:** Şuhut, Anayurt, cami **Gen.:** 47 cm **Yük.:** 285 cm **Çap:** 41 cm **Mal.:** Damarlı gri mermer **Çiz.:** 31 **Res.:** 36

Tümü korunmuş sütun gövdesinin bir ince ve bir geniş banttıan oluşan üst bileziği ve alt kısımda yaklaşık 1/3'ü parçalı kırıktır.

Sütun Başlıkları

Kat. No.: 36 **Bul. Yer:** Şuhut, Yarışlı, Yeni Cami **Gen.:** 44 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 29 cm **Çap:** 27 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 37

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki Korinth başlık betona gömülüdür. Başlığa oranla geniş tutulmuş taban bileziği, araları matkap işiyle hareketlendirilmiş küçük akanthus yaprak sırasından oluşur. Uzatılmış alt sıra çelenkte yan yapraklar birbirlerine değeri. Kendi içine dönen alt yapraklar damla biçimli gözler oluşturur. Dışa taşkın olmayan damarlar kazıma ile vurgulanmıştır. Yaprak uçları kırktır. Kısa tutulmuş üst sıra çelenge ait yapraklarda dipler, birbirlerine değeri ve kendi içine dönen yan yapraklar damla biçimli gözler oluşturur. Kalathos dudağı üst yaprak çelengiyle birlikte dolanan dalgalı biçimde işlenmiştir. Betona gömülü abakus görülmez. Alt düzlemde kare bir kurşun yuvası bulunur.

Kat. No.: 37 **Bul. Yer:** Merkez, Tac-1 Ahmet Cami **Gen.:** 56,5 cm **Der.:** 52 cm

Yük.: 52 cm **Çap:** 45 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 38

Korinth tipteki başlık gövdesinin yaklaşık üçte biri betona gömülü ve kırıktır. Kalathosta iki sıra akanthus çelengi bulunmaktadır. Her iki sırada da sekizer yaprak işlenmiştir. Alt sıra akanthus çelenginde yaprak dipleri ve ilk yan yapraklar birbirlerine değeri. Kendi içine dönen yapraklar damla biçimli gözler oluşturur. İzlerden yaprak aralarına matkap işi delikler açıldığı anlaşılmaktadır. Ana damarlar belirgin işlenmiştir. Üst çelenge ait yaprakların uçları kırılmış oldukça aşınmış durumdadır. Kaulis çanağı abakus çiçeği altında dışa taşar. Abakus köşelere doğru açılan sekiz dilimli formdadır ve kalathos dudağı her dilime dairevi biçimde uzanır. Olasılıkla tomurcuk biçimli abakus çiçekleri kırık ve aşınmış durumdadır. Başlığın alt yüzünde dairevi bir akıtma deliği bulunmaktadır.

Kat. No.: 38 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 49 cm **Der.:** 48 cm **Yük.:** 34 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 39-40

Korinth çeşitlemesi başlığın abakusu ve gövdenin abakusa yakın bölümleri kırıktır. İnce bir taban bileziği üzerinde kalathos, yüzeysel işlenmiş alçak kabartma akanthuslar ve bir yüzde Latin

haçıyla dekore edilmiştir. Köşelerden çıkan akanthuslar varolan izlerden anlaşıldığı kadarıyla kalathos boyunca uzanır ve volüt altlarına bağlanır. Ana damarı belirgin işlenmiş köşe akanthuslarının diplerinden yanlara uzanan iki küçük akanthus daha çıkar. Bir yüz merkezinde köşe akanthusları ve alt akanthuslar arasında uçları köşelere açılan bir Latin haçı işlenmiştir. Haçın üst kol bir köşesinde kurdela bulunur. Diğer yüzlerde haç yerine köşe akanthuslarının altından çıkan ve yan yaprakları ortada birleşen ikişer akanthus işlenmiştir.

Kat. No.: 39 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdaı Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 55 cm **Der.:** 60 cm **Yük.:** 55 cm **Çap:** 38 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 41-42

Oldukça aşınmış durumdaki Korinth çeşitlemesi başlığın abakusunun bir köşesi kırıktır. Alt sırada çelenkte dipten çıkarak iki yana uzanan bağımsız iki akanthus yaprağı arasından çıkan sapın ucuna sivri yapraklı palmetler yerleştirilmiştir. Dip yapraklar matkap işiyle hareketlendirilmiştir. Bağımsız yan akanthusların tüm yan yaprakları birbirlerine değerek köprü oluşturur. Her yüz merkezine ve köşelere yerleştirilmiş üst sıra yapraklar oldukça aşınmıştır. Üst sıra çelenge ait yaprakların dipleri alt

sıradaki iki yaprağın üst kesişim noktalarından başlar. Üst sıra yapraklarda matkap işi alt sıradan farklı olarak yaklaşık yarıya kadar uzanır. Her yüz merkezindeki yapraklardan çıkan sapların uzanarak volütlere bağlandıkları anlaşılmaktadır. Üst sıra yapraklar dışında kaulis çanağı düzdür. İki silmeli abakus oldukça aşınmıştır. Abakus çiçekleri üst sıra çelengteki yapraklarla birleşir.

Kat. No.: 40 **Bul. Yer:** Sandıklı, Daylık, cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 79 cm **Yük.:** 54 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 43-44

Betona gömülü Kompozit tipteki sütun başlığı, küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Diyagonal yerleştirilmiş ve araları matkap işiyle vurgulanmış küçük akanthus yaprak sırasından oluşan taban bileziğinin üzerinde kalathos yaklaşık eş yüksekliklerde, sekizerli iki akanthus çelengiyle doldurulmuştur. Aynı özellikleri sergileyen alt ve üst çelenge ait akanthus yapraklarında dipler biri diğerini çerçeveleyecek biçimde çift yapraklıdır. Kendi içine dönen uçlar damla biçimli gözler oluşturacak şekilde matkap işiyle vurgulanmıştır. Kırık yan yaprak uçlarının birbirlerine uzandığı görülmektedir. Yaprak damarları belirgindir. Üst çelenkte köşelere gelen

akanthusların üst uçları volüt altlarına uzanır. Kaulis çanağı düzdür. İki buçuk dönüşlü volütler arasında üç yumurta ve dört aşağı bakan ok ucundan oluşan sıra işlenmiştir. Volütlerin dışa bakan köşe yüzeyleri ters “V” biçimli sırayla doldurulmuştur. Üstteki halat motifli olmak üzere abakus iki silmelidir. Abakus çiçeği taban bileziğinde olduğu gibi diyagonal yerleştirilmiş küçük akanthus yaprak sırasından oluşur.

Kat. No.: 41 **Bul. Yer:** Sandıklı, Daylık, köy cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 79 cm **Yük.:** 54 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 45-46
Betona gömülü Kompozit tipteki sütun başlığı küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. **Kat. No.:** 40, **Kat. No.:** 42 ve **Kat. No.:** 43 ile aynı seriye ait olan başlıkta farklı olarak, volütlerin dışa bakan köşe yüzeylerinin birinde “S” biçimli bir sap altında akanthus diğerinde yalnızca akanthus işlenmiştir.

Kat. No.: 42 **Bul. Yer:** Sandıklı, Daylık, cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 79 cm **Yük.:** 54 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 47-48

Betona gömülü Kompozit tip başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. **Kat. No.:** 40, **Kat. No.:** 41 ve **Kat. No.:** 43 ile aynı seriye ait olan

başlık **Kat. No.:** 41 ile eş kompozisyona sahiptir.

Kat. No.: 43 **Bul. Yer:** Sandıklı, Daylık, cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 79 cm **Yük.:** 54 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 49-50

Sağlam durumdaki Kompozit başlık betona gömülüdür. **Kat. No.:** 40, **Kat. No.:** 41 ve **Kat. No.:** 43 ile aynı seriye ait olan başlıkta farklı olarak, volütlerin dışa bakan köşe yüzeylerinin birinde **Kat. No.:** 41 ve **Kat. No.:** 42’de olduğu gibi “S” biçimli bir sap altında Akanthus, diğerinde **Kat. No.:** 40’da olduğu gibi ters “V” biçiminde sıra işlenmiştir.

Kat. No.: 44 **Bul. Yer:** Sandıklı, Çambeyli, cami arkası **Gen.:** 75 cm **Der.:** 75 cm **Yük.:** 46 cm **Çap:** 47 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 51-52

Kompozit tipteki taban bileziği kırılmış başlıkta alt sıra çelenge ait yaprak dipleri görülmez. Alt ve üst çelenkte araları matkap işiyle hareketlendirilmiş ve kendi içinde gözler yapan benzer yaprak işlenimi görülmektedir. Alt sırada damarlar daha belirgindir. Kaulis çanağı düzdür. İki buçuk dönüşlü volütler arasına üç yumurta ve aşağı bakan dört ok ucu sırası eklenmiştir. Volütlerin dışa bakan köşe yüzeylerinde altlarına uzanan üst sıra akanthus yapraklarının

devamı gibi algılanan küçük akanthus uçları işlenmiştir. Üstteki halat motifi biçiminde işlenmiş iki silmeli abakusun alt silmesi volütlere uzanarak birleşir. Kenarları iç bükey dörtgen biçimindeki abakusta, abakus çiçekleri kazımayla yapılmış araları açık diyagonal çizgiler ve sivri küçük yapraklarla dekora edilmiştir.

Kat. No.: 45 **Bul. Yer:** Sandıklı, Çukurca, cami **Gen.:** 75 cm **Der.:** 75 cm **Yük.:** 52 cm **Çap:** 47 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 53-54 Küçük deformasyonlar dışında Kompozit başlık sağlam durumdadır. Kalathos yaklaşık eş yüksekliklerde sekizerli iki akanthus çelengiyle doldurulmuştur. Alt sıra çelenkte yan yapraklardan yalnızca en alttakiler diğer akanthus köprü yapar diğer yan yapraklar kendi içine dönerek gözler oluşturur. Ana damar yan yaprak damarlarına göre daha belirgin tutulmuştur. Üst yaprak uçları kırılmıştır. Üst sıra çelenkteki yaprakların dipleri alt sırada yer alan akanthusların aralarından çıkar. Tekli işlenmiş yan yapraklar birbirlerine değmez ve kendi içlerine dönerek gözler oluşturur. Köşelerdeki akanthuslar volütlerin altından döner. Her yüzde volütler arasına, yan yaprakları birbirlerine değen yedi yapraklı birer

palmet sırası işlenmiştir. Bir buçuk dönüşlü volütler, halat motifi işlenmiş abakusun dışa taşan köşeleriyle birleşir. Palmet sırası üzerindeki abakus çiçekleri aşınmıştır.

Kat. No.: 46 **Bul. Yer:** Emirdağ, Elhan, cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 41 cm **Çap:** 36 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 55-56

Volüt ve akanthuslarında kırıkları olan Kompozit başlık aşınmış durumdadır. Taban bileziği aralarına matkap işiyle delikler açılmış akanthus sırası biçiminde işlenmiştir. Kalathos, alt sırası yaklaşık 1/4 oranında uzun tutulmuş iki sıra sekizer akanthus yapraklı çelenkle doldurulmuştur. Alt sıra çelenkte yan yapraklardan yalnızca en alttakiler diğer akanthus köprü yapar diğer yan yapraklar kendi içine dönerek gözler oluşturur. Ana damar belirgin tutulmuş yan yaprak damarları çizgisel vurgulanmıştır. Üst yapraklar kırıklı ve aşınmış durumdadır. Üst sıra çelenkteki yaprakların dipleri alt sırada yer alan akanthusların aralarından çıkar. Tekli işlenmiş yan yapraklar birbirlerine değmez ve kendi içlerine dönerek gözler oluşturur. Köşelerdeki uçları kırılmış akanthuslar volütlerin altından dönerek abakusa bağlanır. Her yüzde volütler arasına yan yaprakları birbirlerine değen yedi yapraklı birer palmet sırası

işlenmiştir. Bir buçuk dönüşlü volütler, birbirleri üzerine binen sivri yaprak sırası işlenmiş abakusun dışa taşan köşelerinde birleşir. Palmet sırasına değen abakus çiçekleri aşınmış durumdadır.

Kat. No.: 47 **Bul. Yer:** Çobanlar, Kocaöz, cami **Gen.:** 74 cm **Der.:** 71 cm **Yük.:** 48 cm **Çap:** 38 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 57

Kalathosu diyagonal biçimde yaklaşık 1/3 oranında kırık Kompozit tip sütun başlığı aşınmış durumdadır. Aşınmış taban bileziği aralarına matkap işiyle delikler açılmış akanthus sırası biçiminde işlenmiştir. Alt ve üst sıra çelenkler sekizer akanthus yaprağıyla oluşturulmuştur. Alt sıra çelenkte yan yapraklardan yalnızca en alttakiler diğer akanthusu köprü yapar diğer yan yapraklar kendi içine dönerek gözler oluşturur. Ana damar belirgin tutulmuş yan yaprak damaları çizgisel kazımayla vurgulanmıştır. Üst sıra çelenkteki yaprakların dipleri alt sırada yer alan akanthusların aralarından çıkar. Tekli işlenmiş yan yapraklar birbirlerine değmez ve kendi içlerine dönerek gözler oluşturur. Köşe yapraklar kırık volütlerin altına uzanır. Her yüzde volütler arasına dip ve yan yaprakları birbirlerine değen beşli palmet sırası işlenmiştir. Düz bir bant biçimindeki abakus üzerine

işlenmiş abakus çiçekleri aşınmış durumdadır.

Kat. No.: 48 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 70 cm **Der.:** 70 cm **Yük.:** 44 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 58

Aşınmış durumdaki Kompozit tip sütun başlığının abakus ve gövdesi kırıktır. Kısa tutulmuş alt sıra akanthus çelenginde yapraklar kırıktır. Yüzeysel işlenmiş üst sıra akanthus çelenginde dip yaprakları kendi içine kapalı ve ikili olarak işlenmiştir. Yan yapraklar birbirlerine değmez ve üst uçlar kırılmıştır. Kaulis çanağı düz bırakılmıştır. İki buçuk dönüşlü volütler arasında küçük yedi palmetten oluşan bir sıra bulunur. Üstteki halat motifi biçiminde işlenmiş abakus iki silmelidir. Abakus çiçekleri kırılmıştır.

Kat. No.: 49 **Bul. Yer:** İhsaniye, Kayıhan, cami **Gen.:** 56 cm **Der.:** 53 cm **Yük.:** 22 cm **Çap:** 32 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 35 **Res.:** 59-60

Betona gömülü İon-impot tipteki başlık oldukça aşınmış durumdadır. İonik bölümde iki dönüşlü volütler arasında, bir yumurta ve iki yanında dışa dönük biçimde işlenmiş dört kılıftan oluşmaktadır. Pulvinus bölümlerinde üç silmeli balteus bandı ve iki yanında kısa

kenarlara uzanan birer stilize ağaç işlenmiştir. İmpost kısa ve uzun kenarlar aynı açıda dışa taşkındır. İmpost bölümü uzun kenarları on yedişer yiv sırasıyla doldurulmuştur. Görünen tek impost bölümü kısa kenarında oldukça aşınmış karşılıklı iki tavuskuşu seçilmektedir. İnce bir taban bileziği biçiminde başlıktan ayrılan alt düzlem merkezinde bir kurşun yuvası açılmıştır.

Kat. No.: 50 **Bul. Yer:** Emirdağ, Ümraniye, Eski Cami **Gen.:** 92 cm **Der.:** 60 cm **Yük.:** 36 cm **Çap:** - **Mal.:** Çiz.: 36 **Res.:** 61

İonik bölümü betona gömülü, üst düzlemi sıvalı İon-impost sütun başlığı, küçük kırıklı ve aşınmış durumdadır. Başlığa oranla küçük tutulmuş İonik bölüm iki yanda üzer dönüşlü volütler ve aralarında simetrik yerleştirilmiş köşe palmetleriyle birlikte dört palmetle doldurulmuştur. Pulvinus bölümünde tek bantlı balteus bandı ve ondan çıkıp yanlara doğru uzanan üçer bitki sapı işlenmiştir. İonik bölüme oranla büyük işlenmiş impostta abakus, kademeli olarak üst düzleme doğru genişleyen iki dar ve bir geniş, üç silmeyle hareketlendirilmiştir. İmpostun her yüzeyinde yaklaşık merkeze gelecek noktalarda sonraki bir uygulamayla delikler açılıp sıvanmış ve buralardan borular çıkartılmıştır. İonik bölüme

bakan yüzlerde, içinde monogram ya da süsleme ögesi olması muhtemel birer madalyon takip edilmektedir.

Kat. No.: 51 **Bul. Yer:** Şuhut, Mahmut, cami **Gen.:** 50 cm **Der.:** 88 cm **Yük.:** 33 cm **Çap:** 45 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 37 **Res.:** 62

İon-impost tipteki başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. İki buçuk dönüşlü volütler dışında İonik bölüm iki yüzde de farklıdır. Bir yüzde başlangıçları damla biçiminde volütler arasında uçları aşağı bakan dört ok ucu diğer yüz merkezde, birbirlerine değerek eşkenar dörtgen yapan ve simetrik olarak volütlere doğru açılan dallar işlenmiştir. Pulvinus bölümünde iki silmeli balteus bandı ve yanlarda volüt diplerinden çıkarak birer boynuz formu oluşturan iki bant dolanır. Bu bantlar alt düzlemde iki kenarı dolanarak sütun yuvasını da oluşturur. Kısa kenarları daha dışa taşkın olan impost bölümünde olasılıkla kırıklı olan bir uzun yüz sonraki bir uygulamayla çimento ile kaplanmıştır. Abakus, impostu dar bir bant şeklinde dolanır.

Kat. No.: 52 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdaî Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 32 cm **Der.:** 77 cm **Yük.:** 33 cm **Çap:** 38 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 38 **Res.:** 63

İmpostunda kırıklar bulunan İon-impot tipteki sütun başlığı aşınmış durumdadır. İonik bölüm üç buçuk dönüşlü volütler arasında yerleştirilmiş simetrik iki palmetten oluşur. Merkezdeki dik saplardan dönerek yanlara açılan ve alt düzleme doğru uzanan palmetler köşelere birer yaprakla uzanır. Palmetlerin işlenme biçimi volütlerle birlikte İonik bölümde stilize bir boğa başı izlenimi vermektedir. Pulvinus bölümünde balteus bandındaki iki silme bitki sapı gibi işlenerek iki yanda dörder sivri yapraklı palmetle sonlanır. İmpot kısa kenarlarda daha çok dışa taşkındır. İmpotun bir kısa kenar yüzünde alçak kabartma bir Latin haçı işlenmiştir.

Kat. No.: 53 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Ulu Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** 60 cm **Yük.:** 34 cm **Çap:** 45 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 39 **Res.:** 64

İon-impot tipteki başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. İki buçuk dönüşlü volütler dışında İonik bölüm iki yüzde de farklıdır. Bir yüzde başlangıçları damla biçiminde volütler arasında uçları aşağı bakan dört ok ucu, diğer yüz merkezde birbirlerine değerek eşkenar dörtgen yapan ve simetrik olarak volütlere doğru açılan dallar işlenmiştir. Pulvinus bölümünde iki silmeli balteus bandı ve yanlarda volüt diplerinden çıkarak birer boynuz formu oluşturan iki

bant dolanır. Bu bantlar alt düzlemde iki kenarı dolanarak sütun yuvasını da oluşturur. Kısa kenarları daha dışa taşkın olan impot bölümünde, olasılıkla kırıklı olan bir uzun yüz sonraki bir uygulamayla çimento ile kaplanmıştır. Abakus impotu dar bir bant şeklinde dolanır.

Kat. No.: 54 **Bul. Yer:** Şuhut, Hisar Parkı **Gen.:** 58 cm **Der.:** 74 cm **Yük.:** 36 cm **Çap:** - **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 40 **Res.:** 65

Oldukça aşınmış durumdaki İon-impot tipteki başlığın İonik bölümü ve impotu kırıklıdır. İonik bölüm üç buçuk dönüşlü volütler arasında ters simetrik yerleştirilmiş üçer yapraklı stilize iki palmetle doldurulmuştur. Pulvinus bölümünde iki silmeli balteus bandı dışında diğer öğeler aşınmadan dolayı anlaşılamamaktadır. İmpotun bir kısa kenarına alçak kabartma bir Latin haçı işlenmiştir. Abakusun dik bir bant halinde başlığı dolandığı anlaşılmaktadır.

Kat. No.: 55 **Bul. Yer:** Şuhut, Hisar Parkı **Gen.:** 43 cm **Der.:** 74 cm **Yük.:** 23 cm **Çap:** - **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 41 **Res.:** 66

Oldukça aşınmış durumdaki İon-impot tipteki sütun başlığının günümüze yalnız impot kısmı ulaşabilmiştir. Kısa

kenarlarda dışa açılan impostun bir kısa kenar yüzünde alçak kabartma Latin haçı işlenmiştir. Abakus dik bir bant halinde başlığı dolandır.

Kat. No.: 56 **Bul. Yer:** İhsaniye, Döğler, Kervansaray **Gen.:** 72 cm **Der.:** 54 cm **Yük.:** 29 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 42 **Res.:** 67

İon-impost tipteki sütun başlığı impostun bir kısa kenarı ve pulvinusdaki kırıklar dışında sağlam durumdadır. İonik bölüm üç dönüşlü aşınmış durumda iki volüt arasında kalın bir kılıfla yumurta dizisinden oluşur. Aşınmış durumdaki pulvinus bölümü, balteus bandını oluşturan ve başlık alt düzleminden uzanan silmelerin yanlara doğru uzatılmasıyla doldurulmuştur. Sütun gövdesinin yerleştiği alt düzlemdeki dairesel yuva belirgindir. İmpost bölümünde kısa kenarlar uzun kenarlardan daha dışa taşkındır ve abakus dar bir bant halinde dolandır.

Kat. No.: 57 **Bul. Yer:** Emirdağ, Karacalar, Aşağı Cami **Gen.:** 68 cm **Der.:** 46 cm **Yük.:** 31 cm **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 43 **Res.:** 68

Sağlam durumdaki İon-impost başlıkta ionik bölümlerde merkeze yerleştirilmiş çıkma ve iki buçuk dönüşlü volütlerle birlikte stilize bir boğa başı elde edilmiştir. Pulvinus bölümü düz

bırakılmıştır. İmpost kısa kenarlarda daha fazla dışa taşkındır ve abakus geniş bir silme haline dolandır.

Kat. No.: 58 **Bul. Yer:** Bayat, Mallica, cami arkası **Gen.:** 77 cm **Der.:** 56 cm **Yük.:** 37 cm **Çap:** 48 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 44 **Res.:** 69

İon-impost tipteki başlığın, bir kısa kenarında impostun yarısı ve İonik bölümde bir volüt kırıktır. Aynı kısa kenarın İonik bölümünde iki yanda üç tur dönen volütler arasına alçak kazıma, impost bölümü merkezinde alt ve bir yan kolu görülebilen alçak kabartma birer haç yer almaktadır. Diğer kısa kenar yarı işlenmiştir. Volütler biçimlendirilmiş ancak detaylandırılmamıştır. Pulvinus bölümü düz bırakılmıştır. Sütun yuvasının merkezinde yaklaşık kare biçimli bir kurşun yuvası vardır.

Kat. No.: 59 **Bul. Yer:** Bolvadin, Geyikli Çeşme **Gen.:** 44 cm+ **Der.:** 47+ cm **Yük.:** 24 cm **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 70

Betona gömülü İon-impost tipteki sütun başlığı sağlam durumdadır. Formu belirgin başlık yarı bitmiş olarak bırakılmıştır.

Kat. No.: 60 **Bul. Yer:** İhsaniye, Emre Tekkesi **Gen.:** 38 cm **Der.:** 41 cm **Yük.:** 28 cm **Çap:** 38 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 45 **Res.:** 71

Kalathosun yarısından itibaren kırık sütun başlığının taban bileziğinde aşınmış durumdaki yumurta-okucu sırası dolandır. Kalathos ince çerçeveli on yedi yivle doldurulmuştur.

Kat. No.: 61 **Bul. Yer:** Emirdağ, Bademli, Cami **Gen.:** 87 cm **Der.:** 58 cm **Yük.:** 32 cm **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 46 **Res.:** 72

Abakusunda kırıklar bulunan sütun başlığının kalathosu çerçeveli yirmi yivle doldurulmuştur. Yiv başlangıçları yarı daire dolguludur. Kalathos dudağı yüksek tutulmuş ve abakus düzdür. Alt yüzeyde bir zıvana deliği yer alır.

Kat. No.: 62 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 38 cm **Der.:** 38 cm **Yük.:** 25 cm **Çap:** 25 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 47 **Res.:** 73

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki yiv başlığın yüzeyleri aşınmıştır. Kalın tutulmuş taban bileziğinde bir süsleme bandının dolandığı var olan tek dairevi izden anlaşılmaktadır. Kalathos, alt ve üstü yarı daire biten çerçeveli on altı yivle doldurulmuştur. Bant biçimli düz kalathos dudağı iki silme biçiminde hareketlendirilmiş abakusa bağlanır. Alt düzlem merkezinde bir kurşun yuvası yer alır.

Kat. No.: 63 **Bul. Yer:** İhsaniye, Emre Tekkesi **Gen.:** 54 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 31 cm **Çap:** 40 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 48 **Res.:** 74

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki sütun başlığında kalathos, başlangıçları yarı daire dolgulu on yedi adet yivle doldurulmuştur. Geniş kalathos dudağı düz abakusa bağlanır. Abakus üzerinde taşçı tarağı izleri görülür.

Kat. No.: 64 **Bul. Yer:** Dinar, Yeşilhöyük, cami **Gen.:** 59 cm **Der.:** 59 cm **Yük.:** 30 cm **Çap:** 36.5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 49 **Res.:** 75

Oluk tipteki başlıkta abakusun tüm kenarları ve kalathosun küçük bir bölümü kırıktır. Kalathos başlangıçları yarı daire dolgulu çerçevesiz on altı yiv sırasıyla doldurulmuştur. Yiv sırası geniş kalathos dudağına bağlanır. Kareye yakın abakus tüm kenarlarından kırıktır.

Kat. No.: 65 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 38 cm **Der.:** 26 cm+ **Yük.:** 32 cm **Çap:** 21 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 50 **Res.:** 76

Aşınmış durumdaki yiv başlık betona gömülüdür. Kalathos başlangıçları yarı daire dolgulu çerçevesi on dört olukla doldurulmuştur. Oluk sırası geniş tutulmuş kalathos dudağıyla sonlanır. Düz abakusun bir kenarına oluk bitimine

kadar sonradan yaklaşık 5 cm'lik bir kanal açılmıştır.

Kat. No.: 66 **Bul. Yer:** Dinar, Kınık, muhtarlık **Gen.:** 61 cm **Der.:** 33 cm **Yük.:** 40 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 77-78
Abakus ve kalathosunda kırıklar olan İmpost tipteki başlık ince bir taban bileziğiyle başlar. Kalathosun karşılıklı iki yüzünde kompozisyon iki yanda tüm gövde boyunca uzanan damarları belirgin birer uzun akanthus ve merkezlerinde monogramlı madalyonlardan oluşur. Diğer karşılıklı iki yüzde akanthuslar arası sonraki bir uygulamayla kırılmış ya da kazınmıştır. Akanthus yaprak uçlarının kalathos kenarlarında birleştikleri anlaşılmaktadır. Abakusun her yan yüzeyine birer soffit içine asma sapı sırası işlenmiştir.

Kat. No.: 67 **Bul. Yer:** Bolvadin, Lala Sinan Paşa (İmaret) Cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 62 cm **Yük.:** 45 cm **Çap:** 36,5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 79-80

Betona gömülü İmpost tipteki başlık oldukça aşınmış durumdadır ve sonraki uygulamalarda bazı yerleri kazınmıştır. Taban bileziği üzerinde köşelerde yukarı kesintisiz uzanan uzatılmış tek gövdeden çıkan akanthus yaprakları, alt kenarlarda

palmet biçiminde yerleştirilmiş akanthuslar yer alır. Her yüz merkezine yerleştirilmiş yamuk dörtgenler içinde karşılıklı iki yüzde akanthuslarla çevrili üç silmeyle oluşturulmuş iç bükey süslemeyi çevreleyen birer madalyon, diğer iki yüzde ise çerçeve içleri akanthuslarla doldurulmuştur. Madalyon içlerinde kalan iç bükey süslemeler oldukça aşınmıştır. Dışa dönük görülebilen bir yüz orta aksında alt düzlemden üst düzleme uzanan dışa taşkın yaklaşık 5 cm genişliğinde bir silme bulunmaktadır. Her yüzde kompozisyon üstte köşelerden içe uzanan birer köşe palmeti ve aralarında palmet biçiminde yerleştirilmiş akanthuslarla sonlanır. Abakus iki kademelidir.

Kat. No.: 68 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 43 cm **Der.:** 36 cm+ **Yük.:** 34 cm **Çap:** 30 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 81-82
Betona gömülü İmpost tipteki başlık oldukça aşınmış durumdadır. Dışa taşkın bir silmeyle vurgulanmış taban bileziği üzerinde kalathos, üç bantlı eşkenar dörtgenlerle oluşturulmuş ve delik işi tekniğiyle işlenmiş örgü motifleriyle doldurulmuştur. Her yüz merkezine dikdörtgen çerçeveler işlenmiştir. Karşılıklı iki yüzde görülebildiği kadarıyla merkezden köşelere uzanan

palmetler işlenmiştir. Diğer iki yüzden biri sonraki bir uygulamayla kazınmıştır. Karşılığı ise görülmez. Kalathos dudağı ve abakus ince bir silmeyle ayrılmıştır. Abakus dışa doğru diyagonal biçimde genişleyerek açılır.

Kat. No.: 69 **Bul. Yer:** Bolvadin, Feriz Hoca Cami **Gen.:** 54 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 24 cm **Çap:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 83-84

Betona gömülü İmpost tipteki başlığın alt düzlemi sonraki kullanımda tıraşlanmıştır. Kalathosun kenarları pahlanmış ve dışa taşkın bir silmeyle hareketlendirilmiştir. Her yüzde kompozisyon merkezdeki bir madalyon ve iki yanında uzun akanthus yaprağı çelenklerinden oluşur. Üç yüzde halat motifi çerçeveli madalyon içinde stilize birer ağaç işlenmiş ve iki yanına madalyonu çevreleyen uzun akanthus yaprakları yerleştirilmiştir. Madalyonların altında merkezde birleşen ve alt düzleme bitişik iki yana açılan birer köşe palmeti işlenmiştir. Bir yüzde dışa taşkın düz bırakılmış çerçevesiz madalyon içinde başı haleli olduğu anlaşılan bir kartal resmedilmiştir.

Kat. No.: 70 **Bul. Yer:** Bolvadin, Lala Sinan Paşa (İmaret) Cami **Gen.:** 51 cm **Der.:** 50 cm **Yük.:** 33 cm **Çap:** 35 cm

Mal.: Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 85-86

Betona gömülü İmpost tipteki başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Taban bileziği üzerinde kazıma ile oluşturulmuş ince bir silme tüm başlığı dolandır. Her yüzde kompozisyon merkezde üç silmeden meydana gelen madalyonlar ve altından başlayarak iki yanda madalyonları simetrik saran bitkisel birer çelenkten oluşmaktadır. Bir yüzde madalyon içinde çarkıfelek, takip eden yüzde on bir kollu rozet çiçek işlenmiştir. Diğer iki yüzden birinde madalyon içi kazınmış bir yüz ise görülememektedir.

Kat. No.: 71 **Bul. Yer:** İhsaniye, Kayıhan, cami **Gen.:** 55 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 29 cm **Çap:** 32 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 87-88
İmpost tipteki başlık sağlam durumdadır. İnce taban bileziği üzerinde kalathos boyunca uzanan dört köşeye yerleştirilmiş, ana damarları belirgin ve yan yaprakları birbirlerine değen dört asma yaprağı başlık gövdesini doldurur. Yaprakların sapları arasına dört yüzde de aynı olacak biçimde stilize dallar işlenmiştir. İnce kalathos dudağı sonrasında abakus içbükey çeyrek daire profille dışa taşar ve dar bir bantla sonlanır. Alt düzlemde bir kurşun yuvası bulunur.

Kat. No.: 72 **Bul. Yer:** Sultandağı, Yeşilçiftlik, çeşme **Gen.:** 55 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 30 cm **Çap:** 41 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 89

Abakusu kırık İmpost tipteki başlık oldukça aşınmış durumdadır. Taban bileziği dar bir silme şeklinde dışa taşkındır. Kalathosta karşılıklı ikişer yüzde aynı kompozisyona yer verildiği anlaşılmaktadır. Bir yüzde, orta aks boyunca uzanan gövdeden iki yana ve iki kenardaki yarım gövde saplarından içe uzanan akanthus yaprakları işlenmiştir. Diğer yüzde kompozisyon yaklaşık merkezdeki iki adet bir buçuk dönüşlü spiral dışında anlaşılamamaktadır. Alt düzlem merkezinde dairevi bir kurşun yuvası yer alır.

Kat. No.: 73 **Bul. Yer:** Bolvadin, Lala Sinan Paşa (İmaret) Cami **Gen.:** 64 cm **Der.:** 64 cm **Yük.:** 37 cm **Çap:** 36,5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 51 **Res.:** 90

Betona gömülü İmpost tipteki başlık sağlam durumdadır. Taban bileziği üzerinde kalathos üç silmeyle oluşturulmuş kendi içine dönen, sepet örgü motifiyle doldurulmuştur. Dik açılı kalathos dudağı üzerinde abakus dışa doğru diyagonal biçimde açılır ve bir silmeyle sonlanır.

Kat. No.: 74 **Bul. Yer:** Merkez, Akmescit Mah., Çerçel Sok., 39lu ev **Gen.:** 61 cm **Der.:** 61 cm **Yük.:** 34 cm **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 52 **Res.:** 91-92

Taban kısmının bir bölümü betona gömülü İmpost başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Başlığın iki yüzü görülmektedir. Her iki yüzde de kalathos ve kompozisyon bir bant ile çerçevelenmiştir. Bir yüzün merkezinde iki şerit ile oluşturulmuş düğümlü madalyon içinde uçları daire biçimli biten ve iki şerit ile oluşturulmuş bir haç yer alır. Madalyonu oluşturan şeritler iki yanda ikişerli dört sapa dönüşerek stilize dört yaprakla sonlanır. Görülebilen diğer yüzün merkezinde ana sapları kesişen ve yanlara uzanan iki büyük stilize palmet bulunur. Palmetlerin kesişimlerinin üzerinde daire içinde iki şeritle oluşturulmuş düğümlü bir haç vardır. Başlık yüksek bir abakus ile sonlanır. Başlığın üst yüzü oldukça aşınmıştır.

Kat. No.: 75 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 46 cm **Der.:** 46 cm **Yük.:** 27,5 cm **Çap:** 31 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 53 **Res.:** 93

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki İmpost tip sütun başlığın her yüzünde, iki yanından çıkıp üst köşelere uzanan stilize sapların işlendiği iki silmeli birer madalyon işlenmiştir.

Madalyonlar sırasıyla altı kollu bir rozet çiçek, kolları uçlara doğru açılan bir Malta haçı, çarkıfelek motifi ve merkezden dışa yayılan ışınsal çizgilerle doldurulmuştur. Abakus bir silme ile vurgulanmıştır. Alt düzlem merkezinde dairevi bir kurşun yuvası yer alır.

Kat. No.: 76 **Bul. Yer:** Çay, Orta Cami **Gen.:** 46 cm **Der.:** 46 cm **Yük.:** 31 cm **Çap:** 35 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 54 **Res.:** 94

Aşınmış durumdaki İmpost tipteki başlığın kalathos ve abakusunun birer kenarı kırıktır. Kalathosun her yüzünde kompozisyon bir madalyon ve altındaki düğümünden çıkarak iki yana uzanan uçları palmet biçimli saplardan oluşmaktadır. Kırık yüzde, kesişimlerinde aşındığı için anlaşılmayan bir ögenin işlendiği ana yönler yerleştirilmiş ve saplarla birbirlerine düğümlerle bağlı dört madalyon bulunur. Diğerlerinden farklı olarak bu yüzde, saplar yanlarda madalyonlara düğümlerle bağlanır. Karşılığındaki yüzde, zafer çelenginin çevrelediği sonradan kazınmış köşelere doğru açılan bir Malta haçı yer alır. Diğer iki yüzden birinde, düz madalyon içinde sonradan kazınmış alçak kabartma çizgisel bir Malta haçı işlenmiştir. Karşılığındaki yüze, sapların birleşerek oluşturduğu iki bantlı madalyon içinde sonradan kazınmış bir

Malta haçı ve ara yönler birer yürek motifi yerleştirilmiştir

Kat. No.: 77 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 49 cm **Der.:** 49 cm **Yük.:** 34 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 55 **Res.:** 95-96

Betona gömülü İmpost tipteki başlık, sonraki bir uygulamayla boyanmış ve kazınmıştır. Her yüzde kalathos boyunca yamuk dörtgen çerçeveler işlenmiştir. Karşılıklı iki yüze stilize birer ağaç, diğer iki yüzde sonradan yan kolları kazınmış iki haç yer alır.

Kat. No.: 78 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 57 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 44 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 56 **Res.:** 97

Betona gömülü İmpost tipteki başlık bir alt ve üst köşesinden kırıktır. Her yüze tek silmeyle oluşturulmuş yamuk dörtgen çerçeve içine tamamı sonradan kazınmış kolları uçlara doğru açılan Malta haçları işlenmiştir.

Kat. No.: 79 **Bul. Yer:** Şuhut, Vakıf Hamamı **Gen.:** 65 cm **Der.:** 57 cm **Yük.:** 44 cm **Çap:** 36 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 57 **Res.:** 98

Sonraki uygulamayla içi boşaltılmış İmpost tipteki başlık küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Kalathos her yüzeyde bir silmeyle yamuk dörtgen

biçiminde çerçevenmiştir. Karşılıklı yüzlerin birinde üzeri kazınmış birer madalyon diğer yüzlerde izlerden anlaşılabildiği kadarıyla sonradan tıraşlanmış birer haç işlenmiştir. Bir yüzde, yaklaşık madalyonun merkezinden bir akıtma deliği açılmıştır. Abakus kademeli olarak dışa taşkın biçimde silmelerle vurgulanmıştır.

Kat. No.: 80 **Bul. Yer:** Dinar, Kadılar, cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 70 cm **Yük.:** 41 cm **Çap:** 52 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 58 **Res.:** 99

İmpost tip çeşitlemesi başlığın gövdesinde büyük kırıklar mevcuttur. Yüksek tutulmuş iki kademeli taban bileziği üzerinde kalathos köşelerden dışa taşar. Gövde, her yüz alt düzlem merkezinde kemerler oluşturan ve tüm başlığı kesintisiz dolaşan bir silmeyle başlar. Kemerler içine karşılıklı iki yüzde birer rozet çiçek, diğer iki yüzün birinde Malta haçı diğerinde stilize bir ağaç işlenmiştir. En iyi korunabilmiş yüzde kemerin yanında daire içinde bir çarpı, diğer yanında yukarı uzanan bir başak ve üzerinde kırıldığı için anlaşılamayan geometrik bir motif bulunur. Başağın yanında çerçeve içinde geometrik bir dolgu işlenmiştir. Diğer yüzlerde kompozisyon ve onu oluşturan öğeler anlaşılamamaktadır. Alt düzlem

merkezinde dairevi bir kurşun yuvası açılmıştır.

Kat. No.: 81 **Bul. Yer:** Çay, Karamık, cami **Gen.:** 53 cm **Der.:** 52 cm **Yük.:** 41 cm **Çap:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 100

İmpost başlık oldukça aşınmış durumdadır. Taban bileziği birbirlerini takip eden akanthus yaprak çelengi biçiminde işlenmiştir. Taban bileziği bitiminde 6 cm'lik düz bir bant işlenmiştir. Kalathos bant sonrasında yaklaşık 2 cm dışa taşarak yaprakları kırılmış akanthus çelengiyle devam eder. Abakusa kadar uzanan dışa taşkın üzerleri sivri yaprak süslemeli dört kaulis çanağı arasında aşındığı için anlaşılamayan dışa taşkın dört öge bulunur. Abakus bu dört öge ve kaulis çanakları bitiminde iki silmeli olarak vurgulanmıştır.

Çifte Sütunce Kaideleri

Kat. No.: 82 **Bul. Yer:** Emirdağ, Gözeli, cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 55 cm **Yük.:** 34 cm + **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 59 **Res.:** 101

Çifte sütunce kaidesinin bir kısa kenarı kırıktır. Profil dikdörtgen bir plinthe, alt torus, trokhilos ve düz üst torustan oluşur. Uzun kenar merkezindeki dikey geniş bant plintheye kadar dar,

sonrasında genişleyerek devam eder. Üst düzlemde bir akıtma kanalı ve dairevi yuvası görülür.

Kat. No.: 83 **Bul. Yer:** Emirdağ, Gözeli, cami **Gen.:** - **Der.:** - **Yük.:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 102

Tümüyle aşınmış durumdaki çifte sütunce kaidesi **Kat. No.:** 97 ile benzerdir.

Kat. No.: 84 **Bul. Yer:** Emirdağ, Daydalı, cami **Gen.:** 65 cm **Der.:** 40 cm **Yük.:** 29 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 60 **Res.:** 103

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce kaidesinin bir yüzü Attik, diğer yüzü basit profille işlenmiştir. Basit bırakılmış yan yüz, plinthe, dik bir alt bölüm ve onun diyagonal bağlandığı üst bölümden oluşur. Diğer yan yüzde plinthe üzerinde çeyrek daire bir alt torus, ince bir silme üzerinde çeyrek daire bir trokhilos ve üst torus yer alır. Orta bant trokhilostan alt torusa kadar genişleyerek dışa taşkın biçimde alt düzleme kadar uzanır.

Kat. No.: 85 **Bul. Yer:** Emirdağ, Güveççi, köy evi **Gen.:** 72 cm **Der.:** 39 cm **Yük.:** 32 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 61 **Res.:** 104

Plinthe ve üst bölümündeki kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce kaidesi plinthe üzerinde dik bir alt bölüm

ve uzun tutulmuş bir üst bölüm biçiminde işlenmiştir. Orta bant plintheye kadar genişleyerek dışa taşkın biçimde alt düzleme kadar devam eder. Her iki uzun kenar merkezinde birer levha kanalı açılmıştır. Tüm yüzeylerde taşçı tarağı izleri görülür.

Kat. No.: 86 **Bul. Yer:** Merkez, Çayırbağ, cami **Gen.:** 76 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 30 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 62 **Res.:** 105

Sağlam durumdaki çifte sütunce kaidesi plinthe üzerinde dik bir alt ve dar bir üst bölümden oluşur. Orta bant açılarak alt düzleme kadar dışa taşkın biçimde uzanır. Kaidenin her iki uzun kenar merkezine levha için birer kanal açılmıştır. Alt yüzeyde bir akıtma kanalı ve dairevi yuvası görülür.

Kat. No.: 87 **Bul. Yer:** Merkez, Salar, Yukarı Eski Cami **Gen.:** 76 cm **Der.:** 44 cm **Yük.:** 30 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 65 **Res.:** 106

Çifte sütunce kaidesi bir kısa kenarda parça boyunca kırıktır. Plinthe çeyrek daire profilli alt bölümle üst bölüme bağlanır. Dışa taşkın orta bant genişleyerek plintheye kadar iner.

Kat. No.: 88 **Bul. Yer:** Çay, Eber, mezarlık **Gen.:** 85 cm **Der.:** 34 cm **Yük.:** 35,5 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 63 **Res.:** 107

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce kaidesi plinthe üzerinde çeyrek daire dış bükey bir silme ve açılı uzun bir üst bölümle sonlanır. Her iki uzun yüzde bir yan yüze yakın tüm parça boyunca uzanan şebeke ya da levha kanalı açılmıştır.

Kat. No.: 89 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdaî Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 84 cm **Der.:** 35 cm **Yük.:** 42 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 64 **Res.:** 108
Sağlam durumdaki çifte sütunce kaidesi oldukça basit işlenmiştir. Kaide, plinthe üzerinde dik bir alt ve belirgin biçimde daralan açılı bir üst bölümden oluşur. Üst düzlemde akıtma kanalıyla birlikte dairevi bir yuva yer alır.

Çifte Sütunceler

Kat. No.: 90 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 54/65 cm **Der.:** 27/29,5 cm **Yük.:** 184 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 71 **Res.:** 109

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce üste doğru belirgin biçimde daralır. Silindirik yan yüzde kaide, yaklaşık eşit uzunluklarda ilki kademeli olmak üzere üç silmeyle oluşturulmuştur. Bir sütunce gövdesi üzerinde alçak kabartma Yunan haçı işlenmiştir. Başlık bölümü bir silmeyle başlayıp çeyrek daire profille kısa kenar

bitimine bağlanan bant biçiminde vurgulanmıştır. Uzun yüz üstte başlık bitimine doğru uzanır.

Kat. No.: 91 **Bul. Yer:** İhsaniye, Emre Gölü Mevki, Emre Tekkesi **Gen.:** 54 cm **Der.:** 34 cm **Yük.:** 152 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 72 **Res.:** 110

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce, eşit yüksekliklerde bir plinthe ve abakusla sınırlandırılmıştır. Silindirik yan yüzler ve uzun yüzde kaide ve başlık profilleri kesintisiz işlenmiştir. Kaide, dik bir dar bant çeyrek daire içbükey profille geçilen ince bir silme ve üzerinde geniş bir torusla sonlanır. Başlık profili dar bir bant üzerinde iç bükey daha geniş bir bantla devam eder. Uzun yüz orta bandı alt ve üst düzlemlere torus hizasında yanlara doğru açılarak bağlanır.

Kat. No.: 92 **Bul. Yer:** İhsaniye, Emre Gölü Mevki, Emre Tekkesi **Gen.:** 54 cm **Der.:** 34 cm **Yük.:** 152 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** -

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce **Kat. No.:** 91'e benzerdir.

Kat. No.: 93 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık **Gen.:** 70 cm **Der.:** 25 cm **Yük.:** 65 cm + **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 73 **Res.:** 111

Yüzeyi aşınmış ve kırıklı çifte sütunce toprağa gömülüdür. Silindirik yan yüzler ve uzun yüzde başlık profili kesintisiz işlenmiştir. Profil bir dar silme geniş bir bant ve üzerinde bir silmeyle son bulur. Uzun yüz bir abakusa doğru tüm kısa ve uzun kenarlardan dışa taşar.

Kat. No.: 94 **Bul. Yer:** Emirdağ, Türkmenköy **Gen.:** 82 cm **Der.:** 34 cm **Yük.:** 157 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 77 **Res.:** 112

Uzun yüz merkezinde sonradan açılan 36 cm çapındaki oyuk bulunan çifte sütunce oldukça aşınmıştır. Silindirik yan yüzlerde kaide ve sütunce bölümleri bir silme, içbükey dar bir bant ve iki dar silmeden oluşur. Başlıkta üst silme geniş tutulmuş ve üzerine birbirlerini takip eden palmetler işlenmiştir. Uzun yüz ve silindirik yan yüz kesişimleri altta dış üstte içbükey çeyrek daireler biçimindedir. Bir silindirik yan yüze yakın alt ve üst düzlemlerde birer yuva açılmıştır.

Kat. No.: 95 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 90 cm **Der.:** 28 cm **Yük.:** 138 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 74 **Res.:** 113-115

Duvar örgüsü içinde kalan sağlam durumdaki çifte sütunce üste doğru belirgin biçimde daralır. Silindirik yan

yüzler altta bir geniş, bir içbükey ve üzerinde iki dar bantla oluşturulmuş kaideyle başlar. Sütunce gövdesi geniş bir bantla tüm uzun yüz boyunca uzanan kademeli iki silmeye bir geniş bantla bağlanır. Uzun yüz boyunca uzanan kesintisiz impostun kısa kenarlarında alçak kabartma aşınmış birer haç yer alır. Uzun yüzde silindirik yan yüze yakın, eşit aralıklı ve açılı bir aksta dizilmiş beş küçük kare zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 96 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** 27 cm **Yük.:** 137 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 75 **Res.:** 116-118

Duvar örgüsündeki çifte sütuncenin impost bölümünün bir kısa kenarı kırıktır. Alt ve üst genişlikleri birbirlerine yakın olan çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri dört bantlı bir kaide ile başlar ve sütunce gövdesi uzun yüz boyunca uzanan iki banta bir silmeyle bağlanır. Bantlar üzerinde uzun yüz boyunca uzanan ve kısa kenarlarına, günümüzde aşınmış durumdaki, iki haç işlenmiş bir impost bulunur. Uzun yüzde, silindirik yan yüze yakın tutulmuş yaklaşık 8 cm büyüklüğünde eliptik bir yuva yer alır.

Kat. No.: 97 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** 22 cm **Yük.:** 113 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 76 **Res.:** 122 Çifte sütuncenin üst kısmı kırık ve belirgin biçimde üste doğru daralır. Görülebilen silindirik yan yüz bir geniş, bir içbükey ve iki dar bantla oluşturulmuş kaideyle başlar. Uzun yüz düzdür.

Kat. No.: 98 **Bul. Yer:** Bolvadin, Taşköprü Sok. Geyikli Çeşme **Gen.:** 47 cm **Der.:** 14+ cm **Yük.:** 114,5 cm **Mal.:** Koyu gri mermer **Çiz.:** 78 **Res.:** 119 Duvara gömülü çifte sütunce oldukça aşınmış durumdadır. Silindirik yan yüzlerde kaide bir geniş ve dar iki silme üzerinde içbükey bir bant ve üç eşit silmeyle hareketlendirilmiştir. Başlık kısmında iki ince silme arasına çerçevesi yiv sırası işlenmiştir. Uzun yüz silindirik yan yüzlere kaidede diyagonal, başlıkta yarı dairevi biçimde uzanır.

Kat. No.: 99 **Bul. Yer:** Çay, Eber, Ehberi Baba Türbesi **Gen.:** 25,5 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 111 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 79 **Res.:** 120

Duvar örgüsü içindeki çifte sütuncenin bir silindirik yan yüzü görülmektedir. Kaidede silindirik yan yüz orta aksına doğru yükselen bir yay ve içinde stilize bitki motifleri işlenmiştir. Başlık kısmı

iki dar silme üzerinde bir ince ve bir geniş silmeyle hareketlendirilmiştir. Silindirik yan ve uzun yüz kesişim aksında eşit aralıklarla açılmış beş adet dairevi yuva yer alır.

Kat. No.: 100 **Bul. Yer:** Çay, Eber, Ehberi Baba Türbesi **Gen.:** 24 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 115,5 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 80 **Res.:** 121

Duvar örgüsü içinde kalan çifte sütuncenin bir silindirik yan yüzü görülmektedir. Kaide ve başlık birer silme üzerinde geniş bantlarla vurgulanmıştır. Uzun yüz kaide ve başlık bölümlerine yarı dairevi biçimde uzatılmıştır.

Kat. No.: 101 **Bul. Yer:** Merkez, Başçeşme **Gen.:** 81 cm **Der.:** - **Yük.:** 105 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 81 **Res.:** 123

Duvar örgüsü içinde kalan çifte sütunce sağlam durumdadır. Silindirik yan yüzlerde sütunce gövdeleri altta geniş üstte dar ikişer bantla sonlanır. Sütuncelerin başlık kısımları kırk beş derecelik diyagonal bir hatla hareketlendirilmiştir.

Kat. No.: 102 **Bul. Yer:** Emirdağ, Güveççi, köy evi **Gen.:** 75 cm **Der.:** 28 cm **Yük.:** 101 cm **Mal.:** Koyu gri mermer **Çiz.:** 82 **Res.:** 124

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde kaide eşit iki silmeyle geçilmiştir. Başlık kısmında bir geniş silme üzerinde silmenin uzun yüzlere bağlandığı köşelerden çıkan dar birer bant yarım daire biçiminde üst kısa kenar köşesine ve silindirik yan yüz orta aksına uzanır. Uzun yüz düzdür. Tüm yüzeylerde taşçı tarağı izleriyle bırakılmıştır.

Kat. No.: 103 **Bul. Yer:** Bolvadin, Taşköprü Sok. Geyikli Çeşme **Gen.:** 63 cm **Der.:** 16+ cm **Yük.:** 106 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 83 **Res.:** 125
Duvara gömülü sağlam durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde kaide profili görülememektedir. Başlık kısmı iki geniş silme arasında yüksek bir bantla vurgulanmıştır. Uzun yüz silindirik yan yüzde başlık kısmının orta aksları arasında diyagonal biçimde uzatılmıştır.

Kat. No.: 104 **Bul. Yer:** Emirdağ, Yavuz, cami **Gen.:** 58 cm **Der.:** 25 cm **Yük.:** 96 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 84 **Res.:** 126

Aşınmış durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde kaide ve başlık bölümleri dik bir silme, içbükey bir bant ve iki ince silmeyle oluşturulmuştur. Başlık bölümünde içbükey silme

uzatılmış ve profil yükseltilerek vurgulanmıştır. Uzun yüzün silindirik yan yüzlerle kesiştiği köşeler çeyrek dairelerle hareketlendirilmiştir.

Kat. No.: 105 **Bul. Yer:** Emirdağ, Yenikapı **Gen.:** 79 cm **Der.:** 21 cm **Yük.:** 115 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 85 **Res.:** 127

Aşınmış ve kırıklı çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde kaide ve başlık kısımları birer geniş bant ile vurgulanmıştır. Uzun yüzün kaide ve başlık bölümlerine bağlı köşeleri çeyrek daireler biçiminde işlenmiştir.

Kat. No.: 106 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, mezarlık **Gen.:** 61 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 97+ cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 86 **Res.:** 128

Alt kısmı toprağa gömülü çifte sütunceler sağlam durumdadır. Silindirik yan yüzlerde sütunceler iki dışa taşkın dar bant, bir geniş içbükey ve iki dışa taşkın bantla sonlanır. Tüm yüzeylerde taşçı tarağı izleri görülmektedir.

Kat. No.: 107 **Bul. Yer:** İhsaniye, Anıtkaya, Anıtkaya İlköğretim Okulu **Gen.:** 60 cm **Der.:** 17 cm **Yük.:** 90 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 87 **Res.:** 129

Kısmen toprağa gömülü çifte sütunceler küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Silindirik yan yüzlerde

başlık kısmı altta ince bir silme ve geniş bir bant ile üzerinde uzun yüze kademeli olarak geçen ince silme ile vurgulanmıştır. Uzun yüzde silindirik yan yüze yakın birbirlerine eşit uzaklıkta üç dairevi yuva açılmıştır. Bir sütunce gövdesinde de benzer şekilde ve yaklaşık aynı akslarda eşit aralıklarla açılmış üç yuva daha bulunur.

Kat. No.: 108 **Bul. Yer:** Çay, Karamık, Yukarı Çeşme **Gen.:** 91 cm **Der.:** 26,5 cm **Yük.:** 112 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 88 **Res.:** 130

Duvar örgüsü içinde kalan aşınmış durumdaki çifte sütunce kareye yakın formdadır. Silindirik yan yüzlerde kaide ve başlık dörder silme ile vurgulanmıştır.

Kat. No.: 109 **Bul. Yer:** Emirdağ, Balcam, köy ambarı **Gen.:** 75 cm **Der.:** 18 cm **Yük.:** 75 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 89 **Res.:** 131

Altı betona sabitlenmiş çifte sütunce küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Geniş tutulan silindirik yan yüzlerde kaide ve başlık bölümleri yüksekçe birer bantla vurgulanmıştır. Bir silindirik yan yüzde sütunce gövdesine eşit aralıklarla açılmış üç adet dikdörtgen yuva bulunur.

Kat. No.: 110 **Bul. Yer:** Merkez, Saraydüzü, cami **Gen.:** 49 cm **Der.:** 9 cm

Yük.: 79 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 90 **Res.:** 132

Oldukça aşınmış durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri altta iki uzun silmeli kaide ile üstte kısa ve uzun iki silme üzerinde geniş bir bantla vurgulanmış başlık bölümlerinden oluşur. Uzun yüz altta ve üstte silindirik yan yüzlere çeyrek daire eğimle uzanır.

Kat. No.: 111 **Bul. Yer:** Çay, Karamık, cami **Gen.:** 29 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 95,5 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 91 **Res.:** 133

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki dar çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde kaide kısmı tek bir geniş, başlık kısmı ise iki silme üzerinde geniş bir bantla vurgulanmıştır. Uzun yüz orta bandı oldukça dardır.

Kat. No.: 112 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık **Gen.:** 30 cm **Der.:** 25 cm **Yük.:** 127 cm **Mal.:** **Çiz.:** 92 **Res.:** 134

Alt kısmı diyagonal kırık, dar tutulmuş çifte sütuncenin silindirik yan yüzlerinde başlık kısmı bitişik iki dar silme üzerinde geniş bir bantla vurgulanmıştır.

Kat. No.: 113 **Bul. Yer:** Sandıklı, Başkuyucak, çeşme **Gen.:** 36 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 78 cm **Mal.:** Koyu gri mermer **Çiz.:** 93 **Res.:** 136

Duvar örgüsünde kullanılmış çifte sütuncenin üstü kısmı kırıktır. Uzun

yüzde başlangıcında bir haç bulunan 12 satırlık Grekçe bir kitabe yer alır. Sütunce gövdesinin uzun yüzle birleştiği aksta dairevi bir yuva bulunur.

Kat. No.: 114 **Bul. Yer:** Sandıklı, Ulu Cami **Gen.:** 76 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 140 cm **Mal.:** Gri beyaz breş mermer **Çiz.:** 94 **Res.:** 135

Belirgin biçimde üste doğru daralan çifte sütunce sağlam durumdadır. Silindirik yan yüzler ve uzun yüz düz bırakılmıştır.

Kat. No.: 115 **Bul. Yer:** Şuhut, Bademli, çeşme **Gen.:** 47 cm **Der.:** 47 cm **Yük.:** 162 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 95 **Res.:** 137

Duvar örgüsündeki çifte sütuncenin üst düzlemi sonraki bir uygulamayla kesilmiştir. Uzun ve silindirik yan yüzler düzdür. Uzun yüz orta bant alt düzleme kadar kesintisiz uzanır.

Kat. No.: 116 **Bul. Yer:** Hocalar, Yeşilhisar, Taş Çeşme **Gen.:** 56 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 136 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 96 **Res.:** 138

Duvara gömülü çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri düz bırakılmıştır. Uzun yüzde orta bant üst düzleme kadar dışa taşkın biçimde uzanır.

Kat. No.: 117 **Bul. Yer:** Sandıklı, Kınık, köy cami avlusunda **Gen.:** 33 cm

Der.: 21 cm **Yük.:** 103 cm **Mal.:** Açık gri mermer **Çiz.:** 97 **Res.:** 139

Sağlam durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri ve uzun yüzü düz bırakılmıştır. Uzun yüzde alt ve üst bantlar kesintisiz devam eder.

Kat. No.: 118 **Bul. Yer:** Sandıklı, Dodurga, köy çeşmesi **Gen.:** 61 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 99 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 98 **Res.:** 140

Duvar örgüsündeki çifte sütunce oldukça aşınmış durumdadır ve bir kısa kenarından kırıktır. Uzun yüz ve silindirik yan yüzler düz bırakılmıştır.

Kat. No.: 119 **Bul. Yer:** İhsaniye, Beyköy **Gen.:** 63 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 90 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 99 **Res.:** 141

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan ve uzun yüzleri düz bırakılmıştır.

Kat. No.: 120 **Bul. Yer:** İhsaniye, Anıtkaya, Anıtkaya İlköğretim Okulu **Gen.:** 57 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 86 cm **Mal.:** Breş mermer **Çiz.:** 100 **Res.:** 142

Kısmen toprağa gömülü çifte sütunce küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Silindirik yan yüzler ve uzun yüz düz bırakılmıştır. Uzun yüzde, silindirik yan yüze yakın yaklaşık 3 cm uzunluğunda dikdörtgen yuvalar açılmıştır.

Kat. No.: 121 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 38 cm **Der.:** 27 cm **Yük.:** 78 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 101 **Res.:** 143

Üst kısmı ikinci kullanım sebebiyle kesilerek tahrip edilmiş çifte sütuncenin küçük bir bölümü betona gömülüdür. Çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri yalnız sütunce gövdesinden oluşur. Uzun yüzde orta bant kesintisiz biçimde başlangıç ve bitişlere kadar uzanır. Çifte sütuncenin üst yüzünde dairevi bir akıtma yuvası bulunmaktadır.

Kat. No.: 122 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 38 cm **Der.:** 28 cm **Yük.:** 77 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 102 **Res.:** 144

Küçük bir bölümü betona gömülü sağlam durumdaki çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri yalnız sütunce gövdesinden oluşur. Uzun yüzde orta bant kesintisiz biçimde başlangıç ve bitişlere kadar uzanır. Çifte sütuncenin üst yüzünde dairevi bir akıtma yuvası bulunmaktadır.

Kat. No.: 123 **Bul. Yer:** Şuhut, Balçıkhisar, Arık Çeşmesi **Gen.:** 68 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 72 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 103 **Res.:** 145

Duvar örgüsündeki çifte sütuncenin altı betona gömülüdür. Uzun ve silindirik yan yüzler düzdür.

Kat. No.: 124 **Bul. Yer:** Sandıklı, Ülfeciler **Gen.:** 35 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 56 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 104 **Res.:** 146

Yaklaşık yarısından kırık çifte sütuncenin silindirik yan yüz kesişiminde uzun yüz çeyrek daire biçiminde uzatılmıştır.

Kat. No.: 125 **Bul. Yer:** Merkez, Beyyazı, cami **Gen.:** 56 cm **Der.:** 29 cm **Yük.:** 58 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 105 **Res.:** 147

Yaklaşık yarısı toprağa gömülü çifte sütuncenin bir silindirik yan yüzü diğerinden daha geniştir. Uzun yüz orta bandı üst banta da taşınmıştır.

Kat. No.: 126 **Bul. Yer:** Sandıklı, Kınık, cami **Gen.:** 62 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 60 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 106 **Res.:** 148

Üst kısmı kırık çifte sütuncenin silindirik yan yüzleri gövde bitimlerinde dışa doğru açılır. Uzun yüzde alt bant kesintisiz devam eder. Uzun yüz yaklaşık merkezinde biri daha iyi korunmuş iki dikdörtgen yuva yer alır.

Çifte Sütunce Başlıkları

Kat. No.: 127 **Bul. Yer:** Çay, Eber, mezarlık **Gen.:** 102 cm **Der.:** 32 cm **Yük.:** 26 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 67 **Res.:** 149-150

Bir yan yüzü aşınmış durumdaki impost biçimli çifte sütunce başlığının yan yüzlerinde eş birer monogram yer alır. Korunmuş yüzden takip edilebildiği kadarıyla abakus kısa kenarı stilize bitki bandıyla doldurulmuştur. Uzun yüzler düz bırakılmıştır. Aşınmış yan yüze yakın her iki uzun yüzde de dairevi birer yuva açılmıştır.

Kat. No.: 128 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık **Gen.:** 42 cm **Der.:** 72 cm **Yük.:** 36 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 66 **Res.:** 151-152

Bir yan yüzü nerdeyse tamamen kırık olan çifte sütunce başlığı altta sütunce gövdesi biçiminde uzatılmış bölüm sonrasında daha geniş dar bir silme ile başlar ve impost biçiminde işlenmiş başlığa bağlanır. Korunabilmiş yan yüz merkezinde uçları yanlara doğru açılan alçak kabartma bir haç işlenmiştir. Kısa yüzlerde abakus kademeli dört silmeyle geçilmiştir. Uzun yüzler düz bırakılmıştır. Korunabilmiş bir uzun yüzde abakus yüksekliğinde şebeke ya da levha kanalı açılmıştır. Alt düzlemde kareye yakın bir yuva yer alır.

Kat. No.: 129 **Bul. Yer:** Dinar, Karakuyu, cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 36 cm **Yük.:** 40 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 69 **Res.:** 153-154

Sağlam durumdaki çifte sütunce başlığının iki kısa kenarında üst kolunda “P” harfi ya da kurdela bulunan birer haç işlenmiştir. Uzun yüzlerde bir kısa kenara yakın şebeke kanalları açılmıştır. Abakus düz bir bant biçimindedir.

Kat. No.: 130 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 60 cm **Der.:** 51 cm **Yük.:** 35 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 68 **Res.:** 155-156

Abakusundaki küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki çifte sütunce başlığının bir yan yüzü bir tam ve iki yarım yüzeysel işlenmiş akanthusla doldurulmuştur. Başlık boyunca uzanan akanthusların alt ve üst yaprak uçları köprü oluşturacak biçimde birbirlerine değer. İç yapraklar ise tam tur kapanarak birer göz oluşturur. Diğer yan yüz tüm yükseklik boyunca uzanan çerçeveli yedi olukla doldurulmuştur. Görülebilen uzun kenarda bir stilize ağaç yer alır. Uzun yüzde dışa taşkın tutulan orta bant abakusla birleşiminde hafifçe yanlara açılır.

Kat. No.: 131 **Bul. Yer:** Sandıklı, Kınık, cami **Gen.:** 29 cm **Der.:** 52 cm **Yük.:** 28 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** - **Res.:** 157 Oldukça aşınmış durumdaki çifte sütunce başlığı yaklaşık yarısından itibaren diyagonal biçimde kırık ve betona gömülüdür. Yan yüzler altta

birbirini takip eden stilize yapraklar üzerinde Başlangıçları yarım daire dolgulu çerçeveli oluklarla doldurulmuştur. Uzun yüzler aşınmıştır.

Kat. No.: 132 **Bul. Yer:** Sinanpaşa, Eski Cami **Gen.:** 82 cm **Der.:** 49 cm **Yük.:** 30 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 70 **Res.:** 158

Sağlam durumdaki çifte sütunce başlığı altta eliptik bir bilezikle başlar. Başlık gövdesi diyagonal biçimde simetrik olarak bant biçimindeki düz abakusa uzanır. Alt düzlemde yaklaşık 15 cm genişliğinde dairevi bir oyuk açılmıştır.

Lentolar

Kat. No.: 133 **Bul. Yer:** Bolvadin, Özbek, Ulu Cami **Gen.:** 23 cm **Der.:** 68 cm **Yük.:** 128 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 107 **Res.:** 159-160

Betona gömülü lento sağlam durumdadır. Ön yüz altta iki silmeyle oluşturulmuş bir bant içinde kesintisiz asma dalı sırası üzerinde kalın bir silme ve dışa açılan diyagonal bir silmeden oluşur. Alt yüzde kapı kanatları için iki adet dörtgen yuva yer alır.

Kat. No.: 134 **Bul. Yer:** Bolvadin, Özbek, Ulu Cami **Gen.:** 24 cm **Der.:** 72 cm **Yük.:** 129 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 108 **Res.:** 161-162

Sağlam durumdaki lento **Kat. No.:** 133 ile benzerdir.

Kat. No.: 135 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdaî Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 178 cm **Der.:** 66 cm **Yük.:** 27 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 109 **Res.:** 163

Bir kısa kenarı kırık lento ön yüzü, altta dört dar silme üzerinde inci makara dizisi ve bir bant içinde asma sapı süslemesinden meydana gelir. Sağlam kısa kenar diyagonal kesitlidir. Alt yüzde bir dörtgen yuva bulunur.

LİTURJİK İŞLEVİLİ PLASTİK ELEMANLAR

Templon Balüsterleri

Kat. No.: 136 **Bul. Yer:** Emirdağ, Seydiler, Hasan Basri Cami **Gen.:** 21 cm **Der.:** 21 cm **Yük.:** 50 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 110 **Res.:** 164-167

Gövdesinin alt kısmı ve tepeliğinin bir bölümü kırık olan balüsterin üç yüzü dekorasyonludur. Bir yüze kemerli çerçeve içinde iki yaprağı görülebilen bir asma sapı işlenmiştir. Takip eden yüzde iç içe geçmiş iki dikey dikdörtgen yer alır. Dördüncü yüzde ise alçak kazıma ile iç içe geçmiş iki konsantrik daire üzerinde bir dikdörtgen yer alır. Bir yüzünde üstte yatay bir dikdörtgenle başlayan levha kanalı bulunmaktadır. Sütun kaidesi formundaki tepelik bir içbükey ve dört dışbükey dar bantla oluşturulmuştur.

Kat. No.: 137 **Bul. Yer:** Dinar, Yeşilhöyük, cami **Gen.:** 30 cm **Der.:** 29,5 cm **Yük.:** 86,5 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 111 **Res.:** 168

Alt kısmı betona gömülü balüsterin birbirlerini takip eden iki yüzünde birer soffit işlenmiştir. Bir yüzde tepeliğe kadar uzanan levha kanalı açılmıştır. Diğer yüz düz bırakılmıştır. Attik varyasyonlu sütünce kaidesi biçiminde

işlenmiş tepelik kısmı yarı daire bir alt torus üzerinde, ince bir banttı sonra geçilen silme ile yüksek tutulmuş bir trokhilos ve iki ince banttı oluşan üst trokhilostan oluşur. Tepelik üzerinde aşınmış bir akıtma deliğı bulunmaktadır.

Kat. No.: 138 **Bul. Yer:** Şuhut, Hallaç, mezarlık **Gen.:** 23 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 112 **Res.:** 174-175

Alt kısmı betona gömülü balüsterin bir bölümü ve Attik varyasyonu sütun kaidesi biçiminde işlenmiş tepeliğı görölmektedir. Balüsterin bir yüzünde takip edilemeyen dikdörtgen bir çerçeve başlangıcı işlenmiştir. Diğer yüzler düz bırakılmıştır.

Kat. No.: 139 **Bul. Yer:** Merkez, Salar, kasaba konağı **Gen.:** 25 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 19 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 113 **Res.:** 176-177

Toprağı gömülü balüsterin yalnızca üst kısmının bir bölümü ve tepeliğı görölmektedir. Gövdesi tepelik bölümüne doğru dar silmelerle oluşturulmuş profille bağlanır. Kare bir plinthe üzerinde dairevi alt torusla devam eden üst kısmı tıraşlanmıştır. Bir yan yüzde tepelik bölümüne kadar uzanan yaklaşık 7 cm genişliğinde bir levha kanalı açılmıştır.

Kat. No.: 140 **Bul. Yer:** Şuhut, Atlıhisar, mezarlık **Gen.:** 23 cm **Der.:** 21 cm **Yük.:** 93 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 114 **Res.:** 169

Alt kısmı kırık balüsterin bir yüzünde tek bantla oluşturulmuş soffit işlenmiştir. Yan yüzde üst düzleme kadar uzanan sığ ve geniş bir levha kanalı bulunur. Attik varyasyonu olduğu anlaşılan tepeliğin üst torusu kırıktır. Diğer yüzler düz bırakılmıştır.

Kat. No.: 141 **Bul. Yer:** Şuhut, Ortapınar, Eski Çeşme a) **Gen.:** 108 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 17 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 115 **Res.:** 170 Duvar örgüsündeki balüsterin görülebilen tek yüzünde bir soffit işlenmiştir. Aşınmış durumdaki tepelik kısmında üste doğru daralan üç kademeli profil takip edilmektedir.

Kat. No.: 142 **Bul. Yer:** Şuhut, Ortapınar, Eski Çeşme **Gen.:** 87 cm **Der.:** 15 cm **Yük.:** 14 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 116 **Res.:** 171 Duvar örgüsündeki balüsterin görülebilen tek yüzünde, ince dikdörtgen bantla dekore edilmiş bir soffit işlenmiştir.

Kat. No.: 143 **Bul. Yer:** Şuhut, Yarışlı, Büyük Çeşme **Gen.:** 27 cm **Der.:** 19 cm **Yük.:** 92 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 117 **Res.:** 172

Soffit işlenmiş bir yüzü görülebilen alt kısmı toprağa gömülü balüsterin tepelik kısmı, bir yan yüzünde kademeli olarak yukarıya doğru daralan basamaklı basit bir profile sahiptir.

Kat. No.: 144 **Bul. Yer:** Şuhut, Yarışlı, Büyük Çeşme **Gen.:** 30 cm **Der.:** 17 cm **Yük.:** 90 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 118 **Res.:** 172

Alt kısmı toprağa gömülü balüsterin görülebilen tek yüzünde iç içe geçmiş iki dikdörtgen çerçeve işlenmiştir. Tepelik kısmı profil anlaşılamayacak derece aşınmıştır.

Kat. No.: 145 **Bul. Yer:** Şuhut, Yarışlı, Büyük Çeşme **Gen.:** 26 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 85 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 119 **Res.:** 172

Gövdesinin altı kısmen toprağa gömülü sağlam durumdaki balüsterin görülen iki yüzünden biri içinde ince bir dikdörtgen bant yer alan bir soffit ile doldurulmuştur. Soffitli yüzde tek kademeli dörtgen tepeliğe geçişten önce iç ve dış bükey dört bantla hareketlendirilmiştir. Diğer yüz düzdür.

Kat. No.: 146 **Bul. Yer:** Şuhut, Yarışlı, Büyük Çeşme **Gen.:** 98 cm **Der.:** 21 cm **Yük.:** 26 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 120 **Res.:** 173

Tabana gömülü balüsterin görülebilen iki yüzünde iç içe iki dikdörtgen çerçeve

işlenmiştir. Bir yan yüzü kademeli olarak daralan tepelik kısmının sonradan kesildiği anlaşılmaktadır.

Kat. No.: 147 **Bul. Yer:** Merkez, Kozluca, çeşme **Gen.:** 100 cm **Der.:** - **Yük.:** 25 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 121 **Res.:** 178

Duvar örgüsü içinde kalan sağlam durumdaki balüsterin yalnızca bir yüzü görülmektedir. Bu yüzde dar silmeyle oluşturulmuş soffit içinde bir kaval silme işlenmiştir. Tepelik bölümünün yalnızca plinthesi görülmektedir.

Kat. No.: 148 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 94 cm **Der.:** - **Yük.:** 15 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 122 **Res.:** 179

Duvar örgüsünde kullanılan balüsterin görülebilen yüzünde bir silme ile oluşturulmuş soffit ve üzerinde kare bir çerçevede daire içine alınmış bir haç alçak kabartma olarak işlenmiştir.

Kat. No.: 149 **Bul. Yer:** Sinanpaşa, Gezler, çeşme **Gen.:** 72 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 16 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 123 **Res.:** 180

Betona gömülü balüsterin bir kısa kenarı kırıktır. Ön yüze derin kazımayla soffit içinde birbirlerini takip eden ve merkezlerinde birbirlerine düğümlerle bağlanan daireler işlenmiştir. Diğer yüz birbirlerini takip eden düğüm sırasının

yer aldığı görülebilen küçük bir kısım dışında beton sıvalıdır.

Kat. No.: 150 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami 2017 **Gen.:** 118 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 124 **Res.:** 181

Duvar örgüsündeki balüsterin görülebilen tek yüzünde bir soffit yer alır. Soffit içinde bir ince kenarı içbükey dikdörtgen ince bir bant işlenmiştir.

Kat. No.: 151 **Bul. Yer:** Şuhut, Efeköy, çeşme **Gen.:** 100 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 26 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 125 **Res.:** 182

Duvar örgüsündeki balüsterin görülebilen tek yüzünde geniş bir soffit yer almaktadır.

Kat. No.: 152 **Bul. Yer:** İhsaniye, Döğer, Kervansaray **Gen.:** 111 cm **Der.:** - **Yük.:** 29 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 126 **Res.:** 183

Alt kısmı kırık balüster duvar örgüsünde kullanılmıştır. Görülebilen tek yüzde dikdörtgen çerçeve içinde bir soffit yer alır.

Kat. No.: 153 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karadirek, cami **Gen.:** 92 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 19 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 127 **Res.:** 184

Tabana gömülü balüsterin üstü beton sıva altında kalmıştır. Balüsterin

görülebilen tek yüzünde dikdörtgen bir çerçeve içine dikdörtgen bir bant işlenmiştir. Tepeliği sıva altında kaldığından profili anlaşılamamaktadır.

Kat. No.: 154 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 27 cm **Der.:** 17,5 cm **Yük.:** 106 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 128 **Res.:** 185-186 Balüster kırık durumdaki sekizgen sütünce gövdesiyle birlikte monolit işlenmiştir. Ön yüzde kazıma tekniğiyle basitçe vurgulanmış bir soffit yer alır. Bir yüz merkezinden 8 cm dışa taşan çıkmanın üzerinde üç ince bantla oluşturulmuş örgü motifi işlenmiştir. Her bir boğumun merkezinde matkap deliği açılmıştır. Çıkmanın üst bitiminde üç kademeli dörtgen bir tepelik yer alır. Balüsterin diğer yüzleri süslemesizdir.

Kat. No.: 155 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 26 cm **Der.:** 18 cm **Yük.:** 63 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 129 **Res.:** 187-188 Doğrudan geçilen sekizgen sütünce gövdesiyle birlikte işlenmiş balüsterin üst bölümü günümüze ulaşabilmiştir. **Kat. No.:** 154 ile aynı seriye aittir. Dışa çıkmanın sütünce gövdesindeki tepelikle bağlanmaktadır.

Kat. No.: 156a/b **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı a: **Gen.:** 18 cm **Der.:** 18 cm **Yük.:** 84 cm / b: **Gen.:**

16 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 59 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 130 **Res.:** 189-190

a: Altı kırık sekizgen balüster sütünce gövdesinin bir kenarında üst düzleme yakın dairevi bir zıvana deliği bulunmaktadır.

b: Altı kırık sekizgen balüster sütünce gövdesinin bir kenarında üst düzleme yakın dairevi bir zıvana deliği bulunmaktadır.

Kat. No.: 157 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık **Gen.:** 26 cm **Der.:** 17 cm **Yük.:** 80 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 131 **Res.:** 191

Altı kısmen toprağa gömülü oldukça aşınmış balüster doğrudan geçilen sekizgen sütünce gövdesiyle birlikte monolit işlenmiştir. Bir yüzünde soffit yer alan balüsterin yan yüzünde 7 cm dışa taşan dörtgen bir çıkma vardır. Çıkmanın sütünce gövdesine yakın kısımlarında iki adet delik bulunmaktadır. Sütünce gövdesinde çıkmanın olduğu yüzde dışa taşan ancak kırık bir bölüm vardır. Bir yan yüzde sütünce gövdesine yakın bir zıvana deliği bulunur. Diğer yüzler boş bırakılmış balüsterin yüzeyi doğal tesirlerle tahrip olmuştur.

Kat. No.: 158 **Bul. Yer:** Sandıklı, Ülfeciler, cami **Gen.:** 20 cm **Der.:** 16 cm

Yük.: 75 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri
Çiz.: 132 **Res.:** 192

Üst kısmı aşınmış balüsterin bitimi anlaşılamamaktadır. Bir yüzde içi birbirlerine dönen üçer silmeli örgü motifleriyle doldurulmuş soffit bulunan balüsterin yan yüzünde 5 cm dışa taşan dikdörtgen bir çıkma yer alır.

Kat. No.: 159 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 84 cm **Der.:** - **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 133 **Res.:** 193

Duvar örgüsünde kullanılmış balüster alt ve üst kenarlarından kırıktır. Doğrudan geçilen silindirik sütuncesiyle birlikte işlenmiş balüsterin görülebilen tek yüzünde derince bir soffit içinde üst kenarı iç bükey, dikdörtgen bir bant bulunmaktadır. Üzerinde birbirini takip eden daireler içinde kenarları yay biçiminde yerleştirilmiş eşkenar dörtgenler yer alır. Daireler yan yüzlerde birbirlerine “V” biçimli bantlarla bağlanmıştır.

Kat. No.: 160 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 194 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 134 **Res.:** 194

Duvar örgüsü içinde kalan templon kapı dikmesi alt kısmından parçalı kırıktır. Alt kısımda yaklaşık parçanın yarısına kadar uzanan dikdörtgen çerçeve içinde

içleri birbirine dönen üçer silmeli örgü motifleriyle doldurulmuştur. Üst bitimde halat motifi işlenmiş bir bant yer alır.

Templon Levhaları

Kat. No.: 161 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdayi Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 104 cm **Der.:** 17 cm **Yük.:** 100 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 135 **Res.:** 195-198

Metal kafesle bir arada tutulan levha dört parçalı halde kırıktır. Kare formu levhanın trapezi belirgin biçimde dışa taşkındır. Ana kompozisyon bir dikdörtgen içinde eşkenar dörtgen ile köşelere ve merkeze yerleştirilmiş madalyonlardan müteşekkildir. İki ince bir kalın silmeden oluşan dikdörtgen, eşkenar dörtgen ve köşelerdeki madalyonlar birbirlerine tek dönüşlü düğümlerle bağlanır. Üst köşelerdeki madalyonlar sekizer yapraklı stilize çiçeklerle doldurulmuştur. Ana ve ara yönlerde yerleştirilmiş kanonik sekiz at nalı formu çiçek yaprağı, bir kemer sırası gibi dizilmiş ve birbirleri üzerine gelecek şekilde işlenmiştir. Alt köşelerdeki madalyonlar içinde birer eşkenar dörtgen ve her bir kenar merkezine hizalanmış dörder daire yer alır. Madalyon, eşkenar dörtgen ve dairelere düğümlerle bağlanmıştır. Dört daire de madalyonun merkezinde

birbirlerine bağlanır. Ana kompozisyonun merkezindeki madalyon ve eşkenar dörtgen arasında kalan üçgen boşluklara üst ve altta basit palmetler, sağ ve solda tek meyveleriyle birlikte birer palmiye ağacı yerleştirilmiştir. Madalyonun çerçevesini, eşkenar dörtgenin kenarlarını teğet geçen bir dış silme ile halat motifi ve bir iç silme oluşturur. İç silme madalyon içindeki kompozisyonun ana şemasını oluşturan on yedi daireden sekizine düğümlerle bağlanır. Kompozisyonun arkasında kalan sekiz daire ara yönler ikişerli gruplar halinde yerleştirilmiş diğer düğümlü sekiz daireden ana yönlerdeki büyük, ara yönlerdeki küçük tutulmuştur. Merkezdeki daire ve ara yönlerde kalan küçük dairelerin aralarındaki boşluklara dört adet stilize bitki işlenmiştir. Kompozisyonun merkezindeki tören haçı, ortadaki ve ana yönlerdeki dairelerin arkasında kalır ve yalnız onların arasından algılanmaktadır. Ortadaki daire ile haç kolları arasında kalan boşluklara dört adet yürek motifi işlenmiştir. Trapezdeki kompozisyon, iki bantla oluşturulmuş birbirlerine yanlarda düğümlerle bağlı yedi tam daire ile dairelerin merkezlerinde köşe yaparak ara düğümleri merkezlerine alan alt kısmı bitişlerde birer yarım eşkenar dörtgen biçimindedir. Alçak kazıma

teknikiyle işlenmiş İsa figürünün yer aldığı merkezdeki madalyon geometrik bandın üzerinde tutulmuştur. İsa, bel hizasından, drapeli kıyafetleri ve başında haçlı halesiyle resmedilmiştir. Başının iki yanına IC XC kısaltmaları işlenmiştir. Trapez üst düzleminde her iki kısa kenar merkezinden içeri uzanan yaklaşık 12 cm uzunluğunda ve 3 cm genişliğinde kanca biçimli sabitleme yuvaları açılmıştır. Levhanın her iki yan yüzü de düzdür. Tüm arka yüz boyunca kesintisiz uzanan ve oldukça aşınmış durumda çok satırlı bir Roma yazıtı bulunur.

Kat. No.: 162 **Bul. Yer:** Merkez, Kabe Mescidi a: **Gen.:** 45 cm **Der.:** - **Yük.:** 40 cm / b: **Gen.:** 70 cm **Der.:** - **Yük.:** 52 cm / c: **Gen.:** 47 cm **Der.:** - **Yük.:** 47 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 136 **Res.:** 199 Duvar örgüsü içinde kalan levha yaklaşık üst yarısından kırıktır ve alt kısmına ait üç parça günümüze ulaşabilmiştir. Dar bir silme ile çerçevelenmiş dikdörtgen kompozisyonun merkezinde daire biçimli bir alçak kabartma madalyon görülmektedir. Levhanın alt uzun kenarında kazıma Grekçe bir yazıt bulunmaktadır.

Kat. No.: 163 **Bul. Yer:** Çobanlar, Kocaöz, çeşme **Gen.:** 53 cm **Der.:** - **Yük.:** 34 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 137 **Res.:** 200

Duvar örgüsündeki levhanın görülebilen küçük kısmında tek bantlı dörtgen çerçeve içinde merkezi ve kol bitimleri dairevi biçimde sonlandırılmış bir haç işlenmiştir. Haç daha sonra kazınmıştır. Uzun ve kısa kenarda birer satırlık yazıt yer alır.

Kat. No.: 164 **Bul. Yer:** İscehisar, Alanyurt, çeşme **Gen.:** 80 cm **Der.:** 11 cm **Yük.:** 61 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 138 **Res.:** 201

Duvar örgüsü içindeki levhanın bir köşesi sağlam günümüze ulaşabilmiştir. Görülebilen yüz solda bitişik işlenmiş negatif ve pozitif eşkenar dörtgenlerle doldurulmuş “L” biçimli bir bant işlenmiştir. “L” formundaki bant ile çevrelenen ve dikdörtgen bir çerçeve içine alındığı anlaşılan alçak kabartma kompozisyon merkezde bir haç ile yanındaki meyveli bir ağaç ve ağaçta beslenen tavus kuşu tasvirinden oluşur. Ağaç ve haç diplerinde merkezde birleşerek aşağı inen kökler biçiminde işlenmiştir. Ağaç stilize biçimde işlenmiştir. Tavus kuşunun bacakları, gövdesi, kanatları, kuyruğu ve ibiği farklı detaylarla hareketlendirilerek vurgulanmıştır.

Kat. No.: 165 **Bul. Yer:** Sultandağı, Kırca, Büyük Çeşme **Gen.:** 96 cm **Der.:** - **Yük.:** 66 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 139 **Res.:** 202

Duvar örgüsü içinde kalan levhanın bir uzun ve bir kısa kenarı kırıktır. Bir uzun kenarın devam ettiği görülmekte ancak buradaki stilize bitkisel kompozisyon anlaşılamamaktadır. Levha uzun ve kısa kenarında içi dolgulu bir bantla dikdörtgen biçiminde sınırlandırılmıştır. Uzun kenarda birbirlerini takip eden kıvrımlı yaprak ve sapsız üstte ve merkezde birer madalyonla kesilir. Kısa kenarda Balık kuyruklu, aslan pençeli, kanatlı ve kurt başlı bir mitolojik hayvan işlenmiştir. Bant içinde kompozisyon merkez ve köşelere yerleştirilmiş madalyonlarla oluşturulmuştur. Merkezdeki büyük madalyon içinde ileri doğru atlamış boynuzlu bir hayvan yer alır. Alt köşedeki madalyon içinde bir güvercin üst köşede de aslan gövdeli, kanatlı ve kartal başlı şaha kalkmış bir grifon yerleştirilmiştir. Madalyonlar arasında avladığı bir küçükbaş hayvanın üzerinde duran kartal işlenmiştir.

Kat. No.: 166 **Bul. Yer:** Sultandağı, Kırca, Meydan Çeşmesi **Gen.:** 84 cm **Der.:** - **Yük.:** 44 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 140 **Res.:** 203

Duvar örgüsü içinde kalan desteğiyle birlikte monolit işlenmiş levhanın

yaklaşık yarısından itibaren üst kısmı kırıktır. Eşkenar dörtgenlerle doldurulmuş geniş bir alt bordür üzerinde örgü motifli bir dikdörtgen çerçeve yer alır. Çerçeve içinde köşelere iki daire işlenmiştir. Bu dairelerin soldakine madalyon içinde dört yapraklı bir yonca, sağdakine madalyon içinde bir rozet çiçek işlenmiştir. Daireler ve köşeler arasında kalan üçgen alanlar her iki yanda birer palmetle doldurulmuştur. Köşelerdeki dairelerin bantları merkezdeki daha küçük bir dairenin içinde kesişir ve dışa dönerek kapanırlar. Balüster üzerine içinde genişçe dikdörtgen bant bulunan bir soffit işlenmiştir.

Kat. No.: 167 **Bul. Yer:** Dinar, Yıprak, cami karşısı **Gen.:** 91 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 58 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 141 **Res.:** 204

Betona gömülü kırıklı levha balüsteriyle birlikte monolit işlenmiştir. Dikdörtgen çerçeve içinde bir uzun kenar hariç diğer kenarlara değen iki bantlı bir eşkenar dörtgen yer alır. Eşkenar dörtgen iki bantlı köşeleri kendi içine dönen bir dikdörtgenle çevrilidir. Merkezde içi sonradan oyulmuş bir madalyon bulunur. Madalyon ve dikdörtgen arasında kalan boşluğa yan yaprakları kendi içine dönen bir palmet işlenmiştir. Balüster alt ve

üstte birer daire arasında soffitle doldurulmuştur.

Kat. No.: 168 **Bul. Yer:** Dinar, Yıprak, cami **Gen.:** 58 cm **Der.:** - **Yük.:** 84 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 142 **Res.:** 205

Balüsteriyle birlikte monolit işlenmiş kırıklı dikdörtgen levha duvar örgüsündedir. Dikdörtgen çerçeve içinde tüm kenarlara değen iki banttı oluşmuş bir eşkenar dörtgen ve onun içine de köşeleri daire biçimde kendine dönen bir dikdörtgen işlenmiştir. Dikdörtgen ve eşkenar dörtgenin bantları birbirleri üzerinden altına geçer. Merkezde dikdörtgenin uzun kenarlarına birer düğümle bağlanan bir madalyon yer alır. Madalyonun içi sonradan kazınmıştır. Eşkenar dörtgen ve madalyonun altında kalan boşlukta yan yaprakları kendi içine dönen bir palmet işlenmiştir. Dışa taşkın trapez üzerindeki banta örgü motifi işlenmiştir. Balüster bir daire üzerinde soffitle doldurulmuştur.

Kat. No.: 169 **Bul. Yer:** Sultandağı, Kırca, Meydan Çeşmesi **Gen.:** 53 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 42 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 143 **Res.:** 207-208

Duvar örgüsünde kalan levha yaklaşık yarısından itibaren kırıktır. Dikdörtgen formu trapez belirgin biçimde dışa

taşkıdır ve uzun kenarlardan önce sonlanır. Kompozisyon iki yanda aynı olmak üzere üç dikdörtgen bölüme ayrılmıştır. Orta bölüme dik bir eşkenar dörtgenin merkezinde bulunan madalyon içinde uçları damla biçiminde sonlanan bir Malta haçı işlenmiştir. Eşkenar dörtgenin kısa kenara uzanan kollarının her iki yanında dışa dönük iki spiral bulunur ve içte yarım daire üzerinde duran bir ok ucu yer alır. Eşkenar dörtgenin köşesinin iki yanında madalyon içinde iki rozet çiçek işlenmiştir. Her iki yan bordür, ara yönlerle uzanan dört eliptik yaprak ve aralarının artı biçiminde doldurulmasıyla oluşan kare formlu şemanın kesintisiz tekrarlanmasından oluşur. Trapez üzerindeki süsleme bordüründe de aynı kompozisyon şeması tekrarlanmıştır. Trapez üst düzlem kısa kenarlarında kanalıyla birlikte iki sabitleme yuvası bulunur.

Kat. No.: 170 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 90 cm **Der.:** - **Yük.:** 96 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 144 **Res.:** 209

Duvar örgüsündeki dışa taşkın trapezli levha küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Levha iki silmeyle oluşturulmuş bir kare içinde iki eşkenar dörtgen ve onların kenarlarını yarım daire yaparak dolanan iki dalgalı

geometrik motifle dekore edilmiştir. İçteki eşkenar dörtgen, dıştaki eşkenar dörtgeni dolaşan sarmala köşelerinden düğümlerle bağlıdır. Trapez üzerindeki süsleme bandı bir kare içinde daire ve onun içindeki kenarları eğimli bir eşkenar dörtgen ile merkezdeki artı işaretinin oluşturduğu geometrik paternle doldurulmuştur.

Kat. No.: 171 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karasandıklı, cami **Gen.:** 95 cm **Der.:** - **Yük.:** 25.5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 145 **Res.:** 206

Dışa taşkın trapezli levha dikey ekseninde yaklaşık yarısından itibaren kırık ve tıraşlanmıştır. Kompozisyon yatayda iki bölüme ayrılmıştır. Altta bir madalyon etrafına ana yönlerde madalyonlar, ara yönlerde ise her biri düğümlerle bağlanan sivri yapraklar yerleştirilmiştir. Her madalyon içinde birer çiçek motifi yer alır. Üstte, merkezinde çarkıfelek motifli madalyon yer alan bir eşkenar dörtgen ve eşkenar dörtgenin kenarlarını hem dışardan hem içerden birer tur kendi içine dönerek dolaşan bir sarmal işlenmiştir. Sarmal merkezdeki madalyona dört yönden üstte ve altta büyük, yanlarda küçük düğümlerle bağlanır. Dışa taşkın trapez kesiti uzun kenara yaklaşık 3.5 cm mesafede kesilir, tüm kısa kenar boyunca uzanmaz.

Trapez üzerindeki süsleme bandında birbirini takip eden düğümler işlenmiştir.

Kat. No.: 172 **Bul. Yer:** Çay, Alaattin Çeşmesi **Gen.:** 109 cm **Der.:** - **Yük.:** 79 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 146 **Res.:** 210

Duvar örgüsü içinde kalan levhanın yaklaşık 1/4'ü dikey aksta kırılmış ve sonradan yapıştırılmıştır. Yatay aksta yerleştirilmiş dört parçalı dikey kompozisyon, merkezde yan kolları kazınmış içi örgü motifi dolgulu bir haçla ayrılır. Kompozisyon haçın her iki yanında da aynıdır. Kısa kenara yakın dikdörtgen içinde birbirlerine düğümlerle bağlanan iki eşkenar dörtgen yer alır. Her eşkenar dörtgenin çevresini de kenarlarda tekrarlanan yarım daire dönüşlü bir bant dolandır. Merkeze yakın dikdörtgen, altta içi stilize bitki dolgulu üst ve alt kenarları yanlarda büyük düğümler yapan bir eşkenar dörtgen üzerinde oldukça aşınmış kendi içine dönen dar bir silme devam eder ve en üstte madalyon içinde çiçekle sonlanır. Biri merkez aksta ve ikisi onun yanında olmak üzere üstte ve altta uzun kenar bitimiyle kesişen birer delik açılmıştır.

Kat. No.: 173 **Bul. Yer:** Sandıklı, Mehter Sok. çeşme **Gen.:** 90 cm **Der.:** - **Yük.:** 57 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 147 **Res.:** 211

Duvar örgüsünde kalan levha süslemedeki ayrıntıların anlaşılmasına olanak vermeyecek biçimde aşınmış durumdadır. Süsleme kompozisyonu dikdörtgen çerçeve içine yerleştirilmiş bir eşkenar dörtgen ile köşelerdeki dört ve merkezdeki bir madalyondan oluşur. Köşelerdeki madalyonlar ve eşkenar dörtgen, dıştaki dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlanır. Madalyonlar iç bükey işlenmiş, solda çiçek ve sağda çarkıfelek motifleriyle doldurulmuştur. Eşkenar dörtgenin üst ve alt köşelerinden düz ve spirallerle sonlanan dörder sap çıkar. Merkezdeki madalyon ile eşkenar dörtgen arasında kalan sağ ve soldaki boşluklara palmetler işlenmiştir. Merkezdeki madalyon içinde bir eşkenar dörtgen ve dört adet daire işlendiği görülmektedir. Levha yaklaşık uzun kenar merkezlerinden üstteki büyük alttaki küçük birer dikdörtgen boşluklar oluşturacak biçimde sonradan kesilmiştir.

Kat. No.: 174 **Bul. Yer:** Sandıklı, Kızık, cami **Gen.:** 79 cm **Der.:** 11 cm **Yük.:** 32 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 148 **Res.:** 212-213

Levha dikey eksende yaklaşık yarısından kırıktır. Kompozisyonun iki ince silmeyle oluşturulmuş dikdörtgen bir çerçeve ile bir eşkenar dörtgenden ve dört köşeyle merkeze yerleştirilmiş

madalyonlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Tüm süsleme öğeleri birbirlerine düğümlerle bağlanmıştır. Köşelerdeki madalyonlar içinde rozet çiçekler merkezdeki madalyonun içinde ise bir haç yer alır. Haçın üst kolundan bir asma yaprağı, alt kolundan ise bir sap çıkar. Merkezdeki madalyon ve eşkenar dörtgen arasında kalan sağ ve soldaki üçgen boşluklara kendi içine doğru dönen spiral uçlu yapraklar işlenmiştir.

Kat. No.: 175 **Bul. Yer:** Merkez, Taşpınar Çeşme **Gen.:** 111 cm **Der.:** - **Yük.:** 92 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 149 **Res.:** 214

Bir kısa kenarı kırık levha, dikey ekseninde de yaklaşık ortasından kırılmış ve sonrasında yapıştırılarak duvar örgüsünde kullanılmıştır. Levhada kompozisyon bir silmeyle oluşturulmuş dikdörtgen çerçevede yer alır. Ana çerçeve içine yerleştirilmiş iki dikdörtgenin arasında kalan bandın köşelerine madalyon içinde birer stilize çiçek işlenmiştir. Madalyonların arası birbirlerine bağlı dalgalanan yapraklarla doldurulmuştur. Kompozisyonun merkezinde bir madalyon içinde stilize rozet çiçek bulunur. Çiçeğin merkezinde sonraki bir uygulamada delik açılmıştır. Merkezdeki madalyona köşelerden birer yaprak, kenarlardan ise madalyon içinde çarkıfelekler düğümlerle bağlanmıştır.

Kat. No.: 176 **Bul. Yer:** Merkez, Tac-ı Ahmet Cami **Gen.:** 54 cm **Der.:** - **Yük.:** 42 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 150 **Res.:** 217

Duvar örgüsündeki levha yaklaşık yarısından kırıktır. Dikdörtgen bir çerçeve içindeki kompozisyonun merkezi kazınmıştır. Merkezdeki kazınmış ögenin kenarında içlerinde basit çiçekler bulunan iki adet madalyon bulunur. Madalyonları oluşturan bant birleşip tekrar ayrılır ve kompozisyonun köşelerine uzanarak içlerinde basit çiçekler işlenmiş birer madalyon daha meydana getirir. Merkeze yakın ve köşelerdeki madalyonlar arasındaki alana bant devam edilerek birer stilize tomurcuk işlenmiştir. Madalyonlardan tekrar merkeze dönen bantlar diğer kısa kenara doğru dalgalı biçimde uzanır ve olasılıkla karşılığıyla birleşmektedir. Merkeze yerleştirilmiş eşkenar dörtgen kısa ve uzun kenarların orta noktalarıyla kesişir. Bu birleşme noktalarında iki yana doğru açılan kendi içine dönük stilize birer sap bulunmaktadır.

Kat. No.: 177 **Bul. Yer:** Şuhut, Ortapınar, cami karşısı çeşme **Gen.:** 50 cm **Der.:** - **Yük.:** 67 cm **Mal.:** - **Çiz.:** 151 **Res.:** 215

Duvar örgüsü içinde kalan levha oldukça aşınmış durumdadır. Kompozisyonun yatayda üç bölüme ayrıldığı levhada alt

ve üstteki süsleme programları benzerdir. Alt ve üstte dikdörtgen bir çerçeve içinde üç kemerli bir sütun sırası vardır. Kaide, gövde ve başlık olmak üzere her unsurun işlendiği sütun sıralarının oluşturduğu kemer boşluklarına ağaçlar yerleştirilmiştir. Alt ortadaki kemer içinin sonradan kazındığı anlaşılmaktadır. Orta sıradaki süsleme üç ince silmeyle oluşturulmuş kenarlarından birbirlerine düğümlerle bağlanan dikdörtgen iki çerçeve ile bunların içine yerleştirilmiş merkezde kare, yanlarda iki dikdörtgenden müteşekkildir. Dikdörtgenler içteki çerçeveye kısa kenarlarından, merkezdeki kare içindeki madalyon, dört yönden düğümlerle bağlıdır. Soldaki dikdörtgen içinde yatay bir bant vardır. Merkezdeki madalyon içinde aşınmış bir rozet çiçek bulunur. İkinci bir uygulamayla levhanın yaklaşık orta aksında biri büyük diğeri daha küçük iki oluk açılmıştır.

Kat. No.: 178 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 77,5 cm **Der.:** - **Yük.:** 35 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 152 **Res.:** 218 Duvar örgüsündeki levhanın bir kısa ve uzun kenarı tıraşlanmıştır. Oldukça aşınmış durumdaki levhada kompozisyon, bir halat bandıyla oluşturulmuş dikdörtgen çerçeve içinde yer alır. Kompozisyonun tüm levha

boyunca dolaşan kesintisiz iki ince bandın oluşturduğu köşelerinden kesişen ve düğümlerle birbirlerine bağlanan atlamalı kare birimlerden kalan boşlukların çeşitli motiflerle doldurularak oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bir köşede madalyon içinde bir çiçek motifi, diğer köşede kendi içine dönen düğümlerle oluşturulmuş stilize bir çiçek yer alır. Yatay aks merkezinde Malta haçı biçimli çerçeveler içindeki süslemeler aşınmıştır. Üst köşede dışa açık yerleştirilmiş dört yarım daire ile oluşturulmuş geometrik bir öge bulunmaktadır.

Kat. No.: 179 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 46 cm **Der.:** 7,5 cm **Yük.:** 60 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 153 **Res.:** 216

Küçük kırıklar dışında sağlam durumdaki levhada kompozisyon üç dar silmeyle oluşturulmuş dikdörtgen bir çerçeve, köşelerinden çerçevenin kenarlarına düğümlerle bağlanan bir eşkenar dörtgen ve eşkenar dörtgenin kenarlarından düğümlerle bağlı köşelere yerleştirilmiş içleri çiçek motifli dört madalyon ile merkezdeki bağımsız içi rozet çiçekli madalyondan meydana gelir.

Kat. No.: 180a/b/c/d/e/f/g/h/i/j/k/l/m/n/o/p
Bul. Yer: Merkez, Yeni Cami a: **Gen.:**
50 cm **Yük.:** 52 cm / b: **Gen.:** 67 cm
Yük.: 50 cm / c: **Gen.:** 57 cm **Yük.:** 50
cm / d: **Gen.:** 60 cm **Yük.:** 53 cm / e:
Gen.: 47 cm **Yük.:** 47 cm / f: **Gen.:** 60
cm **Yük.:** 48 cm / g: **Gen.:** 59 cm **Yük.:**
53 cm / h: **Gen.:** 58 cm **Yük.:** 50 cm / i:
Gen.: 53 cm **Yük.:** 51 cm / j: **Gen.:** 52
cm **Yük.:** 53 cm / k: **Gen.:** 62 cm **Yük.:**
50 cm / l: **Gen.:** 56 cm **Yük.:** 58 cm / m:
Gen.: 57 cm **Yük.:** 60 cm / n: **Gen.:** 60
cm **Yük.:** 51 cm / o: **Gen.:** 59 cm **Yük.:**
50 cm / p: **Gen.:** 44 cm **Yük.:** 52 cm
Der.: - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:**
- **Res.:** 219-235

Aynı seriye ait olduğu anlaşılan 16 parça levha küçük kırıklar dışında sağlam durumdadır. Levhalar benzer kompozisyona ve yaklaşık ölçülere sahiptir. Üstte levhanın yaklaşık 1/4'ü kadar profilli bir bölüm ile altta birbirlerine ve kenarlara eşit uzaklıkta farklı biçimlerde ikişer madalyon işlenmiştir. Profil altta geniş bir iç bükey bant ile üzerinde hafif dışa taşkın bir dışbükey silme ile devam eder. Bu silmenin hemen bitiminden başlayan dar bant üzerine kesintisiz devam eden bir üçgen sırası işlenmiştir. Profil ve genel kompozisyon tüm levhalarda aynıdır. Madalyonlar basit, iç içe geçmiş ve kabara biçimli rozet çiçekler gibi bitkisel

öğelerle birlikte çarkıfelek ve üçgenlerle doldurulmuş geometrik unsurlardan oluşturulmuştur.

Templon Sütunce ve Başlıkları

Kat. No.: 181 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Baba Türbesi **Gen.:** 19 cm **Der.:** 19 cm **Yük.:** 36 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 236
Betona gömülü sütunce başlığının yalnız üst bölümü görülebilmektedir. Başlık gövdesinin dört yüzünde de alta ve iki yana düğümlerle bağlanan üç ince bantla oluşturulmuş birer madalyon içinde merkezi ve kol bitimleri damla biçiminde sonlanan haçlar işlenmiştir. Dört köşede madalyonların birleştikleri düğümlerden alta birer sivri yaprak çıkar, üstte kalan boşluklar eşkenar dörtgenlerle doldurulmuştur. Abakus düz bir bant halindedir.

Kat. No.: 182 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Baba Türbesi **Gen.:** 20 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 26 cm **Çap:** 16 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 237
Gövdesinde kırıklar bulunan sütunce başlığının alt yüzü kırıktır. Her yüze köşelerde sütun biçiminde sonlandığı anlaşılan üç ince bantla vurgulanmış kemerler içinde alt yaprakları içe dönen stilize ağaçlar işlenmiştir. Kemer ve abakus arasında kalan boşluklar kazıma

ile ızgara biçiminde doldurulmuştur. Düz bant biçiminde sonlanan abakus üst yüzeyinde dörtgen bir zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 183 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 25 cm **Der.:** 29 cm **Yük.:** 24 cm **Çap:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 238
Abakusu ve gövdenin bir kısmı betona gömülü sütunce başlığı altta halat motifi biçiminde bir bilezikle başlar. Dört yüzde altta içe dönüp köşelerde birleşen bitki saplarıyla oluşturulmuş dairevi çerçeveler içine palmetler işlenmiştir. Alt yüzde bir zıvana deliği bulunur.

Kat. No.: 184 **Bul. Yer:** Merkez, İsmailköy, mezarlık **Gen.:** 22,5 cm **Der.:** 21,5 cm **Yük.:** 20 cm **Çap:** - **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 239
Düz bant biçimindeki abakusu betona gömülü sütunce başlığının alt yüzü kırıktır. Gövde her yüzde üç ince bantla oluşturulmuş örgü motifile doldurulmuştur. Gövde ve abakus birleşimlerine her yüzde iki bantla oluşturulmuş ikişer kare işlenmiştir. Kareler abakus altında dolanan ince bir silmeyle birbirine bağlanmıştır.

Kat. No.: 185 **Bul. Yer:** Sandıklı, Kızık, cami **Gen.:** 16 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 21 cm **Çap:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 240

Alt yüzü ve gövdesinde kırıklar bulunan sütunce başlığının gövdesi dört yüzde de üst yaprağı dairevi sonlanan sivri yapraklı bitkisel süsleme ile doldurulmuştur. Abakus düz bir bant biçiminde sonlanır.

Kat. No.: 186 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Baba Türbesi **Gen.:** 13 cm **Der.:** 13 cm **Yük.:** 24 cm **Çap:** 9 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 241

Alt kısmı kırık silindirik gövdesiyle birlikte işlenmiş sütunce başlığı sağlam durumdadır. İnce bir silme formundaki bilezikle başlayan başlığın köşelerine abakusa kadar uzanan stilize bitkiler işlenmiştir. Her dört yüzde de bitki süslemelerinin arasında kalan alt kısımlara birer eşkenar dörtgen yerleştirilmiştir. Abakus düz bir bant biçimindedir.

Kat. No.: 187 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Baba Türbesi **Gen.:** 19 cm **Der.:** 19 cm **Yük.:** 44 cm **Çap:** 16,5 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 242
Alt kısmı kırık silindirik sütunce gövdesiyle birlikte monolit işlenmiş sütunce başlığının küçük bir kısmı korunabilmiştir. Gövde ve başlık birleşimi çerçeve içinde kalan üç ince silmeyle oluşturulmuş iki sıranın birbirleri içinde dönerek oluşturdukları

örgü motifi biçimli bantla geçilmiştir. Üstte yaprak başlangıçları görülmektedir.

Templon Arşitravları

Kat. No.: 188 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Der.:** 18 cm **Gen.:** 151 cm **Yük.:** 22 cm **Açıl. Pa.:** 5.5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 243-245

Templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır. Bir kısa kenarda aşınmasına karşın aslan olduğu anlaşılan bir kabartma işlenmiştir. Aslanın üzerinde bir yazıt bulunur. Bloğun dekorasyonu dikdörtgen çerçeveli iki ve bunların arasındaki bir kompozisyonla devam eder. Dikdörtgen çerçeveli kompozisyonlar birbirleriyle eştir. Üç şeritle oluşturulmuş dikdörtgen çerçeve bandı çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlı üçer madalyonla devam eder. Madalyonlar arasında altta ve köşelerde üçer yapraklı stilize akanthuslar işlenmiştir. Madalyonlar arasındaki düğümlerin üzerinde ise birbirlerine dönük iki kuş yerleştirilmiştir. Madalyonlar içindeki kabaralar oldukça aşınmış durumdadır. Bloğun merkezinde iki yanında birer kuş bulunan bir çelenk işlenmiştir. Stilize birer kantharos üzerinde duran güvercinler iki yanda çelengin

yapraklarını gagalarıyla tutmaktadırlar. Çelengin alt ve üst köşeleri yazıtlıdır. Bir süsleme ögesi bulunduğu anlaşılan çelengin merkezi kazınmıştır. Ön yüz üst bantta kesintisiz devam eden bir yazıt bulunmaktadır. Bloğun görülebilen alt yüzünde sütuncenin oturacağı boş bırakılmış kısım ve dikdörtgen çerçeve içinde bir kompozisyon yer alır. İki şeritten oluşturulmuş çerçeve içinde uzun kenar birleşim yerlerinde düğümlerle çerçeveye bağlanan bir eşkenar dörtgen işlenmiştir. Köşeler yarım daire geometrik öğelerle doldurulmuştur. Eşkenar dörtgenin içinde merkezdeki madalyonun arkasında kalanlarla birlikte üç daire yer alır. Merkezdeki dairede kesintisiz bir şeridin dönüşler yaparak oluşturduğu stilize bir rozet çiçek işlenmiştir. Ana daireden kısa kenarlara doğru sivrilerek birer sap uzar.

Kat. No.: 189 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 151 cm **Der.:** 24 cm **Yük.:** 42 cm **Açıl. Pa.:** 13 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 246

Betona gömülü templon arşitravı bir kısa kenarından kırıktır. Ön yüz dekorasyonu, özgününde merkezde olduğu anlaşılan çelenk içinde yan kolları kazınmış, uçları incili ve sık düğüm geçmelerle oluşturulmuş bir haç

ile iki yanında dikdörtgen çerçeveli kompozisyonlardan oluşur. Tek şeritten oluşan dikdörtgen çerçeve iki şeritten yapılmış madalyonlara düğümlerle bağlanır. Her madalyon da birbirlerine düğümlerle bağlanır. Düğümler içinde küçük rozet çiçekler ve çarkıfelek işlenmiştir. Madalyonları bağlayan düğümlerin alt ve üstünde yan yaprakları kenarlara uzanan üçer yaprağa yer verilmiştir. Madalyonlar içinde kabara biçimli aşınmış rozet çiçekler işlenmiştir. Ön ve alt yüz kesişiminde blok boyunca devam eden bir halat motifi bulunur. Ön yüz üst bandındaki kanonik palmet sırasında, kendi içine kıvrılan alt yapraklar dönerek üstte kesintisiz birleşir ve her birimi düğümlerle birbirlerine bağlayan madalyonlar meydana getirir. Alt yaprak merkezinden çıkan üçer yaprak ise bitkisel madalyonları doldurur. Bloğun özgününde merkezde olduğu anlaşılan bölümde yaprak sırası her iki yandan düz bir hatla kesilir ve burada yan kolları kazındığı anlaşılan basit bir haç yer alır. Üst bant bloktan ince bir testere diş sırasıyla ayrılmıştır. Alt yüzde, dikdörtgen çerçeveli iki kompozisyon ve aralarında sütuncenin oturacağı merkezinde kurşun akıtma deliği bulunan boş bırakılmış kare alan görülür. Ön yüzdeki haçın altına denk gelen ve

olasılıkla alt yüzün de merkezi olan kompozisyon tek şeritli bir dikdörtgen çerçeveye sınırlanmıştır. Merkezinde uzun kenarlara düğümlerle bağlanan ve içinde sekiz yapraklı rozet çiçek bulunan bir madalyon yer alır. Madalyonun iki yanında birer yarım daireden çıkarak kısa kenarlara uzanan üstü beş saplı birer stilize ağaç işlenmiştir. Dikdörtgen çerçeveli diğer kompozisyonda biri yarım olmak üzere dört madalyon görülmektedir. Çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan madalyonlar içinde rozet çiçekler, haç ve çarkıfelek işlenmiştir.

Kat. No.: 190 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 29,5 cm **Der.:** 34 cm **Yük.:** 152 cm **Açıl. Pa.:** 7,5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 247

Templon arşitravı her iki kısa kenarından kırıktır ve trapez kesitli ön yüz üst bandı ikinci kullanımda tıraşlanmıştır. İki şeritten oluşturulmuş dikdörtgen çerçeve bandı tüm ön yüzde madalyonlara bağlanarak ve madalyonları birbirlerine düğümlerle bağlayarak devam eder. Madalyonlar kabara biçiminde rozet çiçeklerle doldurulmuştur. Korunabilmiş altı kabradan ikisi sonradan kazınmıştır. Madalyonlar arasında alt ve üstte yan yaprakları kenarlara açılan üçer yaprak işlenmiştir. Yalnız ortadaki kabalar

arasında içi artı dolgulu eşkenar dörtgenler tercih edilmiştir. Alt yüzde sütuncelerin oturacağı iki boş bırakılmış alan ve iki dikdörtgen çerçeveli kompozisyon görülmektedir. Üç şeritten oluşan çerçeve bandı kendi içinde kompozisyonu dört eşit kareye böler. Her kare birim kenarlarla birbirlerine düğümlerle bağlanmıştır. İlk ve son kareler içine sekiz yapraklı rozet çiçekler yerleştirilmiştir. Bir karede stilize bir ağaç diğerinde detayları aşınmış bir grifon yer alır. Bloğun betona gömülü alt kısmında çerçeveli bir kompozisyonun başlangıcı görülmektedir.

Kat. No.: 191 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 158 cm **Der.:** 25 cm **Yük.:** 34 cm **Açıl. Pa.:** 5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 248-249

Templon arşitravı, trapez kesitli üst bandında yer alan yan yaprakları üstte birleşen üç yapraklı kanonik palmet sırasının her iki kenardaki bitişlerinden anlaşıldığı üzere tündür. Ön yüz geniş alt bantta üç şeritten oluşan dikdörtgen bir çerçeve yer alır. Çerçeve, sıralı biçimde bir madalyon ve bir arkad oluşturarak on bir parçaya bölünmüştür. Madalyonlar çerçeveye ve arkadlara düğümlerle bağlanırken arkadlar yalnızca madalyonlarla bağlanmıştır. Arkad ve madalyonlar arasında üste

uzanan birer sivri yaprağa yer verilmiştir. Madalyonlar içinde iki çarkifelek, iki rozet çiçek ve basit düğümlerle oluşturulmuş kabara biçiminde iki haç işlenmiştir. Bloğun merkezindeki arkad diğerlerinden daha geniştir. Dıştaki ve merkezdeki arkadlarda, alta ve üste kıvrılan dört yaprak içinden çıkan üç yapraklı bitkisel süsleme ögesi yer alır. Diğer iki arkaddaki süsleme, birbirleri içinden çıkarak yanlarda kendi içine kıvrılan üçer yaprak üstte tek bir yaprakla sonlanacak şekilde oluşturulmuştur. Alt yüzde dikdörtgen çerçevelerle ayrılan ve yarısı görülebilen iki kompozisyon işlenmiştir. Birinde iki şeritten meydana gelen çerçeve içinde çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan madalyonlar işlenmiştir. Madalyonlar arasında alt ve üstte yan yaprakları kenarlara açılan üçer yaprak yer alır. Madalyonlar içinde çarkifelek, rozet çiçek ve düğümlerle oluşturulmuş stilize haçlar işlenmiştir. Alt yüzde dikdörtgen çerçeve içine üç şeritten oluşan bir eşkenar dörtgen yerleştirilmiştir. Eşkenar dörtgen kısa kenarlarda boşlukları dolduracak biçimde geniş iki düğüm yapar. Eşkenar dörtgenin merkezindeki madalyon, kısa kenarlara bir düğüm ve sapla uzanır. Madalyonun içinde üç şeritten oluşan basit bir haça

yer verilmiştir. Sütunce boşluğunu dikdörtgen çerçeve içinde birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlayan üç madalyon takip eder. Madalyon içlerindeki süsleme öğeleri aşınmıştır.

Kat. No.: 192 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 205 cm **Der.:** 30 cm+ **Yük.:** 28 cm **Açıl. Pa.:** 7 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 250-251

Templon arşitravı bir kısa kenarından kırıktır. Kompozisyon, korunabilmiş sol kısa kenarda madalyonları meydana getiren düğümlerin oluşturduğu, uçları üç yaprakla sonlanan yarım ay biçimindeki öğeyle başlar ve madalyonlar içinde hafif dışa taşkın kabalar halinde çarkıfelek, rozet çiçek ve haçlarla devam eder. Madalyonlar birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlanmıştır. Madalyonlar arasında üstte ve altta yan yaprakları kenarlara açılan üçer yaprak işlenmiştir. Kısa kenar başlangıcından yedi madalyon sonra altta ve üstte ana çerçevenin dışına taşan, düğümlerle oluşturulmuş köşeleri incili bir haç yer alır. Haç her iki yandan düğümleri oluşturan şeritlerden meydana gelen kısa kenar başlangıcındakine benzer birer yarım çelenkle çevrilidir. Haç sonrasında iki kabara daha takip edilmektedir. Haçın özgün blokta merkez noktada olduğu anlaşılmaktadır.

Alt yüz kompozisyonu, kare çerçeveler içine yerleştirilmiş merkezinde küçük rozet çiçekler bulunan eşkenar dörtgenlerden oluşur.

Kat. No.: 193 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 176 cm **Der.:** 18 cm **Yük.:** 28 cm **Açıl. Pa.:** 5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 252-253

Templon arşitravı her iki kısa kenarından kırıktır. Arşitrav üzerinde birer şerit ile oluşturulmuş on kare çerçeve yer alır. Stilize bir ağaç bulunan kısa kenar, formu gereği ya bloğun başlangıcı ya da merkezidir. Diğer çerçeveler içinde kabara biçimli rozet çiçekler ve köşeleri yuvarlatılmış Malta haçları işlenmiştir. Alt yüzde, birleşim noktaları kısa kenarlarda içe doğru dönerek ikişer düğüm oluşturan birer eşkenar dörtgen ve bunların merkezinde madalyon içinde basit birer haç işlenmiştir.

Kat. No.: 194 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 135 cm **Der.:** 25 cm+ **Yük.:** 28 cm **Açıl. Pa.:** 5.5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 254-255

Templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır. Ön yüzdeki kompozisyon sağ kısa kenarda birbirleri içine geçen altı dönüşlü bir banttıan oluşan düğüm motifi ile başlar. Düğümlü başlangıcı tek

şeritten oluşan dikdörtgen çerçeve içinde çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan iki madalyon takip eder. Madalyonlarda merkezleri düğme biçimli hafif dışa taşkın bir rozet ve çarkıfelek motifli bulunur. Madalyonlar arasında üstte ve altta ikişer stilize yaprak işlenmiştir. Var olan bloğun ortasında, merkezinde küçük bir madalyon bulunan haç ve onun çevresinde simetrik yerleştirilmiş düğümlü, grift bir kompozisyon yer alır. Köşelerde düğümlerden çıkan sivri stilize yapraklar işlenmiştir. Takip eden ögede iki şeritten oluşan kare çerçeve içinde merkezinde rozet çiçek bulunan eşkenar bir dörtgen yer alır. Eşkenar dörtgenin çevresini köşelerde yarım daire dönüşler yaparak çerçeveye düğümlerle bağlanan bir bant dolaşır. Madalyon, bant, eşkenar dörtgen ve çerçeve birbirlerine düğümlerle bağlanır. Diğer kısa kenar iki şerit ile oluşturulmuş, birbirlerine düğümlerle bağlanan merkezinde ve dört köşesinde birer rozet çiçek bulunan eşit kollu bir haç ile sonlanır. Ön yüz üst dar bantta günümüze neredeyse tamamen yok olmuş halde ulaşan bir yazıt vardır. Görülebilen alt yüzde sütunceye oturan boş bırakılmış alan ve dikdörtgen çerçeveli bir kompozisyon vardır. Kompozisyon merkezinde çok yapraklı

bir rozet çiçek yer alır, rozetin çevresini saran iki şeritli düğümlü madalyon kısa kenarlarda çerçeveye kadar uzanan stilize bir ağaç ile devam eder. Kısa kenarın her iki köşesinde madalyon içinde birer rozet çiçek işlenmiştir. Bu madalyonların önünde ise eşkenar dörtgenden çıkıp kendi içine bir tur dönen stilize kıvrık dal bulunur.

Kat. No.: 195 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 94 cm **Der.:** - **Yük.:** 23 cm **Açıl. Pa.:** 4 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 256

Yalnızca ön yüzü görülebilen templon arşitravının olasılıkla bir kısa kenar başlangıcıyla birlikte bir bölümü korunabilmiştir. Kısa kenarda stilize bir ağaçla başlayan kompozisyon, dikdörtgen kesintisiz bir çerçeve içine alınmış çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan dört madalyon ile devam eder. Madalyonlar içinde işlenmiş kabaralar oldukça aşınmıştır. Anlaşılabildiği kadarıyla üç çiçek ve bir matkap işi haç işlenmiştir. Madalyonlar arasındaki düğümlerden üste ve alta yan yaprakları köşelere uzanan stilize üçer yaprak çıkar.

Kat. No.: 196 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 48 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Açıl. Pa.:** 5.5 cm

Mal.: Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 257

Duvar örgüsü içinde kalmış kısa kenarlarından kırık templon arşitravı üzerinde, yarım bir çelenk içinde alt kolu kazınmış bir haç ile çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan madalyonlar içinde kabara biçimli iki rozet çiçek işlenmiştir. Madalyonlar yanda ikili bir düğümlerle birbirlerine bağlanır, düğümlerin alt ve üstünde yan yaprakları kenarlara açılan iki adet üçer yaprağa yer verilmiştir. Alt yüz görülmez.

Kat. No.: 197 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 32 cm **Der.:** - **Yük.:** 30 cm **Açıl. Pa.:** 6 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 258

Templon arşitravı parçası günümüze duvar örgüsü içinde ve her iki kısa kenarından kırık ulaşmıştır. Üç şeritten oluşan bant altta ve üstte devam ederek bir çerçeve oluşturur, madalyonlara düğümlerle bağlanır. Çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlı madalyonlarda Malta haçı ve çarkıfelek motifleri işlenmiştir. Alt yüz görülmez.

Kat. No.: 198 **Bul. Yer:** Merkez, Sahipler Sultan Türbesi **Gen.:** 191 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 259

Duvar örgüsü içindeki templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır ve yalnızca alt yüzü görülmektedir. Bu yüzde, sütuncelerin oturduğu iki boşluk ve dikdörtgen çerçeve içinde iki kompozisyon yer almaktadır. Tümü görülebilen kompozisyon, bir şeritle oluşturulan dikdörtgen çerçeve, uzun kenarlarda kendi içine dönen yedişer düğümlerle hareketlendirilmiştir. Bir kısa kenarda kolları ikişer uç halinde köşelere doğru açılan bir haç işlenmiştir. Çerçevenin alt ve üstünde bulunan düğümlerin arasında, iki ucunda biri büyük ikisi küçük üç düğümlerle sonlanan soffit benzeri bir öğeye yer verilmiştir. Yarısı görülebilen diğer kompozisyonda dikdörtgen çerçeve içine kısa kenarlarda düğümlerle çerçeveye bağlanan bir eşkenar dörtgen ve köşeleri düğümlü bir dikdörtgen işlenmiştir. Kompozisyonun merkezinde kenarları yarım daire dönerek kesintisiz birleşen dar bir dikdörtgen bulunur. Devamındaki süsleme kırık nedeniyle takip edilemez ancak bir dikdörtgen çerçeve ve ona düğümlerle bağlanan geometrik bir öğe olduğu anlaşılmaktadır.

Kat. No.: 199 **Bul. Yer:** Merkez, Kubbeli Cami **Gen.:** 154 cm **Der.:** - **Yük.:** 25 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 260

Bir kısa kenarı kırık templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Sol kısa kenar blok bitiminden düz bant şeklinde kompozisyonun çerçevesini de oluşturan bir bantla başlar. Kompozisyon kulpları ve gövdesi detaylı işlenmiş kaidesinin iki yanından bitki dalları çıkan bir madalyon ile iki tavus kuşuyla başlar. Kafaları kazınmış tavus kuşlarının gövde ve kanatları detaylarla hareketlendirilmiştir. Bloğun merkezinde dört kemer açıklıklı bir arkad dizisi işlenmiştir. Düz bir kaide üzerine oturan geniş tutulmuş sütun gövdeleri zigzaglarla doldurulmuş impostlarla tamamlanmıştır. Kemer birleşimlerine üstte damla biçimli yapraklarla doldurulmuştur. Kemer başlangıçları sağ ve solda birer boğa kuyruğu biçiminde işlenmiştir. Kemer açıklıkları içinde dört stilize ağaç yer alır. Kompozisyon sağ kısa kenarda boğa gövdeli mitolojik bir hayvan tasviriyle sonlanır. Gövde dışında oldukça aşınmış olan süsleme anlaşılamamaktadır.

Kat. No.: 200 **Bul. Yer:** Merkez, Kabe Mescidi **Gen.:** 168 cm **Der.:** - **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 261-262

Duvar örgüsü içindeki templon arşitravı sağlam durumdadır. Kısa kenarlarda dar boşluklarla başlayan dekorasyon iki gözlü ve çift sütunlu kemerli bir düzenlemeyle başlar. Sol kısa kenardaki

çift sütunlar burguludur. Kemerlerin içinde uçları inciyle biten birer haç ve dışa kıvrılan iki sivri yaprak arasında yürek motifi yer alır. Üç şeritle oluşturulmuş kemer atkıları yine üç şeritli madalyonlarla düğümle birleştirilmiştir. Madalyonların kesişim yerlerinde alt ve üstte yaprakları yanlara açılan palmetler vardır. Madalyonlar içinde soldan sağa doğru çarkıfelek, rozet çiçek, olasılıkla ajurlu bir kabara ve tekrar eden iki rozet çiçek işlenmiştir. Bazı düğümlerin, rozet çiçeklerin ve alt sıra palmetlerin orta yapraklarının merkezinde matkap delikleri bulunur. Lentonun alt yüz merkezinde üç şeritle oluşturulmuş bir madalyon ve olasılıkla da içinde bir kabara vardır. Madalyonun iki yanında uçları yürek biçiminde sonlanan dolaşık dallar işlenmiştir.

Kat. No.: 201 **Bul. Yer:** Merkez, Kubbeli Cami **Gen.:** 123 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 22 cm **Açıl. Pa.:** 9 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 263-264

Pencere lentosu olarak devşirilmiş templon arşitravı olasılıkla orijinal bloğun 1/3'lük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bir kısa kenarında dekorasyon başlangıcı için boş bırakılan alan bulunmaktadır. Arşitrav boyunca uzanan dikdörtgen çerçeve içinde altı madalyon yer alır. Madalyonlar

birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlanmıştır. Başlangıç kenarından dördüncü madalyon diğerlerinden farklı olarak ikili değil üçlü bir hat ile işlenmiş ve bu madalyon yanlarındakilere tekli değil üçlü düğümlerle bağlanmıştır. Üç madalyon içinde dışa taşkın kabara şeklinde rozet çiçekler yer alır. Madalyonlardan biri merkezden çerçeveye ana ve ara yönlerde uzanan, uçları içe bükük ikişer çizgi ile doldurulmuştur. İki madalyon üzerindeki süsleme öğeleri günümüze ulaşmamıştır. Arşitrav bloğunun alt kısmı kanonik biçimde aynı süsleme öğesi ile doldurulmuştur. Bu tekrar eden öğe merkezde kenarları içbükey bir eşkenar dörtgen ile onu çevreleyen bir daire ve dışta tümünü içine alan bir kare şeklindedir.

Kat. No.: 202a/b **Bul. Yer:** Merkez, Arap Mescid Cami yanındaki çeşme a: **Gen.:** 36 cm **Der.:** - **Yük.:** 20 cm / b: **Gen.:** 155 cm **Der.:** - **Yük.:** 20 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 265 Çeşme aynalığında tek yüzü görülecek biçimde devşirilmiş iki parça arşitrav, aynı bloğa ait olup kırılarak kullanılmıştır. Arşitravlardaki alçak kabartma süsleme öğeleri günümüze silinerek ulaşabilmiştir. Blok üzerinde düğümlerle birbirlerine bağlanan madalyonlar içinde çarkıfelek, çiçek ve

düğümlerle oluşturulmuş haçlar yer alır. Madalyonlar arasında merkezden köşelere doğru uzanan sivri stilize yapraklar bulunur. Her iki parçanın birer kısa kenarında dikdörtgen çerçeve içinde stilize ağaçlar yerleştirilmiştir.

Kat. No.: 203 **Bul. Yer:** Merkez, Arap Mescid Cami yanındaki çeşme **Gen.:** 84 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 265

Oldukça aşınmış durumdaki bloğun merkezinde kazınmış bir haç olduğu anlaşılmaktadır. Haçın iki yanında dikdörtgen çerçeve içinde madalyon sırası vardır. Madalyonlar içinde aşınmış iki kabara ve kol bitimleri damla biçimli bir haç işlenmiştir. Birbirlerine bağlanan madalyonlar arasındaki düğümlerin alt ve üstüne üç yapraklı stilize bitkiler yerleştirilmiştir.

Kat. No.: 204 **Bul. Yer:** Merkez, Nuribey, cami **Gen.:** 154 cm **Der.:** - **Yük.:** 25,5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 266-268

Duvar örgüsü içindeki templon arşitravının bir kısa kenarı kırıktır. Sol kısa kenar blok bitiminden düz bant şeklinde kompozisyonun çerçevesini de oluşturan bir bantla başlar. Kompozisyon kulpları ve gövdesi detaylı işlenmiş kaidesinin iki yanından bitki dalları çıkan bir kantharos ile iki

tavus kuşuyla başlar. Sonraki bir müdahaleyle kafaları tıraşlanmış tavus kuşlarının gövde ve kanatları detaylarla hareketlendirilmiştir. Bloğun merkezinde dört kemer açıklıklı bir arkad dizisi işlenmiştir. Düz bir kaide üzerine oturan geniş tutulmuş sütun gövdeleri zigzaglarla doldurulmuş impostlarla tamamlanmıştır. Kemer birleşimleri üstte damla biçimli yapraklarla doldurulmuştur. Kemer başlangıçları sağ ve solda birer boğa kuyruğu biçiminde işlenmiştir. Kemer açıklıkları içinde dört stilize ağaç yer alır. Kompozisyon sağ kısa kenarda bir boğa tasviriyle sonlanır. Gövde dışında oldukça aşınmış olan süsleme anlaşılamamaktadır.

Kat. No.: 205 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 230 cm **Der.:** - **Yük.:** 22 cm **Açıl. Pa.:** 12 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 269-271

Bir kısa kenarı kırık templon arşitravında kompozisyon merkezde yer alan daha sonra kazınmış bir haç ile iki kısma ayrılmıştır. Sağ kısım bir kaptan su içen ya da beslenen kanatları ve kuyruğu belirgin işlenmiş bir tavuskuşuyla başlar ve iki eşkenar dörtgenin merkezleriyle kenarlarına yerleştirilmiş birbirlerine düğümlerle bağlı beşer daire ile devam eder. Haça kadar devam eden dört kemerli arkad dizisinde, birbirlerine

bakan iki kartal ve içlerine dört kollu birer çiçek yerleştirilmiş, kenarları kendi içinde düğüm yaparak devam eden iki eşkenar dörtgen bulunur. Sol arkad dizisinin yalnız üç kemer açıklığı görülmektedir. Bunlardan ilkinde stilize bir servi ağacı diğer ikisinde ise içleri sekiz yöne dağılan ışınlarla doldurulmuş birer eşkenar dörtgen yer alır. Eşkenar dörtgenlerle süslenmiş kemerlerin boşlukları ıstiridye biçiminde doldurulmuştur. Kemerler arasında kalan boşluklara üstte damla biçimli yapraklar işlenmiştir.

Kat. No.: 206a/b **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami a: **Gen.:** 140 cm **Der.:** - **Yük.:** 18 cm / b: **Gen.:** 140 cm **Der.:** - **Yük.:** 18 cm **Açıl. Pa.:** 13 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 272-273

a: Duvar örgüsü içindeki templon arşitravının her iki kısa kenarı da kırıktır. İki yandaki arkad dizisi düğme dolgulu kare bir çerçeve içinde yer alan birbirine düğümlerle bağlı dairelerle doldurulmuş yarım küre kabara ile bölünmüştür. Sağda iki kemer açıklığı görülebilen arkad dizisinde bir kemer içinde Malta haçı bulunur, diğer açıklık içindeki süsleme ise kazınmıştır. Kemerler açıklıklarından sonra sütun başlıkları arasına bir giriş işlenmiştir. Solda da ilk iki kemer açıklığı hariç aynı arkad sırası tekrarlanmıştır. Beş kemeri görülebilen

dizi içinde açıklıklar rozet çiçek ve Malta haçı ikilisinin tekrarı biçiminde doldurulmuştur.

b: Duvar örgüsü içinde kalan templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır. **Kat. No.:** 206a ile aynı kompozisyona sahip blokta farklı olarak arkad dizilerini ayıran kabaranın kare çerçevesinin iki yanına birbirlerine düğümlerle bağlı tek sıra dairelerden oluşan dikey birer bant işlenmiştir.

Kat. No.: 207 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 240 cm **Der.:** - **Yük.:** 22 cm **Açıl. Pa.:** 9 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 274

Duvar örgüsü içinde kalan tüme yakın templon arşitravı her iki kısa kenarından kırıktır ve sonraki bir müdahaleyle blok üzerine oluk biçiminde iki kanal tıraşlanmıştır. Kompozisyon örgü motifli bantlarla başlayan iki kısma ayrılmıştır. Her iki kısa kenarda biri kazınmış diğeri stilize çiçek biçiminde iki kabara yer alır. Sağ kabaranın yanında merkezinde konsantrik dairelerin yer aldığı kare çerçeveye düğümlerle bağlı bir eşkenar dörtgen, sol kabaranın yanında ise merkezlerinde düğme dolgusu bulunan kesintisiz eşkenar dörtgenlerle doldurulmuştur. Ana kompozisyonu oluşturan arkad dizisi her iki yana dörder kemerli biçimde yerleştirilmiştir. Her dizinin sağ

başında kare çerçeve içinde birer motif yer alır ancak ikisi de kazınmıştır. Sağ arkad dizisinde ilk kemer görülmez. Ardından düğümlerle oluşturulmuş bir haç, kenarlarından düğümlü bir bant dolanan eşkenar dörtgen ve iki elipsin iç içe geçmesinden meydana gelen bir haç daha işlenmiştir. Sol arkad dizisinde iki kemer tıraşlanmıştır, diğer iki kemer açıklığına birer stilize ağaç yerleştirilmiştir.

Kat. No.: 208 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 170 cm **Der.:** - **Yük.:** 20 cm **Açıl. Pa.:** 10 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 275

Bir kısa kenarı kırık templon arşitravı duvar örgüsü içinde kullanılmıştır. Kompozisyon sağda kare çerçeve içinde içleri “X” biçiminde doldurulmuş kesintisiz karelerle başlar ve merkezlerinde rozet çiçekler bulunan birbirlerine ve dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlı beş madalyonla devam eder. Madalyonların birbirlerine bağlandıkları merkezlerinden alta ve üste bitimleri dıştan kendi içine dönen iki spiralle sonlanan saplar biçimindedir. Birbirlerine düğümler bağlı dairelerle oluşturulmuş kabara sonrasında sağdaki madalyonlu kompozisyon, üçlü formasyonda tekrarlanmıştır. Soldaki madalyon dizisinde farklı olarak merkezdeki içine bir Malta haçı, iki

yanına dört dairevi yapraklı stilize birer çiçek işlenmiştir. Kompozisyon sonradan kazındığı için anlaşılamayan bir kabara ile sonlanır.

Kat. No.: 209 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** - **Yük.:** 21 cm **Açıl. Pa.:** 13 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 276

Her iki kısa kenarı kırık templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Arkad dizisiyle oluşturulmuş kompozisyonda altı kemer açıklığı takip edilmektedir. Açıklıkların, bitimleri birbirlerine dönük ikişer selvi ağacı dolgulu iki kemer arasında farklı bir motifin tekrarıyla doldurulduğu anlaşılmaktadır. Servi ağaçlı kemerler arasında kalan süslemelerden sağdaki birbiri içinden geçen saplardan oluşan stilize bir ağaç diğeri iki elipsin içiçe geçmesiyle oluşturulmuş bir haçtır. Kemer birleşimleri arasında kalan boşluklar üstte damla biçimli öğelerle doldurulmuştur.

Kat. No.: 210 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 47 cm **Der.:** - **Yük.:** 18 cm **Açıl. Pa.:** 10 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 277

Duvar örgüsü içinde kalan ve her iki kısa kenarı da kırık templon arşitravının küçük bir bölümü korunabilmiştir. Arkadlı bir düzenlemeye sahip olduğu anlaşılan blok üzerinde üç kemer açıklığı

görülmektedir. Çift sütunlu arkad düzenlemesinde kemer içlerinde yer alan süsleme öğeleri aşınmıştır. Kemer birleşimleri üstte damla biçimli birer yaprakla doldurulmuştur.

Kat. No.: 211 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** - **Der.:** - **Yük.:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 278

İki kısa kenarı kırık duvar örgüsündeki templon arşitravının oldukça küçük bir bölümü korunabilmiştir. Yuvarlak kemerli arkad dizisinden takip edilebilen beş açıklıktan üçü görülmektedir. Kemerler çift sütunlara oturtulmuş ve iki konsantrik küçük daireden oluşan kesintisiz sıra ile çerçevelenmiştir. Kemer boşlukları dörder palmet biçiminde oluşturulmuş gövdesi aşağı uzanan stilize ağaçlarla doldurulmuştur. Ortadaki açıklık kemer boşluğundaki ağacın gövdesine bağlanan daire içinde bir haçla süslenmiştir. Yanlardaki kemer açıklıklarında haça dönük iki tavuskuşu tasvir edilmiştir.

Kat. No.: 212 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 93 cm **Der.:** - **Yük.:** - **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 279

İki kısa kenarı kırık, aşınmış durumdaki templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Bloğun altında halat motifinin işlendiği görülmektedir. Sağda kare bir çerçeve, eşkenar dörtgenlerin merkezine

yerleştirilmiş artılarla oluşturulmuş dört sivri yapraklı çiçekle doldurulmuştur. Dört kemer açıklığı görülen arkad dizisinin sütunları diyagonal çizgilerle vurgulanmıştır. Arkad dizisinde yarım daire kemer boşlukları içine damla biçimli üç yapraklı stilize bitkiler işlenmiştir. Kemerlerin birleşimleri ve bloğun üst düzlemi arasındaki boşluklar damla biçimli birer yaprakla doldurulmuştur. İlk kemer açıklığındaki motif tahrip olduğu için görülememektedir. İkinci kemer içinde merkezdeki birleşimleri ızgara biçiminde işlenmiş iki elipsin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş haçın alt ve üst kollarından çıkarak iki yana uzanan, kendi içine dönük saplar yer alır. Üçüncü kemerde ise damla biçimli dört yapraklı bir rozet çiçek bulunur. Dördüncü kemer açıklığındaki süsleme ögesi tahrip olmuştur ancak stilize bir ağaç olduğu anlaşılmaktadır.

Kat. No.: 213 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 58 cm **Der.:** - **Yük.:** 14 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 280

Duvar örgüsü içinde kalan templon arşitravının her iki kısa kenarı da kırıktır. Sağda aşınmış bir motiften sonra başlayan üçer ince silmenin oluşturduğu dikdörtgen çerçeve içinde birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı, merkezleri

atlamalı olarak Malta haçı ve rozet çiçeklerle doldurulmuş dört madalyon takip edilmektedir.

Kat. No.: 214 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 54 cm **Der.:** - **Yük.:** 20 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 281

Diivar örgüsü içinde kalan templon arşitravının iki kısa kenarı da kırıktır. Görülebilen yüzde kare içinde örgü motifiyle oluşturulmuş bir haç ile yanında iki banttan oluşan dikdörtgen çerçeve içinde, merkezinde yan yaprakları uzun sivri diğer altı yaprağı damla biçimli rozet çiçek yer alan, çerçeveye düğümlerle bağlı bir eşkenar dörtgen işlenmiştir. Eşkenar dörtgen ile çerçeve arasında kalan boşluklara düğümlerden çıkan alt ve üstte birer dalgalı sivri yaprak uzanır.

Kat. No.: 215 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** - **Yük.:** 17 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 282

Duvar örgüsündeki templon arşitravının iki kısa kenarı ve üst düzlemi kırıktır. Merkezinde sonradan tıraşlanmış bir haç işlendiği anlaşılmaktadır. Haçın iki yanında ince birer silme sonrasında her iki yanda da aynı olacak biçimde üçer adet stilize bitki işlenmiştir.

Kat. No.: 216 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 150 cm **Der.:** 30 cm **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Yerel gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 283

Her iki kısa kenarı da kırık templon arşitravının üst düzlemine sonraki bir uygulamayla blok boyunca uzanan bir hazne açılmıştır. Kompozisyon sağda beş dairesi takip edilebilen madalyon sırasıyla başlar ve birbirlerinden ince bir bantla ayrılan iki dikdörtgen çerçeveye devam eder. Birbirlerine düğümlerle bağlı madalyonlardan ortadaki, kol uçları damla biçimli biten Malta haçı ile yanlardakiler ise rozet çiçeklerle doldurulmuştur. Madalyonların bağlandığı düğümlerden alt ve üste bitimleri dıştan kendi içine dönen simetrik iki asma sapı işlenmiştir. Dikdörtgen çerçeveli öğelerden ilki merkezinde iki yana sivri yapraklar çıkan çarkıfelek motifi bulunan ve kenarları daire yaparak kendine bağlanan bir eşkenar dörtgenden oluşur. Diğer merkezde bir eşkenar dörtgen oluşturacak biçimde diyagonal yerleştirilmiş birbiri içinden geçen iki elipsten meydana gelir.

Kat. No.: 217 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 72 cm **Der.:** 30 cm **Yük.:** 18 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 284-285

Oldukça aşınmış durumdaki templon arşitravının alt ve ön yüzü görülmektedir. Ön yüzde anlaşılabildiği kadarıyla kompozisyon merkezde iki yana sivri alt yaprakları uzanan bir süsleme ögesi ve yanlarında madalyonların 1/4 oranında alttan kesilerek kendi içlerine döndürülmesiyle oluşturulmuş palmet çerçeve sırası, sonrasında bir kemer açıklığı takip edilebilen arkad dizisiyle devam eder. Çelenk çerçeve ve arkad dizisine geçiş arasında kalan öge sonradan tıraşlanmıştır. Alt yüzde kazıma ile ara yönlerde kenarlarına uçları birbirlerine yakın dik üçgenler yerleştirilmiş bir eşkenar dörtgen işlenmiştir. Süslemenin solunda sütunce başlığı için ayrılmış boş kısım görülmektedir.

Kat. No.: 218 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 55 cm **Der.:** 27 cm **Yük.:** 14 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 286

Küçük bir bölümü günümüze ulaşan templon arşitravı kısa kenarlarından ve blok boyunca kırıktır. Ön yüzde üçü korunabilmiş dört palmet çerçeve dizisi görülür. Çerçeveler altta dışa dönerek yatay hatta birbirlerine bağlanır. Palmet birleşimleri üstte içiçe ikişer ters üçgenle doldurulmuştur. Palmet çerçeveleri iki damla biçimli yaprakları olan ve bir sivri yapraklı stilize bitkiyle doldurulmuştur.

Kat. No.: 219 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 49 cm **Der.:** 33 cm **Yük.:** 24 cm **Mal.:** - **Çiz.:** - **Res.:** 287

Kısa kenarları kırık oldukça aşınmış durumdaki templon arşitravı üzerinde ara yönlerde düğümler yapan bir madalyon içinde kol uçları damla biçimli bir Malta haçı ve yanında bir bantla ayrılan arkad dizisi görülmektedir. Kemerleri taşıyan sütunlar haçla diziyi ayıran bantta olduğu gibi araları düğme sırasıyla dolu biçimde işlenmiştir. Kemer açıklıkları içinde alt başlangıçları ve üst bitimleri yanlara kıvrılan dallar biçiminde işlenmiş birer servi ağacıyla doldurulmuştur.

Kat. No.: 220 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 50 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 20 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 288

Küçük bir bölümü korunabilmiş kısa kenarlarından kırık templon arşitravının alt ve ön yüzü görülmektedir. Ön yüzdeki arkadlı kompozisyonda takip edilebilen üç kemer açıklığı bitimleri sola yatmış iki servi ağacı ve bir stilize ağaçla doldurulmuştur. Basamak biçiminde hareketlendirilmiş profilli kaideler üzerinde çift sütunlar yerleştirilmiştir. Kemerler arasında kalan boşluklar ızgara motifiyle doldurulmuştur. Alt yüzde sütunce

başlığının oturacağı boş bırakılmış kısım ve düğümlü bir eşkenar dörtgen kompozisyonu takip edilmektedir.

Kat. No.: 221 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 77 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 26 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 289

Oldukça aşınmış durumdaki templon arşitravının yalnızca alt yüzü korunabilmiştir. Alt yüzde kompozisyon, sütunce başlığı için ayrılmış boş kısım ile ikiye bölünür. Sağda, kenarlarından dairevi bantlar dolanan merkezleri rozet çiçekli iki eşkenar dörtgen arasında, ara yönlerde düğümler yapan madalyon çerçeve içinde yiv yapraklı bir rozet çiçek işlenmiştir. Solda iki konsantrik daireyle oluşturulmuş çerçeve içinde yiv yapraklı bir rozet çiçek daha yer alır.

Kat. No.: 222 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 67 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 29 cm **Mal.:** Yerel gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 290

Aşınmış durumdaki templon arşitravının alt yüzü korunabilmiştir. Kompozisyon, sağda dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlı ve kenarlarından dairevi bir bant dolanan eşkenar dörtgen ile solda merkezinden ara yönlere kanatlar çıkan bir haçtan oluşur. Sütunce başlığı için bırakılmış boş kısım takip edilmektedir.

Kat. No.: 223 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 156 cm **Der.:** - **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 298-299

Duvar örgüsü içinde kalan bir kısa kenarı kırık templon arsitravının büyük bir bölümü korunmuştur. Ön yüzde kompozisyon birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı üç ince silmeyle oluşturulmuş madalyonlardan müteşekkildir. Madalyonlar içinde bir eşkenar dörtgen, stilize bir ağaç, iki Malta haçı, çarkıfelek ve farklı yaprak sayılarında stilize rozet çiçekler işlenmiştir. Madalyonlar arasında kalan üçgen alanlar matkap işi deliklerle doldurulmuştur. Takip edilebilen alt yüz yaklaşık merkezinde sütünce başlığının oturacağı boş alan ve onun iki yanında dikdörtgen çerçeve içinde bitimleri alt ve üstte dışa dönen düğümlerle merkezinde konsantrik daireler bulunan birer eşkenar dörtgen yer alır. Bir kısa kenarda kare bir çerçevede madalyon içinde kolları kenarlara doğru açılan bir Malta haçının yarısı görülmektedir.

Kat. No.: 224 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 75 cm **Der.:** - **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 291

Bir kısa kenar başlangıcı korunmuş templon arsitravı duvar örgüsü içindedir. **Kat. No.:** 223'le aynı bloğa ait olduğu

anlaşılan arşitravda kompozisyon üçer silmeyle oluşturulmuş, birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı madalyonlardan oluşmaktadır. Madalyon içlerinde bir eşkenar dörtgen, stilize bir ağaç, haç, çarkıfelek ve yarısı görülebilen bir rozet çiçek işlenmiştir. Madalyon araları matkap işi deliklerle doldurulmuştur.

Kat. No.: 225 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 157,5 cm **Der.:** - **Yük.:** 25,5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 292

Her iki kısa kenarı da kırık templon arsitravı duvar örgüsü içindedir. Görülebilen yüzde kompozisyon, altta ve üstte iki ince silmeyle oluşturulmuş çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlanan dört madalyon ile içlerine yerleştirilmiş rozet çiçeklerden oluşmaktadır.

Kat. No.: 226 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 80 cm **Der.:** - **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 292

Yalnızca alt yüzü görülebilen duvar örgüsü içindeki templon arsitravı kısa kenarlarından kırıktır. Merkezde sütünce başlığının oturacağı dikdörtgen alan ve iki yanında dikdörtgen çerçeveli iki kompozisyon yer alır. Sağdaki kompozisyonda dikdörtgen bir çerçeve

içinde kenar çizgileri daire yapıp kendine dönen bir eşkenar dörtgen yer alır. Kenarlardaki dairelerin içi rozet çiçeklerle geçilmiştir. Eşkenar dörtgenin merkezine bir rozet çiçek işlenmiş ve konsantrik dairelerle oluşturulmuş bir madalyon bulunur. Madalyonun her iki yanında eşkenar dörtgen ile arada kalan boşlukları dolduran birer yürek motifi işlenmiştir. Solda dikdörtgen olduğu anlaşılan çerçeve içinde kenar çizgileri daire yapıp kendi içine dönen bir eşkenar dörtgen işlenmiştir. Çerçeveye düğümlerle bağlanmış kenarlardaki dairelerin biri rozet çiçek, diğeri çarkıfelek motifi ile doldurulmuştur. Eşkenar dörtgenin merkezinde iki ince silmeyle oluşturulmuş madalyon içinde yiv yapraklı bir rozet çiçek yer alır. Eşkenar dörtgen ile madalyon arasında kalan boşluğa, madalyona ve çerçeveye düğümlerle bağlı içinde Malta haçı bulunan daha küçük bir madalyon ve dörtgenin köşesine uzanan bir yürek motifi işlenmiştir.

Kat. No.: 227 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karasandıklı, cami **Gen.:** 274 cm **Der.:** 36 cm **Yük.:** 20 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 295-297

Bir kısa kenarı kırık templon arşitravı tüme yakın ve sağlam durumdadır. Ön yüzde kompozisyon sağdan sola; arkadlı, çerçeveli palmet ve madalyonlu olmak

üzere birbirlerine geçişli üç farklı dizinin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Sağda basamak profilli kaideler üzerinde çift sütunlara oturan üçer silmeli kemerlerle oluşturulmuş arkad dizisi bir madalyon geçişiyle palmet dizisine bağlanır. Altısı takip edilebilen kemer açıklıklarına; dip yaprakları gövdeye dönen, yan yaprakları alta uzanan sivri formda ve üst yaprakları palmet biçimli birbirlerine benzer stilize ağaçlar yerleştirilmiştir. İçinde düğümlerle yapılmış bir haç bulunan tek madalyondan sonra başlayan altılı palmet dizisinde çerçeveler yan birleşimlerinde birbirleri üzerinden geçerek bir diğerrinin altına oradan dönerek merkeze diyagonal uzanarak ortada birleşirler. Her çerçeve palmetlerle doldurulmuştur. Biri geçiş madalyonu olmak üzere sağlam korunmuş blok bitimine kadar birbirlerine düğümlerle bağlı beş madalyon işlenmiştir. Bunlardan ilk dördü rozet çiçeklerle sonuncusu çarkıfelek motifiyle süslenmiştir. Blok kısa kenara doğru diyagonal biçimde uzanır. Alt köşe pahlanmıştır. Kompozisyonun üzerinde parça boyunca ince düz bir şekilde üst bant uzanır. Alt yüzdeki aşınmış kompozisyon uzun kenarlar boyunca uzanan birer silme

arasında stilize dallar biçiminde yüksek kabartmalardan oluşur.

Kat. No.: 228 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Dede Türbesi **Gen.:** 16 cm **Der.:** 30 cm **Yük.:** 40 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 294

Duvar örgüsü içindeki kısa kenarları kırık templon arşitravının alt ve ön yüzü görülmektedir. Ön yüzde kabaralı bir rozet çiçek ve yanında madalyon içinde bir çarkıfelek motifi işlenmiştir. Kabara ve madalyon arasında kalan kısımlar ızgara motifiyle doldurulmuştur. Alt yüzde kenar çizgilerinden çıkarak kendisine bağlanan içi rozet çiçekli daireler işlenmiş bir eşkenar dörtgen takip edilmektedir.

Kat. No.: 229 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, mezarlık **Gen.:** 110 cm **Der.:** - **Yük.:** 30 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 293

Yalnızca alt yüzü görülebilen templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Kompozisyon sağda dışa taşkın bir rozet çiçekle başlar ve kare çerçeve içinde kenarlarından dairevi dolanarak merkezinde düğümler yapan bant işlenmiş çerçeveye düğümlerle bağlı bir eşkenar dörtgenle devam eder. Solda gamalı haç biçiminde yerleştirilmiş dört yapraklı bir bitkisel süsleme işlenmiştir.

Kat. No.: 230 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karasandıklı, cami **Gen.:** 18 cm **Der.:** - **Yük.:** 43 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 300

Küçük bir kısmı korunabilmiş ve aşınmış durumdaki templon arşitravı duvar örgüsü içinde kalmıştır. Sütun kaideleri küçük karelerle hareketlendirilmiş, çift sütunlar üzerindeki impost başlıklara oturan üç silmeli kemerli arkad dizisinden dört kemer açıklığı takip edilmektedir. Kemerler ile üst bant arasında kalan kısımlar ızgaralarla doldurulmuştur. Kemer açıklıkları dip dalları kendi içine kıvrılan stilize ağaçlarla doldurulmuştur.

Kat. No.: 231 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karasandıklı, cami **Gen.:** 134 cm **Der.:** - **Yük.:** 38.5 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 301

Duvar örgüsü içinde kalan templon arşitravının yalnızca alt yüzü görülmektedir. Görülebilen yüzde kompozisyon kare bir çerçeve içinde merkezinden yüksek kabartma bir rozet çiçek çıkan yiv yapraklı bir rozet çiçek ve onun iki yanındaki dikdörtgen çerçeveli öğelerden oluşur. Sağ ve solda simetrik olarak tekrarlanan kompozisyon, dikdörtgen çerçeve içinde, çerçeveye düğümlerle bağlı merkezinde örgü motifiyle oluşturulmuş bir haç bulunan kenar çizgileri daire

yapıp kendine bağlanan bir eşkenar dörtgen yer alır. Haçların yalnızca alt ve üst kolları korunabilmiştir. Kenarlardaki dairelerin içi rozet çiçeklerle doldurulmuştur.

Kat. No.: 232 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karasandıklı, cami **Gen.:** 80 cm **Der.:** - **Yük.:** 32 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 302

Yalnızca alt yüzü görülebilen kısa kenarları kırık templon arşitravının küçük bir bölümü korunmuştur. Sütunce bağı için boş bırakılmış kısmın ikiye böldüğü kompozisyon sağda kare çerçeve içinde ince bir silmenin sınırladığı örgü motifleriyle doldurulmuş bir Malta haçı, sağda dikdörtgen çerçeve içinde çerçeveye düğümlerle bağlı bir eşkenar dörtgenden oluşur. Dörtgen ve çerçeve arasında kalan üçgen bölüme dip yaprakları gövdeye kıvrılan bir palmet yerleştirilmiştir. Eşkenar dörtgenin kenar çizgileri daire yapıp kendisine bağlanır. Kenarlardaki dairelerin içi rozet çiçek ve çarkıfelek motifleriyle doldurulmuştur.

Kat. No.: 233 **Bul. Yer:** Sandıklı, Menteş, Menteş Dede Türbesi **Gen.:** 90 cm **Der.:** - **Yük.:** 32 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 303

Duvar örgüsü içinde kalan kısa kenarları kırık templon arşitravının yalnızca alt

yüzü görülmektedir. Kompozisyon iki yanda sütunce başlıkları için boş bırakılmış kısımlar arasında dikdörtgen bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Sağda üste ve alta uzanan sivri yapraklı bitkisel süsleme, düğümlerle merkezinde rozet çiçek bulunan madalyona bağlanır. Madalyon, hem aşağıya uzanarak çerçeveye hem solundaki eşkenar dörtgene düğümlerle bağlanmıştır. Merkezinde madalyon içinde düğümlerle oluşturulmuş bir haç işlenmiş üç silmeyle oluşturulmuş eşkenar dörtgenin kenarlarında birer boş madalyon bulunur.

Kat. No.: 234 **Bul. Yer:** Sultandağı, Sahip Ata Kervansarayı **Gen.:** 164 cm **Der.:** 21 cm **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 304-305

Duvar örgüsü içinde kalan kısa kenarlarından kırık templon arşitrav, üst süsleme bandından anlaşıldığı üzere bir Roma Dönemi bloğundan devşirilmiştir. Alt süsleme bandına birbirlerine düğümlerle bağlı bir madalyon sırası işlenmiştir. Madalyon birleşimlerinden alta ve üste üçer yaprak çıkar. Madalyon içleri rozet çiçek ve çarkıfeleklerle doldurulmuştur. Alt yüzde kompozisyon sağda dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilmiş dışa taşkın bir çiçek ve iki yanına uzanan biri daireden iki yana

çıkan bitkisel süslemelerle geçilmiştir. Solda kare bir çerçeve içine yerleştirilmiş ve çerçeveye düğümlerle bağlı rozet çiçekle doldurulmuş bir madalyon ile yanında stilize bir ağaç işlenmiştir.

Kat. No.: 235a/b **Bul. Yer:** Sandıklı, Dodurga, çeşme a: **Gen.:** 23 cm **Der.:** 215 cm **Yük.:** 93 cm / b: **Gen.:** 26 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 97 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 306-307

a: Duvar örgüsü içinde kalan templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır. Ön yüz sağda iki kemer açıklığı takip edilebilen bir arkad dizisiyle başlayan kompozisyon, ilki iki eşkenar dörtgen merkezli örgü motifinden diğeri araları açık ızgara ile doldurulmuş iki dikdörtgen çerçeveye devam eder. Basamak profilli kaide üzerinde merkezi burgulu sütunlar ve iki bantlı kemerlerle oluşturulmuş arkad dizisinde görülebilen kemer açıklığı içine bitimi iki yanda dışa dönük bir servi ağacı işlenmiştir. Alt yüzde kompozisyon, sağda örgü motifiyile oluşturulmuş bir haçla başlar ve arkad dizisindeki sütunların biçiminde işlenmiş ince bir bantla bölünerek kare çerçeve içine yerleştirilmiş ara yönlerde düğüm yapan merkezi rozet çiçekli bir madalyonla devam eder. Sütunce başlığı için ayrılmış boş kısımdan sonra sola kenar

çizgilerinden çıkarak kendisine bağlanan içleri rozet çiçekli bir eşkenar dörtgen işlenmiştir. Eşkenar dörtgenin merkezinde madalyon içinde bir rozet çiçek yer alır.

b: Kısa kenarları kırık templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Ön yüzde kompozisyon sağda birleşimlerinden birbirlerine düğümlerle bağlı iki elipsin diyagonal yerleştirilmesiyle elde edilmiş öğelerle başlar. İçleri servi ağaçlı iki kemer açıklığı bulunan arkad dizisi sonrasında birbirlerine düğümlerle bağlı ve biri uçları damla biçimli Malta haçı, diğeri rozet çiçekle doldurulmuş iki madalyon işlenmiştir. Madalyonlar arasında kalan boşluklar ızgaralarla doldurulmuştur. Alt yüz sağda kare içinde bir rozet çiçek ile başlayan kompozisyon sütunce başlığı için ayrılmış boş kısımla devam eder ve kare çerçeve içinde ara yönlere düğümler yerleştirilmiş merkezinde rozet çiçek bulunan bir madalyonla devam eder. Madalyon ince bir bantla solundaki kare çerçeve içine yerleştirilmiş örgü motifinden oluşan Malta haçıyla sonlanır.

Kat. No.: 236 **Bul. Yer:** Şuhut, Ortapınar, Eski Cami **Gen.:** 26 cm **Der.:** 25 cm **Yük.:** 111 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 308

Duvar örgüsü içinde kalan kısa kenarları kırık templon arşitravı ön yüzünde yedisi takip edilebilen bir madalyon sırası yer alır. Birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı madalyonların birleşimlerinden alt ve üste damla, spiral ve sivri biçimlerde yapraklar çıkar. Madalyonların içi rozet çiçeklerle ve haç biçiminde yerleştirilmiş düğümlü iki elipsle doldurulmuştur.

Kat. No.: 237 **Bul. Yer:** Dinar, Kınık, muhtarlık **Gen.:** 69 cm **Der.:** 26 cm **Yük.:** 16 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz. - Res.:** 309-310

Kısa kenarları kırık templon arşitravının ön ve alt yüzü görülmektedir. Ön yüzde kompozisyon beş kemer açıklığına sahip bir arkad dizisi ile sağda örgü motifiyle oluşturulmuş bir haçtan oluşmaktadır. Basamak profilli bir kaide üzerinde çift sütunlu kemer dizisinde açıklıklar stilize ağaçlarla doldurulmuştur. Sol kısa kenar boş bir yarım kemer açıklığıyla sonlanır. Alt yüzde kompozisyon sütun başlığının oturacağı boş bırakılmış kısımla ikiye bölünür. Solda çerçeveye düğümlerle bağlı içinde rozet çiçek bulunan bir madalyon yer alır. Madalyonun sağ bitiminde düğüm alt ve üste birer bitki sapı biçiminde uzatılmıştır. Sağda dikdörtgen bir çerçeve içinde biri tüm diğeri kırıklı iki madalyon takip edilmektedir.

Görülebilen madalyonun içi altı yapraklı bir rozet çiçekle doldurulmuştur.

Kat. No.: 238 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık **Gen.:** 58 cm **Der.:** 33 cm **Yük.:** 30 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz. - Res.:** 311-312

Bir kısa kenarı kırık diğeri kısa kenarı toprağa gömülü templon arşitravının ön ve alt yüzü görülmektedir. Ön yüzde beş kemer açıklığı takip edilebilen bir arkad dizisi işlenmiştir. Kemer açıklıkları birbirlerinin eşi stilize ağaçlarla doldurulmuştur. Kemer birleşimlerine damla biçimli birer yaprak yerleştirilmiştir. Alt yüzde kompozisyon, dikdörtgen çerçeve içinde kenarları daire biçiminde dönerek kendisine bağlanan merkezinde rozet çiçek işlenmiş bir eşkenar dörtgen ile tekrarından oluşmaktadır.

Kat. No.: 239 **Bul. Yer:** Bolvadin, İhsaniye Cami **Gen.:** 68 cm **Der.:** 23 cm **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz. - Res.:** 313

Küçük bir bölümü korunabilmiş templon arşitravı bir kısa kenardan kırık ve yüzeyi aşınmış durumdadır. Korunabilmiş bölümde bir madalyonla başlayan kompozisyon stilize bir ağaç ve iki madalyonla devam eder. Kısa kenar bitimlerindeki madalyon içleri kazınmıştır. Üç ince silmeyle

oluşturulmuş madalyonlar arasındaki düğümünden çıkan sivri uçlu beş yapraklar alt ve üste uzanır. Korunabilmiş tek madalyon dolgusu içinde merkezi ve her kolunda birer matkap işi delik bulunan bir rozet çiçek işlenmiştir. Matkap işi izleri az da olsa arşitravin farklı yerlerinde de görülmektedir.

Kat. No.: 240 **Bul. Yer:** İhsaniye, Beyköy, cami **Gen.:** 70 cm **Der.:** 29 cm **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 314

Yüzeyi oldukça aşınmış templon arşitravinin bir kısa kenar bitiminden itibaren küçük bir bölümü korunabilmiştir. Kompozisyon birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı bir kalın iki ince silmeyle oluşturulmuş içleri kabaralı madalyonlardan oluşmaktadır. Kabaralarda çarkıfelek, rozet çiçek ve haç işlendiği anlaşılmaktadır. Düğüm merkezleri ve madalyonlar arasında kalan boş alanlar eşit büyüklükte matkap işi deliklerle hareketlendirilmiştir. Diğer yüzeyde ise yine birbirlerine ve çerçeveye düğümlerle bağlı bir madalyon sırası korunmuştur. Madalyonlar yüzeyleri aşınmış kabaralarla hareketlendirilmiştir.

Kat. No.: 241a/b **Bul. Yer:** İhsaniye, Döğer, çeşme a: **Gen.:** 70 cm **Der.:** 47

cm **Yük.:** 24 cm / b: **Gen.:** 46 cm **Der.:** 40 cm **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Koyu gri mermer **Çiz.:** - **Res.:** 315-316

Kısa kenarlarından kırık iki blok halinde günümüze ulaşmış tamplon arşitravı duvar örgüsü içinde kalmıştır. Ön yüzde kanonik bir bitkisel çerçeveli uzatılmış palmet sırası işlenmiştir. Takip edilebilen alt yüzde sütun başlığı için boş bırakılmış kısım görülmektedir.

Kat. No.: 242 **Bul. Yer:** Çay, Karamıkkaracaören, çeşme **Gen.:** 16 cm **Der.:** - **Yük.:** 45 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 317

Duvar örgüsü içinde kalan ve küçük bir bölümü korunabilmiş templon arşitravı kısa kenarlarından kırıktır. İçleri stilize bitkilerle doldurulmuş üç kemer açıklığı görülebilen çift sütunlu bir arkad dizisi takip edilmektedir. Kemer birleşimlerinden damla biçimli konsantrik çizgilerle oluşturulmuş birer yaprak işlenmiştir.

Kat. No.: 243 **Bul. Yer:** Şuhut, mezarlık çeşme **Gen.:** 55 cm **Der.:** 20 cm **Yük.:** 32 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 318

Küçük bir bölümü korunabilmiş bir kısa kenarı kırık templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Blok üzerinde iki kemer açıklığı takip edilebilen basamak profilli kaide üzerinde çift sütunlu arkad

dizisi işlenmiştir. Kemer açıklıkları stilize ağaçlarla doldurulmuş ve kemer birleşimlerine sivri birer yaprak işlenmiştir.

Kat. No.: 244 **Bul. Yer:** Merkez, Salar, kasaba konağı çeşme **Gen.:** 80 cm **Der.:** - **Yük.:** 24 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 319

Duvar örgüsü içinde kalan ve kısa kenarlarından kırık templon arşitravının alt yüzü görülmektedir. Sol kenarda kompozisyon dikdörtgen çerçeve içinde içleri rozet çiçek ve geometrik motiflerle doldurulmuş üç madalyon takip edilmektedir.

Kat. No.: 245 **Bul. Yer:** Sultandağı, Derecine, çeşme **Gen.:** 94 cm **Der.:** - **Yük.:** 27 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 320

Yalnız alt yüzü görülebilen templon arşitravı duvar örgüsü içindedir. Sütunce başlığı için boş bırakılmış kısımla ikiye ayrılan kompozisyon sağda birbirlerine merkezlerinden ve çerçeveye düğümlerle bağlı birbirini takip eden madalyonlardan oluşur. Solda bir rozet çiçek ve ona düğümlerle bağlı bir dikdörtgen çerçeve içinde eşkenar dörtgen işlenmiştir. Eşkenar dörtgen ve çerçeve arasında kalan boşluklar dörtgene ve çerçeveye düğümlerle bağlı madalyonlarla doldurulmuştur.

Kat. No.: 246 **Bul. Yer:** Sandıklı, Karadirek, cami **Gen.:** 128 cm **Der.:** - **Yük.:** - cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** - **Res.:** 322

Duvar örgüsü içinde kalan templon arşitravının alt yüzü görülmektedir. Kompozisyon, kare çerçeve içinde yiv yapraklı bir rozet çiçek ile dikdörtgen çerçeve içinde kenarları rozet çiçek dolgulu madalyonlarla hareketlendirilmiş bir eşkenar dörtgenden oluşmaktadır.

Kat. No.: 247 **Bul. Yer:** Sandıklı, Emirhisar, çeşme **Gen.:** 77 cm **Der.:** - **Yük.:** 32 cm **Mal.:** **Çiz.:** - **Res.:** 321

Betona gömülü kısa kenarlarından kırık templon arşitravının yalnızca alt yüzü görülmektedir. Kompozisyonun sağ kanadı tıraşlanmıştır. Blok ortasında kenarlarından daireler yaparak dolaşan ve merkezde içi çarkıfelek dolgulu düğümlü madalyon oluşturan bant dolanan bir eşkenar dörtgen yer alır. Sol kenarda sütun başlığı için boş bırakılmış kısım görülmektedir.

Ambon Platform Destekleri

Kat. No.: 248 **Bul. Yer:** Merkez, Ali Ağa Çeşmesi **Gen.:** 72 cm **Der.:** 14 cm **Yük.:** 135 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 154 **Res.:** 323-324

Sağlam durumdaki ambon platform desteği duvar örgüsü içindedir. Silindirik yan yüzleri tek bantlı bir kaide, sütun gövdesi ve üzerinde iki bantla geçilen uzun yüzleri karşılıklı bir kare oluşturacak şekilde yerleştirilmiş iki ikizkenar üçgenle oluşturulmuş karelerle doldurulmuş başlık kısmından oluşmaktadır. Uzun yüz üstte kavsara içinde 14 oluklu bir istiridye ve altta çarkıfelek motifi işlenmiştir. Yaklaşık merkezde birbirlerine eşit uzaklıkta ve aynı düzlemde üç zıvana yuvası bulunmaktadır.

Kat. No.: 249 **Bul. Yer:** Merkez, Ali Ağa Çeşmesi **Gen.:** 78 cm **Der.:** 17 cm **Yük.:** 133 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 155 **Res.:** 326-327

Duvar örgüsü içinde yer alan aşınmış durumdaki ambon çift sütuncesi **Kat. No.:** 248 ile aynı seriye aittir. Farklı olarak istiridye dolgu kavsara özensiz işlenmiş ve altta yan kolları tıraşlanmış bir haç kazanmıştır. Yaklaşık merkezde birbirlerine eşit uzaklıkta ve aynı düzlemde üç kare zıvana yuvası bulunmaktadır.

Kat. No.: 250 **Bul. Yer:** Sandıklı, Dodurga, çeşme **Gen.:** 48 cm **Der.:** 10 cm **Yük.:** 33 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 156 **Res.:** 328

Duvar örgüsü içinde kalan kırık ambon çift sütuncesinin küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Görülebilen yüzde yarım daire kemerli çerçeve 20 yivli bir istiridye ile doldurulmuştur. İstiridye dolgusunun altında dikdörtgen bir çerçevenin başlangıcı görülmektedir.

Vaftiz Tekneleri

Kat. No.: 251 **Bul. Yer:** Emirdağ, Gözeli, cami **Gen.:** 114 cm **Der.:** 106 cm **Yük.:** 89 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 158 **Res.:** 328-329

Alt kısmındaki parçalı kırıklar dışında sağlam durumdaki vaftiz teknesi dıştan haç içten dört yapraklı yonca formundadır. Haznenin merkezinde dairevi ikinci bir kademe bulunur. Birbirlerini takip eden iki yüz, süslemeli teknenin diğer iki yüzü kaba yonu bırakılmıştır. İnce kazıma ile yapılmış süsleme bir dikdörtgen içine yerleştirilmiş eşkenar dörtgen ve onun merkezinde daire içinde uçlara doğru açılan bir haçtan oluşur. Teknenin üst düzleminde üç kenarına Yunanca bir yazıt kazanmıştır.

Kat. No.: 252 **Bul. Yer:** İhsaniye, Döğer, Kervansaray **Gen.:** 84 cm **Der.:** 84 cm **Yük.:** 70 cm **Mal.:** Gri mermer **Çiz.:** 159 **Res.:** 330-331

Dıştan sekizgen içte üç yapraklı yonca formundaki vaftiz teknesi sağlam durumdadır. Birbirlerini takip eden dört yüze benzer boyut ve biçimde haç kabartmaları işlenmiştir. Boş yüzlerde taşıcı tarağı izleri görülürken haçlı yüzler perdahlıdır. Dört yapraklı yonca biçimindeki hazne, basamaklı olarak kareye ve sonrasında daireye döner.

Kat. No.: 253 **Bul. Yer:** Bolvadin, Özbekun Kasabası, çay bahçesi **Gen.:** 101 cm **Der.:** 103 cm **Yük.:** 74 cm **Mal.:** Volkanik taş **Çiz.:** 160 **Res.:** 332-333

Oldukça aşınmış durumdaki vaftiz teknesinin karşılıklı iki yüzüne birer haç işlenmiştir. Diğer yüzler boş bırakılmıştır. Tek kademeli dairevi hazne özgününde böyledir veya sonraki bir uygulamada değiştirilmiştir. Bir kenar üst yüzde hazneye açılan bir kanal vardır.

Altar

Kat. No.: 254 **Bul. Yer:** Bolvadin, Özbekun, belediye binası **Gen.:** 87 cm **Der.:** 82 cm **Yük.:** 84 cm **Mal.:** Gri damarlı mermer **Çiz.:** 157 **Res.:** 334-336
Küp biçimli altar masası üst yüzdeki parçasız kırıklar dışında sağlam durumdadır. Bir yüzde globus üzerinde Malta haçı işlenmiştir. Dört yan yüzün birleştiği köşeler tüm yükseklik boyunca

pahlanmıştır. Üst yüz merkezde dikdörtgen içinde kademeli iki daireden ve dikdörtgenin iki yanında simetrik konumlandırılmış ikişer yuva yer alır.

Lahit

Kat. No.: 255 **Bul. Yer:** Aşağı Piribeyli, park alanı **Gen.:** 197 cm **Der.:** 74 cm **Yük.:** 53 cm **Mal.:** Yerel taş **Çiz.:** 162 **Res.:** 337-338

Aşınmış durumdaki lahitin bir uzun kenarın soluna yakın kısmına daire içinde alçak kabartma bir haç işlenmiştir. Diğer yüzler düz bırakılmıştır. Lahitin haznesi köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen biçiminde açılmıştır. Sonraki bir uygulamada lahitin üst düzlem cidarından başlayarak bir uzun kenarda sonlanan üç delik açılmıştır.

İŞLEVİ BELİRLENEMEYEN PLASTİK ELEMANLAR

Kat. No.: 256 **Bul. Yer:** Sandıklı, Hüdai Kaplıcaları, park alanı **Gen.:** 83 cm **Der.:** 16 cm **Yük.:** 104 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 161 **Res.:** 339
Sonradan birleştirilmiş üst kısmı parçalı kırık olan parçanın yan yüzleri kaidesiz başlar, sütunce gövdesiyle devam eder ve bir bilezik ile üzerinde örgü biçimli iç içe geçmiş geometrik motifle doldurulmuş başlık kısmıyla sonlanır. Uzun yüz merkeze yerleştirilmiş atnalı kemerli kavsara içinde ayakta duran alçak kabartma işlenmiş ve yüzü tamamen tıraşlanmış figür, başındaki haçlı halesinden, sol üst kenardaki “IC” kısaltmasından ve elinde tuttuğu cildi taşlarla süslenmiş biçimde işlenmiş kitaptan anlaşıldığı üzere İsa peygamberdir. Drapeli kıyafetiyle sağ ayağı öne doğru uzanmış figür yüzeyden dışarı taşar. Kavsara dışında figürün baş hizasında yaklaşık 5 cm çapında iki delik açılmıştır. Bunların altında daha küçük olmak üzere sağda iki ve solda tek zıvana deliği bulunmaktadır.

Kat. No.: 257 **Bul. Yer:** Şuhut, Ulu Cami **Gen.:** 151 cm **Der.:** - **Yük.:** 47 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 163 **Res.:** 340

Duvar örgüsü içinde kalan blok, merkezdeki sonradan tıraşlanan dairevi kısım dışında sağlam durumdadır. Bloкта kompozisyon merkezde bir dikdörtgen ve iki yanında birer kare çerçeveye oluşturulmuştur. Dikdörtgen içinde dama tahtası biçiminde küçük karelerle doldurulmuş bir kemer işlenmiştir. Kemer ve çerçeve arasında kalan üçgen boşluklara iki yanda birer palmet yerleştirilmiştir. Sağdaki kare çerçeve içinde birbirlerine düğümlerle bağlı bir daire ve eşkenar dörtgen ile eşkenar dörtgenin her kenarına bir daire gelecek şekilde daireler işlenmiştir. Dört daire de dıştaki daireye ve birbirlerine düğümlerle bağlanır. Kare çerçeve ve dış daire arasında kalan köşelerdeki boşluklara üçer yapraklı bitkisel öğeler işlenmiştir. Soldaki kare çerçevede bir daire içinde birbirlerine ve ana daireye düğümlerle bağlanan sekiz konsantrik daire işlenmiştir. Çerçevenin köşelerinde kalan boşluklar üç yapraklı bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Merkezdeki dörtgenin iki yanında, öğeyi kare kompozisyonlardan ayıran üzerinde araları boşluklu dörtgen birer bant yer alır.

Kat. No.: 258 **Bul. Yer:** Şuhut, Balçıkhisar, Arık Çeşmesi **Gen.:** 70 cm **Der.:** - **Yük.:** 27 cm **Mal.:** Dokimeion mermeri **Çiz.:** 166 **Res.:** 341

Duvar örgüsündeki parçanın üst kısmı kırıktır. Görülebilen tek yüzde alçak kabartma konsantrik dairelerden oluşan bir globus üzerinde Yunan haçı işlenmiştir. Konsantrik daireler içinde bir eşkenar dörtgen oluşturacak biçimde yerleştirilmiş dört meander motifi bulunmaktadır. Haç kolları uçlarda kıvrımlı spiral şeklinde sonlandırılmıştır.

Kat. No.: 259 **Bul. Yer:** Hocalar, Uluköy **Gen.:** 90 cm **Der.:** 30 cm **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Volkanik yerel taş **Çiz.:** 167 **Res.:** 343

Duvar örgüsünde kullanılmış blok üzerinde olasılıkla iki katlı mimari bir yapı şematik biçimde kazınmıştır. Altta aşınmış bir haç görülmektedir.

Kat. No.: 260 **Bul. Yer:** Merkez, Taşpınar Çeşmesi **Gen.:** 46 cm **Der.:** - **Yük.:** 29 cm **Mal.:** Volkanik yerel taş **Çiz.:** 164 **Res.:** 344

Duvar örgüsünde kullanılmış blok üzerindeki madalyon içinde, merkezi sonradan kazınmış bir Malta haçı işlenmiştir.

Kat. No.: 261 **Bul. Yer:** Merkez, Kabe Mescidi **Gen.:** 87 cm **Der.:** - **Yük.:** 55

cm **Mal.:** Damarlı beyaz mermer **Çiz.:** 169 **Res.:** 342

Bir köşesi kırıklı bloğun işlevi belirsizdir. Kare çerçeveli süsleme kompozisyonunun merkezinde küçük bir daire ve çevresine ışınsal yayılan iki sıra üçgen kuşak yer alır. Dar bir şerit sonrasında ışınsal yayılan altı sıra üçgen ile devam eden dekorasyon bir bant ile daire içine alınmış ve köşeler üçgenlerle doldurulmuştur.

Kat. No.: 262 **Bul. Yer:** Çay, İsa Dede Türbesi **Gen.:** 52 cm **Der.:** - **Yük.:** 35 cm **Mal.:** Yerel mermer **Çiz.:** 165 **Res.:** 345

Duvar örgüsü içinde kalan blok aşınmış durumdadır. Blok üzerinde 8 dilimli bir rozet çiçek işlenmiştir.

Kat. No.: 263 **Bul. Yer:** İhsaniye, Anıtkaya, Eğret Kervansarayı **Gen.:** 74 cm **Der.:** - **Yük.:** 22 cm **Mal.:** Volkanik yerel taş **Çiz.:** 168 **Res.:** 346

Duvar örgüsü içinde kalan blok sağlam durumdadır. Eşkenar dörtgen içinde dört ve köşelerde kendi içine dönen ikişer daire işlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ALBUSTANLIOĞLU, T. (2006). *Dokimeion ışığı altında Roma İmparatorluk Döneminde mermer kullanımı; İmparatorluk yönetimindeki Anadolu mermer ocaklarının işletme stratejisi ve organizasyonu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALP, A.O. (2001). Bizans mimari plastiğinde terminolojik sorunlar. (Ed. M.S. Pekak), *Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I*. Ankara: Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi, 25-30.
- (2010). Eskişehir, Başara Köyü kazılarında bulunan Bizans Dönemi kiliseleri. *XIII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 21-30.
- & IŞIK, G. (2011). Başara "Güney Kilise" kazılarında ele geçen mimari ve liturjik elemanlar. *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 5, Ankara: AKVAD, 47-68.
- (2012). Başara "Kuzey Kilise" mimari ve liturjik elemanları. *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 23-36.
- & UZUN, M.C. (2021). Geç Antik Çağ / Erken Bizans dönemi sütun başlıkları üzerine bir tipoloji denemesi. *24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 60-84.
- ALTRIPP M. (2002). Beobachtungen zur Polychromie byzantinischer Bauplastik in Griechenland. *JÖByz*, 52, 259-270.
- ANDIÇ, A. (2012). *İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ASGARİ, N. (1992). Observations on two types of quarry-items from Proconnesus: column-shafts and column-bases. (Ed. M. Waelkens, v.d.), *Ancient stones: quarrying, trade and provenance*, 73-80.

- ARSLAN, A. (2014). *Konya çevresi Bizans Dönemi mimari plastik araştırmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- (2014) Konya çevresinde bulunan Bizans Dönemi litürjik elemanlar: Altar ve altar tabanları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 39-47.
- AŞIK, M. (2020). *Kütahya merkezde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, A. (2000). Kilikia ve Isauria Kiliselerinde görülen yüksek tüpteki templon kuruluşları. *OLBA*, 3, 215-226.
- (2010). Tapureli, A Kilisesi altar kaidesi ışığında Kilikya ve İsaurya Bölgesi kiliselerinde görülen altar çeşitleri. *OLBA*, 18, 337-370.
- BARDILL, J. (2004). *Brickstamps of Constantinople*. Oxford: Oxford University Press.
- BARKAN, Ö.L. (2013). *Kolonizatör Türk dervişleri ve Süleymaniye Camii ve imaret muhasebesi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- BARSANTİ, C. (1995). Materiali bizantini poco noti o inediti della Bitinia. *Seminario internazionale sul tema: Ricerche di Archeologia Cristiana e Bizantina*, 47-69.
- (1988) Scultura anatolica di epoca mediobizantina. (Ed. Barsanti, C. vd.) *Million*, 1, s. 281.
- BAŞARAN, C. (1999). *Anadolu Kompozit başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- BEARD, A.K. (2017). *A group of seven column capitals from Roman Ancyra: A unique Composite style*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- BELKE, K. (1990). Phrygia between Byzantines and Seljuks. *Byzantinische Forschungen*, 16, 159-165.
- & MERSICH, N. (1990). *Tabula Imperii Byzantini: 7, Phrygien und Pisidien*. Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- BETSCH, W.E. (1977). The history, production and distribution of the late antique capital in Constantinople. Michigan: The University of Pennsylvania.
- BUCHWALD, H. (1995). Chancel barrier lintels decorated with carved arcades. *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 45, 233-276.
- BUCKLER, W.H. vd. (1933). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua IV: Monuments and documents from eastern Asia and Western Galatia*. Manchester: Manchester University Press.
- BÜYÜKKOLANCI, M. (1982). Zwei neugefundene Bauten der Johannes-Kirche von Ephesos: Baptisterium und Skeuphylakion. *Istanbuler Mitteilungen*, 32, 236-257.
- BÖRKER, C. (1965). *Blattkelchkapitelle: Untersuchungen zur kaiserzeitlichen Architekturornamentik in Griechenland*. Berlin: Ernst-Reuter-Ges.
- BRANDT, O. (2011). Understanding the structures of the Early Christian baptisteries. (Ed. D. Hellholm vd.), *Ablution, initiation, and baptism Late Antiquity, Early Judaism, and Early Christianity*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG., 1587-1609
- BRAUN, J. (1924). *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Münih.
- CAMERON, A. & HALL, S. (1999). *Eusebius, Life of Constantine*. Oxford: Clarendon Press.
- CALDER, W.M. (1955). Early-Christian epitaphs from Phrygia. *Anatolian Studies*, 5, 25-38.
- & BUCKLER, W.H. (1939). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua VI: Monuments and Documents from Phrygia and Caria*. Manchester.
- (1956). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua VII: Eastern Phrygia*. Manchester.
- CHIRICAT, É. (2013). The ‘crypto-Christian’ inscriptions of Phrygia. (Ed: P. Thonemann), *Roman Phrygia: Culture and society*. Cambridge: Cambridge University Press, 198-214.

- COX C.W.M. & CAMERON A. (1937). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea*. Manchester.
- ÇORAĞAN KARAKAYA N. (2010). Gereme Panagia Kilisesi (2005 Yılı Kazı Sonuçları). *XIII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 175-184.
- DARROUZÈS, J. (1981). *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris: Institut français d'études byzantines.
- DAWKINS, R.M. (1912/1913). Cruciform fonts in the Aegean Area. *The Annual of the British School at Athens*, 19, 123-132.
- DE, S.C.G.E.M. & Whitby, M. (2008). *Christian persecution, martyrdom, and orthodoxy*. Nev York: Oxford University Press.
- DELUIGI, H.C.H. (2015). *Winter in the Land of Rum: Komnenian defenses against the Turks in Western Anatolia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent University, The Graduate School of Economics and Social Sciences.
- DENNERT, M. (1995). Mittelbyzantinische Ambone in Kleinasien. *İstanbul Mitteilungen*, 45, 137-153.
- (1997). *Mittelbyzantinische Kapitelle: Studien zu Typologie und Chronologie*. Asia Minor Studien, 25.
- (1998). Zum Vorbildcharakter Justinianischer Bauplastik für die Mittelbyzantinische Kapitellproduktion. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposiums in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 119-131.
- DREW-BEAR, T. (1994). Dokimeion'dan Yeni Yazıtlar. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11, 111-122.
- (2001). Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Kütüğü, I*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 97-111.
- (2007). Afyon ve Kütahya Müzesinde Bulunan Politeist ve Erken Hristiyan Yazıtları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 24, I, 433-443.

- ERMİŞ, Ü.M. (2006). The Reuse of Byzantine Spolia in the Green Mosque of Bursa. *Art Sanat*, 6, 99-108
- EVANS, H.C. (1993). An Early Christian sarcophagus from Rome lost and found. *Metropolitan Museum Journal*, 28, 77-84.
- EVCİM, S. (2015). *Dağlık Frigya Bölgesi Bizans Dönemi kaya mimarisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EYİCE, S. (1973). La Fondation et les Citernes Byzantines de la Citadelle d'Afyon Karahisar. *Dumbarton Oaks Papers*, 27, 303-307.
- (1978). Le Baptistère d'Saint Sophie d'Istanbul. *ACA*, 163-174.
- FLAMINIO, R. (1998). La decorazione scultorea della chiesa di Cristo Pantepotes (Eski İmaret Cami) A Costantinopoli. (Ed: P. Charalampos ve C. Vanderheyde), *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes* (6-8 septembre 2000). Atina: École française d'Athènes, s. 339-353.
- FIRATLI, N. (1969). Decouverte d'une eglise byzantine a Sebaste de Phrygie. *Cahiers Archeologiques*, 19, 151-156.
- (1970). Uşak Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları 1966-1970. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19 (2), 109-160.
- GELZER, H. (1900). *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum*. Münih: Akademie der Wissenschaften.
- GIBSON, E. (1978). *The "Christians for Christians" Inscriptions of Phrygia: Greek Texts, Translation And Commentary*. Montana: Scholars Press.
- GILMAN, R. & GILMAN, J.B. (1922). Byzantine textiles. *Art and Archeology*, 13, 179-183.
- GUSTAV, P. (1866). *Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatum: Accedunt Nili Doxapatrii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata*. Berlin: Friderici Nicolai.
- GÜR, F. (2006). *Uşak yakınındaki Frigya Sebastesi (Selçukler)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- HAKAN, G. (2009). Kocaeli Müzesi'ndeki Bizans devri mimari plastik eserleri. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 58-59.
- HENDRIX, E.A. (2003). Painted polychromy on carved stone from the Lower City Church. (Ed. C. Lightfoot), *Amorium Report II*, 129-217.
- HERMANN, J.J. (1973). *The schematic Composite capital: A study of architectural decoration at Rome in the Later Empire*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. New York: New York Üniversitesi.
- KAFADAR, C. (2019). *İki cihan âresinde: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. (Çev.: A. Tunç Şen) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- KALAVREZOU, I. (2006). Luxury objects. (Ed. Evans, H.C. & Wixom, W.D.), *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261*. New York: Metropolitan Museum of Art, 219-254.
- KAUTZSCH, R. (1936). *Kapitellstudien: Beiträge zu einer geschichte des Spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*. Studien zur Spätantiken Kunstgeschichte, 9. Berlin: Walter de Gruyter CO.
- KAZHDAN, A. (1987). A note on the "Middle-Byzantine" ambo. *Byzantion*, 57 (2), 422-426.
- KESKİN, E. (2010). *Çorum İli ve çevresinde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- (2014). Amasya Müzesinde bulunan altar masası. *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 2, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 473-480.
- KRAMER, J. (1970). Attische säulenbasen des 5. und 6. Jahrhunderts n. chr. und ihre rohform. *Bonner Jahrbücher*, 170, 271-278.
- (1998). Bemerkungen zu den Methoden der Klassifizierung und Datierung frühchristlicher oströmischer Kapitelle. (Ed: U. Peschlow vd.), *Spätantike und Byzantinische bauskulptur*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 43-58.
- LIGHTFOOT, C. (2001). Bizans Dönemi'nde Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Kütüğü*, I. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

- vd. (2005). The Amorium Project: Excavation and research in 2002. *Dumbarton Oaks Papers*, 59, 231-265.
- IVISON, E.A. (2003). Polychromy decoration in the Lower City Church: An overview. *Amorium Reports 2. Research papers and technical reports.* (Ed: C.S. Lightfoot), Oxford: BAR Publishing, 119-128.
- (2007). Amorium in the Byzantine Dark Ages (Seventh to ninth centuries). *Post-Roman towns, trade and settlement in Europe and Byzantium Vol. 2 Byzantium, Pliska, and the Balkans.* (Ed.: J. Henning), Berlin, 25-59.
- (2008). Middle byzantine sculptors at work: Evidence from the lower city church at Amorium. *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes (6-8 septembre 2000).* (Ed: P. Charalampos ve C. Vanderheyde), Atina: École française d'Athènes, 487-513.
- MAGUIRE, E.D. (1987). Range and repertory in capital design. *Dumbarton Oaks Papers*, 41, 351-361.
- MEGAW, A.H.S. (1974). Byzantine architecture and decoration in Cyprus: Metropolitan or provincial? *Dumbarton Oaks Papers*, 28, 57-88.
- MENDEL, G. (1909). Catalogue des monuments Grecs, Romains et Byzantins du Musée Impérial Ottoman de Brousse. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 33, 245-435.
- MERCANGÖZ, Z. (1994). Akhisar Ulu Camii içindeki düğümlü bizans sütunları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 7, 145-162.
- (2001). Kuşadası Parktaki Bizans eserleri. Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu 23-26 Şubat 2000, İzmir, 157-165.
- METZGER, C. & FIRATLI, N. vd. (1990). La sculpture Byzantine figurée: Au Musée Archéologique D'Istanbul. Librairie D'amérique et D'orient Adrien Maisonneuve Jean Maisonneuve Successeur.
- MILITSI, E. (1997). Early Christian marble ambones from Kos. *Δελτίον ΧΑΕ*, 19, 341-350.

- MHTΣANH, A. (1997). The early christian ciborium of the Panagia Katapoliani, Paros. *Deltion of the Christian Archaeological Society*, 19, 319-334.
- MOSS, C.R. (2012). The discourse of voluntary martyrdom: Ancient and Modern. *Church History*, 81 (3), 531–551.
- MUŞMAL, H. & ÇETİNASLAN, M. (2009). Bir keşif defteri ışığında Konya Kapı Camii'nin inşa süreci ve mimari özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 446-480.
- MUTHESIUS, A. (2002). Essential processes, looms, and technical aspects of the production of silk textiles. (Ed.: A.E. Laiou & C.Bouras), *The economic history of Byzantium: from the seventh through the fifteenth century*. - Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 147-168.
- MÜREN, B. (2015). Ionische kapitelle auf Prokonnesos: Produktion und export römischer bauteile. (Ed.: A. Landskron), *Bonner Jahrbücher*, 214, 408-411.
- NASSAR, M. (2008). Composite Capitals on Hadrian's Gates during Roman Period: A Preliminary study. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 8/2, 3-20.
- NIEWÖHNER, P. (2006). Frühbyzantinische Steinmetzarbeiten in Kütahya Zu Topographie, Steinmetzwesen und Siedlungsgeschichte einer zentralanatolischen Region. *Istanbuler Mitteilungen*, 56, 407-473.
- (2007). *Aizanoi, Dokimion und Anatolien, Stadt und Land, Siedlungs-und Steinmetzwesen vom Späteren 4. bis ins 6. jahrhundert n. Chr.* Bonn: Dr. L. Reichert Verlag.
- (2008). Mittelbyzantinische Templonanalgen aus Anatolien. Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext. *Istanbuler Mitteilungen*, 58, 285-345.
- (2013). Phrygian Marble and stonemasonry as markers of regional distinctiveness in Late Antiquity. *Roman Phrygia: Culture and Society*. (Ed: P. Thonemann) Cambridge: Cambridge University Press, 215-248.
- ORLANDOS, A.K. (1954). *Η ζυλόσκερος παλαιοχριστιανική βασιλική II*. Atina.
- OSTROGORSKY, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev.: F. Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- ÖNEY, G. (1970). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik Devir malzemesi. *Anadolu*, 12, 17-32.
- ÖTÜKEN, Y. (1996). *Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien: Antike und Byzantinische Denkmaller in der Provinz Bursa*. Istanbul: Mitteilungen, 41. Tübingen: Wasmuth.
- & OUSTERHOUT, R. (1989). Notes on the monuments of Turkish Thrace. *Anatolian Studies*, 39, 121-149.
- PARMAN, E. (2002a). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- (2002b). Ortaçağda Phrygia (Frigya) Bölgesinde bulunan ilginç bazı figürlü mimari plastik örnekleri. *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri: Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan*, 10-13 Ekim 2001. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 467-479.
- & ALTINSAPAN, E. (2001). Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyünde Himmet Baba Türbesi ve devşirme malzemesi. *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları Yıldız Demiriz'e Armağan*, 115-127.
- PESCHLOW, U. (1994). Der mittelbyzantinische Ambo aus archäologischer Sicht. *Thymiaama ste mneme tes Laskarinas Mpoura*, 255-260.
- (1998). Tradition and innovation capital sculpture in Lycia. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 67-77.
- (2006). Altar und Reliquie. Form und Nutzung des frühbyzantinischen Reliquienaltars in Konstantinopel. (Ed.: M. Altripp & C. Nauerth), *Architektur und Liturgie*. Wiesbaden: Reichert Verlag, 175-202.
- PILUTTI, M. (2004). I capitelli di navata della Basilica di Santa Eufemia e della Chiesa di Santa Maria Delle Grazie a Grado. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, 9/2, 269-303.
- POCOCKE, R. (1745). *A description of the East, and some other countries*, II. Londra: W. Bowyer.

- RAMSAY, W.M. (1882). The Tale of Saint Abercius. *The Journal of Hellenic Studies*, 3, 339–353.
- (1887). Antiquities of Southern Phrygia and the border lands, I. *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 3, 344-368.
- (1887). The Cities and Bishoprics of Phrygia (Continued). *The Journal of Hellenic Studies*, 8, 461-519.
- (1888). Early Christian monuments in Phrygia: A Study in the Early History of the Church, I. *The Expositor*, 3 (8), 241-267
- (1890). *The historical geography of Asia Minor*. Londra: Papers of the Royal Geographical Society.
- (1895). *The cities and Bishoprics of Phrygia: Being an essay of the local history of Phrygia from the earliest times to the Turkish Conquest*. Oxford: Elibron Classics.
- REDFORD, S. (1991). The Alaeddin Mosque in Konya reconsidered. *Artibus Asiae*, 51 (1-2), 54-74.
- RUSSO, E. (2007). The Ionic impost capitals of The Church of St. John In Ephesus. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 221-234.
- SEVERIN, H-G. (1998). Konstantinopler Bauskulptur und die Provinz Agypten. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 93-104.
- SCHOTT, J.M. (2011). Eusebius' Panegyric on the building of churches (HE 10.4.2-72): Aesthetics and the politics of Christian Architecture. (Ed.: S. Inowlocki & C. Zamagni) *Reconsidering Eusebius*. Leiden: Brill, 177-197.
- SODINI, J-P. (1980). Une iconostase Byzantine a Xanthos. *Actes du Colloque sur la Lycie Antique*, 27, 9-148.
- (2000). La sculpture Byzantine (VIIe-XIIe Siècles): Acquis, problèmes et perspectives. (Ed.: P. Charalampos & C. Vanderheyde), *La sculpture byzantine, VIIe-XIIe siècles: actes du colloque international organisé par la 2e Éphorie des antiquités byzantines et l'École française d'Athènes* (6-8 septembre 2000). Atina: École française d'Athènes,

- STRABON (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap. XII-XIII-XIV)*. (Çev.: Adnan Pekman) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- STRONG, D.E. (1960). Some Early examples of the Composite capital. *The Journal of Roman Studies*, 50/1, 119-128.
- ŞAHİN, H. (2020). *Dervişler-Fakihler-Gaziler: Erken Osmanlı Döneminde dini zümreler 1300-1400*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TABBERNEE, W. (1985). Early Montanism and voluntary martyrdom. *Colloquium*, 17 (2), 33-44.
- TAFT, F.R. & LASKARİNA, B. (1991). Altar. (Ed.: Alexander P. Kazhdan), *Oxford Dictionary of Byzantium*, 71.
- TEMPLE, Ç. (2001). Antalya'nın Demre İlçesindeki H. Nikolaos Kilisesi ve kazısında bulunan sütun başlıkları (1989-1996), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- (2013). *Konya/İkonion ve çevresinde bulunan Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- (2014). Konya'da bulunan yivli ve düğüm motifli sütunlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, Ankara, 1019-1031.
- TESELLE, E. (2010). Jacob Baradaï, or Baradeus. *The Cambridge Dictionary of Christianity*. (Ed: D. Patte), Cambridge: Cambridge University Press.
- TEXIER, C. (2002). *Küçük Asya-Coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi, II*. (Çev.: Ali Suat) Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- THONEMANN, P. (2013). Phrygia: an anarchist history, 950 BC-AD 100. *Roman Phrygia: Culture and society*. (Ed. P. Thonemann), New York: Cambridge University Press, 1-40
- vd. (2013). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, XI: Monuments from Phrygia and Lykaonia Recorded by M.H. Ballance, W.M. Calder, A.S. Hall, and R.D. Barnett*. (Ed.: P. Thonemann), Londra.

- TİRYAKİ, A. (2012). Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'ne ait bir grup korkuluk levhası. *OLBA*, 20, 483-514.
- TÜRKER, A.Ç. (2014). Byzantine architectural sculpture from Rhodius Valley in the Hellespontus. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, 287-299.
- TÜRKÜZÜN M. vd. (2014). Tokul Köyü Kilise kurtarma kazısı ve temizlik çalışması. *Kütahya Müzesi 2013 Yıllığı*, 1, 47-83.
- UÇKAN, B. Y.O. v.d. (2010). *Frigya (Phrygia) Bölgesi Kaya Kiliseleri*. Eskişehir: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi.
- ULBERT, T. (1969-1970). Untersuchungen zu den Byzantinischen Reliefplatten des 6. Bis 8. Jahrhunderts. *İstanbul Mitteilungen*, 19-20, 339-367.
- UMAR, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- ÜYÜMEZ, M. (2000). Antik Dönem Afyon Bölgesi şehir sikkeleri. V. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 205-214.
- VAN KEER, E. (2004). The Myth of Marsyas in Ancient Greek Art: musical and mythological iconography. *Music in Art*, 29, 20-37.
- VASSILIKI, V. (1989). *Les chapiteaux ioniques à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne*. Suppléments au Bulletin de Correspondance Hellénique, 17. Atina: Ecole française d'Athènes, Paris: Diffusion de Boccard.
- VITRUVIUS (1993). *Vitruvius: Mimarlık üzerine on kitap*. (Çev.: S. Güven) Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- WALTER, C. (1193). A new look at the Byzantine sanctuary barrier. *Revue des études byzantines*, 51, 203-228.
- WAELEKENS, M. (1982) Dokimeion: Die Werkstatt der Repräsentativen Kleinasiatischen Sarkophage: Chronologie und Typologie Ihrer produktion. *Archäologische Forschungen*, II, Berlin: Mann.
- WILPERT, J. (1926). Early Christian Sculpture: Its restoration and its Modern. *The Art Bulletin*, 9 (2), 89-141.

- YALÇIN, A.B. (2004). Some remarks on the Constantinopolitan and Anatolian influences on the Middle Byzantine sculpture of eastern Macedonia and Thrace. *First International Congress on Balkan Studies*, 117-139.
- (2008). Le culture mediobizantine di Yalvaç. *Bulletin De Correspondance Hellenique*, 49, 139-149.
- YAZICI, S.U. (2019). *Anadolu'da Erken Hıristiyanlık Dönemi vaftizhaneleri: Kilikia, Pamhylia, Likia örnekleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- YEGÜL, F.K. (1974). Early Byzantine capitals from Sardis. A Study on the Ionic Impost Type. *Dumbarton Oaks Papers*, 28, 265-274.
- YEŞİLTAS, T. (2012). *Yalvaç Müzesi'ndeki Bizans Dönemi taş eserleri*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, Ş. (2006). *Philomeilon'daki Bizans Dönemi taş eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- (2010). Philomelion Orta Bizans başlıkları. *Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan*. (Ed. S. Doğan & M. Kadirlioğlu), İstanbul.
- (2011). Philomelion Erken Bizans başlıkları. (Ed. A.C.Erel, B. İşler, N. Peker, & G. Sağır), *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim: Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan*. Ankara.
- (2020). Side Müzesi'nden champlevé tekniğinde bezenmiş Erken Bizans Dönemi levhaları. *OLBA*, XXVIII, 439-462.
- YILDIZ, M.E. (2014). Kelainai/Apameia Kibotos'Tan dört yeni yazıt. *OLBA*, 22, 291–305.
- YOSUNKAYA, B. (2007). *Bursa ve İznik'deki Erken Dönem Osmanlı yapılarında devşirme malzeme kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- ZOLLT, T. (1994). Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. Chr. *Asia Minor Studien*, 14. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.

(1998). Das Ionische Kämpferkapitell: Definitionsprobleme. (Ed.: U. Peschlow & S. Möllers), *Spätantike und byzantinische Bauskulptur: Beiträge eines Symposions in Mainz*. Stuttgart: Steiner, 59-65.

İnternet Kaynakları

BUTIN, R. (1907). Jacob Baradaeus. *The Catholic Encyclopedia*. Nev York: Robert Appleton Company. <http://www.newadvent.org/cathen/02282a.htm> (Erişim Tarihi: 09.12.2020)

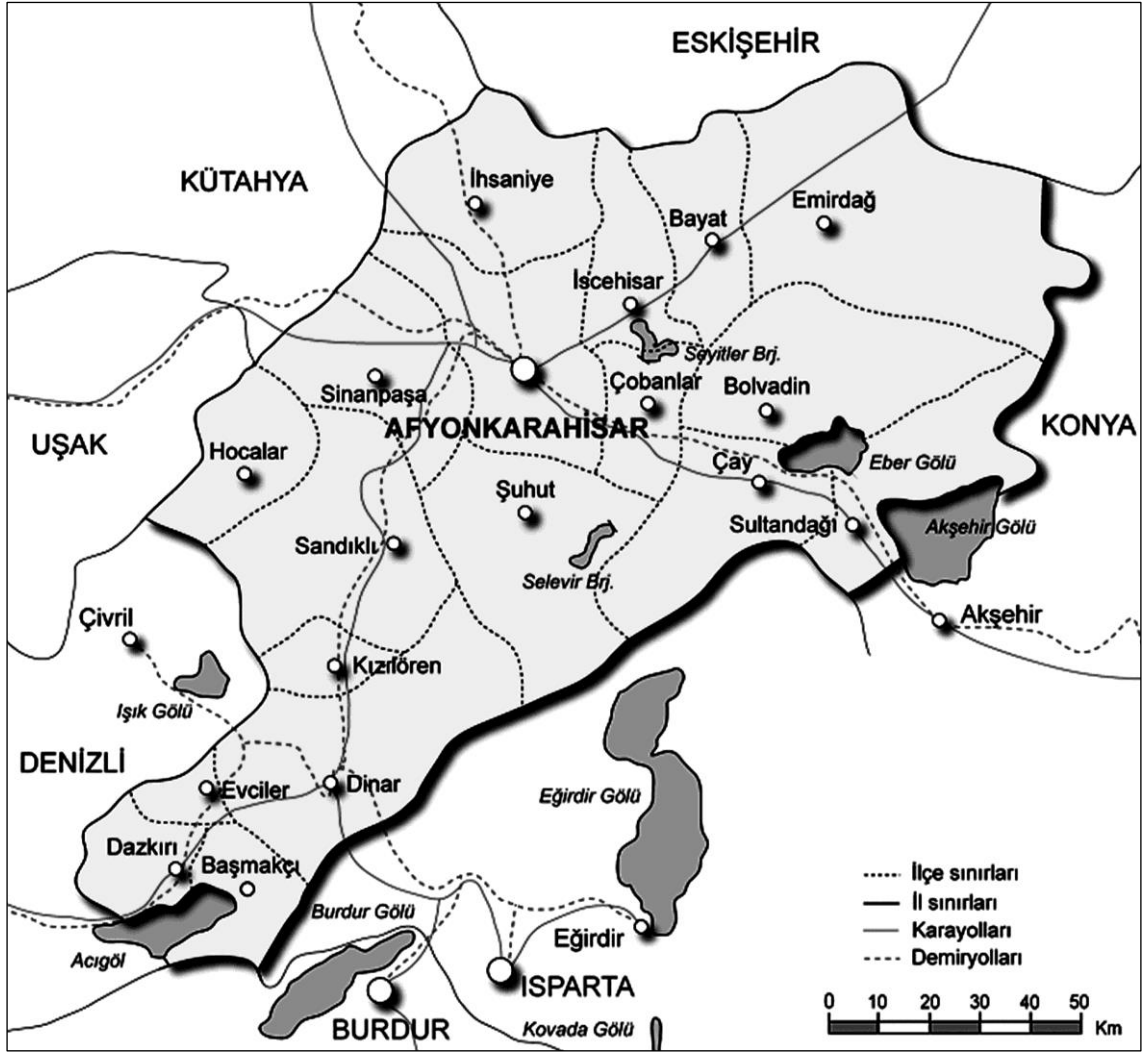
<https://www.biblegateway.com/resources/all-women-bible/Daughters-Philip> (Erişim Tarihi: 12.08.2019).

WILKEN, R.L. (2021). Tertullian. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Tertullian> (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

<https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=230> (Erişim Tarihi: 03.07.2019)

<https://www.britannica.com/biography/Alcibiades-Athenian-politician-and-general> (Erişim Tarihi: 03.02.2022).

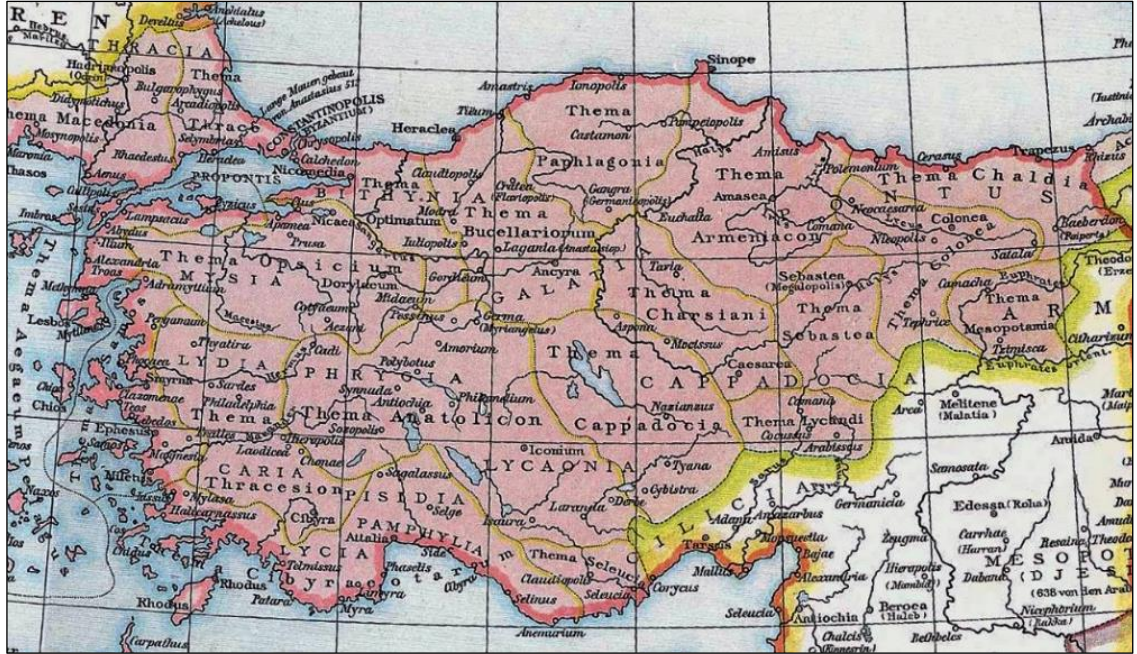
<http://csla.history.ox.ac.uk/record.php?recid=E01040> (27.11.2021)

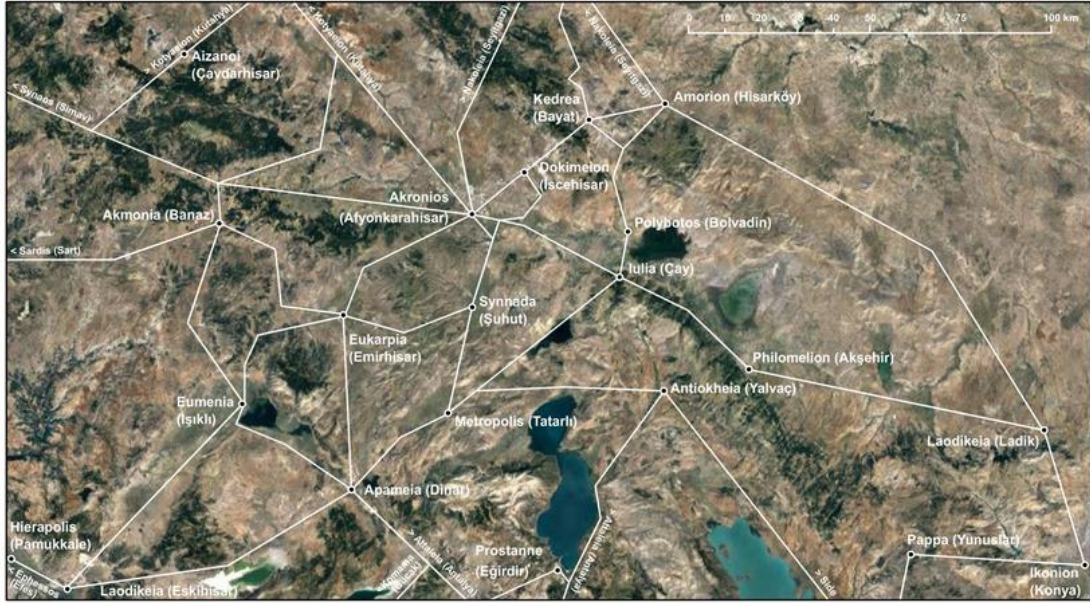
Harita 01. Afyonkarahisar İli idari haritası

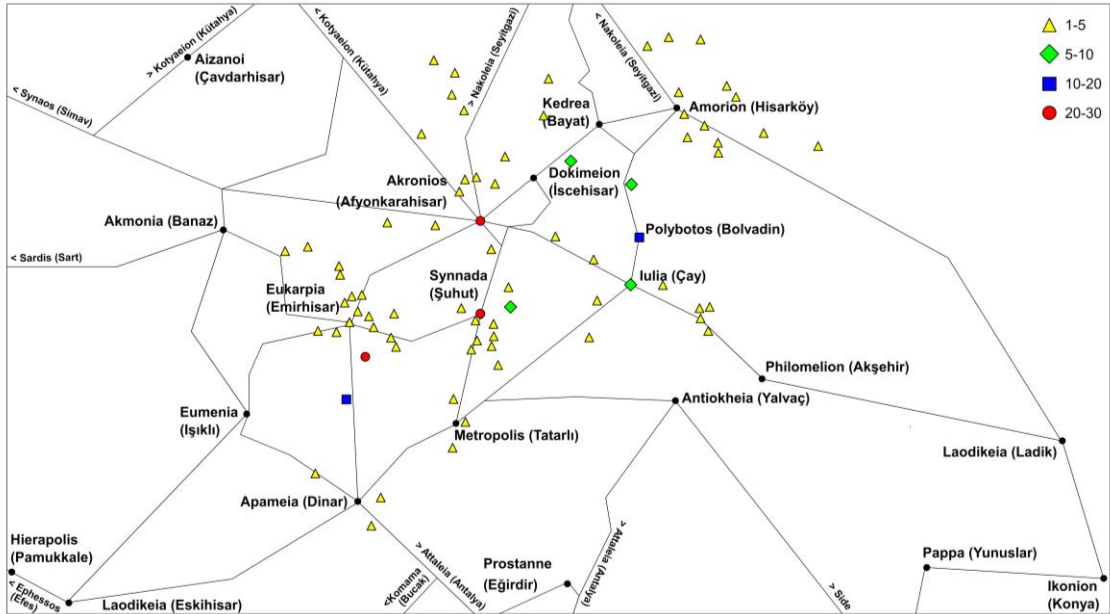
Harita 02. İS 1. yüzyılda Anadolu Roma idari yapılanması

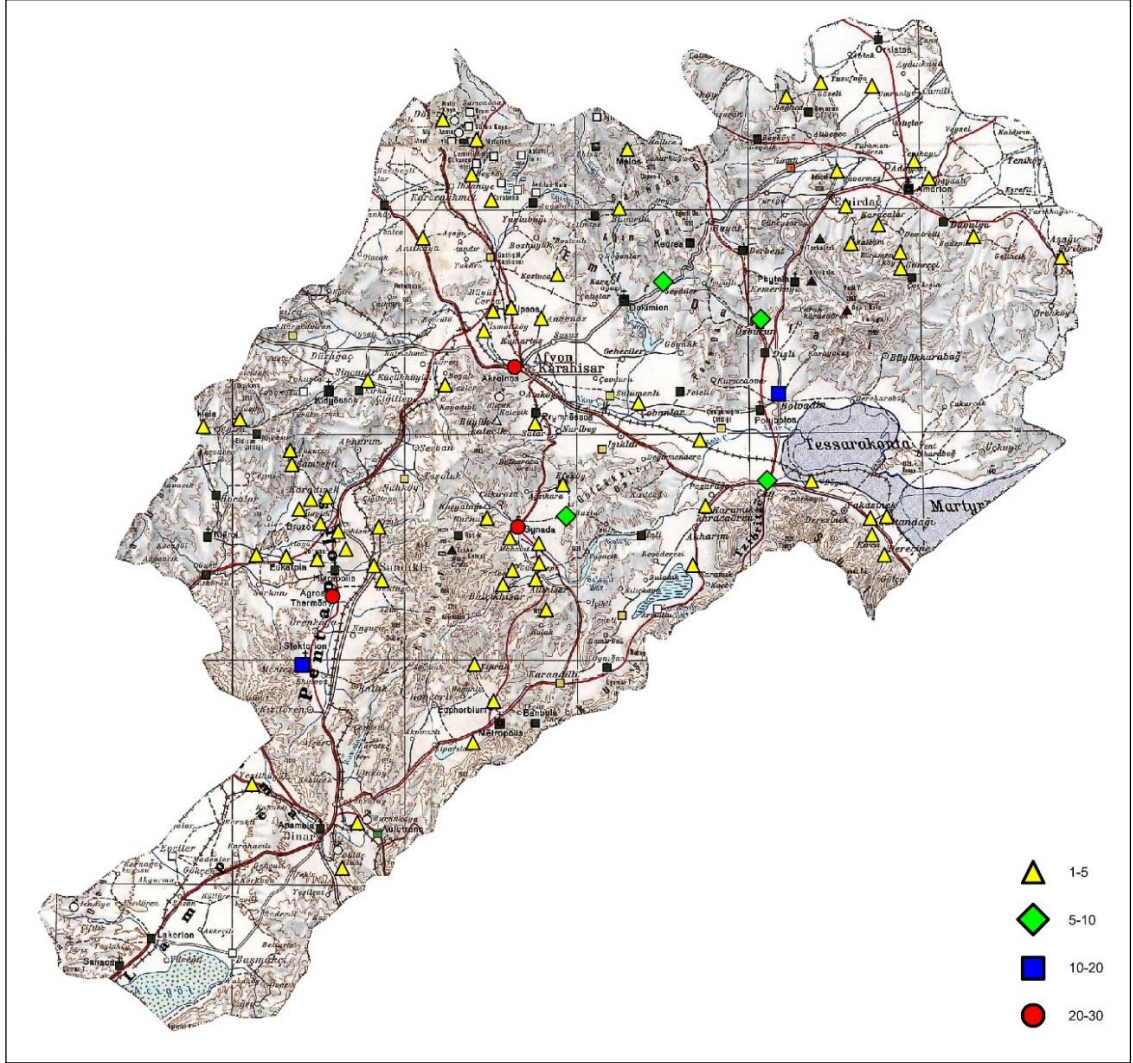
Harita 03. 9. yüzyılda Anadolu Thema Teşkilatı

Harita 05. Phrygia Bölgesi yol ağı

Harita 06. Tespit edilen plastik elemanların yol ağı üzerinde dağılımı

Harita 07. Tespit edilen plastik elemanların yerleşimlere göre sayısal dağılımı
[K. Belke & N. Mersich (1990). *Tabula Imperii Byzantini: 7, Phrygien und Pisidien*.
Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.'den uyarlanarak.]

MİMARİ PLASTİK ELEMANLAR (135)														
	Bayat	Bolvadin	Çay	Çobanlar	Dinar	Emirdağ	Hocalar	İhsaniye	İscehisar	Merkez	Sandıklı	Sinanpaşa	Sultandağı	Şuhut
Sütun Kai. (30)	2	3	3	-	2	4	-	1	-	2	8	-	1	4
Sütun Göv. (5)	-	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	1
Sütun Baş. (46)	1	9	2	1	3	4	-	5	-	2	12	-	1	5
Çifte Süt. Kaide. (8)	-	-	1	-	-	3	-	-	-	2	1	-	-	-
Çifte Süt. (37)	-	2	4	-	-	11	1	5	-	4	6	-	-	4
Çifte Süt. Baş. (6)	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1
Lento (3)	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

Tablo 01. Tespit edilen mimari işlevli plastik elemanların ilçelere göre dağılımı

LİTURJİK PLASTİK ELEMANLAR (120)														
	Bayat	Bolvadin	Çay	Çobanlar	Dinar	Emirdağ	Hocalar	İhsaniye	İscehisar	Merkez	Sandıklı	Sinanpaşa	Sultandağı	Şuhut
Temp. Balüs. (25)	-	1	-	-	1	1	-	1	-	5	5	1	-	10
Temp. Levh. (20)	-	-	2	1	2	-	-	-	1	4	5	-	3	2
Temp. Süt. Baş. (7)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-
Temp. Arşit. (60)	-	1	5	-	1	-	-	2	-	18	17	-	2	14
Ambon Pla. Des. (3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-
Vaftiz Tek. (3)	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Altar (1)	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

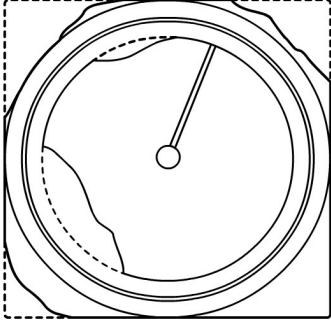
Tablo 02. Tespit edilen liturjik işlevli plastik elemanların ilçelere göre dağılımı

İŞLEVİ BELİRLENEMEYEN PLASTİK ELEMANLAR (8)													
Bayat	Bolvadin	Çay	Çobanlar	Dinar	Emirdağ	Hocalar	İhsaniye	İscehisar	Merkez	Sandıklı	Sinanpaşa	Sultandağı	Şuhut
-	-	1	-	-	-	1	1	-	2	1	-	-	2

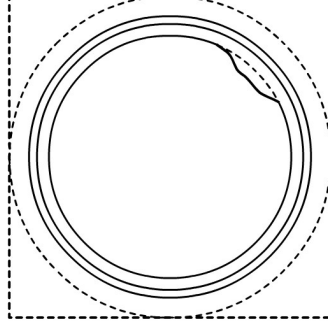
Tablo 03. İşlevi belirlenemeyen plastik elemanların ilçelere göre dağılımı

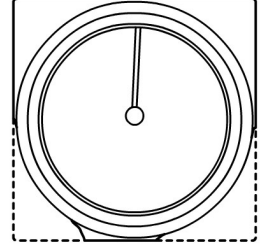
EK-3
LEVHALAR

Çizim 01. Kat. No.: 01

Çizim 02. Kat. No.: 02

Çizim 03. Kat. No.: 03

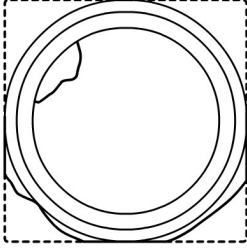
Çizim 04. Kat. No.: 04

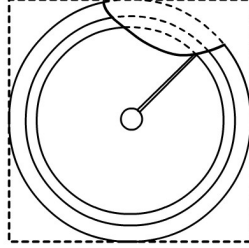
Çizim 05. Kat. No.: 05

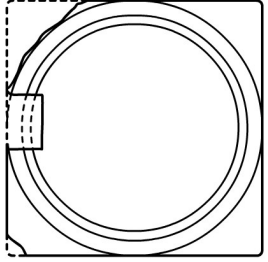
Çizim 06. Kat. No.: 06

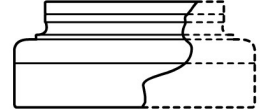
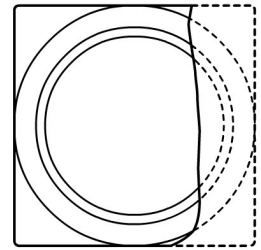
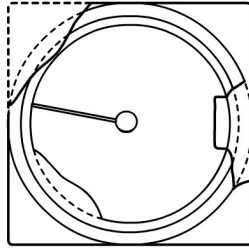
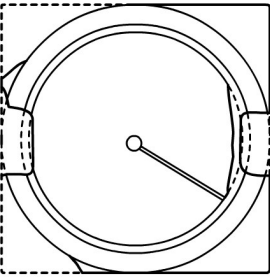
Çizim 07. Kat. No.: 07

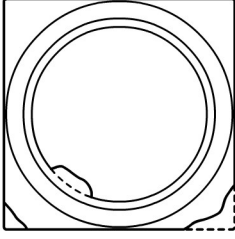

Çizim 08. Kat. No.: 08

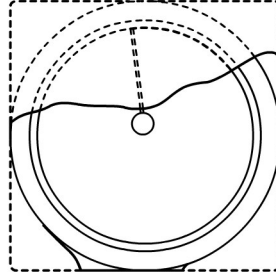

Çizim 09. Kat. No.: 09

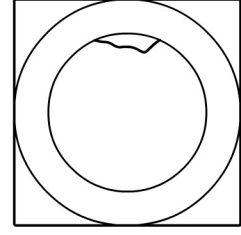

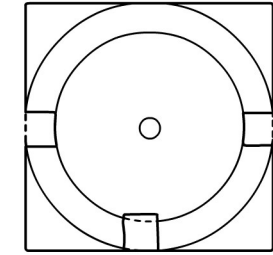
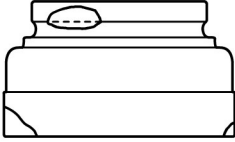
Çizim 10. Kat. No.: 10

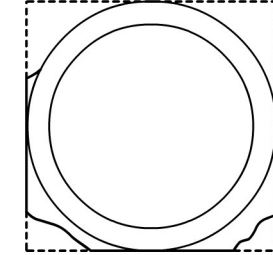
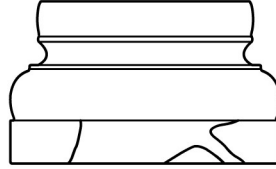
Çizim 11. Kat. No.: 11

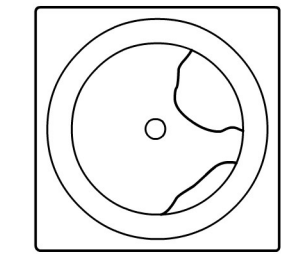
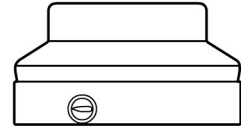
Çizim 12. Kat. No.: 12

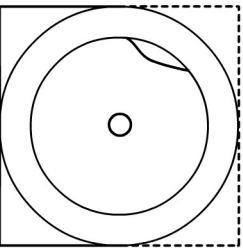
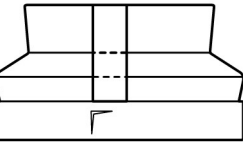
Çizim 13. Kat. No.: 13

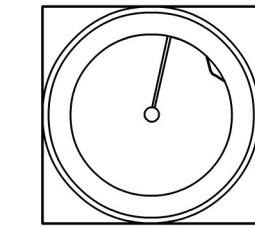
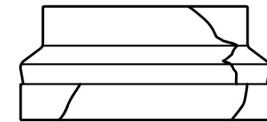
Çizim 14. Kat. No.: 14

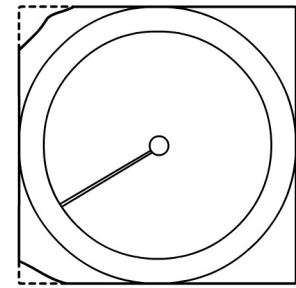
Çizim 15. Kat. No.: 15

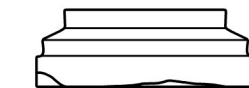
Çizim 16. Kat. No.: 16

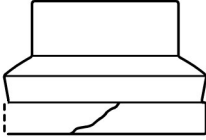
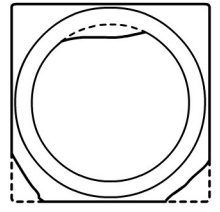
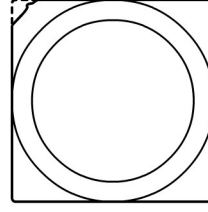
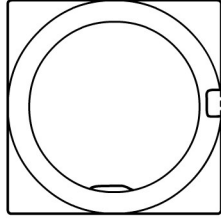
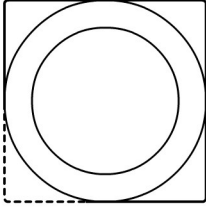

Çizim 17. Kat. No.: 17

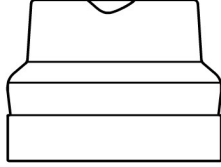

Çizim 18. Kat. No.: 18

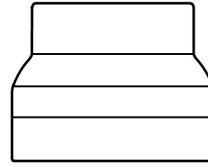

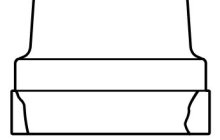
Çizim 19.
Kat. No.: 19

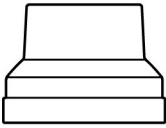
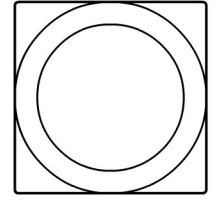
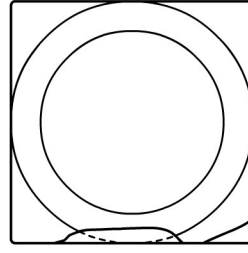
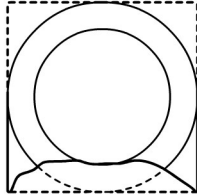
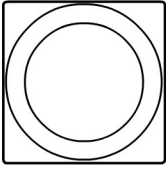
Çizim 20.
Kat. No.: 20

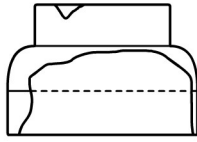
Çizim 21.
Kat. No.: 21

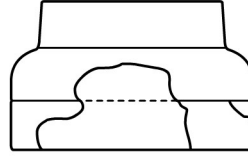
Çizim 22.
Kat. No.: 22

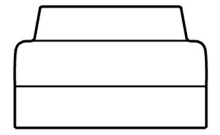
Çizim 23.
Kat. No.: 23

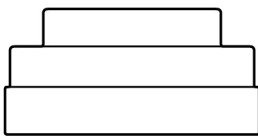
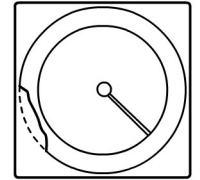
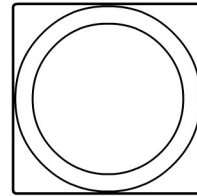
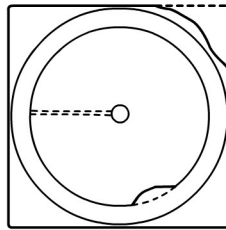
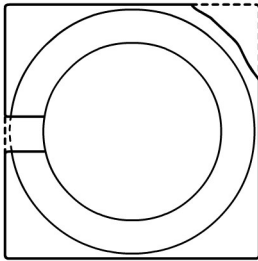
Çizim 24.
Kat. No.: 24

Çizim 25.
Kat. No.: 25

Çizim 26.
Kat. No.: 26

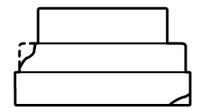
Çizim 27.
Kat. No.: 27

Çizim 28.
Kat. No.: 28

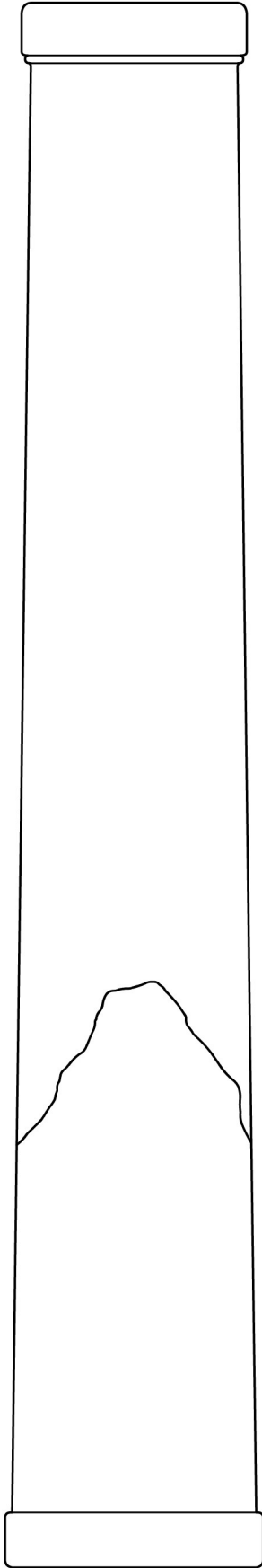

Çizim 29.
Kat. No.: 29

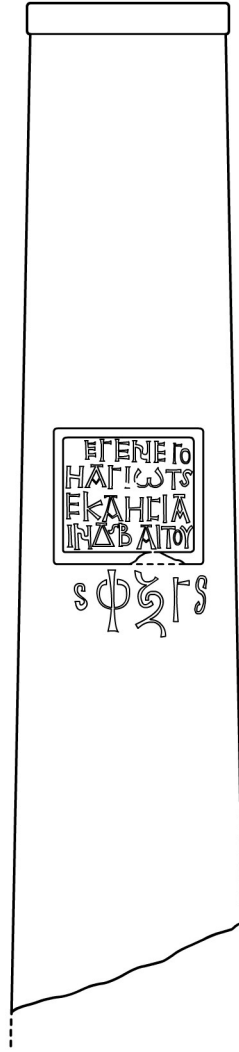

Çizim 30.
Kat. No.: 30

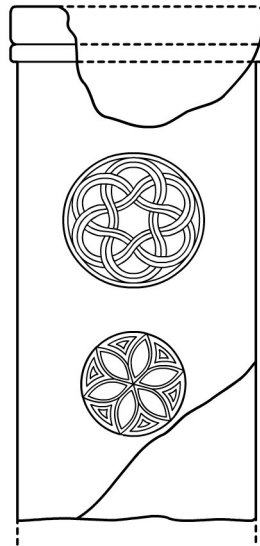
0 50 100 cm

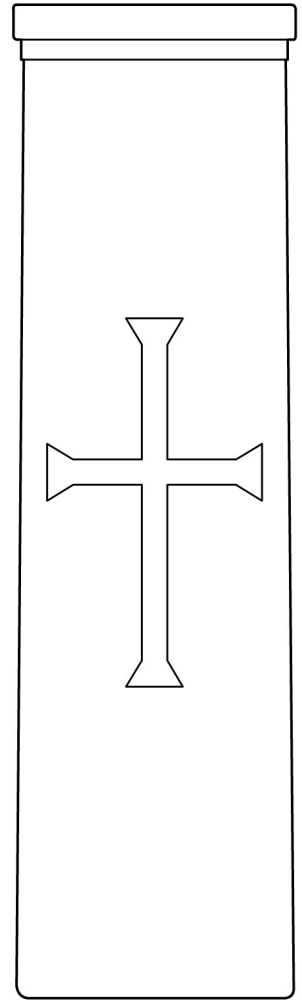
Çizim 31. Kat. No.: 35

Çizim 32. Kat. No.: 31

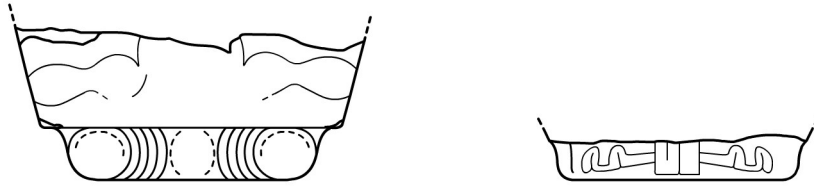

Çizim 33. Kat. No.: 34

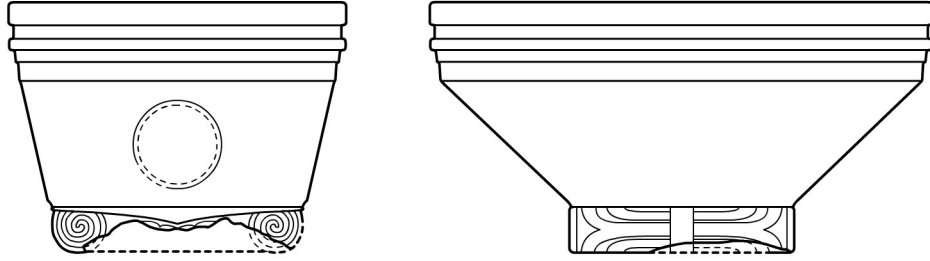

Çizim 34. Kat. No.: 33

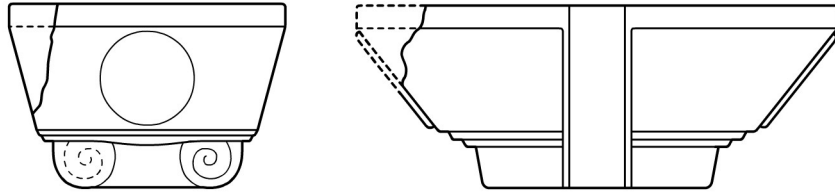
0 50 100 cm

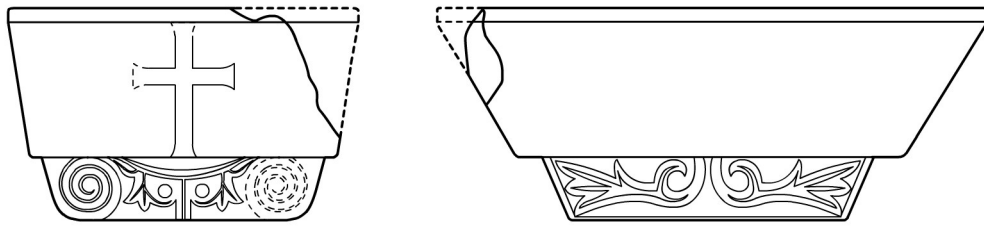
Çizim 35. Kat. No.: 49

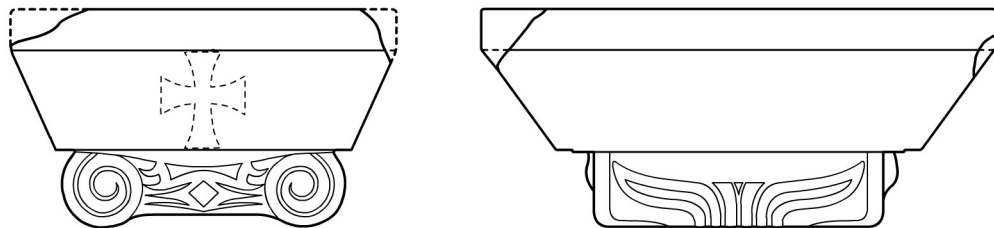
Çizim 36. Kat. No.: 50

Çizim 37. Kat. No.: 51

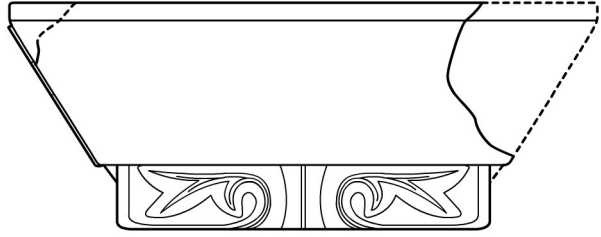
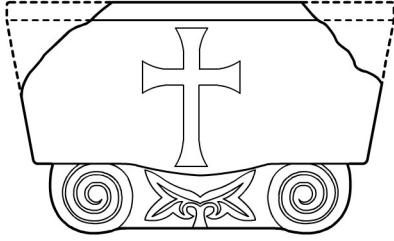

Çizim 38. Kat. No.: 52

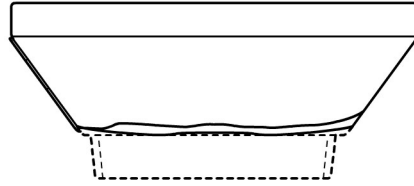
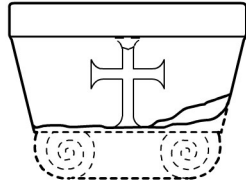

Çizim 39. Kat. No.: 53

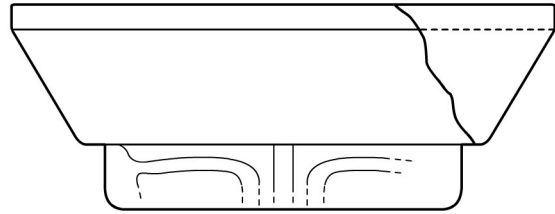
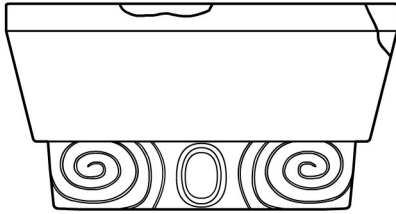
0 50 100 cm

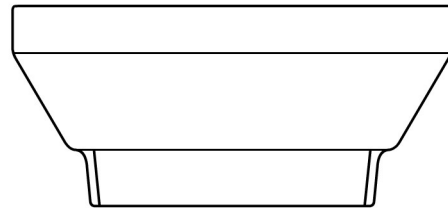
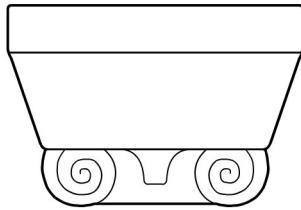
Çizim 40. Kat. No.: 54

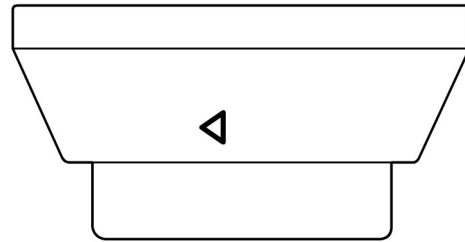
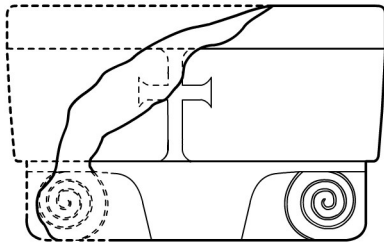
Çizim 41. Kat. No.: 55

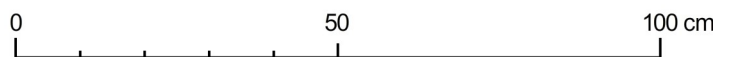
Çizim 42. Kat. No.: 56

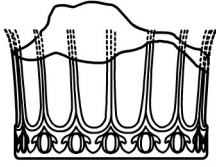

Çizim 43. Kat. No.: 57

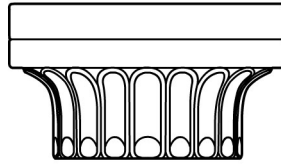

Çizim 44. Kat. No.: 58

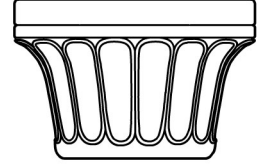

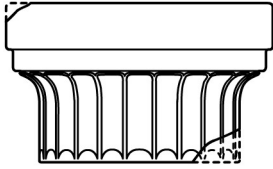
Çizim 45. Kat. No.: 60

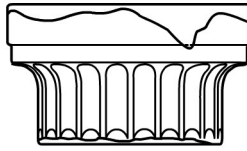
Çizim 46. Kat. No.: 61

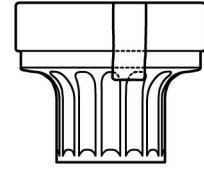
Çizim 47. Kat. No.: 62

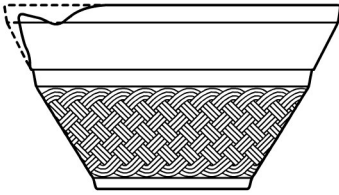
Çizim 48. Kat. No.: 63

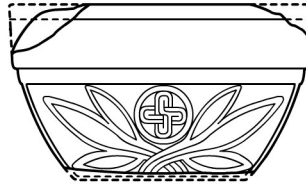
Çizim 49. Kat. No.: 64

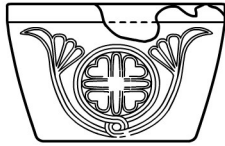
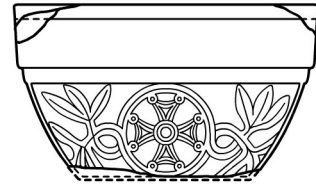
Çizim 50. Kat. No.: 65

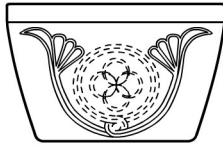
Çizim 51. Kat. No.: 73

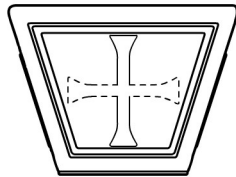
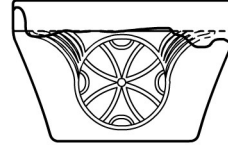
Çizim 52. Kat. No.: 74

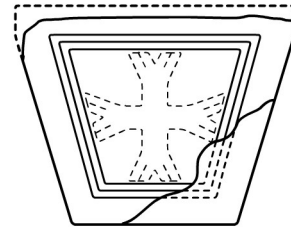
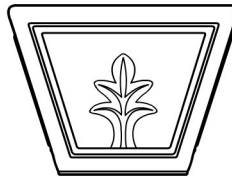
Çizim 53. Kat. No.: 75

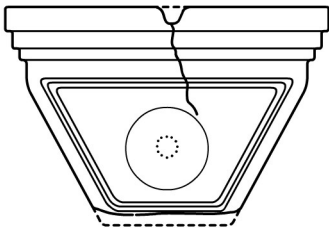
Çizim 54. Kat. No.: 76

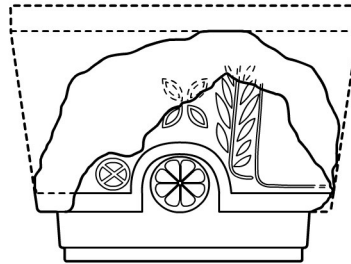
Çizim 55. Kat. No.: 77

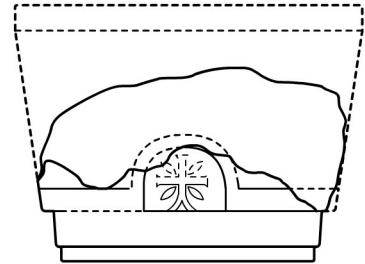
Çizim 56. Kat. No.: 78

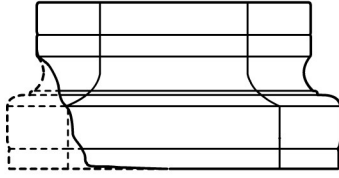
Çizim 57 Kat. No.: 79

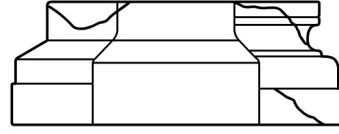
Çizim 58. Kat. No.: 80

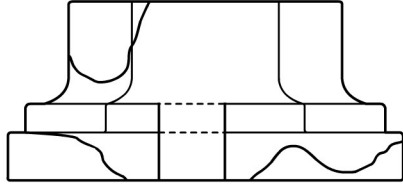
0 50 100 cm

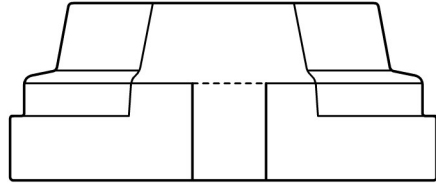
Çizim 59. Kat. No.: 82

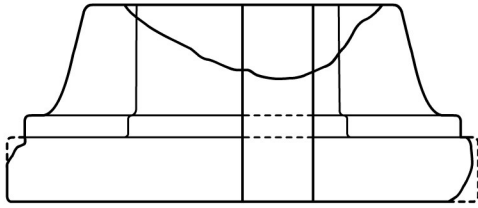
Çizim 60. Kat. No.: 84

Çizim 61. Kat. No.: 85

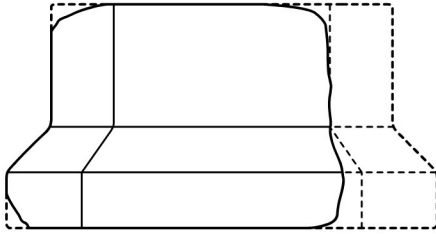
Çizim 62. Kat. No.: 86

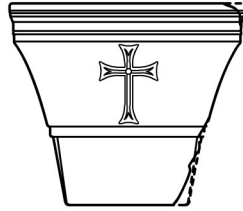
Çizim 63. Kat. No.: 88

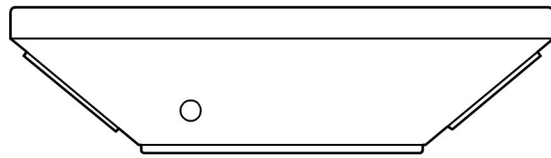
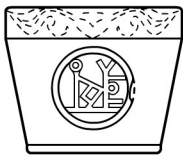
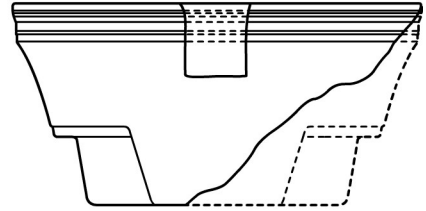
Çizim 64. Kat. No.: 89

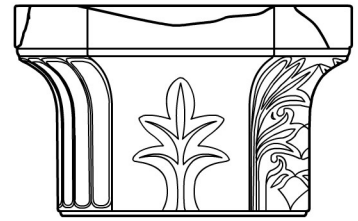
Çizim 65. Kat. No.: 87

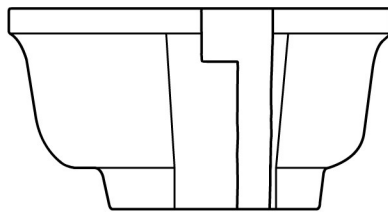
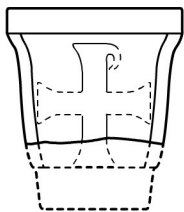
Çizim 66. Kat. No.: 128

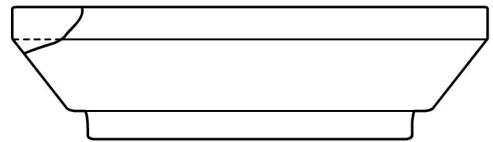
Çizim 67. Kat. No.: 127

Çizim 68. Kat. No.: 130

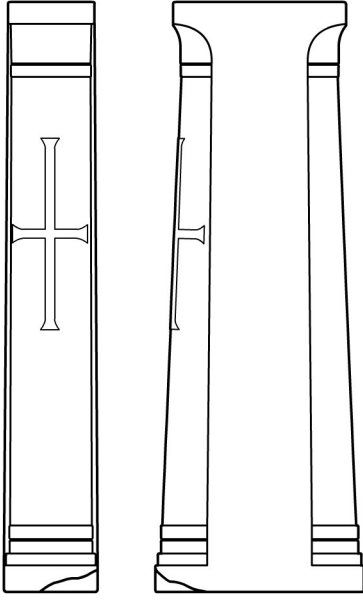

Çizim 69. Kat. No.: 129

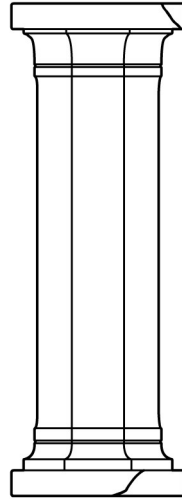

Çizim 70. Kat. No.: 132

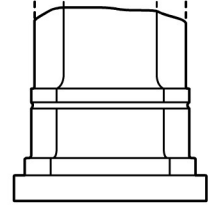
0 50 100 cm

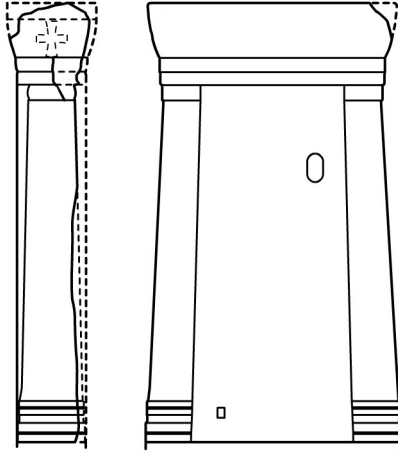
Çizim 71. Kat. No.: 90

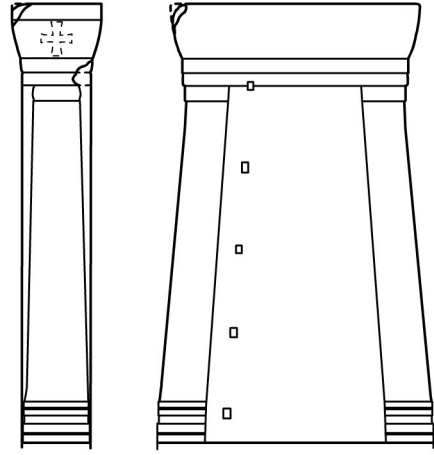
Çizim 72. Kat. No.: 91

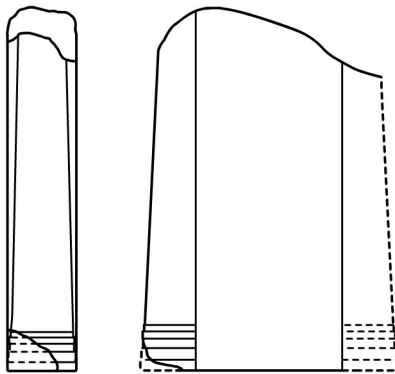
Çizim 73. Kat. No.: 93

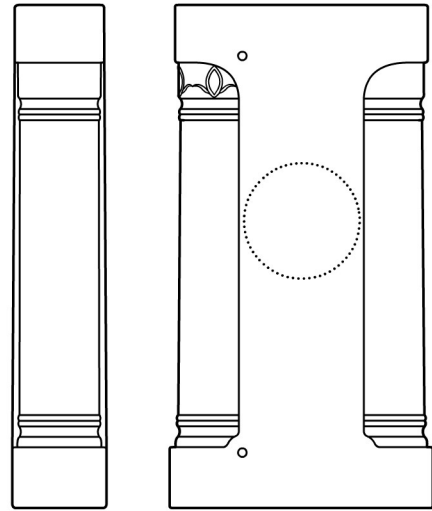
Çizim 74. Kat. No.: 95

Çizim 75. Kat. No.: 96

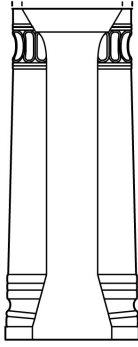

Çizim 76. Kat. No.: 97

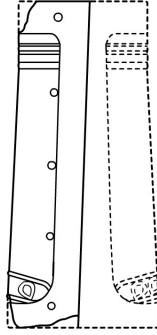

Çizim 77. Kat. No.: 94

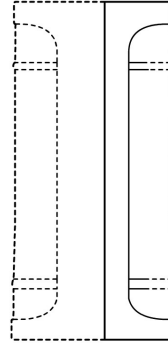
0 50 100 cm

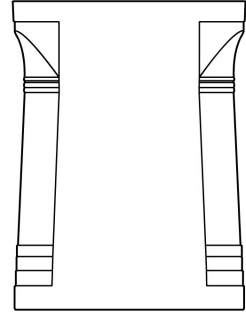
Çizim 78. Kat. No.: 98

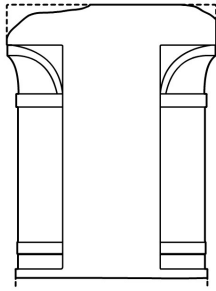
Çizim 79. Kat. No.: 99

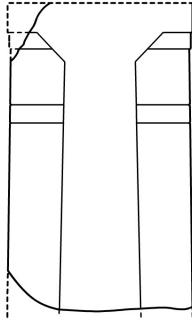
Çizim 80. Kat. No.: 100

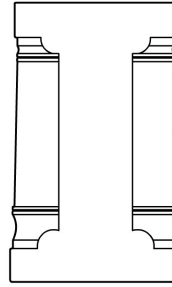
Çizim 81. Kat. No.: 101

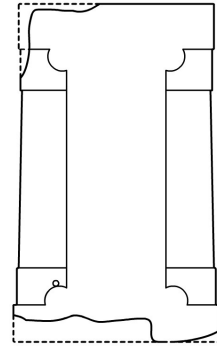
Çizim 82. Kat. No.: 102

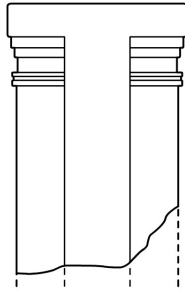
Çizim 83. Kat. No.: 103

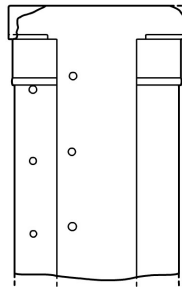
Çizim 84. Kat. No.: 104

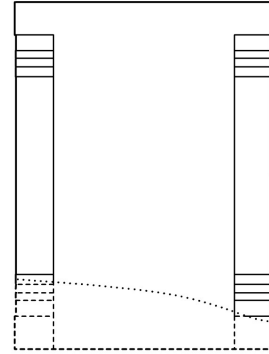
Çizim 85. Kat. No.: 105

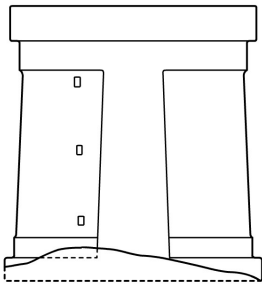
Çizim 86. Kat. No.: 106

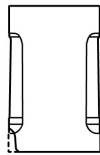
Çizim 87. Kat. No.: 107

Çizim 88. Kat. No.: 108

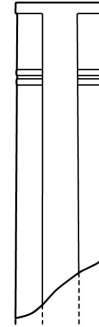
Çizim 89. Kat. No.: 109

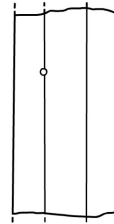
Çizim 90.
Kat. No.: 110

Çizim 91.
Kat. No.: 111

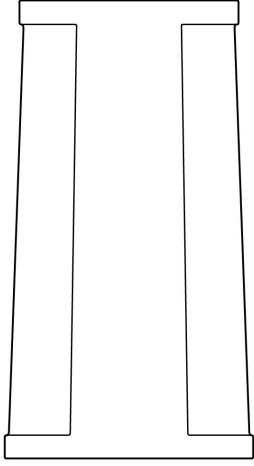

Çizim 92.
Kat. No.: 112

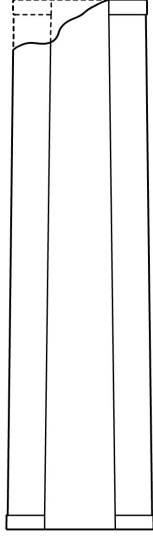

Çizim 93. Kat. No.: 113

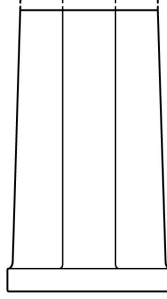
0 50 100 cm

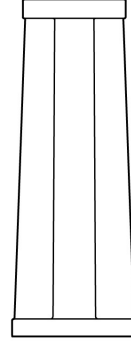
Çizim 94. Kat. No.: 114

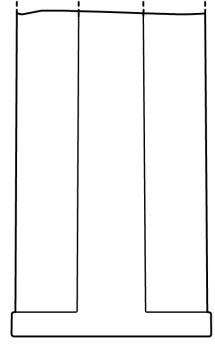
Çizim 95
Kat. No.: 115

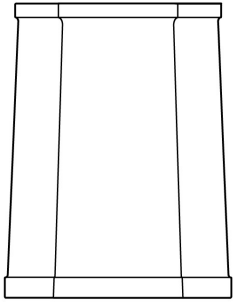
Çizim 96.
Kat. No.: 116

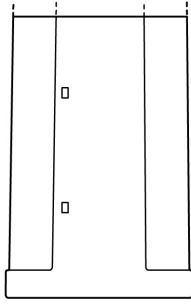
Çizim 97.
Kat. No.: 117

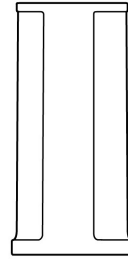
Çizim 98. Kat. No.: 118

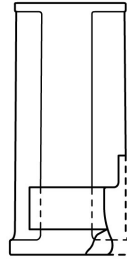
Çizim 99. Kat. No.: 119

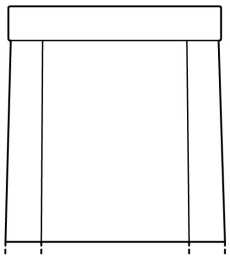
Çizim 100. Kat. No.: 120

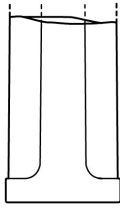
Çizim 101. Kat. No.: 121

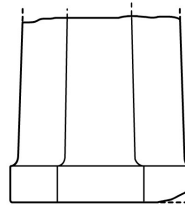
Çizim 102. Kat. No.: 122

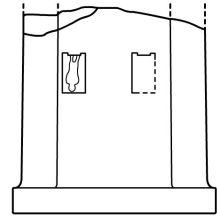
Çizim 103. Kat. No.: 123

Çizim 104. Kat. No.: 124

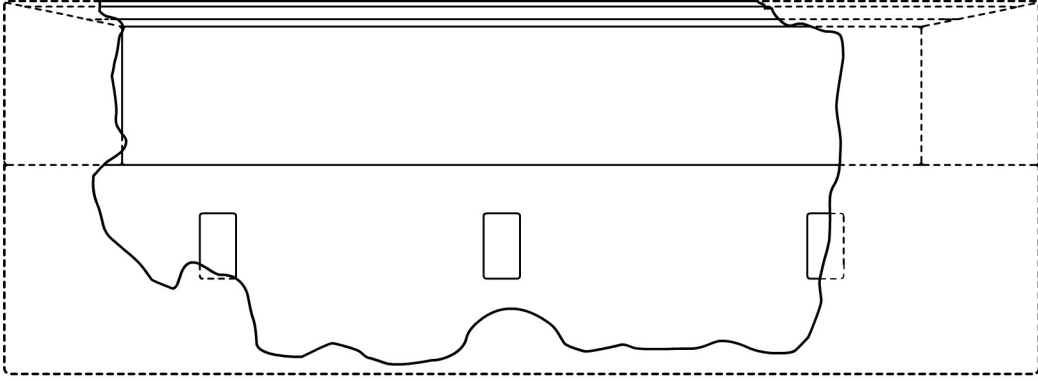

Çizim 105. Kat. No.: 125

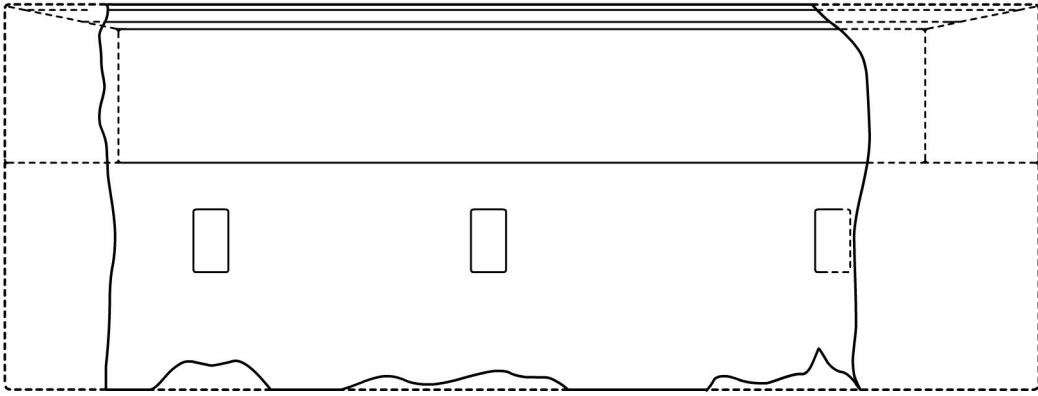
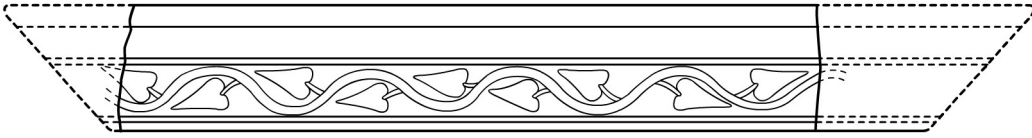

Çizim 106. Kat. No.: 126

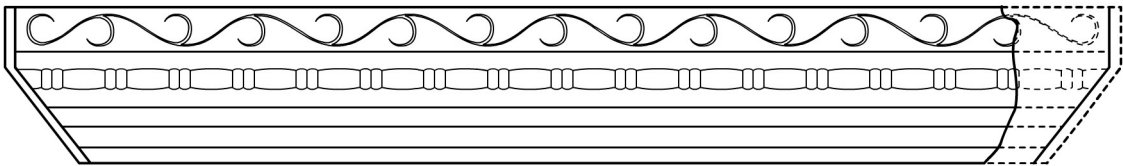
0 50 100 cm

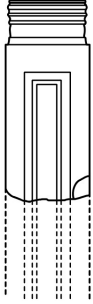
Çizim 107. Kat. No.: 133

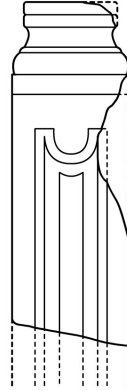
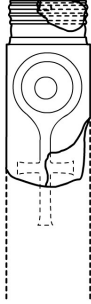
Çizim 108. Kat. No.: 134

Çizim 109. Kat. No.: 135

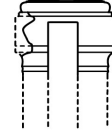
Çizim 110. Kat. No.: 136

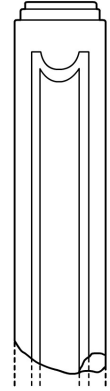
Çizim 111.
Kat. No.: 137

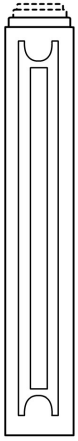
Çizim 112.
Kat. No.: 138

Çizim 113.
Kat. No.: 139

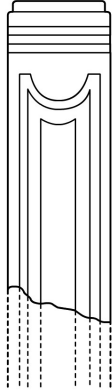
Çizim 114.
Kat. No.: 140

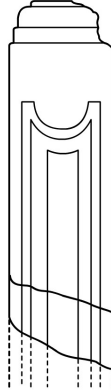
Çizim 115.
Kat. No.: 141

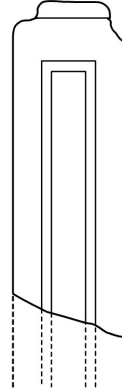
Çizim 116.
Kat. No.: 142

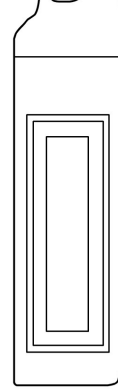
Çizim 117.
Kat. No.: 143

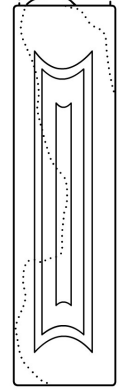
Çizim 118.
Kat. No.: 144

Çizim 119.
Kat. No.: 145

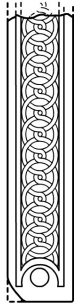
Çizim 120.
Kat. No.: 146

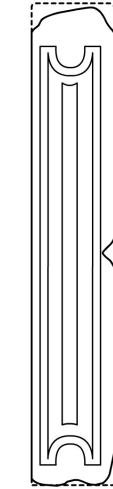
Çizim 121.
Kat. No.: 147

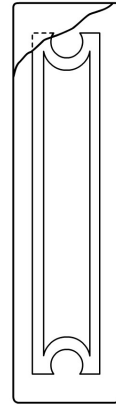
Çizim 122.
Kat. No.: 148

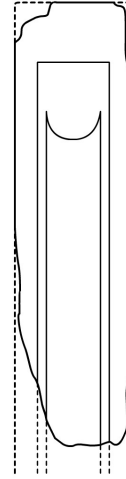
Çizim 123.
Kat. No.: 149

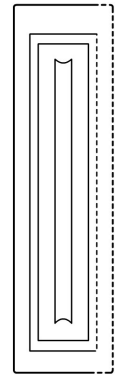
Çizim 124.
Kat. No.: 150

Çizim 125.
Kat. No.: 151

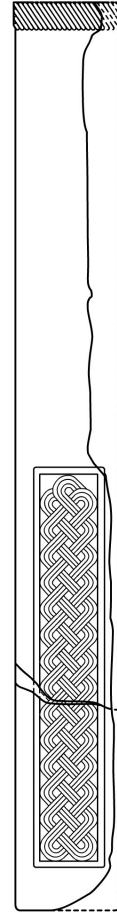
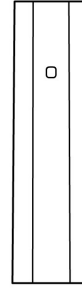
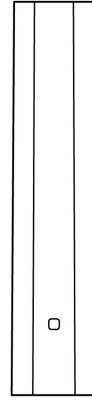
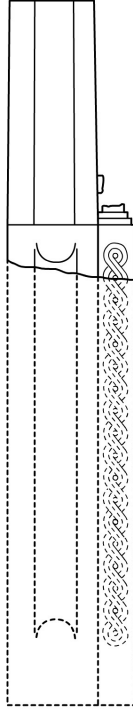
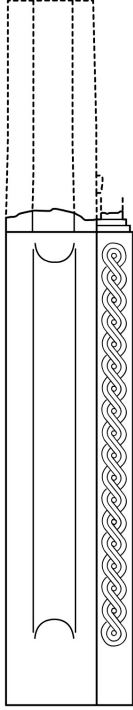
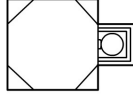
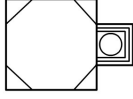

Çizim 126.
Kat. No.: 152

Çizim 127.
Kat. No.: 153

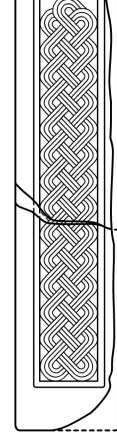
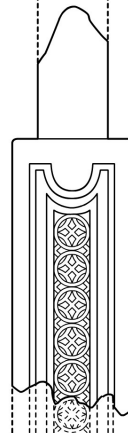
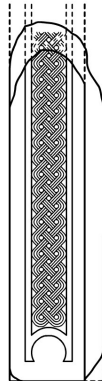
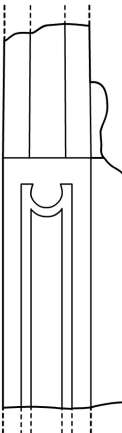
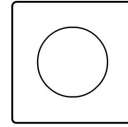
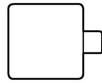
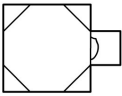
0 50 100 cm

Çizim 128. Kat. No.: 154

Çizim 129 Kat. No.: 155

Çizim 130. Kat. No.: 156a/b

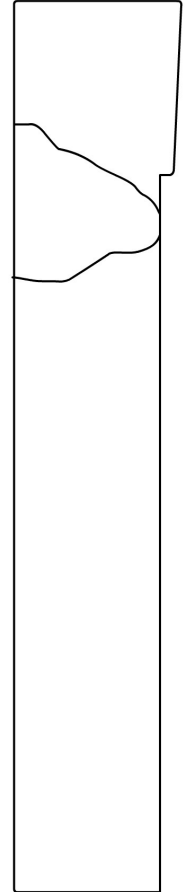
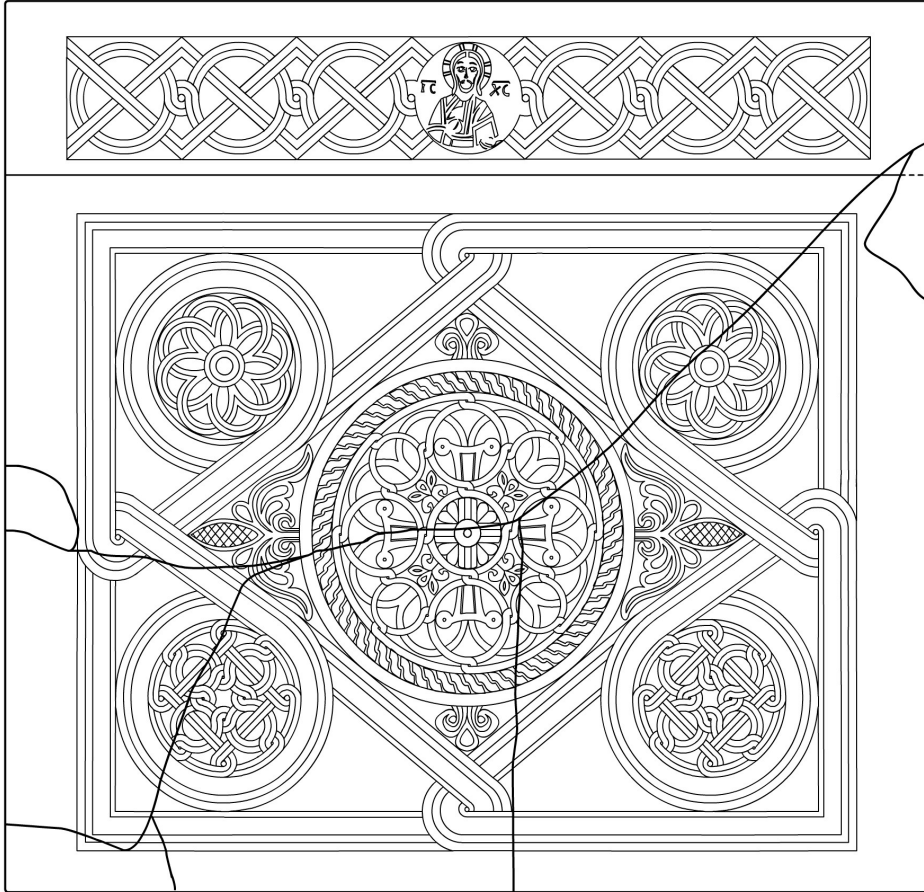
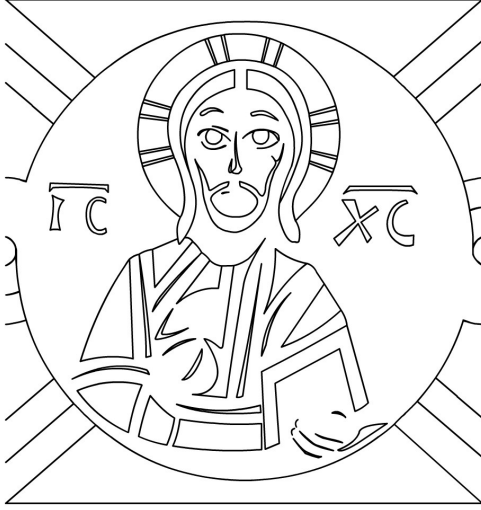
Çizim 131. Kat. No.: 157

Çizim 132 Kat. No.: 158

Çizim 133. Kat. No.: 159

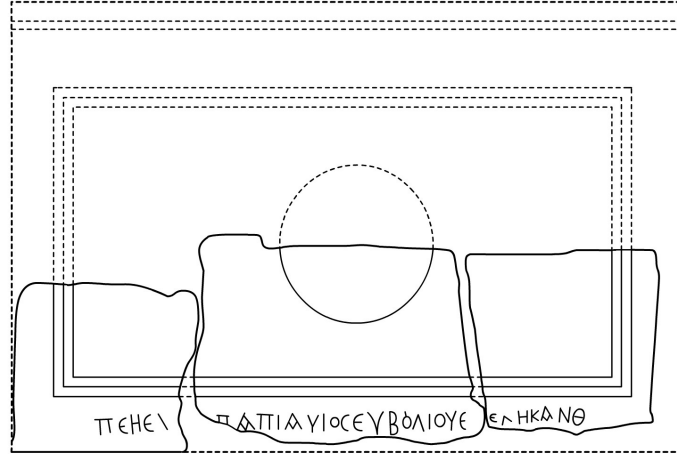
Çizim 134. Kat. No.: 160

0 50 100 cm

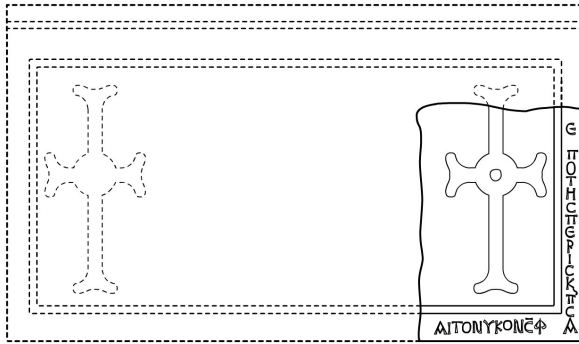
Çizim 135. Kat. No.: 161

0 50 100 cm

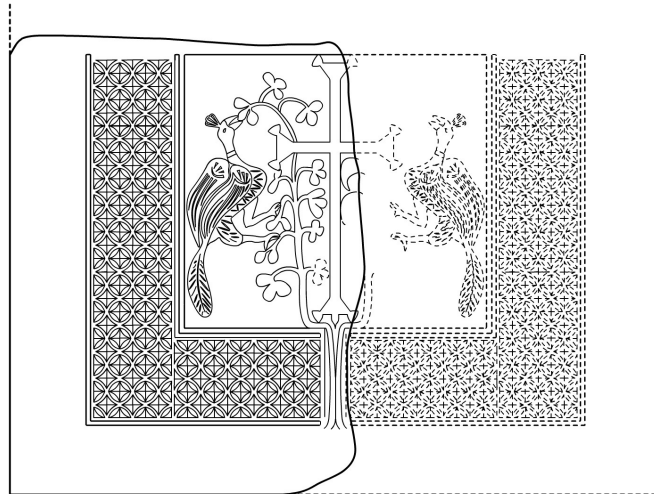
ΠΕΗΕΥ — — ΠΑΤΙΑΥΙΟΕΥΒΟΛΙΟΥΕ — ΕΛΗΚΑΝΘ

Çizim 136. Kat. No.: 162

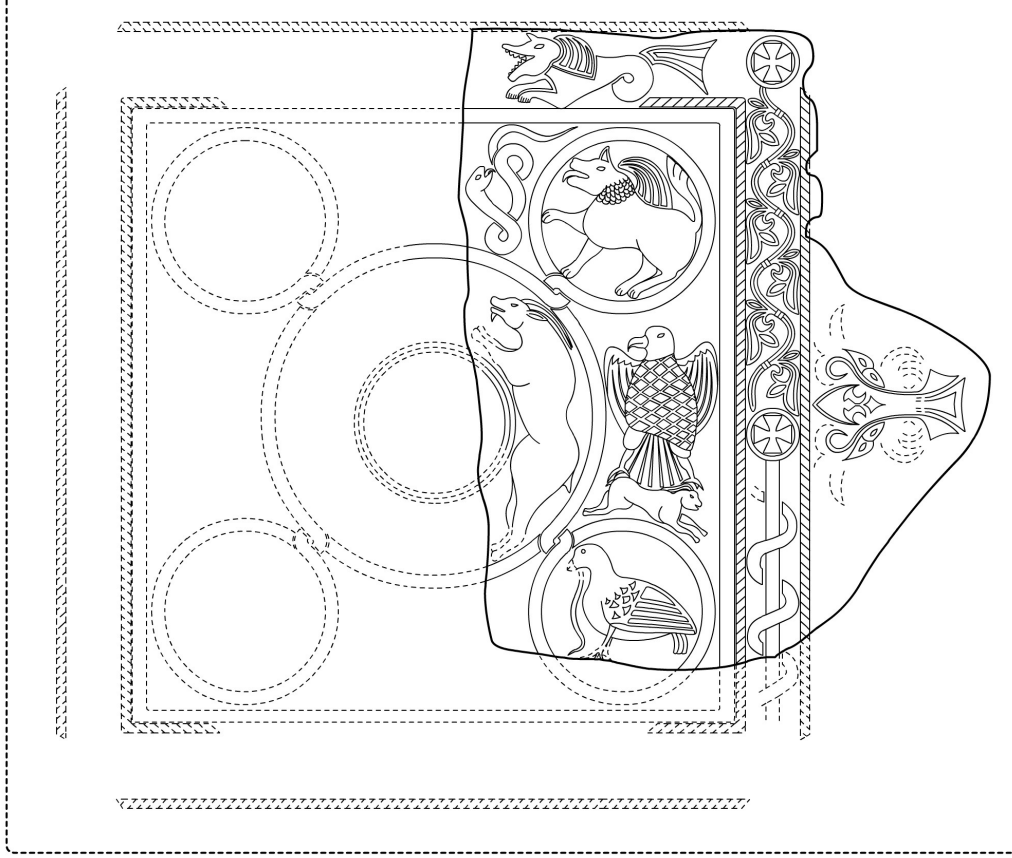
ΑΙΤΟΝΥΚΟΝΕΦ
ΕΠΟΤΗCΠΕΡΙCΚΤΕCΑ

Çizim 137. Kat. No.: 163

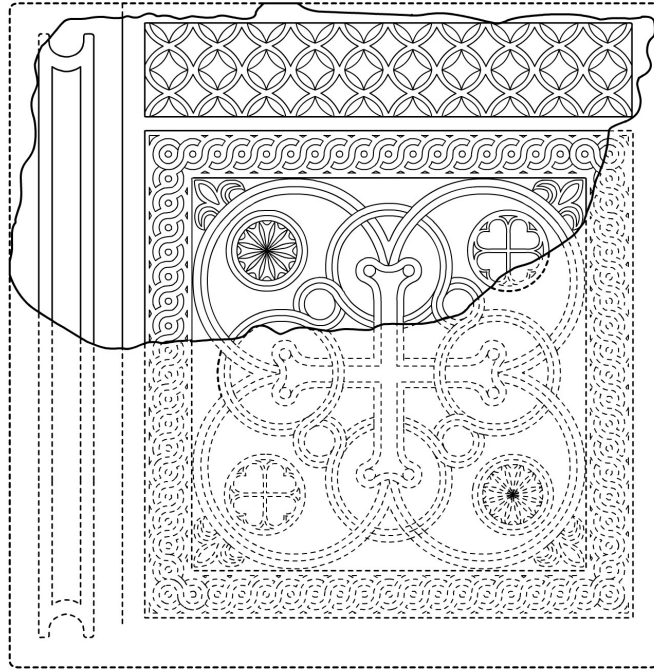

Çizim 138. Kat. No.: 164

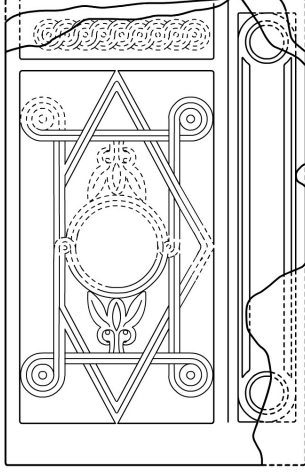
0 50 100 cm

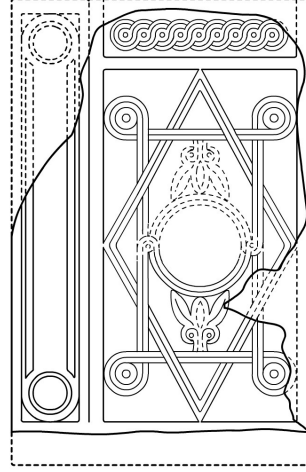
Çizim 139. Kat. No.: 165

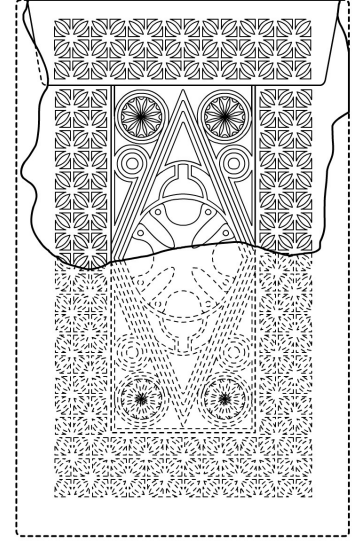
Çizim 140. Kat. No.: 166

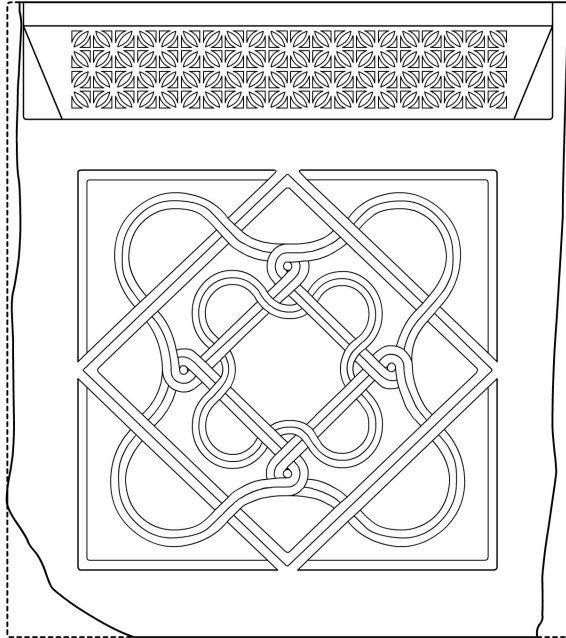
Çizim 141. Kat. No.: 167

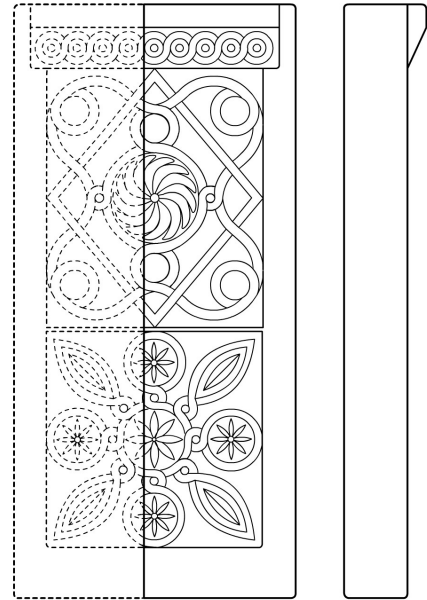
Çizim 142. Kat. No.: 168

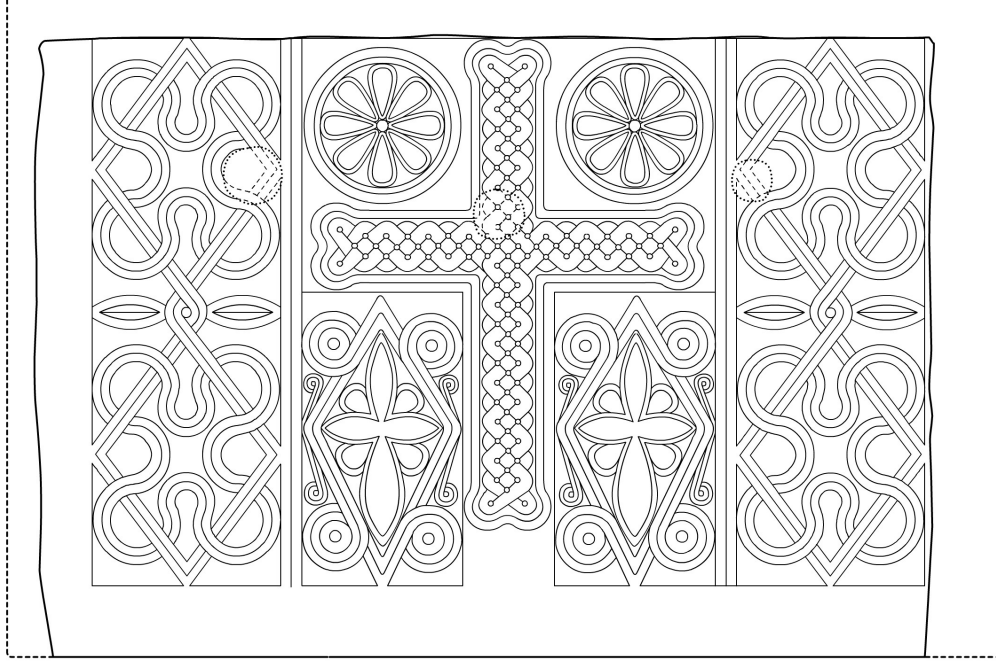
Çizim 143. Kat. No.: 169

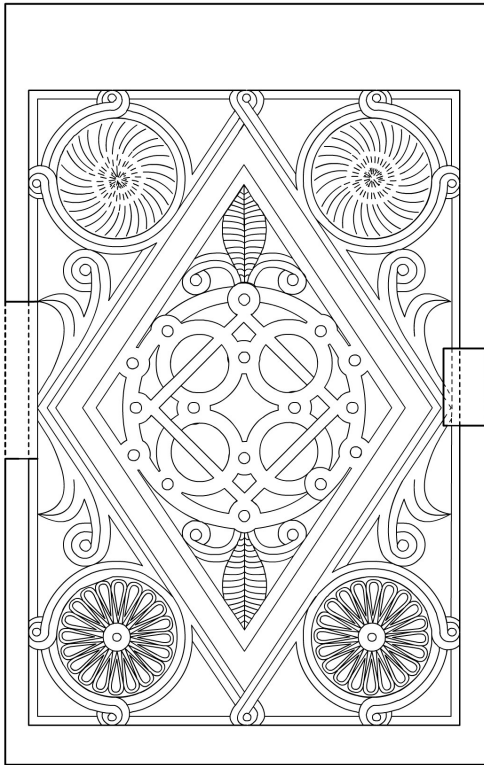
Çizim 144. Kat. No.: 170

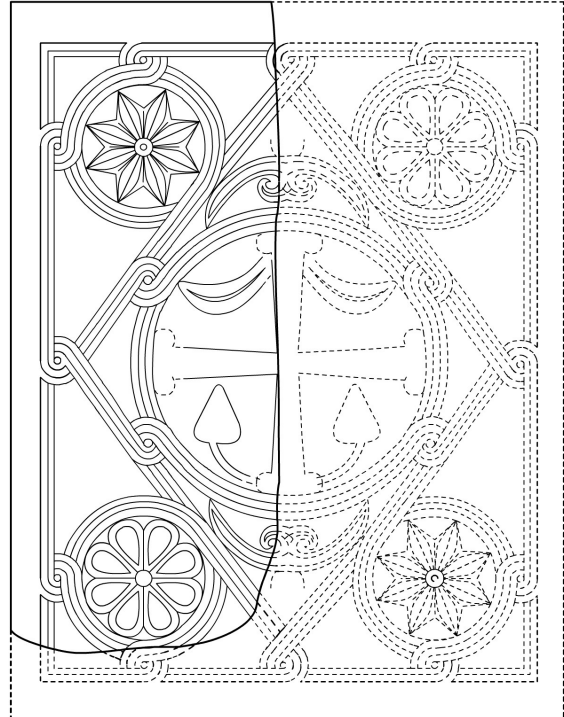
Çizim 145. Kat. No.: 171

Çizim 146. Kat. No.: 172

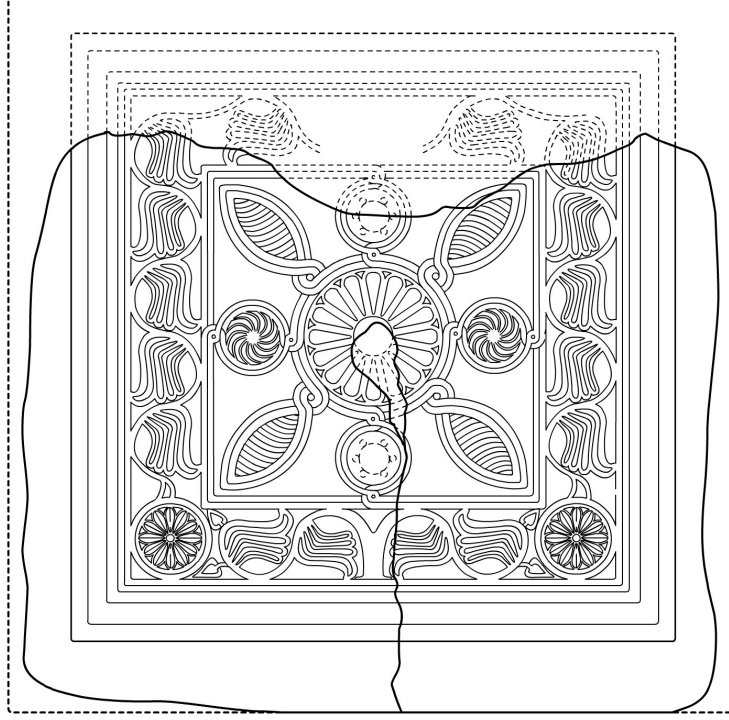

Çizim 147. Kat. No.: 173

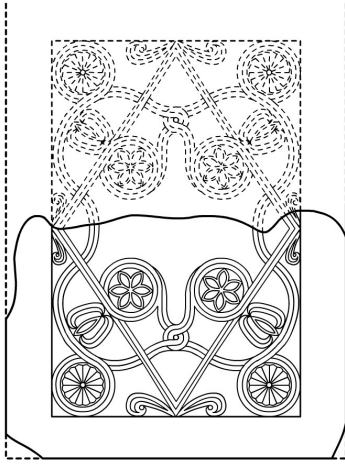

Çizim 148. Kat. No.: 174

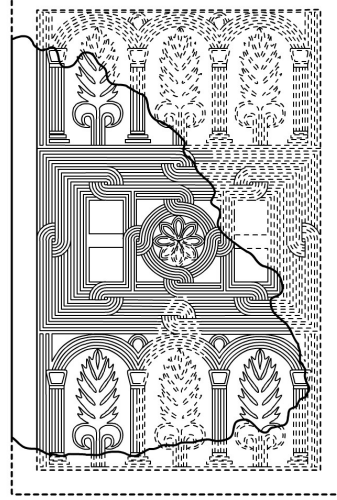
0 50 100 cm

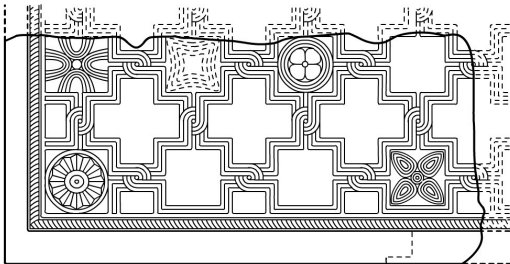
Çizim 149. Kat. No.: 175

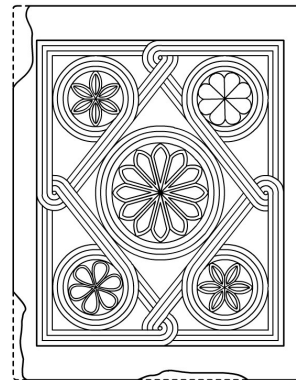
Çizim 150. Kat. No.: 176

Çizim 151. Kat. No.: 177

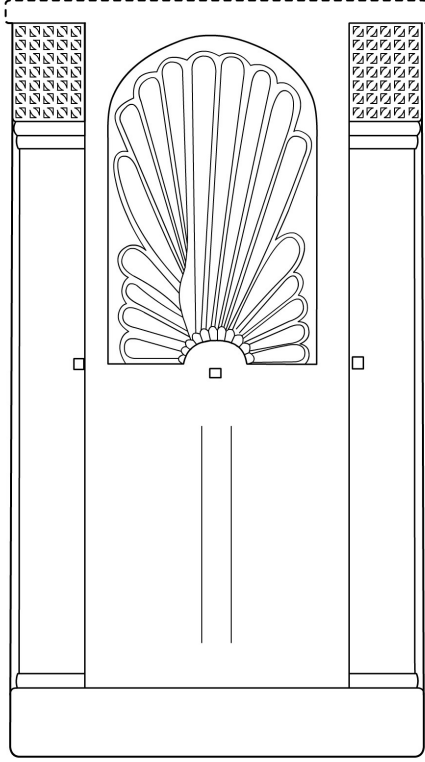

Çizim 152. Kat. No.: 178

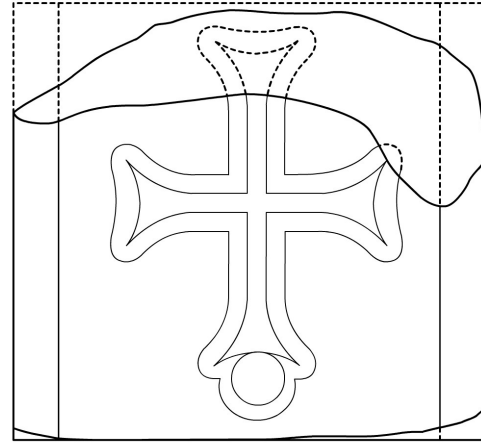
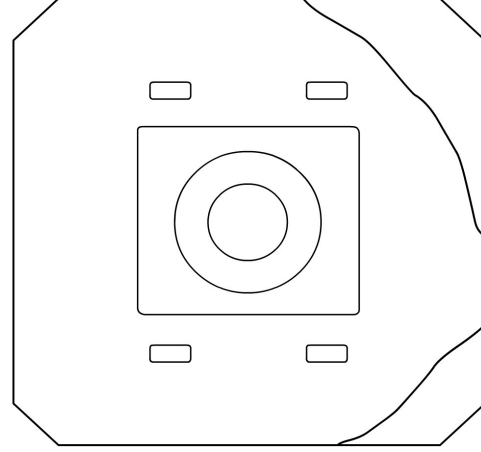

Çizim 153. Kat. No.: 179

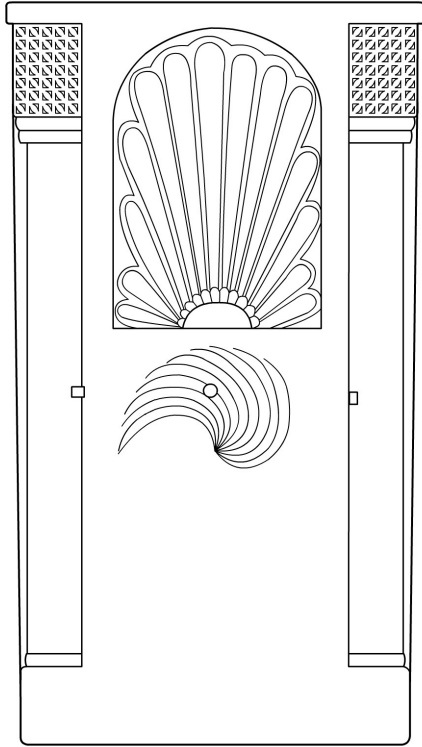
0 50 100 cm

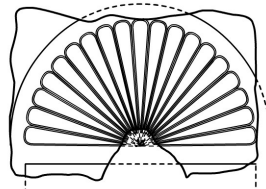
Çizim 154. Kat. No.: 248

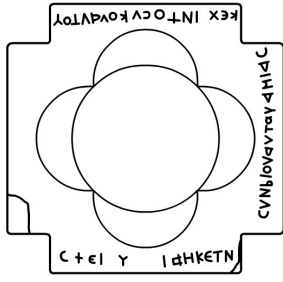
Çizim 157. Kat. No.: 254

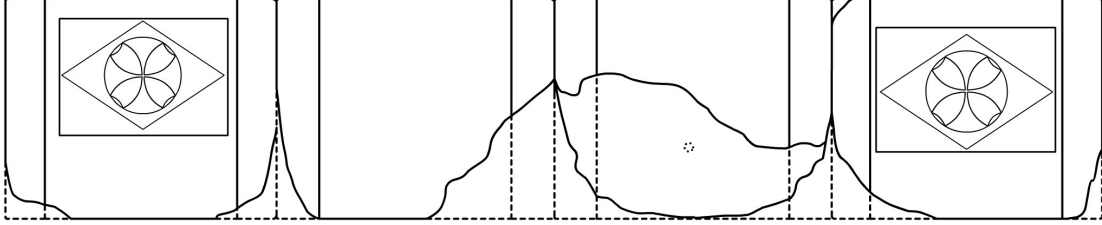
Çizim 155. Kat. No.: 249

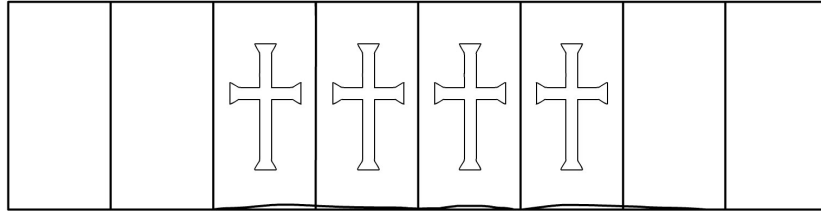
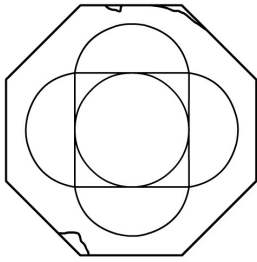
Çizim 156. Kat. No.: 250

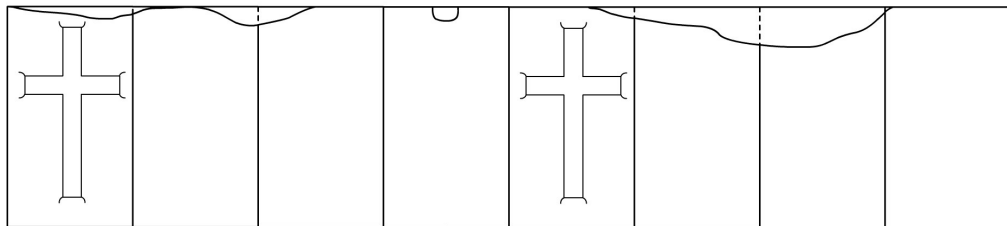
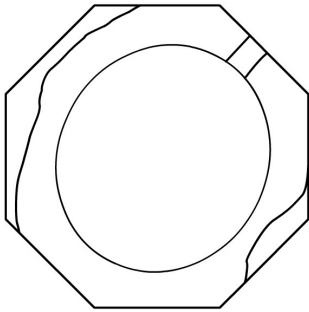
C + EI Y I dHKETN
CVNB/OVAVTAγ AMIΔC
KEK INT OCV KOVDVT OY

Çizim 158. Kat. No.: 251

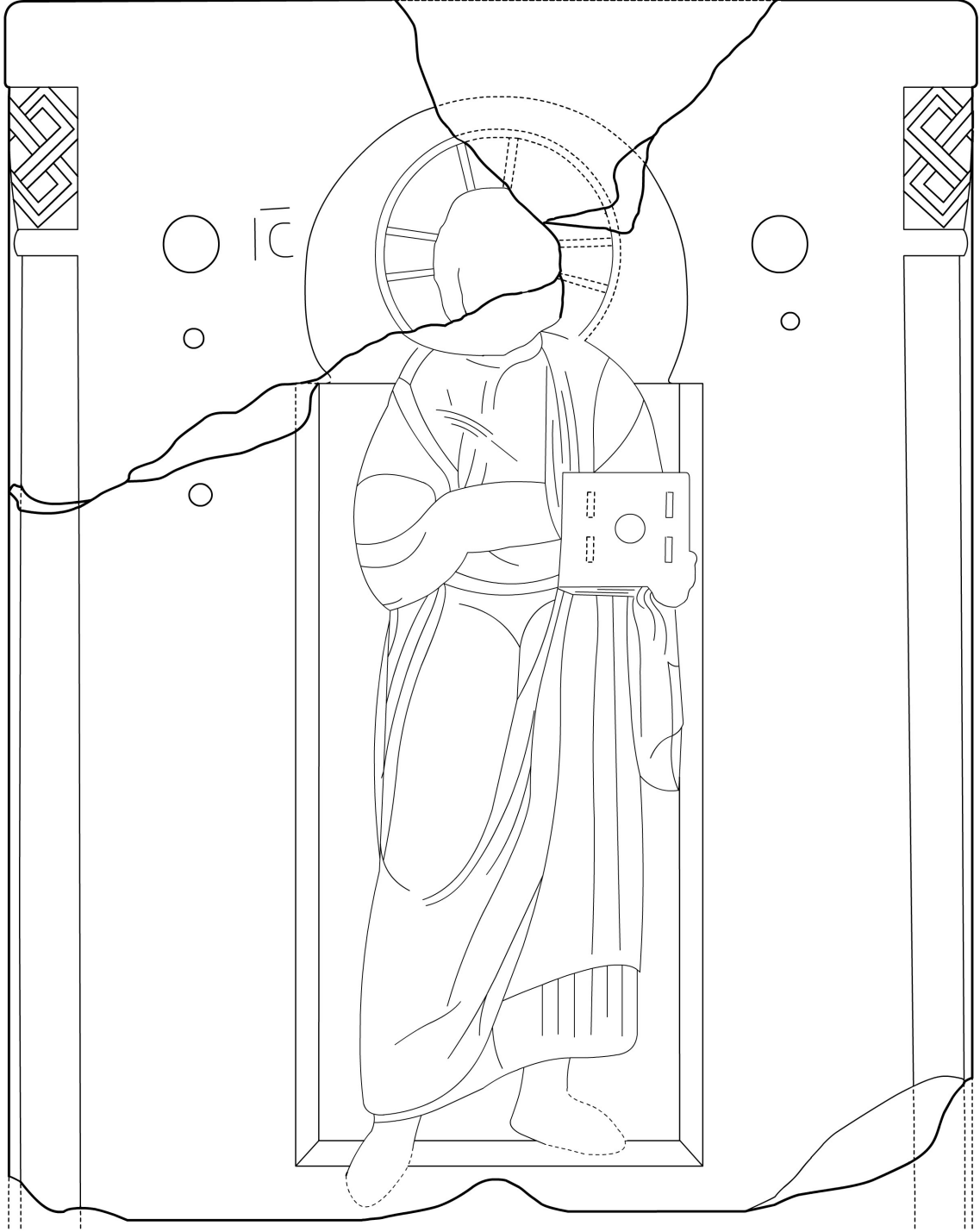

Çizim 159. Kat. No.: 252

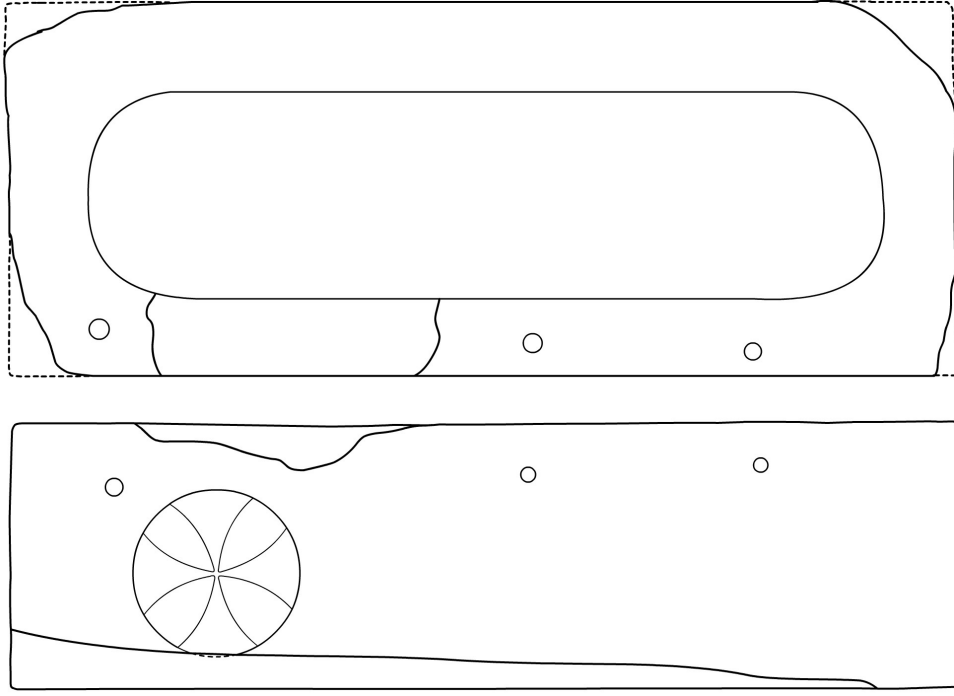
Çizim 160. Kat. No.: 253

0 50 100 cm

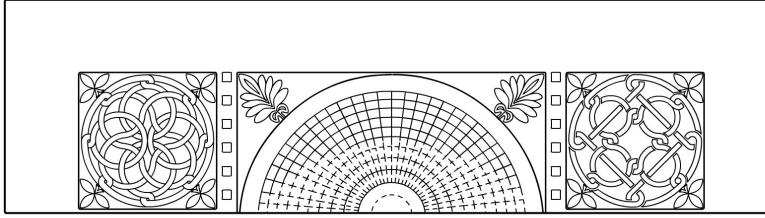

Çizim 161. Kat. No.: 256

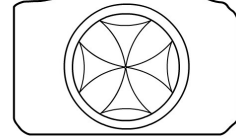
0 50 100 cm

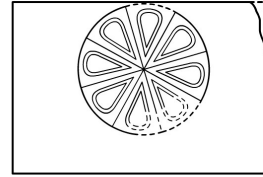
Çizim 162. Kat. No.: 255

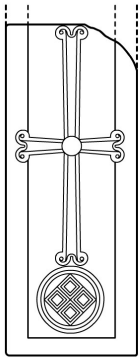
Çizim 163. Kat. No.: 257

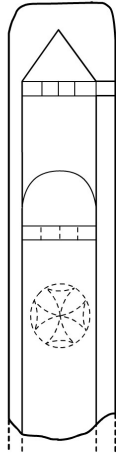
Çizim 164. Kat. No.:260

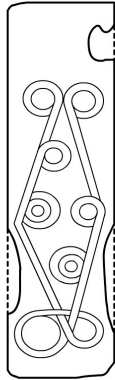
Çizim 165. Kat. No.: 262

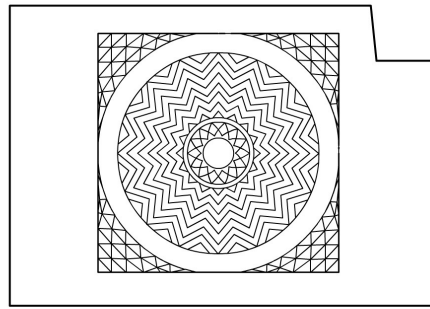
Çizim 166.
Kat. No.: 258

Çizim 167.
Kat. No.: 259

Çizim 168.
Kat. No.: 263

Çizim 169. Kat. No.: 261

0 50 100 cm

Resim 01. Kat. No.: 01

Resim 02. Kat. No.: 02

Resim 03. Kat. No.: 03

Resim 04. Kat. No.: 04

Resim 05. Kat. No.: 05

Resim 06. Kat. No.: 06

Resim 07. Kat. No.: 07

Resim 08. Kat. No.: 08

Resim 09. Kat. No.: 09

Resim 10. Kat. No.: 10

Resim 11. Kat. No.: 11

Resim 12. Kat. No.: 12

Resim 13. Kat. No.: 13

Resim 14. Kat. No.: 14

Resim 15. Kat. No.: 15

Resim 16. Kat. No.: 16

Resim 17. Kat. No.: 17

Resim 18. Kat. No.: 18

Resim 19. Kat. No.: 19

Resim 20. Kat. No.: 20

Resim 21. Kat. No.: 21

Resim 22. Kat. No.: 22

Resim 23. Kat. No.: 23

Resim 24. Kat. No.: 24

Resim 25. Kat. No.: 25

Resim 26. Kat. No.: 26

Resim 27. Kat. No.: 27

Resim 28. Kat. No.: 28

Resim 29. Kat. No.: 29

Resim 30. Kat. No.: 30

Resim 31-32. Kat. No.: 31

Resim 33. Kat. No.: 32

Resim 34. Kat. No.: 33

Resim 35. Kat. No.: 34

Resim 36. Kat. No.: 35

Resim 37. Kat. No.: 36

Resim 38. Kat. No.: 37

Resim 39-40. Kat. No.: 38

Resim 41-42. Kat. No.: 39

Resim 43-44. Kat. No.: 40

Resim 45-46. Kat. No.: 41

Resim 47-48. Kat. No.: 42

Resim 49-50. Kat. No.: 43

Resim 51-52. Kat. No.: 44

Resim 53-54. Kat. No.: 45

Resim 55-56. Kat. No.: 46

Resim 57. Kat. No.: 47

Resim 58. Kat. No.: 48

Resim 59-60. Kat. No.: 49

Resim 61. Kat. No.: 50

Resim 62. Kat. No.: 51

Resim 63. Kat. No.: 52

Resim 64. Kat. No.: 53

Resim 65. Kat. No.: 54

Resim 66. Kat. No.: 55

Resim 67. Kat. No.: 56

Resim 68. Kat. No.: 57

Resim 69. Kat. No.: 58

Resim 70. Kat. No.: 59

Resim 71. Kat. No.: 60

Resim 72. Kat. No.: 61

Resim 73. Kat. No.: 62

Resim 74. Kat. No.: 63

Resim 75. Kat. No.: 64

Resim 76. Kat. No.: 65

Resim 77-78. Kat. No.: 66

Resim 79-80. Kat. No.: 67

Resim 81-82. Kat. No.: 68

Resim 83-84. Kat. No.: 69

Resim 85-86. Kat. No.: 70

Resim 87-88. Kat. No.: 71

Resim 89. Kat. No.: 72

Resim 90. Kat. No.: 73

Resim 91-92. Kat. No.: 74

Resim 93. Kat. No.: 75

Resim 94. Kat. No.: 76

Resim 95-96. Kat. No.: 77

Resim 97. Kat. No.: 78

Resim 98. Kat. No.: 79

Resim 99. Kat. No.: 80

Resim 100. Kat. No.: 81

Resim 101. Kat. No.: 82

Resim 102. Kat. No.: 83

Resim 103. Kat. No.: 84

Resim 104. Kat. No.: 85

Resim 105. Kat. No.: 86

Resim 106. Kat. No.: 87

Resim 107. Kat. No.: 88

Resim 108. Kat. No.: 89

Resim 109. Kat. No.: 90

Resim 110. Kat. No.: 91

Resim 111. Kat. No.: 93

Resim 112. Kat. No.: 94

Resim 113-115. Kat. No.: 95

Resim 116-118. Kat. No.: 96

Resim 119. Kat. No.: 98

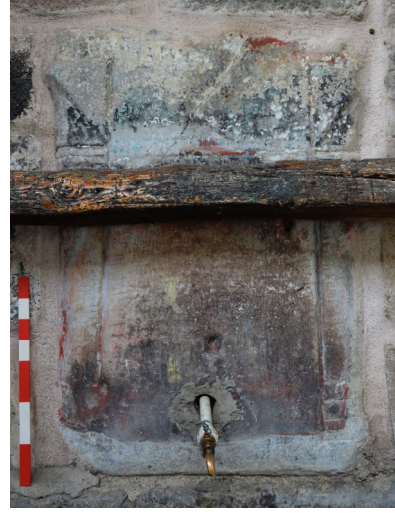
Resim 120. Kat. No.: 99

Resim 121. Kat. No.: 100

Resim 122 Kat. No.: 97

Resim 123. Kat. No.: 101

Resim 124. Kat. No.: 102

Resim 125. Kat. No.: 103

Resim 126. Kat. No.: 104

Resim 127. Kat. No.: 105

Resim 128. Kat. No.: 106

Resim 129. Kat. No.: 107

Resim 130. Kat. No.: 108

Resim 131. Kat. No.: 109

Resim 132. Kat. No.: 110

Resim 133.
Kat. No.: 111

Resim 134.
Kat. No.: 112

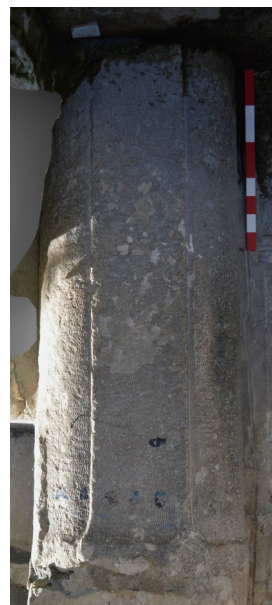
Resim 135. Kat. No.: 114

Resim 136. Kat. No.: 113

Resim 137.
Kat. No.: 115

Resim 138.
Kat. No.: 116

Resim 139.
Kat. No.: 117

Resim 140. Kat. No.: 118

Resim 141. Kat. No.: 119

Resim 142. Kat. No.: 120

Resim 143. Kat. No.: 121

Resim 144. Kat. No.: 122

Resim 145. Kat. No.: 123

Resim 146. Kat. No.: 124

Resim 147. Kat. No.: 125

Resim 148. Kat. No.: 126

Resim 149-150. Kat. No.: 127

Resim 151-152. Kat. No.: 128

Resim 153-154. Kat. No.: 129

Resim 155-156. Kat. No.: 130

Resim 157. Kat. No.: 131

Resim 158. Kat. No.: 132

Resim 159-160. Kat. No.: 133

Resim 161-162. Kat. No.: 134

Resim 163. Kat. No.: 135

Resim 164-167. Kat. No.: 136

Resim 168.
Kat. No.: 137

Resim 169.
Kat. No.: 140

Resim 170.
Kat. No.: 141

Resim 171.
Kat. No.: 142

Resim 172. Kat. No.: 143-145

Resim 173. Kat. No.: 146

Resim 174-175. Kat. No.: 138

Resim 176-177. Kat. No.: 139

Resim 178. Kat. No.: 147

Resim 179. Kat. No.: 148

Resim 180. Kat. No.: 149

Resim 181.
Kat. No.: 150

Resim 182.
Kat. No.: 151

Resim 183.
Kat. No.: 152

Resim 184.
Kat. No.: 153

Resim 185-186. Kat. No.: 154

Resim 187-188. Kat. No.: 155

Resim 189-190. Kat. No.: 156a/b

Resim 191.
Kat. No.: 157

Resim 192.
Kat. No.: 158

Resim 193.
Kat. No.: 159

Resim 194.
Kat. No.: 160

Resim 195-198. Kat. No.: 161

Resim 199. Kat. No.: 162

Resim 200. Kat. No.: 163

Resim 201. Kat. No.: 164

Resim 202. Kat. No.: 165

Resim 203. Kat. No.: 166

Resim 204. Kat. No.: 167

Resim 205. Kat. No.: 168

Resim 206.
Kat. No.: 171

Resim 207-208. Kat. No.: 169

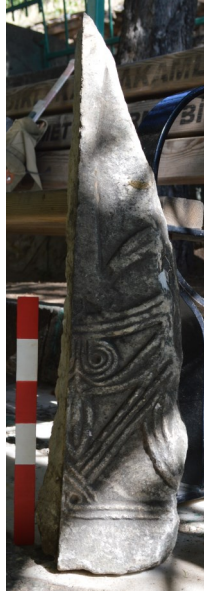
Resim 209. Kat. No.: 170

Resim 210. Kat. No.: 172

Resim 211. Kat. No.: 173

Resim 212-213. Kat. No.: 174

Resim 214. Kat. No.: 175

Resim 215. Kat. No.: 177

Resim 216. Kat. No.: 179

Resim 217. Kat. No.: 176

Resim 218. Kat. No.: 178

Resim 219-235. Kat. No.: 180a/p

Resim 236. Kat. No.: 181

Resim 237. Kat. No.: 182

Resim 238. Kat. No.: 183

Resim 239. Kat. No.: 184

Resim 240. Kat. No.: 185

Resim 241. Kat. No.: 186

Resim 242. Kat. No.: 187

Resim 243-245. Kat. No.: 188

Resim 246. Kat. No.: 189

Resim 247. Kat. No.: 190

Resim 248-249. Kat. No.: 191

Resim 250-251. Kat. No.: 192

Resim 252-253. Kat. No.: 193

Resim 254-255. Kat. No.: 194

Resim 256. Kat. No.: 195

Resim 257. Kat. No.: 196

Resim 258. Kat. No.: 197

Resim 259. Kat. No.: 198

Resim 260. Kat. No.: 199

Resim 261-262. Kat. No.: 200

Resim 263-264. Kat. No.: 201

Resim 265. Kat. No.: 202a/b-203

Resim 266-268. Kat. No.: 204

Resim 269-271. Kat. No.: 205

Resim 272-273. Kat. No.: 206a/b

Resim 274. Kat. No.: 207

Resim 275. Kat. No.: 208

Resim 276. Kat. No.: 209

Resim 277. Kat. No.: 210

Resim 278. Kat. No.: 211

Resim 279. Kat. No.: 212

Resim 280. Kat. No.: 213

Resim 281. Kat. No.: 214

Resim 282. Kat. No.: 215

Resim 283. Kat. No.: 216

Resim 284-285. Kat. No.: 217

Resim 286. Kat. No.: 218

Resim 287. Kat. No.: 219

Resim 288. Kat. No.: 220

Resim 289. Kat. No.: 221

Resim 290. Kat. No.: 222

Resim 291. Kat. No.: 224

Resim 292. Kat. No.: 225-226

Resim 293. Kat. No.: 229

Resim 294. Kat. No.: 228

Resim 295-297.
Kat. No.: 227

Resim 298-299. Kat. No.: 223

Resim 300. Kat. No.: 230

Resim 301. Kat. No.: 231

Resim 302. Kat. No.: 232

Resim 303. Kat. No.: 233

Resim 304-305. Kat. No.: 234

Resim 306-307. Kat. No.: 235a/b

Resim 308. Kat. No.: 236

Resim 309-310. Kat. No.: 237

Resim 311-312. Kat. No.: 238

Resim 313. Kat. No.: 239

Resim 314. Kat. No.: 240

Resim 315-316. Kat. No.: 241a/b

Resim 317. Kat. No.: 242

Resim 318. Kat. No.: 243

Resim 319. Kat. No.: 244

Resim 320. Kat. No.: 245

Resim 321. Kat. No.: 247

Resim 322. Kat. No.: 246

Resim 323-324. Kat. No.: 248

Resim 325-326. Kat. No.: 249

Resim 327. Kat. No.: 250

Resim 328-329. Kat. No.: 251

Resim 330-331. Kat. No.: 252

Resim 332-333. Kat. No.: 253

Resim 334-336. Kat. No.: 254

Resim 337-338. Kat. No.: 255

Resim 339. Kat. No.: 256

Resim 340. Kat. No.: 257

Resim 341.
Kat. No.: 257

Resim 342. Kat. No.: 261

Resim 343.
Kat. No.: 259

Resim 344.
Kat. No.: 260

Resim 345. Kat. No.: 262

Resim 346. Kat. No.: 263

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Görkem IŞIK

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2010, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve TV ABD
- 2006, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
- 2002, İstanbul Vefa Anadolu Lisesi
- 2012-2022, Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (35. Madde ile Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde görevlendirilmiş olmak üzere)
- 2010-2012, Araştırma Görevlisi, Denizli Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü